

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
SOKHUMI STATE UNIVERSITY

განათლება

სამართაშორისო აკრიოდული ჟურნალი

EDUCATION

International Periodical Journal

The 3rd issue of the journal „Education“ is published in a revised version,
It is dedicated to the 170th anniversary of the Georgian writer, public figure and enlightener
Iakob Gogebashvili

The regional scientific conference materials are presented in the journal

ჟურნალ „განათლების“ მე-3 ნომერი გამოდის შეცვლილი ფორმატით,
იგი ეძღვნება ქართველი მწერლის, საზოგადო მოღვაწისა და განმანათლებლის
იაკობ გოგებაშვილის
დაბადებიდან 170-ე წლისთავს
ნომერში წარმოდგენილია რეგიონალური სამეცნიერო კონფერენციის მასალები

№ 3, 2011
თბილისი
Tbilisi –Sokhumi

UDC (უაკ) 37
გ-20

მთავარი რედაქტორი:
ლია ახალაძე

Editor-in-chief:
LIA AKHALADZE

რედაქტორები:
თამარ ჯარანდია,
თამარ შინჯიაშვილი,
რუსუდან შიფია,
კახა კვაშილავა

Editors:
TAMAR ZARANDIA
TAMAR SHINJIASHVILI
RUSUDAN PIPIA,
KAKHA KVASHILAVA

სარედაქციო საბჭო:

ჯონი ავაქიძე (სოხუმი/თბილისი, საქართველო), **შოთა ახალაძე** (სოხუმი/თბილისი საქართველო), **ომარ არდაშელია** (სოხუმი/თბილისი, საქართველო), **ინგა ბელოუსა** (დაუგავა, ლატვია), **რომეო გალდავა** (სოხუმი/თბილისი, საქართველო), **ნანა გულსმითი** (ნიუ-იორკი, აშშ), **სტივენ გულსმითი** (ნიუ-იორკი, აშშ), **მაკა დადიანი** (ქუთაისი, საქართველო), **დავით ჯურაბაშვილი** (თბილისი, საქართველო), **ვეჰენია კურშინსკი-ზინბერი** (ჰამბურგი, გერმანია), **ალბერტო დე ოლივეირა** (რიო დე-ჟანეირო, ბრაზილია), **დავით მაღაჯონია** (თბილისი, საქართველო), **თემურაზ აპაქიძე** (თბილისი, საქართველო), **ვლად სტანკუნიენე** (ვილნიუსი, ლიტვა), **ტარიელ ფუტყარაძე** (ქუთაისი, საქართველო), **ჰანს იოაჰიმ შრამი** (ბრემენი, გერმანია), **ბეჟან ხორავა** (სოხუმი/თბილისი, საქართველო), **მარინე ხუბუა** (სოხუმი/ თბილისი საქართველო);

REFEREE BOARD:

JONI APAKIDZE (Sokhumi/Tbilisi, Georgia), **SHOTA AKHALAIA** (Sokhumi/Tbilisi, Georgia), **INGA BELOUSA** (Daugavpils, Latvia) **STIVEN GOUDSMITT** (New York, USA), **OMAR ARDASHELIA** (Sokhumi/Tbilisi, Georgia), **ROMEO GALDAVA** (Sokhumi/Tbilisi Georgia), **EKA DADIANI** (Kutaisi, Georgia), **DAVID ZURABASHVILI** (Tbilisi, Georgia), **ALBERTO DE OLIVEIRA** (Rio-de Janeiro, Brazil), **DAVID MALAZONIA** (Tbilisi, Georgia), **TEIMURAZ PAPASKIRI** (Tbilisi, Georgia), **VLADA STANKUNIENE** (Vilnius, Lithuania), **NANA GOUDSMITT** (New York, USA), **TARIEL PUTKARADZE** (Kutaisi, Georgia), **HANS JOACHIM SHRAMM** (Bremen, Germany), **BEJAN KHORAVA**(Sokhumi state University, Georgia), **MARINE KHUBUA** (Sokhumi state University, Georgia);

მენეჯერი:
ბროლისა ჯულაია

ჟურნალი „**განათლება**“ (ISSN 1987-782X) გამოდის წელიწადში ორჯერ სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის განათლების ფაკულტეტის ინიციატივით, საქართველო
Journal “Education” (ISSN 1987-782X) is published biannually by Sokhumi State University, Faculty of Education, Georgia

ჟურნალი „განათლება“
Journal “EDUCATION”

CONTENTS = შინაარსი

იაკობ გოგებაშვილი - 170

Iakob Gogebashvili - 170

- ❖ თეიმურაზ გვანცელაძე7
იაკობ გოგებაშვილი და აფხაზური ენა
Teimuraz Gvantseladze - Iakob Gogebashvili and the Abkhazian Language

- ❖ ბორის კვარაცხელია 11
იაკობ გოგებაშვილი მუჰაჯირობის შემდგომი პერიოდის აფხაზეთის
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარების შესახებ
Boris Kvarackhelia - Iakob Gogebashvili About the Social-Political Situation of Abkhazia of the Post Muhajir Period

- ❖ ოლეგ ალავიძე29
იაკობ გოგებაშვილი ესთეტიკური აღზრდის შესახებ
Oleg Alavidze - Iakob Gogebashvili About the Aesthetic Education

- ❖ ნელი ჭამპურიძე35
იაკობ გოგებაშვილის მსოფლმხედველობა
Neli Champuridze - World Outlook of Iakob Gogebashvili

პედაგოგიკა, მეთოდოლოგია, განათლების სოციოლოგია PEDAGOGICS, METHODICS, SOCIOLOGY OF EDUCATION

- ❖ ჯემალ ჯინჯიხაძე40
დიფერენცირების რეალიზაცია მათემატიკური ტექსტური ამოცანების
ამოხსნისას სწავლებისას დაწყებით სკოლაში
Jemal Jinjikhadze - Realization of Differentiation at Teaching Mathematical Textual Tasks Solution in Elementary School

- ❖ მაია ფირჩხაძე49
იაკობ გოგებაშვილი და სწავლების თანამედროვე ტექნოლოგიები
Maia Pirchkhadze - Iakob Gogebashvili and Modern Teaching Technologies

- ❖ რუსუდან ფიფია54
იაკობ გოგებაშვილის წერის სწავლების მეთოდები და თანამედროვე
მდგომარეობა
Rusudan Pipia - Iakob Gogebashvili's Teaching Methods of Writing and Contemporary Situation

- ❖ ბროლისა წულაია60
იაკობ გოგებაშვილი და დაწყებით კლასებში ბუნებისმეტყველების სწავლების
თანამედროვე ტექნოლოგიები
Brolisa Tsulaia - Iakob Gogebashvili and Modern Technologies of Natural Science Teaching in Primary Classes

❖ ნანა მაისურაძე	67
ფიზიკის კურსის სწავლების დიდაქტიკური და მეთოდური ასპექტები Nana Maisuradze - The didactic and Methodical Aspects of physics Course	
❖ თემურ ორმოცაძე	72
კითხვაზე -როგორ ვსწავლობთ? პასუხი -როგორც გვასწავლიან, ალბათ სწორია. Temur Ormocadze - The Answer to the Question How Do We Learn? Is - We Learn So As We Are Taught - Is Correct.	
❖ ლევან ჯინჯიაძე	76
მეტყველებითი კომპეტენციურობის ფორმირების საკითხი ქართული ენისა და ლიტერატურის გაკვეთილებზე Levan Jinjikhadze -Issue of Speech Competency Formation at the Lessons of Georgian Language and Literature	
❖ ოთარ ვახანია	80
ფიზიკური აღზრდისა და სპორტის ქართული ხალხური პედაგოგიკა Otar Vakhania - Georgian Folk Pedagogy of Physical Education and Sport	
❖ თამარ შინჯიაშვილი	86
უმალღესი ევროპული განათლება, ევროპული სამეცნიერო პროგრამები და სტიპენდიები Tamar Shinjiashvili - Higher European Education, European Research Programs and Scholarships	
❖ ლელა რეხვიაშვილი	95
იაკობ გოგებაშვილი ქართული მუსიკის ქომაგი Lela Rekhviashvili - Iakob Gogebashvili – Dfender r of Georgian music	

ისტორია, ეთნოლოგია, პოლიტიკური მეცნიერებანი
HISTORY, ETHNOLOGY, POLITICAL SCIENCES

❖ დავით მალაზონია	99
იაკობ გოგებაშვილი როგორც ისტორიკოსი David Malazonia - Iakob Gogebashvili as a Historian	
❖ მარიამ ჩხარტიშვილი, ქეთევან მანია	108
ქართული იდენტობის წრთობა „ივერის“ 1879 წლის პუბლიკაციების მიხედვით Mari Chkartishvili, Ketevan Mania - Strengthening of Georgian Identity According to the Publications of the year 1879	
❖ როზეტა გუჯეჯიანი	130
ქრისტიანობისა და ტრადიციული ქართული კულტურის კორელაციის საკითხისათვის Rozeta Gujejiani - For the Correlation Issue of Christianity and Traditional Georgian Culture	

❖ **ომარ არდაშელია** 144
 საერთაშორისო ურთიერთობების სწავლების საკითხი ქართულ
 საგანმანათლებლო სივრცეში

Omar Ardashelia - Teaching Issue of International Relations in Georgian Educational
 Space

❖ **კახა კვაშილავა** 151
 სამურზაყანოს „ეთნიკური ვინაობის“ პრობლემა რუსულ
 ისტორიოგრაფიაში და იაკობ გოგებაშვილის შეხედულებები

Kakha Kvashilava - The Problem of Samurzakanians “Ethnic Belonging”
 in Russian Historiography and Iakob Gogebashvili’s Sights

ფილოლოგია = ლიტერატურა, ენათმეცნიერება
PHILOLOGY = LITERATURE, LINGUISTICS

❖ **ნანა გაფრინდაშვილი, მარიამ მირესაშვილი** 161
 საბავშვო ლიტერატურის ტენდენციები „დათბობისა“ და „უძრაობის“ პერიოდში
Nana Gaprindashvili, Maia Miresashvili - Tendencies of Children’s Literature in the Period
 of “Warming” and “Motionless”

❖ **საბა-ფირუზ მეტრეველი** 171
 აგიოგრაფიული მწერლობის სპეციფიკისათვის
Saba – Piruz Metreveli - For Specificity of Hagiographic Literature

❖ **ლევან ჯინჯიხაძე** 176
 ქართული და შუმერული სიტყვიერების ერთი პარალელისათვის
Levan Jinjikhadze - For one parallel of Georgian and Sumerian Speech

❖ **ქეთევან გალობერი** 186
 საგნის ნიშან-თვისების აღნიშვნის პროდუქტიული ხერხები ფრანგულ ენაში
Ketevan Galoberi - Productive Means of Expression of Object Signs in the French
 Language

❖ **მანანა შელია**..... 191
 ინგლისურ-ქართულ ლექსიკურ ერთეულთა სტრუქტურულ-სემანტიკურ-
 შეპირისპირებითი ანალიზი
Manana Shelia - Structural - Semantic Comparative Analysis of English and Georgian
 Lexical Units

❖ **ნინო სანაია** 197
 ენათმეცნიერება უცხო ენის სწავლების სამსახურში
Nino Sanaia - Linguistics for Teaching Foreign Languages

❖ **ლილიანა ჯანაშია** 202
 ანტიუტოპია პოსტმოდერნიზმის ლიტერატურაში
Liliana Janashia - Anti-Utopia in Postmodernism Literature

ბანათლჳის ფსიქოლოგია, ფიზიოლოგია
PSYCHOLOGY OF EDUCATION, PHYSIOLOGY

- ❖ **თამარ ჯავახიშვილი**207
იაკობ გოგებაშვილის შემოქმედების ზოგიერთი ასპექტი
Tamar Javakhishvili - Some Aspects of IakobGogebashvili’s Creative Work

- ❖ **ლალი ახალაძე, მიხეილ ხანანაშვილი**213
ფსიქოლოგიური სტრესის ექსპერიმენტული მოდელის თვითრეგულაციური ქცევა
Lali Akhaladze, Mikheil Khananashvili - Self-regulatory Behavior of Experimental
Model of Psychological Stress

- ❖ **იზო ბუხულეიშვილი, ზურაბ ცუცქირიძე**221
იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიური ფენომენი
Izo Bukhuleishvili, Zurab Tsutskiridze - Pedagogical Phenomenon of Iakob Gogebashvili

- ❖ **ძვირფასო ავტორებო**..... 231
Dear Authors

იაკობ გოგებაშვილი და აფხაზური ენა

იაკობ გოგებაშვილის მოღვაწეობაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს მის ბრძოლას საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებისა და ქართველი ერის ეთნიკური თავისთავადობის გადარჩენის მიზნით. ეს უდიდესი ქართველი მოღვაწე ყურადღებით ადევნებდა თვალს მის დროს ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებს და უმაღლვე ეხმაურებოდა მათ.

იაკობი და მისი თანამედროვე მოწინავე ქართული საზოგადოება თვალნათლივ ხედავდნენ თავიანთი სამშობლოს განუყოფელ ნაწილში, აფხაზეთში შექმნილ ურთულეს ვითარებას, განიცდიდნენ აფხაზი ხალხის ტკივილს, ნუხდნენ აფხაზეთის, როგორც მათი სამშობლოს განუყოფელი ნაწილის მომავლის გამო, ეძებდნენ გზებს აფხაზთა და რეგიონში მცხოვრებ ქართველთა გარუსება-გადაჯიშებისაგან დასაცავად.

ი. გოგებაშვილს არაერთი საყურადღებო თვალსაზრისი აქვს გამუტქმული აფხაზეთის ბედ-იღბალთან, აფხაზი ხალხის ტრაგედიასთან, აფხაზური იდენტობის, კულტურისა და ენის გადარჩენასთან დაკავშირებით. იგი კარგად ხედავდა, რომ აფხაზეთიდან 1867 და 1877-1878 წლებში აფხაზთა დიდი ნაწილის ოსმალეთის იმპერიაში გაძევების (მუჰაჯირობის) შემდეგ ეს მხარე გარუსების რეალური საფრთხის წინაშე აღმოჩნდა. აქ ჩამოსახლებული რუსი, სომეხი, ბერძენი, გერმანელი, ესტონელი და სხვა ეროვნების კოლონისტები იმპერიას სჭირდებოდა ადგილზე დარჩენილი აფხაზი და ქართველი მოსახლეობის გარუსების დასაჩქარებლად (ამას არც მალავდნენ რუსეთის ხელისუფალნი, გენერლები და დიდმოსხლეები). სამწუხაროდ, მანამდეც მცირერიცხოვან და ახლა კიდევ უფრო დაცოტავებულ აფხაზ ხალხს, თუ სამურზაყანოში თავის ისტორიულ მიწაზე მცხოვრებ ქართველობას არ ჰყოფნიდა საკუთარი დემოგრაფიული რესურსები, რათა წინ აღდგომოდა მოძალებულ კოლონისტურ ზღვას, დაეცვა და გადაერჩინა ეროვნული თავისთავადობა, დედაენა და ეროვნული კულტურა. შექმნილი ვითარება ქართველ საზოგადო მოღვაწეებს და მათ შორის ი. გოგებაშვილსაც ავალდებულებდა, ეფიქრათ გამოსავალზე, მოეძებნათ ამ პრობლემათა გადაჭრის გზები.

იაკობ გოგებაშვილმა, როგორც თავისი დროის გამორჩეულმა პედაგოგმა და ეროვნულმა მოღვაწემ, სხვაზე უკეთ იცოდა, რომ დედაენა ნებისმიერი ეთნოსის ფასდაუდებელი საგანძურიცაა და თავისთავადობის შენარჩუნების გამორჩეული საშუალებაც. სწორედ ამის ცოდნამ განაპირობა მის მიერ მტკიცე მეცნიერულ საფუძვლებზე დამყარებული უკვდავი „დედაენის“ შექმნა, რამაც არა მარტო ქართველებს მისცა მძლავრი იარაღი იდენტობის გადასარჩენად, არამედ სხვა კავკასიელ ხალხებსაც შეუწყო ხელი, ევლოთ იმავე გზით და ებრძოლათ სა-

კუთარი თვითმყოფადობის შესანარჩუნებლად. ამ თვალსაზრისით იაკობის „დედაენას“ ზოგადკავკასიური მნიშვნელობა ჰქონდა. ცნობილია, რომ სწორედ იაკობისეული „დედაენის“ პრინციპები დაედო საფუძვლად რამდენიმე კავკასიელი ხალხის ენაზე პირველდანიეებითი სახელმძღვანელოების შექმნას. გამონაკლისი ამ მხრივ არც აფხაზური ენა ყოფილა:

1907 წელს თბილისში გამომავალ გაზეთ „ზაკავკაზიე“-ს 236-ე ნომერში გამოქვეყნდა ი. გოგებაშვილის წერილი „აფხაზეთის შესახებ“. სტატიაში ავტორი ეხება აფხაზურ ენაზე საღვთისმსახურო წიგნების თარგმნის, სასკოლო სახელმძღვანელოების შედგენა-გამოცემისა და ამავე ენაზე წირვა-ლოცვისა და სწავლების შემოღების აუცილებლობის საკითხებსაც. როგორც ტექსტიდან ჩანს, სტატიის დაწერა განუპირობებია ზოგი ქართველი კორესპონდენტის უარყოფით დამოკიდებულებას აფხაზურ ენაზე რელიგიური ლიტერატურის თარგმნისა და ღვთისმსახურების შესრულების მიმართ. ძნელი მისახვედრი არ არის, რომ ამ ავტორთა სიფრთხილე აფხაზურ ენაზე ღვთისმსახურების დაწესებისა და შესაბამისი ლიტერატურის თარგმნის მიმართ განპირობებული იყო იმის შიშით, რომ ეს გამოიწვევდა აფხაზი ხალხის საბოლოო გაუცხოებას ქართული კულტურული გარემოსაგან და, შესაძლოა, მოძმე ხალხთა შორის მტრობის გაჩენასაც კი. ნუ დაგვაგინებდა, რომ იმ დროს აფხაზთა შორის უკვე ფეხს იკიდებდა სეპარატისტული განწყობა, რასაც ხელს რუსული იდეოლოგიური მანქანაც უწყობდა და, რა თქმა უნდა, ამის გამო ქართველ ავტორთა ნაწილის ამგვარ შიშს რეალური საფუძველიც ჰქონდა. მაგრამ სულ სხვაგვარად ხედავდა აღნიშნულ საკითხს იაკობ გოგებაშვილი. მას უფრო მეტად იმისი შიში ჰქონდა, რომ იმპერია უკან არ დაიხევდა, გამოიყენებდა ქართველთა ნაწილის უარყოფით დამოკიდებულებას ამ საკითხის მიმართ, უარს არ იტყოდა ნამოწყებულ პროვოკაციაზე და შეეცდებოდა აფხაზთა შორის იმ აზრის გავრცელებას, რომ აფხაზი ხალხის კულტურულ წინსვლას ხელს ქართველები უშლიანო. ვფიქრობთ, სწორედ ამიტომ მივიდა იაკობი იმ დასკვნამდე, რომ ჩათრევას მოჩვენებითი ჩაყოლა სჯობდა. როგორც ჩანს, იგი ფიქრობდა, რომ თუ ქართველები ხელის შეშლის მაგიერ დაეხმარებოდნენ მოძმე ხალხს საკუთარი დედაენის პატრონობაში, ეს ამ ხალხებს შორის ურთიერთობას დაათბობდა, თანაც იმპერიას ჩაეშლებოდა აფხაზთა გარუსების გეგმა - დედაენის გამოყენების სფეროს გაფართოება გაუძლიერებდა აფხაზებს ეროვნულ თვითშეგნებას და მათი გარუსება გაძნელდებოდა. **გარუსებულ აფხაზს ეროვნული იდენტობის მყარ პოზიციაზე მდგომი აფხაზი აჯობებდა.**

იყო სხვა საყურადღებო მოტივებიც. მაგალითად, იაკობი წერდა:

„ჩვენ, ქართველებს, მხურვალედ გვსურს როგორც ჩვენი საღვთისმსახურო ენის, ისე ჩვენი მშობლიური ლიტერატურის განვითარება და გამდიდრება, მოვალენი ვართ იგივე ვისურვოთ სხვა ეროვნებებისათვისაც, მათ შორის აფხაზეთისთვისაც. არც ერთი ქართველი არ უნდა მოგვაგონებდეს იმ ველურს, რომელმაც კითხვაზე - რა არის სიკეთე და რა - ბოროტება? უპასუხა: სიკეთეა, როცა ცოლს ვართმევ მეზობელს, ხოლო ბოროტებაა, როცა მეზობელი მართმევს ცოლსო. არ უნდა მოგვაგონებდეს იმიტომ, რომ ეს ეწინააღმდეგება ქართულ ისტო-

რიულ ტრადიციებს. ქართველები ყველა საუკუნეში ზეიმობდნენ ყველა ეროვნებების თანასწორუფლებიანობას, რომლებიც მათს სამეფოში შედიოდა, და ანიჭებდნენ მათ ყველა უფლებას, რითაც თვითონ სარგებლობდნენ” (გოგებაშვილი, 1990: გვ. 134-135).

ვფიქრობთ, აქ კომენტარი ზედმეტია.

იმავე სტატიაში ავტორი გვანჯდის ერთ ფრიად საყურადღებო ცნობასაც: „უსამღველოესი კირიონი დიდად თანაუგრძნობდა აფხაზური დამწერლობისა და ლიტერატურის შექმნას. მან მოითხოვა კიდეც მონაწილეობა მიმელო აფხაზური ენის ნაციონალური სახელმძღვანელოს შედგენაში. ამ მიმართულებით უნდა იმოქმედონ სოხუმელმა ქართველებმა და ყოველნაირად დაეხმარონ აფხაზებს ამ კულტურულ წამონყებაში“ (გოგებაშვილი, 1990: გვ. 135)¹. იქვე ავტორი სთავაზობს აფხაზური ენის მცოდნე აფხაზეთელ ქართველებს, თუ სახელმძღვანელო შედგება და გაჭირდება მისი დაბეჭდვა სოხუმში, ნიგნი გადმოუგზავნეთ თბილისში ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზოგადოებას და ის უზრუნველყოფს თავისი ხარჯით მის გამოცემასო (გამახარია, 2005: გვ. 473-474), თვით იაკობი კი ამ საზოგადოების გამგეობის წევრი იყო.

იაკობის ამ წინადადების განხორციელებად უნდა მივიჩნიოთ შემდეგი ფაქტები:

1. 1908 წელს თბილისში გამოიცა ავტორთა ჯგუფის მიერ იაკობის პედაგოგიურ პრინციპებზე დაფუძნებული სახელმძღვანელო „აფხაზური ნიგნი აფხაზური სკოლებისათვის“, რომლის სახელწოდება და შინაარსი პირდაპირ მიანიშნებს იმაზე, რომ ავტორები მოწადინებულნი ყოფილან, შექმნილიყო არა რუსული სკოლები აფხაზური ენის სწავლების ელემენტებითურთ, როგორც ეს მანამდე იყო და, სამწუხაროდ, დღესაც არის, არამედ საკუთრივ აფხაზური ეროვნული სკოლები, რომლებიც ბავშვებს კი არ გადააჯიშებდნენ, არამედ საკუთარი ენის წიაღიდან დაანახებდნენ სამყაროს და გაულვივებდნენ თავიანთი ენის, კულტურისა და იდენტობის სიყვარულს.

2. 1909 წელს აფხაზმა განმანათლებელმა *ანდრეი ჭოჭუამ* თბილისში გამოსცა ი. გოგებაშვილის მიერ შემუშავებული პედაგოგიური პრინციპების საფუძველზე შექმნილი პირველდანიწყებითი სახელმძღვანელო „აფხაზური ანბანი“, რომელშიც მის მიერვე შედგენილი ორიგინალური აფხაზური ტექსტების გვერდით შეტანილია იაკობის „რუსსკოე სლოვო“-დან აღებული საბავშვო მოთხრობების აფხაზური თარგმანებიც.

ორივე სახელმძღვანელოს ღირსება ის იყო, რომ ისინი იცავდნენ იაკობისეულ პრინციპს, რომლის მიხედვითაც, დედაენის შესწავლა მეორეხარისხოვანი საქმე კი არ არის, არამედ ცოდნის მიღების საფუძველთა საფუძველია და იგი უნდა ეხმარებოდეს მოსწავლეს სამყაროს სწორად აღქმაში, უვითარებდეს ცოდნის წყურვილს, შემოქმედებით უნარს, უმაღლებდეს კულტურის დონეს, ხოლო სხვა

¹ აქ ხსენებული კირიონი სოხუმის ეპარქიის მწყემსმთავარი, ეპისკოპოსი *კირიონ საძაგლიშვილია*, რომელმაც დიდი როლი ითამაშა აფხაზეთში ქრისტიანობის განმტკიცების, ქართულ-აფხაზურ ურთიერთობათა განმტკიცებისა და რეგიონის მოსახლეობის გარუსებისაგან დაცვის საქმეში.

ენა უნდა ისწავლებოდეს მხოლოდ მას შემდეგ, რაც მოსწავლეს ექნება საფუძვლიანი ცოდნა დედაენისა და უცხო ენის ზეგავლენა ველარ გადააჯიშებს მას. **იაკობის ეს პრინციპი რეალურად უწყობს ხელს ეთნოსის ენობრივი და ეთნიკური იდენტობის გადარჩენას.**

ასე რომ, იაკობ გოგებაშვილს საკმაოდ მნიშვნელოვანი როლი აქვს შესრულებული აფხაზური ენის ფუნქციონირების გაფართოებისა და გარუსებისაგან აფხაზი ხალხის გადარჩენის საქმეში. სამწუხაროდ, ზოგი უმადური აფხაზი ავტორი ივინყებს ამ დამსახურებას და ი. გოგებაშვილს უდიდეს აფხაზთმოძულედ აცხადებს (ბლაჟბა, ლაკობა, 2006: 260-264), რაც არანაირად არ შეესაბამება სინამდვილეს.

ლიტერატურა

- **ბლაჟბა, ლაკობა, 2006** - О.Х. Бгажба, С.З. Лакоба. История Абхазии. С древнейших времен до наших дней. 10-11 классы. Учебник для общеобразовательных учебных учреждений. Сухум[и].
- **გამახარია, 2005** - ჯ. გამახარია. აფხაზეთი და მართლმადიდებლობა (I ს. - 1921 წ.). თბილისი.
- **გოგებაშვილი, 1990** - ი. გოგებაშვილი. რჩეული თხზულებანი ხუთ ტომად. ტ. III. თბილისი.

Teimuraz Gvantseladze
Sokhumi State University

Iakob Gogebashvili and the Abkhazian Language

The struggle for preserving the territorial integrity of Georgia and keeping the ethnic originality of the Georgian nation occupies a special place in the work of Iakob Gogebashvili. This greatest Georgian figure was astutely following the processes taking place in the country at that time and immediately responding to them. In the article there is rationally studied Iakob Gogebashvili's attitude towards the development of the Abkhazian language and formation of a literary Abkhazian language. According to the author, the considerations spread among Abkhazian separatist circles about the great Georgian writer, teacher and enlightener, as if he hated the Abkhazians, were wrong. All archival materials and sources confirm that Iakob Gogebashvili fought steadily for the formation and development of a literary language in Abkhazia.

იაკობ გოგებაშვილი მუჰაჯირობის შემდგომი პერიოდის აფხაზეთის
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ვითარების შესახებ

XIX საუკუნის II ნახევარში რუსეთის ხელისუფლებამ გაუგონარი დანაშაული ჩაიდინა. აფხაზები, როგორც „არაკეთილსაიმედო“, „დამნაშავე“ ხალხი მშობლიური ადგილებიდან აყარა და ოსმალეთში გადაასახლა. ამ დანაშაულებრივი ქმედების მიზანი საქართველოდან აფხაზეთის ჩამოცილება და მისი საბოლოო კოლონიზაცია იყო. ქართველმა ინტელიგენციამ ი. ჭავჭავაძის, ი. გოგებაშვილის, ა. წერეთლის, გ. წერეთლის, ს. მესხის, ნ. ნიკოლაძის და სხვათა სახით დაგმო აფხაზი ხალხის მიმართ ცარიზმის მიერ ჩადენილი დანაშაული. ისინი წინ აღუდგნენ ცარიზმის შოვინისტურ პოლიტიკას აფხაზეთის დაცარიელებულ ადგილებში უცხოტომელთა ჩასახლებას.

მეფის რუსეთის ველიკოდერჟავული მიზნები დაუფარავად გაახმოვანა ცნობილმა რუსმა შავრაზმელმა ა. ვ. ვერეშაგინმა რუსეთის საიმპერატორო ეკონომიკური საზოგადოების კრებაზე წარდგენილ მოხსენებაში: *„Никто, пологаю, также не будет отрицать, что на черноморском побережье Кавказа, как на окраине государства, стоящей так много русской крови и денег, по праву должен господствовать: церковь русская, язык русский, грамота русская... Низкий уровень образования поселян, равно как их разноплеменность вызывают необходимость основания школ, так как только школою это разноплеменное население в будущем можем сделаться русским. Будем же, трудиться для этого края в интересах нашего дорогого отечества, чтобы воочию было видно всей Европе, что мы – русские умеем не только приобретать богатый природою край, но и разумно пользоваться богатствами приобретенного края“* (Верещагин, 1878, გვ. 22-24).

ა. ვ. ვერეშაგინის ეს მზაკვრული ჩანაფიქრი ცარიზმმა მაშინ რეალობად აქცია, XXს. მიწურულს კი რუსეთის ფედერაციის მიერ ინსპირირებული ქართულ-აფხაზური კონფლიქტის შემდეგ ასიათასობით ქართველი იძულებით გამოდევნილია ამ კუთხიდან. საერთაშორისო სამართლის უხეში დარღვევით განხორციელდა ქართველთა ეთნიკური წმენდა და დღემდე ის საკუთარ სამშობლოში დევნილობაში იმყოფება.

ქართველი ინტელიგენციის დამოკიდებულება ცარიზმის მიერ აფხაზეთში განხორციელებულ პოლიტიკასთან დაკავშირებით ღიად, უშიშრად გამოხატა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის თვალსაჩინო წარმომადგენელმა, დიდმა ქართველმა პედაგოგმა იაკობ გოგებაშვილმა. ის დიდი ინტერესით

ეკიდებოდა აფხაზი ხალხის ისტორიას. გულწრფელად თანაუგრძნობდა მათ იმ ტრაგედიის გამო, რომელიც დაატყდა მუჰაჯირობის შედეგად.

უნდა აღინიშნოს, რომ ი. გოგებაშვილის დამოკიდებულება მუჰაჯირობის შემდგომ პერიოდში აფხაზეთში მიმდინარე მოვლენებთან დაკავშირებით საერთოდ არ არის შესწავლილი. ამ თვალსაზრისით გამონაკლისს წარმოადგენს კ. ტოტოჩავას ნაშრომი (ტოტოჩავა, 2000). თუმცა, ჩვენს მიერ საკვლევად აღებული საკითხები მასში მხოლოდ ფრაგმენტულად, ზოგადად არის მიმოხილული, რადგან ეს თემა ავტორის სპეციალური შესწავლის საგანი არ ყოფილა.

როგორც ცნობილია, აფხაზური სეპარატისტული ისტორიოგრაფიის ზოგიერთი წარმომადგენელი ფაქტების აშკარა, უხეში გაყალბებით ცდილობს დაასაბუთოს, თუმცა უშედეგოდ, რომ თითქოს ი. გოგებაშვილი იყო ერთ-ერთი პირველთაგანი, ვინც წამოაყენა ქართველების მიერ აფხაზეთის კოლონიზაციის პროგრამა (Лакоба, 1993). კონკრეტულ ფაქტებზე დაყრდნობით ჩვენ შევეცადეთ გვეჩვენებია ი. გოგებაშვილისადმი წაყენებული ამ ბრალდების სრული უსაფუძვლობა.

საკვლევად აღებულ საკითხზე მუშაობისას ჩვენ შევისწავლეთ ი. გოგებაშვილის ყველა პუბლიკაცია, რომელიც ეხება მუჰაჯირობის შემდგომ პერიოდში აფხაზეთში მიმდინარე საზოგადოებრივ პოლიტიკურ მოვლენებს. გარდა ამისა გამოყენებული გვაქვს საქართველოს ხელნაწერთა ცენტრის დოკუმენტები, პერიოდული პრესის მასალები, თემის გარშემო არსებული ლიტერატურა. წინამდებარე სტატიის მიზანია ვუჩვენოთ ი. გოგებაშვილის მოღვაწეობა აფხაზი ხალხის ეროვნული უფლებების დასაცავად, მისი კულტურული დანიანურებისა და სარწმუნოებრივი საკითხების სამართლიანად გადანყვეტისთვის.

როგორც ჩემოთ აღვნიშნეთ, აფხაზთა თურქეთში იძულებით გადასახლების შემდეგ მეფის მთავრობამ დაიწყო შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროების კოლონიზაცია, აფხაზეთ-სამურზაყანოში რუსების მასობრივი ჩასახლება. ცარიზმის ამ ცბიერ ჩანაფიქრს, ჩამოეცილებინათ საქართველოდან ეს ძირძველი კუთხე, დაუპირისპირდა XIX ს. II ნახევარის მონინავე ქართველი ინტელიგენცია.

1877 წ. გაზეთ „ტიფლისკი ვესტნიკ“-ის მეთაურ წერილებად გამოქვეყნდა ი. გოგებაშვილის სტატია „ვინ უნდა იქნეს დასახლებული აფხაზეთში“, რომელშიც ის ეხება იმ დროისათვის დიდი ეროვნული პოლიტიკური მნიშვნელობის თემას, კერძოდ, საქართველოს ამ ერთ-ერთ კუთხეში ქართველი ტომების გადასახლების საკითხს. „ახლანდელმა ომმა, – სინანულით აღნიშნავდა ავტორი, – სხვა მრავალ შედეგებთან ერთად, გამოიწვია ისიც, რომ ჩვენი ქვეყნის საუკეთესო კუთხე მოულოდნელად გაუდაბურდა, ვინაიდან ის მიატოვა თითქმის ყველა მისმა მკვიდრმა მცხოვრებმა. ჩვენ ვლაპარაკობთ აფხაზეთისა და მისი მცხოვრებლების შესახებ, რომლებმაც დატოვეს თავიანთი სამშობლო და გადასახლდნენ თურქეთში. ეჭვს გარეშეა, რომ ეს გადასახლება დროებითი არ არის, არამედ სამუდამოა: აფხაზეთი ვერასოდეს ველარ იხილავს თავის შვილებს. ეს გარემოება რიგში აყენებს საკითხს: ვინ უნდა დასახლდეს ამ მხარეში, რომელიც სამუდამოდ დატოვა მისმა მკვიდრმა მოსახლეობამ?“ (გოგებაშვილი,

1989: გვ. 366).

იმავე წერილში ი. გოგებაშვილი კონკრეტული, სარწმუნო არგუმენტების მოტანით ასაბუთებს, რომ აფხაზეთის თავისუფალი ტერიტორია ყველაზე უმტკივნეულოდ შეიძლება დასახლებული იქნეს მხოლოდ და მხოლოდ ქართველი, ისიც აფხაზეთთან ახლო მოსახლე და მის ბუნებრივ პირობებთან შეგუებული ქართული მოსახლეობით – მეგრელებით, რადგან მხოლოდ მათ შეუძლიათ გაუძლონ აფხაზეთის ჭაობიან ადგილებს, მისი ჰავის შხამიანობას. იმისთვის, რომ თავიდან იქნეს აცილებული სამხრეთ რუსეთის მოსახლეობის მიერ აფხაზეთის ტერიტორიის დასახლება, ი. გოგებაშვილი ცდილობს დაარწმუნოს მთავრობა, რომ აფხაზეთის ტერიტორიაზე რუსების ჩასახლება გამოიწვევს მათ ფიზიკურ განადგურებას ამის დასამტკიცებლად მას მოაქვს არა ერთი ფაქტი. *„გამოცდილება მ უკვე დაამტკიცა, – აღნიშნავს ის, – რომ აფხაზეთში დასახლებული რუსი ოჯახები გახდნენ მისი ჰავის მსხვერპლნი იმ შემთხვევებშიც კი, როცა ისინი სახლდებოდნენ სოხუმსა და ჰავის მხრივ შედარებით უკეთეს სხვა ადგილებში. ჩვენ თვითონ ვიყავით მონმე სოხუმიდან რამდენიმე რუსი ოჯახის რუსეთში დაბრუნებისა, რომელთა რიცხვი მოკლე ხანში მნიშვნელოვნად შემცირდა და მატერიალურად განადგურდა აფხაზეთში ყოფნის დროს, მუდმივი ავადმყოფობისა და უკან გადასახლების გამო ხოლო ის ოჯახები, რომლებიც მათგან დამოუკიდებელი მიზეზებისა და გარემოებების გამო მოკლებული იყვნენ რუსეთში დაბრუნების საშუალებას, წყევლიდნენ თავიანთ ბედს, რომელმაც ისინი გადმოაგდო ამ კუთხეში“* (გოგებაშვილი, 1989: გვ. 389).

აღნიშნულ სტატიაში ი. გოგებაშვილი მიუთითებს, რომ მეგრელებს უცხოტომებთან შედარებით აფხაზეთში დასახლებისთვის სხვა საჭირო თვისებებიც გააჩნიათ. კერძოდ, დიდ უნარს იჩენენ ნაყოფიერი შრომისადმი, შეუძლიათ გამოიყენონ აფხაზეთის მდიდარი ბუნება და ისარგებლონ მისი იშვიათი ბუნებრივი სიმდიდრით. *„აფხაზეთის ნაყოფიერ მიწაზე, – აღნიშნავს ი. გოგებაშვილი, – მათ შეუძლიათ ფართოდ განავითარონ მინათმოქმედება, ხელი მოჰკიდონ სატყეო მრეწველობას ტყის სიუხვის გამო, გააფართოონ მეღვინეობა... მეორე თვისება, რომელიც ხდის მეგრელებს აფხაზეთის ჩინებულ კოლონიზატორებად, ის არის, რომ მეგრელები დიდ ნიჭს იჩენენ სავაჭრო საქმესა და კომერციულ წამონყებებში და ამ მხრივ გამონაკლისს შეადგენენ სხვა ქართველ ტომთა შორის... და ბოლოს, რაც შეეხება პოლიტიკურ კეთილსაიმედობას,... მეგრელები, როგორც ყველა ტომის ქართველები, ამ მხრივ იმდენად საიმედონი არიან, რომ მეტის სურვილიც კი არ შეიძლება. ერთი სიტყვით, ყველა ჩვენ ტომთა და ხალხთაგან, მხოლოდ მეგრელებს აქვთ ყველა საჭირო თვისება დაცარიელებული აფხაზეთის კოლონიზაციისათვის რაც ხელსაყრელი და სასარგებლო იქნება სახელმწიფოსათვის“* (გოგებაშვილი, 1989: გვ. 371-372).

ი. გოგებაშვილი ხაზს უსვამს იმ გარემოებასაც, რომ მეგრელები ისტორიული უფლების თვალსაზრისითაც უფრო კანონიერი მემკვიდრენი არიან გასახლებული აფხაზეთისა. *„ცნობილია, – აღნიშნავს ავტორი, – წინათ, არც ისე შორეულ წარსულში, აფხაზეთის აღმოსავლეთის ნაწილი მეგრელებს ეჭირათ და სა-*

საზღვრო მდინარე არა ენგური, არამედ კოდორი იყო... მაგრამ ოსმალეთის შავ ზღაზე გაძლიერების შემდეგ, აფხაზებმა თურქების მხარდაჭერით განდევნეს მეგრელები ენგურს გადაღმა და დაიკავეს მაშინდელი სამეგრელოს ტერიტორიის ნაწილი. თუ თურქეთის გაძლიერებას მოჰყვა ადგილ-მამულის ხელში ჩაგდება და მეგრელი ხალხის შევიწროება, სამაგიეროდ თურქეთის დარბევასა და შესუსტებას უნდა მოჰყვეს წართმეულის დაბრუნება და რუსეთის ერთმორწმუნე და ერთგულ ხალხზე მისი გადაცემა. ამგვარად, აფხაზეთის დასახლება მეგრელებით აგრეთვე წარმოადგენს ისტორიული სამართლიანობის აქტს“ (გოგებაშვილი, 1989: გვ. 398-399).

აფხაზეთის დაცარიელებულ ადგილებში ქართველების, პირველ რიგში, მეგრელების დასახლების მიზანშეწონილობაზე მსჯელობისას ი. გოგებაშვილი ეხება მათ ნიჭსა და გონებრივ თვისებებს, რომლებიც განსაზღვრავენ თითოეული ერის კულტურულ განვითარებას. „მეგრელებს გააჩნიათ ეს იმ ზომამდე, – მიუთითებდა ის, – რომ განცვიფრებაში მოჰყავთ მიუდგომელი მეთვალყურე თავისი სწრაფი საზრიანობით, იშვიათი მიხვედრილობით და ათვისების განსაცვიფრებელი ნიჭით. ასე, მაგალითად, ბოროზდინმა, რომელიც დანვრილებით და ყოველმხრივ გაეცნო სამეგრელოს და მეგრელებს, მეტად მოსწრებულად დაახასიათა ისინი, როცა მათ ამიერკავკასიის ფრანგები უწოდა“ ((გოგებაშვილი, 1989: გვ. 375-376). მართლაც, კ. ბოროზდინი,¹ რომელიც დანვრილებით და ყოველმხრივ გაეცნო სამეგრელოს და მეგრელებს, წერდა, რომ „ძნელი საპოვნელია ასეთი ნიჭიერი, სწავლის მოყვარული და მიხვედრილი ხალხი – მეგრელები თავისის საზოგადოებრივი თვისებებით და ყველაფრის შემფერებელ ხასიათით, კავკასიის ფრანგები არიან, მაგრამ ერთი კილი ჭირთ: ჯერ კარგად არა აქვთ შემუშავებული იურიდიული წესები იმისა, თუ როგორ უნდა ისარგებლონ ბუნებისაგან ბოძებულის სიმდიდრით“. (ბოროზდინი და სხვები..., 1927: გვ.28).

ი. გოგებაშვილის გამოთქმულ მოსაზრებას აფხაზეთში მეგრელთა ჩასახლების თაობაზე რუს შოვინისტთა შორის მაშინათვე ბევრი მონინალმდეგე გამოუჩნდა. ერთ-ერთი პირველი მათ შორის იყო სოხუმის ოლქის უფროსი, პოლკოვნიკი ნ. ვედენსკი, რომელიც აღნიშნავდა: „*Абхазия нуждается в поселенцах развитых, могущих быть образцами для оставшегося туземного населения. Мингрельцы ещё сами нуждаются в развитии и кроме свойственных им пороков ничего неспособны привить мало развитому населению, каковы абхазцы Абхазии нужны поселенцы трудолюбивые и предприимчивые. Но предприимчивые не в смысле уничтожения естественных богатств, и в смысле разумного их эксплуатирования-мингрельцы положительно неспособны на это... поэтому, по нашему мнению, самый лучший контингент поселенцев могут дать русские губернии южной и средней полосы. Наглядным подтверждением этому могут казаки Кубанской Теркской областей*“ (Введенский, 1877).

¹ კ. ა. ბოროზდინი 1854 წლიდან იყო სამეგრელოს მმართველის ეკატერინე დადიანის მდივანი, მისი შვილების აღმზრდელი, 1857-1867 წლებში კი — სენაკისა და თელავის მაზრების უფროსი.

ნ. ვედენსკის ამ სრულად უსაფუძვლო მოსაზრების თაობაზე ი. გოგებაშვილი აღნიშნავდა: „ჩვენ მეტად მოუფიქრებლად მიგვაჩნია ავტორის მოსაზრება აფხაზეთის დასახლების შესახებ არა მეგრელებით არამედ რუსეთის სამხრეთ და შუა გუბერნიების მცხოვრებლებით. ამ გუბერნიებს, რომელშიც ყოველმხრივ მკვეთრად განსხვავდებიან აფხაზეთისაგან, განსაკუთრებით კი კლიმატურად, არ შეუძლიათ მოგვცენ ვარგისი კოლონიზატორები შავი ზღვისპირა არაჯანსაღი ადგილებისათვის... რამდენიმე ათასი მეგრელის გადმოსახლება იხსნიდა ამ მხარეს არანორმალური მდგომარეობიდან... როცა ილაშქრებს ამ ერთადერთი გონივრული გადაჭრის წინააღმდეგ და გვთავაზობს სხვა მოსაზრებას, ჩემს მონინააღმდეგეს უნდა ესმოდეს მისი სრული განუხორციელებლობა... მაშ, რისთვის გვთავაზობს იგი ისეთ ღონისძიებას, რომლის განუხორციელებლობა მისთვის ცხადია? რისთვის უტეხს იგი სახელს ერთადერთ ტომს, რომელსაც შეუძლია აფხაზეთის წარმატებით ჩასახლება“ (გოგებაშვილი, 1989: გვ. 395-397).

კარგად ესმოდა რა ცარიზმის შოვინისტური პოლიტიკისაგან მომდინარე საშიშროება, რომელიც საფრთხეს უქმნიდა აფხაზეთს და ქართველთა ისტორიულ ერთიანობას და მიზნად ისახავდა საქართველოდან აფხაზეთის ჩამოშორებას, ი. გოგებაშვილი ერთ-ერთ თავის წერილში „პოლიტიკანობა აფხაზეთში“ წერდა: „ამჟამად აფხაზეთს ორი მოტრფიალე ჰყავს. ერთნი ცდილობენ სრულიად დააშორონ ისინი საქართველოს, გაიმარტოვონ და გადაიბირონ თავისკენ. მეორენი მონატრულნი არიან დაიცვან ისტორიული კავშირი აფხაზეთისა ქართველებთან. თუ შევნებულნი აფხაზეთი დაახლოებით გაიცნობენ თავისი სამშობლოს წარსულს, ცხადად დარწმუნდებიან, რომ აფხაზეთი მხოლოდ იმ საუკუნეებში ტკბებოდა კეთილდღეობით და კაი სახელით, როცა შეკავშირებული იყო საქართველოსთან პოლიტიკურად, სარწმუნოებით და ღვთისმსახურებით. მეტსაც შეიტყობენ. მაშინ აფხაზეთი სათავეში უდგა მთელ დასავლეთ საქართველოსა, რომელსაც აფხაზეთის სახელმწიფო ერქვა. მაგრამ როცა ისტორიის უკუღმართმა ტრიალმა იგი მოსწყვიტა საქართველოს და გაამარტოვა, აფხაზეთი უკან-უკან წავიდნენ, დაეცნენ, გაველურდნენ, რიცხვით მეტად შემცირდნენ და ახლა, წინანდელის მოზრდილის ერის ნაცვლად, წარმოადგენენ ერთ მუჭა თემს, რომელსაც გაქრობა ემუქრება, თუ პოლიტიკანებმა გააცალკავეს, გაიმარტოვეს და მოსწყვიტეს საქართველოსა. მტკიცე კავშირი კი მეგრელებთან და სხვა ქართველებთან წელში გამართავს აფხაზეთს, ზურგს გაუმაგრებს, ძალას და ღონეს მისცემს და კარგის მომავლის იმედით აღავსებს“ (გოგებაშვილი, 1955: 173-175).

როგორც ჩანს, ი. გოგებაშვილს კარგად სცოდნია აფხაზეთის არა მარტო ისტორიული წარსული, არამედ, რაც მთავარია, თუ როგორი მნიშვნელობა ჰქონდა აფხაზეთს და ქართველთა ერთიან კულტურულ-ისტორიულ სივრცეში მრავალსაუკუნოვან თანაცხოვრებას, რაც სამწუხაროდ, XXს. 90-იანი წლების დასაწყისში რუსეთის მიერ საქართველოს მიმართ განხორციელებული აგრესიის შედეგად დაირღვა.

1902წ. გაზ. „ცნობის ფურცელში“ გამოქვეყნდა წერილი „მცირე შენიშვნა“.

ავტორის მიერ XIX ს. II ნახევრის ქართველი მოღვაწეების მიმართ გამოთქმული იყო საყვედური იმის თაობაზე, რომ მათ არაფერი არ იღონეს აფხაზეთში ქართველების დასასახლებლად: „აფხაზეთში მთავრობის მოსპობის შემდეგ (საუბარია ცარიზმის მიერ 1864წ. აფხაზეთის სამთავროს გაუქმების შესახებ – ბ.კ.), უფრო კი უკანასკნელი რუს-ოსმალთა ომის შემდეგ, შავი ზღვის ნაპირებს მთავრობამ დიდი ყურადღება მიაქცია და უნდოდა დაუსრულებელის ომების წყალობით ვერანად ქცეული მხარე დაესახლებინა. ამ დროს გლეხკაცობას გულ-შემატკივარი ვინმე რომ ჰყოლოდა მთელი ეს მშვენიერი მხარე ქართველებით იქნებოდა დასახლებული. მაგრამ, ჩვენდა სამწუხაროდ, მაშინ იმ საშვილიშვილო საქმისათვის თითქმის არავის მცირე ყურადღებაც არ მიუქცევია... ამიტომაცაა, რომ ის ადგილები, რომლის ყოველი მტკაველი ქართველის სისხლითაა მორწყული, იქმნა დასახლებული ესტებით, ბერძნებით, მოლდაველებით... შემდეგ კი, როცა უმინანყოლო გლეხობამ კარგად გაიცნო ეს მხარე, ათასობით მოაწყდნენ ამ მხარეს, მაგრამ გვიანდა იყო. შავი ზღვის ნაპირების კოლონიზაციის საქმე შეიცვალა და აკრძალულ იქმნა სახელმწიფო მამულებზე დასახლებაც... სასურველია, ვისაც კი შეუძლიან, ჩვენი გლეხობის ყურადღება მიაქციოს ამ საუცხოვო მხარეს და შეძლება მისცეს მათ ეს საქმე მოაგვარონ“ (ჰამუთ-ბეი, 1902).

ნ. ჯანაშიას ამ პუბლიკაციას გამოეხმაურა ი. გოგებაშვილი წერილით „უსამართლო ბრალდება (მესამოცე წლების მოღვაწეებზე)“, რომელიც წარმოადგენს პასუხს გაზ. „ცნობის ფურცელში“ ნ. ჯანაშიას მიერ გამოქვეყნებულ სტატიაზე. „ეს სიტყვები რომ სამართლიანი იყოს, – წერდა ი. გოგებაშვილი, – მესამოცე წლების ქართველი ინტელიგენცია თავიდან ვერ აიცილებდა ამ ფრიად მძიმე ბრალდებასა, მაგრამ ეს ბრალდება ნაყოფია სრული უცოდინარობისა... მაშინდელს ქართველს ინტელიგენციას კარგად ჰქონდა შეგნებული ამ საკითხის დიდი მნიშვნელობა და ცდილობდა დაეცვა თავისი ერის უფლება დაცარიელებულის ტერიტორიაზე. პირადად მეც წმინდა მოვალეობად მიმაჩნდა ჩემი კალმით გამენია ჯეროვანი სამსახური ჩვენის გაჭირვებულის გლეხებისთვის. ერთი გარემოებაც ხელს მიწყობდა. საქმე ის არის, რომ მე იძულებული ვიყავი რვა თვე მეცხოვრა სოხუმში² ფილტვებისა და ნერვების ავადმყოფობის გამო, და ამ შემთხვე-

²1875 წელს გაზ. „დროებაში“ (№3, 4) ხელმოწერულად დაიბეჭდა ი. გოგებაშვილის წერილი „სოხუმი, 10 დეკემბერი. წერილი პირველი“. გაგრძელება შემდეგ არ დაბეჭდილა. მასში ავტორს აღწერილი აქვს სოხუმის მდებარეობა, ჰავა, ბუნებრივი პირობები. ერთი წლით ადრე გაზ. „დროებაში“ (1874წ. 29 ნოემბერი, №451) გამოქვეყნდა ი. გოგებაშვილის წერილი სერგი მესხისადმი, რომელშიც დაწვრილებით აღწერს სოხუმის ჰავის მავნე ზეგავლენას ადამიანის ჯანმრთელობაზე. მასში ნათქვამია: „გივ ზავნი წერილს სოხუმის შესახებ. ამ წერილებს მე ბევრს დროს ვერ მოვახმარებ, ამიტომ მსუბუქი ხასიათი ექნებათ, მაგრამ სოხუმზედ კი და აფხაზეთზედ მთელ წარმოდგენას მისცემენ მკითხველებსა... სოხუმში ჯერ კიდევ ვარდები ყვავიან... ასე რომ იმ თვეშიც არ გამოიღვეა აქ გადაშლილი ვარდები. ამაზედ ცხადი დამტკიცება აქაური ჰაერის სითბოსი ძნელათლა იქნება. მაგრამ არც ეს სითბო, არც ზღვის სიახლოვე არ იფარავს აქაურ მცხოვრებლებსა მავნე ჭაობის ზეგავლენისაგან... ყველას ყვითელი გამონურული ლიმონის ფერი აქვს. ლამაზი ცოლები აქ თურმე ქმრებს როდი მისდევენ. როცა მათ ქმრებს აქეთკენ ნიშნავენ ცოლები ამგვარ შესხმას ეუბნებიან თურმე: – სანატრელო გვრიტო, მე შენ ძალიან მიყვარხარ, მაგრამ უფრო მომეტებულად მიყვარს ის სიამოვნება, რომელსაც ჩემი თურამაული ვაშლით დაბრანული ლოყები და ტურჩები გაქვენ! მე არ მინდა ეს სიამოვნება მოგაკლოთ თვით ღრმა სიბერემდის. და ამიტომ ვერ გამოგყვები სოხუმში, რომლის ციებაც თურამაულ ვაშლს თურმე

ვამ მომცა შეძლება ადგილობრივ შემესწავლა საქმის გარემოება. რადგანაც ამ დიდი საკითხის გადაწყვეტა მთავრობაზე იყო დამოკიდებული, ამიტომ სტატია დავენერე რუსულად და დავბეჭდე 1878 წელს „Тифлисский вестник“-ში... ამ წერილში მე ის აზრი გამყვანდა, რომ საუკეთესო მოსახლეთა კონტინენტს დაცარიელებულის აფხაზეთისათვის შეადგენდნენ მეგრელები, ბარის იმერლები და ბარისავე გურულები მეთქი. ამ წერილის წინააღმდეგ „კავკაზში“ დაბეჭდა წერილი მაშინდელმა სოხუმის ოკრუგის უფროსმა ბ-ნმა ვედენსკიმ. მაშინ მე მის პასუხად უფრო ფართოდ დავაყენე, საგანი გამოვიკვლიე ყოველი მხრივ და დავენერე ვრცელი წერილი... მე მოველოდებოდი მეორედ გამოლაშქრებას ვედენსკის მხრივ; მაგრამ სასიამოვნოდ მოვტყუვდი. ეს ავტორი პირადად გამოცხადდა გაზეთის რედაქციაში და ჩვენ განსაცვიფრებლად, უთხრა რედაქტორს თავადს ბებუთოვს: „ვსდებ კალამს და არამც თუ ერთს სიტყვასაც აღარ ვიტყვი წინააღმდეგ, არამედ ამ დღიდან მოსარჩლე შევიქმნები იმ აზრისა, რომელიც სრული საფუძვლიანით არის განმარტებული თქვენს გაზეთშიო“ (გოგებაშვილი, 1989 /II: 354-356.).

შემდეგ, როგორც ი. გოგებაშვილი აღნიშნავს, მის მოსაზრებას გამოუჩინდა უფრო ძლიერი მოსარჩლე დიმიტრი სტაროსელსკის³ სახით, რომელმაც შეადგინა პროექტი აფხაზეთის დასახელებისა. პროექტი გაიგზავნა პეტერბურგში, მაგრამ რუსული ველიკოდერჟავული იდეოლოგიის ერთ-ერთმა ფლაგმანმა, გაზეთ „Московские ведомости“-ს რედაქტორმა მიხეილ კატკოვმა, დ. სტაროსელსკის აზრი, მავნებლად მიიჩნია და მოითხოვა აფხაზეთში გადაესახლებინათ გლეხები რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან. მან თავისი გაიყვანა და წაღმა წარმართული საქმე უკუღმა დაატრიალა.

„ცნობის ფურცელი“ კი, – წერს ი. გოგებაშვილი, – კატკოვის ცოდოს აბრალეებს მაშინდელის ქართველ მოღვაწეების დაუდევრობას. ასეთი უსამართლობა აუცილებელია ყოველის ყმანვილი ლიტერატორისათვის, რომელიც საჭიროდ არა სთვლის შეიტყოს და გაიცნოს, რა უკეთებათ და რისთვის უბრძოლნიათ იმათ, რომელნიც მასზე ადრე გამოსულან საზოგადო ასპარეზზე“ (გოგებაშვილი, 1989 /II: 354-356.).

ამგვარად, ი. გოგებაშვილი რიგი არგუმენტების მოტანით ასაბუთებს ნ. ჯანაშიას მიერ ქართველი ინტელიგენციის მიმართ გამოთქმული ბრალდების უსაფუძვლობას და არ შეიძლება მას არ დავეთანხმოთ. თუმცა, უნდა ითქვას, რომ ნ. ჯანაშია, როგორც აფხაზეთის ძირძველი მკვიდრი, უფრო მტკივნეულად განიცდიდა აფხაზი ხალხის ტრაგედიას და გული შესტკიოდა იქ მიმდინარე მოვლე-

განურულ ლიმონს ამსგავსებს... სოხუმი რამდენი ხანი გადის, იმდენი უფრო უკან-უკან მიდის... ვაჭრობა ერთი ხუთად დაეცა, რაკი შავი ზღვის ფლოტი გაქრა და აფხაზეთი გაღარიბდა მცხოვრებლების რიცხვით და ქონებით! აფხაზები ახლა ყველაფერში პოულობენ უკიდურესს ნაკლოვანებასა. მათი ტანისამოსი-გლახის ბრანძებსა ჰგავს. უნინ კი თურმე სრულიად სხვა გვარად იცვამდნენ და სხვა შეძლება ჰქონდათ. ამიტომაც იყო თურმე სოხუმში ვაჭრობა გაჩაღებული – ამბობენ, მხვნელ-მთესველებს მინები აღარ აქვთო“. ამ წერილიდან ნათლად ჩანს, რომ ი. გოგებაშვილი კარგად იცნობდა არა მარტო სოხუმის ბუნებას, არამედ ადგილობრივ მცხოვრებთა მძიმე სოციალურ პირობებს.

³ დიმიტრი სტაროსელსკი — კავკასიის მეფისნაცვლის ერთ-ერთი მოადილე, ილია ჭავჭავაძის ქვისლი.

ნებზე. გარდა ამისა, ის ხედავდა, რომ ქართველი ინტელიგენციის ერთი ნაწილი არ იჩენდა საჭირო ძალისხმევას აფხაზეთის დაცარიელებული ადგილების ქართველებით დასასახლებლად, რაც, მისი აზრით, საშვილიშვილო საქმე იყო.

XIXს. II ნახევრიდან ცარიზმი ღიად შეუდგა რუსიფიკატორული პოლიტიკის განხორციელებას. ამ მიზნით დაიწყო აფხაზური დამწერლობის რუსულ გრაფიკაზე გადაყვანა, რასაც პოლიტიკური მისია უფრო გააჩნდა, ვიდრე კულტურულ-საგანმანათლებლო. „*Абхазский язык, не имеющий письменности и литературы, – цинიკურად აცხადებდა მეფისნაცვლის საბჭოს წევრი ე. ვეიდენბაუმი, – обречен, конечно, но исчезновение в более или менее близком будущем. Вопрос в том: кокой язык заменит его?... Очевидно, что роль проводника в население культурных идей и понятий должен был бы играть не грузинский, а русский язык. Мне кажется поэтому, что упреждение абхазской письменности должно быть не целью самого по себе, а только средством к ослаблению, путём церкви и школы, потребности в грузинском языке и постепенной замене его языком государственным. Упустив это из виду, мы рискуем создать, сверх грузинской и прочих автономии, ещё и автономию абхазскую*“ (Инал-ипа, 1965: 163-164). როგორც ვხედავთ, მეფის ხელისუფლებას საერთოდ არ აინტერესებდა აფხაზთა კულტურული დანინაურება. მისი მიზანი იყო მათი ასიმილაცია და, რაც მთავარია, აფხაზეთის საქართველოდან ჩამოცილება.

აფხაზეთში ცარიზმის დისკრიმინაციულ ენობრივ პოლიტიკას წინ აღუდგა ი. გოგებაშვილი. მისთვის ნათელი იყო, რომ მშობლიური ენის განდევნა, აფხაზურის ნაცვლად რუსულ ენაზე სწავლება გამოიწვევდა აფხაზთა დეეთნიზაციას. ამ საფრთხის თავიდან ასაცილებლად მას საჭიროდ მიაჩნდა აფხაზურ ენაზე წიგნების გამოცემა, მათი მშობლიური მწერლობის განვითარება. „*სოხუმში მოიპოვებინან, – წერდა ის, – როგორც ქართველი, ისე აფხაზი პედაგოგები. მათ ადვილად შეუძლიათ რამდენისამე თვის განმავლობაში შეადგინონ შეერთებული ძალით აფხაზური „დედა ენა“ და დაბეჭდონ იგი. თუ ადგილობრივ ვერ შესძლებენ ამ წიგნების დაბეჭდვას, გამოუგზავნონ თბილისში „წერა-კითხვის საზოგადოებას“ და იგი დიდი სიამოვნებით გამოსცემს თავისი ხარჯით... პირადად ჩვენ მზად ვართ ყოველი დახმარება აღმოუჩინოთ, შეძლებისდაგვარად, ტრადიციულის ძმობის და ერთობის მოციქულებს, მეტადრე ახალის მწიგნობრობის შექმნასა და გამოცემაში*“ (გოგებაშვილი, 1955: გვ. 174-175).

ი. გოგებაშვილი არა მარტო ქართულ ენას იცავდა, არამედ ესარჩლებოდა აფხაზურ ენასაც, პატივს მიაგებდა მას. იგი ქართველთა მოვალეობად თვლიდა მონაწილეობა მიეღოთ აფხაზური ანბანის შედგენაში. გაზეთ „*Закавказье*“-ში გამოქვეყნებულ წერილში „*აფხაზეთის შესახებ*“ მან დაუფარავად გილაშქრა იმათ წინააღმდეგ, ვინც მტრულად ეკიდებოდა აფხაზურ ენაზე საღვთისმსახურებო წიგნების თარგმნას და ამ ენაზე ღვთისმსახურების შესრულებას: „*ჩვენ, ქართველებს მსურველად გვსურს როგორც ჩვენი საღვთისმსახურო ენის, ისე ჩვენი მშობლიური ლიტერატურის განვითარება და გამდიდრება, მოვალენი ვართ იგივე ვისურვოთ სხვა ეროვნებისათვისაც, მათ შორის აფხაზებისათვისაც. ... უსამღვე-*

ლოესი კირიონი დიდად თანაუგრძობდა აფხაზური დამწერლობისა და ლიტერატურის შექმნას მან მოითხოვა კიდევ მონაწილეობა მიმელო აფხაზური ენის ნაციონალური სახელმძღვანელოს შედგენაში. ამ მიმართულებით უნდა იმოქმედონ სოხუმელმა ქართველებმა და ყოველნაირად დაეხმარონ აფხაზებს ამ კულტურულ ნამონყებაში... აფხაზთა გამოფხიზლებისა და კულტურულობის გზაზე მათი დადგომის წყალობით უწინდელი გარეგნული ერთიანობა ქართველებთან შეიცვლება შინაგანი სოლიდარობით და ინტენსიური ძმობით, რასაც ძლიერ შეუწყობს ხელს ის გარემოება, რომ მხოლოდ ქართველთა შორის არის აფხაზური ენის სავსებით დაუფლებულ პირთა მნიშვნელოვანი კონტინგენტი“ (გოგებაშვილი 1989/III: გვ. 134-135).

რა თქმა უნდა, აფხაზური ენის მცოდნეთა ამ კონტინგენტში ი. გოგებაშვილი მეგრელებს გულისხმობდა, რომლებიც საუკუნეების განმავლობაში აფხაზებთან მეზობლურ-ნათესაურ ურთიერთობაში ცხოვრობდნენ და აფხაზურ მეტყველებასაც საკმაოდ ფლობდნენ. ეს გარემოება მკვიდრ ნიადაგს ქმნიდა ამ მცხოვრებთა შორის კავშირისათვის და „გარეგნული მეგობრობის“ ნაცვლად მათ შორის „შინაგანი სოლიდარობის“ განმტკიცებისათვის.

ი. გოგებაშვილი ებრძოდა ეროვნულ სკოლებში რუსული ენის ძალით დაწერვას, რაც ადგილობრივი მოსახლეობის გარუსებას იწვევდა და მოითხოვდა დაწყებით კლასებში მშობლიურ ენაზე სწავლების შემოღებას. ეხება რა სამურზაყანო-აფხაზეთში აფხაზური ენის სწავლებაში არსებულ სავალალო მდგომარეობას ის წერდა: „მოსახლეობაში სკოლის გავლენაზე ლაპარაკი ზედმეტია. შეუგნებლად, მექანიკურად და ზეპირებულ კანტი-კუნტად ცნობებს ბავშვები ნათესავთ-ნაცნობთ ვერ უზიარებენ მათთვის გასაგები ენით, რადგან დედაენა მათთვის არ უსწავლებიათ და არც იციან მისი მოხმარება. ...ჩვენ ვიცით, თუ რა ცუდი თვალით, როგორი უნდობლობით უყურებენ ბავშვები სკოლას... გასული წლის შემოდგომაზე, ერთ მშვენიერ დილას პანსიონიდან გაიპარა ერთ-ერთი საუკეთესო აფხაზური სკოლის ყველა მოსწავლე. ყოველივე ამის შემდეგ რაღა გასაკვირია, რომ სკოლები უაღრესად არადაამაკმაყოფილებელ შედეგებს იძლევიან? გასაკვირი, პირიქით, ის იქნებოდა, რომ აფხაზური სკოლის მოსწავლეები, მაგალითად, ოთხი წლის განმავლობაში სწავლების ასეთი ველური სისტემით განანამებნი და დამახინჯებულნი, – ყველანი უკლებლივ არ გამოსულიყვნენ ამ ოთხკლასიანი სასწავლებლიდან იმ ზომამდე გონებადაჩლუნგებულნი და გამოთაყვანებულნი... კიდევ უფრო გასაკვირი ის იქნებოდა, რომ ასეთი შედეგების მომსწრე მოსახლეობას არ აეთვალისწინებია ეს სკოლები და მტრულად განწყობილიც კი არ ყოფილიყო მათ მიმართ“ (გოგებაშვილი, 1955: გვ. 143-147).

1896 წელს რუსეთში გამოვიდა ვინმე პოპოვის მიერ შედგენილი რუსული ენის სახელმძღვანელო წიგნი, რომელიც რუსი ბავშვებისათვის იყო განკუთვნილი. ამ წიგნის თაობაზე ცნობილი საზოგადო მოღვაწე თედო სახოკია წერდა: „ეს წიგნი სოხუმის საეპარქიო მთავრობამ აფხაზეთისა და სამურზაყანოს აფხაზურ და მეგრულ სკოლებში სახელმძღვანელოდ შემოიღო, რითაც დარღვეული იყო საღი პედაგოგიკის ყოველგვარი ელემენტარული მოთხოვნილება, – ცოდნის

შეთვისება ბავშვებისათვის გასაგები ენის საშუალებით. ხოლო ეს წიგნი აიძულებდა მეგრულ და აფხაზ ბავშვებს მათთვის გაუგებარი რუსული ენის საშუალებით ესწავლათ რუსული ენაცა და საგანიც. ამგვარად, მახინჯდებოდა მათი გონება და ენას, რომელიც თუთიყუშივით უნდა ეზეპირებინათ, სამუდამოდ შეიძულებდნენ“ (სახოკია, 1984: 40).

ეს წიგნი თ. სახოკიამ გაუგზავნა ი. გოგებაშვილს, სთხოვა რუსულ პრესაში გამოექვეყნებინათ რეცენზია და ხმა აემალლებინა მასში გამოთქმული მავნე, მიუღებელი მოსაზრების შესახებ. ი. გოგებაშვილმა სოხუმში გამოაგზავნა წერილი, რომელშიც რჩევა-დარიგებას იძლეოდა თუ როგორ უნდა ებრძოლათ ხელისუფლების რუსიფიკატორული პოლიტიკის წინააღმდეგ. „ცხადზე უცხადესია, – წერდა ის, – რომ ეს წიგნი არ გამოდგება აფხაზებისა და მეგრელებისათვის. მე იმ აზრისა ვარ, რომ საქმით უნდა ებრძოლო მანდ უკუღმართობას და არა მარტო წერთა. ერთი დიდი და უდიდესი საქმე კერძო სკოლის გახსნა მანდ, იმისთანა სკოლისა, როგორიც არის ბათუმში. წერა-კითხვის საზოგადოებას არ მისცემენ ნებას მანდ ქართული სკოლის გახსნის, სხვაგანაც კი გზები შეუკრეს – კერძო პირს კი უარს ვერ ეტყვიან, რადგანაც კერძო სკოლის განხსნის უფლება აქვს ყველას, ვისაც კი განათლების ცენზი მოეპოვებია... წერა-კითხვის საზოგადოება შეეწევა წიგნებითაც და ფულითაც. ანთიმოზ ჯუღელმა ეს საქმე კარგად უნდა იცოდეს და მას მოელაპარაკეთ... მოიფიქრეთ კარგად ამაზედ, შეადგინეთ პროექტი და გამოგვიგზავნეთ გასასინჯად... იმედი მაქვს, რომ მანდ ძლიერ დაეხმარებით გაძლიერებას იმ ნაღმართი მიმართულებისას სოხუმის საზოგადოებაში. რომელსაც ისეთი მტრული თვალით უყურებენ უკუღმართნი და ადამიანის მოძულე პირნი“ (სახოკია, 1984: 40-41).

აფხაზეთის ქართველობა ხშირად მიმართავდა ი. გოგებაშვილს დახმარებისათვის. 1897 წელს ცნობილმა პედაგოგმა და საზოგადო მოღვაწემ პეტრე ჭარაიამ თხოვნით მიმართა მას აღმოეჩინა თანადგომა სამრევლო სკოლების გახსნისა და იქ მისი „Русское слово“-ს შემოღების თაობაზე: „მონყალეო ხელმწიფევე, მოგეხსენებათ, რომ აფხაზეთ-სამურზაყანოს სკოლებიდან ქართული ენა განდევნილი გახლავს... მომავალ სასწავლო წლისათვის მღვდ. ქავჭავაძეს გამოუწერია თქვენი სახელმძღვანელო „Русское слово“. იგივე ქავჭავაძე ურჩევს სოხუმის ეპარქიის საეკლესიო-სამრევლო სკოლათა ზედამხედველს ვასილ იასრტებოვს, პოპოვისა და სხვა წიგნების მაგივრად უმჯობესია თვით რუსული ენის ინტერესებისათვის „Русское слово“. შემოვიღოთო – გთხოვთ თქვენც, თქვენის მხრით, რაც შესძლოთ, ეცადოთ, რათა თქვენი სახელმძღვანელო გავიდეს სოხუმის ეპარქიაში... თუ ეს საგანი სასურველია გადაწყდა, ქართული ენის ხსენებაც მთლად დაკარგული არ იქნება. ასე თუ ისე, ქართულის ალაგას აფხაზურის ხმარებაც რომ ურჩიონ (საკუთრივ აფხაზეთში) მაინც სასარგებლო იქნება თქვენი სახელმძღვანელო და რუსული ენაც მოიგებს“ (ხელნაწერთა ცენტრი 210/329: 1-3).

როგორც ცნობილია, 1907 წელს აფხაზეთში მოღვაწე ქართველი ინტელიგენციის ინიციატივით დაფუძნდა „ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სოხუმის განყოფილება“, მაგრამ მისი დამტკიცება გაჭი-

ანურდა. ქალაქის თავი, ცნობილი საზოგადო მოღვაწე ნიკო თავდგირიძე ამის თაობაზე ი. გოგებაშვილს წერდა: „დიდად პატივცემულო ბატონო იაკობ! ვიცი დარწმუნებით, რომ თქვენ გულწრფელი ერთგული ხართ ყოველივე ქართული საქმისა... თქვენ ყველა ჩვენებურზე უფრო კარგად იცით, თუ რა განსაცდელშია ქართველური საქმე და ქართველობა განაპირა ადგილებში, განსაკუთრებით სოხუმში და სოხუმის ოლქში... ქ.შ.ნ.კ.გ. საზოგადოებას ისეთი მნიშვნელობა არ ექნება, როგორც სოხუმში აქ ეს დაწესებულება სულზედ მოსასწრები საშუალებაა. მიუხედავად ამისა ჩვენს თხოვნას ყურადღებას არ აქცევენ. დარწმუნებული ვარ თქვენ ყველაზედ უფრო თანაგრძნობით მოეკიდებით ჩვენს საქმეს. გთხოვთ ხმა ამოიღოთ ასეთი დაუდევრობისა და ნამდვილი ქართველური საქმის ასე მივიწყება-უყურადღებობის გამო. თქვენს აზრს და სიტყვას უფრო მეტი მნიშვნელობა აქვს, რადგანაც ჩვენი სკოლების და დედა ენის ბედ-იღბლის გადანყვეტაში თქვენ ყველაზედ მეტი დამსახურება და მნიშვნელობა გაქვთ... გთხოვთ თქვენებური გატაცებითა და გულწრფელობით მოჰკიდოთ ხელი ამ ჩვენ მივიწყებული კუთხის პატრონობის და მზრუნველობის საქმეს” (ხელნაწერთა ცენტრი 210/ 458: 7-8).

ცარიზმი არა მარტო ზღუდავდა, არამედ უხეშად არღვევდა აფხაზეთის მოსახლეობის უფლებებს. რუსი მოხელეები ხელს უშლიდნენ, სხვადასხვა ხრიკებით აჭიანურებდნენ ქ. სოხუმის თვითმმართველობის შექმნას. დიდი ხნის ლოდინის შემდეგ კავკასიის უმაღლესმა მთავრობამ სოხუმში თვითმმართველობის არჩევნები დანიშნა.

ი. ჭავჭავაძის, ი. გოგებაშვილის, ნ. ნიკოლაძის, გრ. ვოლსკის, ალ. ხახანაშვილის წინადადებით სოხუმის თავად წამოყენებულ იქნა ცნობილი საზოგადო მოღვაწის ალ. სარაჯიშვილის კანდიდატურა. ამის თაობაზე თ. სახოკიამ წერილი გაუგზავნა ი. გოგებაშვილს. მასში ნათქვამია: „თუ ნახოთ ილია, აუხსნით დანვრილებით საქმის ვითარებას და სთხოვთ წერილის მოწერა არ დააგვიანოს, თანაც ეტყვიოთ, რომ ეს არის უკანასკნელი ქართველი კანდიდატი. თუ ეს არ იქნა, შესაძლებელია, აქ ერთი რუსია, ზოგნი ასახელებენ, და ის გავიდეს, რაიცა მეტად სამწუხარო იქნება. ხოლო თქვენ წერილს გამოგზავნით ერთის აქაურის მცხოვრების და თან გავლენიანის კაცის სახელზე. ეს კაცია თეიმურაზ გაბუნია. იმასაც ესიამოვნება თქვენგან წერილის მიღება და საქმეც გაკეთდება. 98% შანსი გვაქვს, რომ სარაჯიშვილი გავა. იმედი მაქვს მოწინააღმდეგე კანდიდატს არავინ ეყოლოს“ (ხელნაწერთა ცენტრი 210/ 458: 7-8).

ქ. სოხუმის თავად ალ. სარაჯიშვილის არჩევასთან დაკავშირებით, ი. გოგებაშვილი ანთიმოზ ჯუღელს წერდა: „ბატონო ანთიმოზ! სოხუმელები, სხვათა შორის, მეც მეკითხებით შესახებ ალ. სარაჯიშვილის კანდიდატურისა და თქვენის ქალაქის მოურავის ადგილზე. უკეთეს კანდიდატს ვერ იმოვნით ვერც ქართველები და ვერც რუსები... სწორედ რომ განათლებული ქართველია... მისი გადანყვეტილება აიხსნება ორი გარემოებით: მას უნდა, ერთი მხრივ, საზოგადოებას ემსახუროს და მეორე მხრივ, უპატრონოს თავის მამულს სოხუმის მაზრაში... ამასთან ძლიერ პატიოსანი და მშრომელი კაცია... რასაც მე გწერთ სარაჯი-

შვილზე, მარტო ჩემი აზრი არ არის. ჭავჭავაძე ილია, ლოლობერიძე ნიკო, ცხვედაძე, უმიკაშვილი და მთელი თბილისის ინტელიგენცია სწორედ ამავ აზრისა არიან“ (გოგებაშვილი, 1962: გვ. 367-368).

როგორც ცნობილია, კავკასიის ადმინისტრაციამ ალ. სარაჯიშვილი ქალაქის თავად არ დაამტკიცა (მამით ქართველობის გამო. დედამისი და მეუღლე რუსები იყვნენ - ბ.კ.) და ეს მაშინ, როცა მას დიდი გამოცდილება ჰქონდა და სოხუმის თავად მას მუშაობა არ გაუჭირდებოდა. მთელი ეს აურზაური რუსეთიდან სპეციალურად მოწვეული დაწყებითი განათლების მქონე პიროვნების დანიშვნით დამთავრდა.

ჩვენს მიერ მოტანილი მასალა მეტყველებს იმაზე, რომ ი. გოგებაშვილი ფხიზლად ადევნებდა თვალყურს აფხაზეთში მიმდინარე საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მოვლენებს, მტკივნეულად განიცდიდა აფხაზი ხალხის ტრაგედიას, იცავდა მათ ეროვნულ უფლებებს XIX. II ნახევარში აფხაზეთში მიმდინარე საზოგადოებრივ-პოლიტიკური მოვლენები დღეს ისევ აქტუალურია, რამეთუ თანამედროვე აფხაზური სეპარატისტული ისტორიოგრაფია ცდილობს მრუდე სარკეში წარმოაჩინოს აფხაზი ხალხის ეროვნული ტრაგედია და მოწინავე ქართველი ინტელიგენცია წარმოგვიდგინოს როგორც ამ კუთხის კოლონიზაციის ინიციატორი.

1993 წელს გამოქვეყნდა სტ. ლაკობას სტატია – „Столетняя война Грузии против Абхазии“, რომელიც ეხება ი. გოგებაშვილის წერილს „ვინ უნდა იქნეს დასახლებული აფხაზეთში“. ავტორის აზრით ი. გოგებაშვილი ერთ-ერთი პირველი იყო, ვინც წამოაყენა ქართველთა მიერ აფხაზეთთან დაცარიელებული ტერიტორიის კოლონიზაციის პროგრამა. სტ. ლაკობა არ ეთანხმება ი. გოგებაშვილის მოსაზრებას, რომ გადმოსახლებულ მეგრელებს შეეძლოთ აფხაზეთში მინათმოქმედების განვითარება. „Тысячи мингрельцев, – aRniSnavs st. lakoba, – переселившихся вследствие недостатка земли на родине в Сухумский отдел, занимая лучшие во всех отношениях земли на родине в продолжении почти пятнадцати лет, и его главное занимая их бесплатно, не в состоянии были устроить свои хозяйства, и настоящая война застали последние ничуть не отличающимися от хозяйства абхазов. Единственно, что внесли мингрельцы в Абхазии – это страсть к бесцельному уничтожению лесов, страсть, благодаря которой лучшие леса Абхазии – Коджельский, Гудаевский, Рекский и Драндский почти уничтожены“ (Лакоба, 1993: გვ. 11-12).

ვერ დავეთანხმებით სტ. ლაკობას ყოვლად უსაფუძლო მოსაზრებას, რამეთუ ფაქტები სულ სხვა რამეზე მეტყველებენ. მრავალთაგან თუნდაც ასეთ მაგალიტოს მოვიტანთ. 1898 წელს ჟურნალ „მოამბეში“ გამოქვეყნდა ნიკო ჯანაშიას წერილი – „აფხაზეთის ახალშენები“, სადაც საუბარია მეგრელთა მიერ სოფელ აბუაყვას გაშენებაზე. „აქ, – აღნიშნავდა ნ. ჯანაშია, – დასახლდნენ ძალიან ღარიბი და ლატაკი გლეხები სენაკის მაზრიდან არავითარი შემწეობა, გარდა მიწისა, არავისაგან არ მიუღიათ... მეგრელების მუყაითობამ, ყაირათობამ, და მხნეობამ თავისი გაიტანა. – ყველას, თითქმის ყველას, ლამაზი „დიდკაცური“ ოდა უდგას. ოდების უკან კი თითქმის ყველას აქვს ძვირფასი ბალი, თუ ბაღჩა, თუ

ვენახი... შინაური ცხოველიც ყველას საკმაოდ ჰყავს... აქვე არ შემოიძლიან არ მოვიტანო, რუსეთის სახელმწიფო საბჭოს წევრის, სენატორი ნ. ს. აბაზას⁴ ნათქვამი აბჟაყველთა შესახებ... მეგრელებმა ძალიან კარგი შთაბეჭდილება იქონიეს მასზე. სხვათა შორის ბ-ნმა სენატორმა, რომელმაც უმაღლესი მთავრობის დავალებით 1894 წელს დაათვალიერა აფხაზეთის ახალშენები, მიმართა საყვედურით ესტონელთ და უთხრა: „თქვენ აქ მთავრობის მიერ კულტურის გასავრცელებლად ხართ გამოგზავნილი კავკასიელთა შორისო. ეს მეგრელები – აბჟაყველები თქვენ გაცილებით გჯობნიანო: რაც მათ თქვენ არ გასწავლეს, თქვენ არაფერი მათთვის არ გისწავლებიათ“ (ჯანაშია, 1989: 100-103).

მეგრელთა მიერ სოხუმის ოლქის უდაბური და გავერანებული ადგილების განაშენიანებაზე, ბალ-ვენახებით შემოკობილ სოფლად გადაქცევაზეა საუბარი აგრეთვე ნ. ჯანაშიას წერილში – „ჭრელი შენიშვნები აფხაზთა და აფხაზეთის შესახებ“.

სტ. ლაკობას მიხედვით, აფხაზთა მუჰაჯირობის შემდეგ მხოლოდ მეგრელებს და ქართველებს მიცათ თურმე უფლება დასახლებულიყვნენ შუა აფხაზეთში. „После русско-турецкой войны 1877-1878гг, – წერს სტ. ლაკობა, – было распоряжение, чтобы на местах, расположенных между реками Кодор и Псырцха, не селились Абхазы. Селиться здесь разрешался всем кроме них... Одним из тех кто призывал заселить менгрельскими крестьянами обезлюдившие абхазские земли, был известный общественный деятель и педагог Якоб Гогебашвили“ (ლაკობა, 1990: 39-41).

სტ. ლაკობამ მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ აფხაზებს არ ჰქონდათ უფლება დასახლებულიყვნენ შუა აფხაზეთში, შეიძლება დავეთანხმოთ, მაგრამ ვერ დავეთანხმებით იმაში, რომ თითქოს მეგრელებს და ქართველებს არ ეკრძალებათ აფხაზეთში ჩასახლება. „Грузино-мегрельцы, – წერს ის, – оказались, тогда в привилегированном положении благодаря своему участию на стороне царской России в войне против народов Кавказа (1817-1864гг), в том числе и абхазов. Видные представители тифлисской интеллигенции получившие образование в российских университетах не переставая убеждали правительство России в выгодности и успешности проведения в Абхазии лишь грузино-мегрельской колонизации. Ради достижения этой главной цели они высказывали свои верноподданнические чувства Российской империи, стремясь получить от неё право на исключительное владение Абхазией и её землями“ (ლაკობა, 1990: 16-17).

როგორც ცნობილია, ცარიზმის ადმინისტრაცია ყოველ ღონეს ხმარობდა აფხაზეთიდან ქართველთა გამოსაძევებლად. აფხაზეთიდან მათი გასახლების შესახებ კანონის არსებობას ადასტურებს ქუთაისის სამხედრო გენერალ-გუბერნატორის გრაფ ა. ლევაშევის მიწერილობა მაზრების უფროსებისადმი: „სოხუმის

⁴ ნ. ს. აბაზა – სენატორი, სახელმწიფო საბჭოს წევრი, რომელმაც რუსეთის ადმინისტრაციის დავალებით 1894 წელს დაათვალიერა აფხაზეთის ახალშენები.

სამხედრო განყოფილების ნაჩაღნიკმა მაცნობა მე, რომ ნელს სექტემბერში ის იძულებული იყო დაებრუნებინა უკან ოთხი მეგრელი, რომელნიც თავისი ნებით გარდასახლებულიყვნენ ოჩამჩირის მაზრაში. ამის გამო ვუმეორებ უფ. უეზდის ნაჩაღნიკებს, რომ ჯეროვანი ყურადღება მიაქციონ ამ საქმეს და არას გზით არ მისცენ მათ უეზდებიდან სოხუმის სამხედრო განყოფილებაში გადასახლების უფლება“ (ჰამუთ-ბეი, 1910/IX: №77, 1910, 7 აპრილი).

მეფის ხელისუფლების მიერ აფხაზეთში ქართველთა დასახლების წინააღმდეგ მიმართულ ღონისძიებაზე მეტყველებს შემდეგი ფაქტიც. „სხვათა შორის, – წერდა ნ. ჯანაშია – აფხაზს უფლება წაართვეს მეგრელი ჩაესიძებინა და თავისი სათემო უფლება ამ გზით მეგრელისათვის გადაეცა საზოგადოების თანხმობით, რასაკვირველია! ამ გზით დიდძალი მეგრელობა ჩაითესლა აფხაზეთა შორის, რადგან, აფხაზის აზრით მეგრელის ხელში ქალი ბედნიერია. ეს ერთადერთი საშუალებაც მოუსპო ბიუროკრატია მეგრელთ“ (ჰამუთ-ბეი, 1910/IV: №24, 1910, 31 იანვარი). მოვიტანთ სტ. ლაკობას ქართველთა ინტელიგენციისადმი წაყენებულ კიდევ ერთ ყოვლად უსაფუძვლო ბრალდებას. როგორც ის აღნიშნავს, აფხაზეთში მეგრელ-ქართველთა კომპაქტური ჩასახლების შემდეგ ამ კუთხის საქართველოსთან შერწყმის იდეოლოგიები (იგულისხმება XIX საუკუნის ქართველი ინტელიგენცია-ბ.კ.), შეეცადნენ ტერიტორიული პრეტენზიების დასაბუთებას, აფხაზეთში ქართველების აბორიგენებად გამოცხადებას. „После того, как в Абхазии появились первые массовые компактные поселения грузино-мингрелов (1879-1883гг), идеологи освоения Абхазии и её слияния с Грузией, – აღნიშნავს აფხაზი მკვლევარი, – попытались сделать первый шаг в направлении обоснования территориальных притязаний. На этом фоне усиленной Грузинской колонизации Абхазии и появляется в 80-х годах XIX века „теория“ грузинского историка Д. Бакрадзе, в которой первые говорится о пришлости абхазов, в то время как грузины провозглашаются коренным народом Абхазии. В этот же период грузинское духовенство развернуло в церковных абхазских приходах бурную деятельность, где местному абхазскому населению навязывались непонятные грузинское богослужение и грузинский язык, а абхазские фамилии мингрельскими священниками записывались на грузинский лад“ (Лакоба, 1990: 21).

ვერ დავეთანხმებით სტ. ლაკობას ამ სიცრუეს. უტყუარი ფაქტია, თუ როგორ უჭერდა მხარს ქართველი ინტელიგენცია აფხაზურ ენაზე ღვთისმსახურების შემოღებას. ი. გოგებაშვილი ვერ ურიგდებოდა რუსიფიკაციის პოლიტიკას, რომლის ძალითაც აფხაზეთის ეკლესიებსა და სკოლებში იდეგნებოდა აფხაზური ნირვა-ლოცვა, აფხაზური და ქართული წერა-კითხვის სწავლება. უტყუარი ფაქტია (და ეს ზემოთაც აღინიშნა), თუ როგორ მიესალმებოდა ის აფხაზურ ენაზე ღვთისმსახურების შემოღებას. ცნობილია, რომ ი. გოგებაშვილმა გაილაშქრა იმათ წინააღმდეგ, ვინც მტრულად ეკიდებოდა აფხაზურ ენაზე ღვთისმსახურებას. „გაზეთების ზოგი კორესპონდენტი, – წერდა ი. გოგებაშვილი, – მტრულად ეპყრობა აფხაზურ ენაზე საღვთისმსახურო წიგნების თარგმნას და ამ ენაზე ღვთისმსახურების შესრულებას. ეს მე მეტისმეტად მაოცებს მართალია,

აფხაზეთი მრავალი საუკუნის მანძილზე შეადგენდა საქართველოს პოლიტიკური სხეულის ნაწილს, იქ ღვთისმსახურება სრულდებოდა ქართულ ენაზე და დამწერლობაც ქართული იყო თვით აფხაზთა სურვილისამებრ; მაგრამ ხომ უეჭველი ფაქტია, რომ აფხაზური ენა ქართული ენის კილო არ არის, არამედ დამოუკიდებელი ენაა, თუმცა ქართული ენის მონათესავე, როგორც დამოუკიდებელ ენას, მას უდავოდ აქვს უფლება თავის ღვთისმსახურებაზე, თავის დამწერლობაზე, თავის ხალხურ ლიტერატურაზე“ გოგებაშვილი 1989/III: 134).

სტ. ლაკობა კიდევ ერთ სიყალბეს ჩადის. ის ამკარად ამახინჯებს მუჰაჯირობის შემდგომი პერიოდის აფხაზეთის მოსახლეობის დემოგრაფიულ მაჩვენებლებს. „Происходившая здесь с конца 70-х гг. в. „этническая революция“ резко изменила облик традиционной Абхазии... К первой Всероссийской переписи 1897г. численность грузинского населения составило 24,4% а абхазцев – 55,3%“ (ლაკობა, 1990: 42). ვერ დავეთანხმებით ამ მონაცემებს, რადგან აფხაზების რაოდენობა ამკარად გაზვიადებულია, თუნდაც იმიტომაც, რომ სამურზაყანოელები ცალკე არ აღურიცხავთ, ისინი აფხაზებს მიათვალეს. 1926 წლის მოსახლეობის აღწერით, აფხაზები შეადგენდნენ 26,4%-ს, ქართველები კი — 31,8%-ს. თუ აფხაზეთის მოსახლეობის ზრდის დინამიკას გავითვალისწინებთ, კანონზომიერება არ ირღვევა, რადგანაც თურქეთში გადასახლდა 30 000 აფხაზი.

აქვე არ შეიძლება არ შევეხოთ სტ. ლაკობას კიდევ ერთ უცნაურობას, კერძოდ, მის ყოვლად ალოგიკურ, ურთიერთ-გამომრიცხავ მოსაზრებას. 1990წ. გამოცემულ ნაშრომში ის წერდა: „Свидетели тех трагических событий, передовая демократическая интеллигентная Россия и Грузии близко восприняли тяжелую участь абхазского народа, который оказался на грани этнической катастрофы. О такой политике самодержавия в Абхазии с негодоваимем писали И. Чавчавадзе, А. Церетели, Г. Месхи (უნდა იყოს С. Месхи – b.k.), Я. Гогебашвили и другие“ (ლაკობა, 1990: გვ. 39).

როდის ამბობს სტ. ლაკობა სიმართლეს და როდის სტყუის? თუ XIXს. ქართული ინტელიგენციის გულისტკივილზე მუჰაჯირებით გამონვეულ აფხაზთა ტრაგედიაზე ავტორი წერს აფხაზეთში 1992 წელს საომარი მოქმედებების დაწყებამდე, თუმცა, მანამდეც, სეპარატისტული განწყობილებით გამორჩეული აფხაზი მეცნიერები ადანაშაულებდნენ საქართველოს ამ კუთხის ათვისებაში, აფხაზთა დევნა-შევიწროებაში.

სამი წლის შემდეგ, სტ. ლაკობა დაუფარავად, ცინიკურად აცხადებს, რომ სწორედ ქართველმა ინტელიგენციამ მოამზადა იდეოლოგიური ნიადაგი აფხაზეთის კოლონიზაციისათვის, რამაც თითქოს შეცვალა ამ კუთხის დემოგრაფიული სიტუაცია ქართველთა სასარგებლოდ.

რატომ მიმართავს სტ. ლაკობა ამ ინსინუაციებს. უტყუარი ფაქტია, რომ ის ასრულებს პოლიტიკურ დაკვეთას, ცდილობს მყარი საფუძველი შეუქმნას აფხაზეთის საქართველოსაგან ჩამოცილებას, კიდევ უფრო გააღვივოს ეროვნული შუღლი აფხაზებსა და ქართველებს შორის და დაარწმუნოს გაუთვითცნობიერებელი მკითხველი იმაში, რომ მხოლოდ აფხაზები არიან ამ კუთხის მკვიდრი მოსა-

ხლეობა, ხოლო ქართველთა ისტორიული სამშობლო ენგურს გაღმაა.

ასეთია მოკლედ ი. გოგებაშვილის დამოკიდებულება XIX ს. მეორე ნახევარში აფხაზეთში მიმდინარე პოლიტიკური პროცესებისადმი. როგორც ვნახეთ, ის მტკივნეულად განიცდიდა აფხაზი ხალხის ეროვნულ ტრაგედიას, კარგად ხედავდა, რომ ეს მრავალტანჯული ხალხი ფიზიკური განადგურების წინაშე იდგა. ი. გოგებაშვილს მიზანშეწონილად მიაჩნია აფხაზეთის გავერანებულ, უკაცრიელ ადგილებში ქართველების დასახლება, რაც მისი თვალსაზრისით ხელს შეუწყობდა ქართულ-აფხაზურ ისტორიული ერთობის შენარჩუნებას, ხოლო იქ რუსული ელემენტების დამკვიდრება სფუძველს გამოაცლიდა აფხაზთა და ქართველთა ისტორიულ თანაცხოვრებას.

ი. გოგებაშვილის გარდაცვალებამ დიდი ეროვნული გლოვა გამოიწვია საქართველოს ყველა კუთხეში. აფხაზეთში დიდი გულისტკივილით აღინიშნა მისი მოამაგის გარდაცვალება. „წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების სოხუმის განყოფილებამ, – ნათქვამია ამ განყოფილების მიერ თბილისში გამოგზავნილ დეპეშაში, – მოისმინა სამწუხარო ამბავი სამშობლო ქვეყნის სასარგებლოდ მოღვაწე სამაგალითო პედაგოგის იაკობ გოგებაშვილის გარდაცვალებისა, რომელმაც სამაგალითო საძირკველი ჩაუყარა დედა-ენის არსებობას და განვითარებას და დაულალავად მოღვაწეობდა სამშობლო ქვეყნის საზოგადოებრივ საქმიანობის ყოველ დარგში. გამგებამ დაადგინა: მისი სულის მოსახსენებლად პანაშვიდი გადაიხადოს სოხუმის ქართულ სკოლაში. მისი სახელობის ერთი სტიპენდია დააარსოს და განსვენებულის ნაწარმოებნი დაურთოს სოხუმის საქალაქო სკოლების ყველა ღარიბ მოსწავლეებს“.

ქ. სოხუმის თავის, ცნობილი საზოგადო მოღვაწის, ნიკო თავდგირიძის მიერ ი. გოგებაშვილის გარდაცვალების გამო გამოგზავნილ დეპეშაში ვკითხულობთ: „სოხუმის ქართველობა უაღრესად დაამწუხრა სამშობლო ქვეყნის აღფრთოვანებული მოთაყვანის, გავლენიანი საზოგადო მოღვაწის, სამაგალითო პედაგოგისა და სამშობლოს კეთილდღეობისათვის თავგამოდებულ მოსარჩლის დაკარგვას“.⁵ (სახალხო განათლება, 1912: №617, 6 ივნისი).

ლიტერატურა:

- **ბოროზდინი** და სხვები..., 1927 - კ. ბოროზდინი, რაფ. ერისთავი, მურიე. ბატონყმობა საქართველოში (მასალები). თარგმანი და წინასიტყვაობა თ. სახოკიასი. ტფ., 1927;
- **გოგებაშვილი, 1989/ I** - ი. გოგებაშვილი. ვინ უნდა იქნეს დასახლებული აფხაზეთში. — წგნ.: *ი. გოგებაშვილი*. რჩეული თხზულებანი ხუთ ტომად. ტ. I. თბ., 1989;
- **გოგებაშვილი, 1955** - ი. გოგებაშვილი. მშობლიურ ენაზე სწავლების საკითხები. — წგნ.: *ი. გოგებაშვილი*. თხზულებანი. ტ. IV, თბ., 1955;
- **გოგებაშვილი, 1989 / II** - ი. გოგებაშვილი. უსამართლო ბრალდება მესამოცე წლების მოღვაწეებზე. — წგნ.: *ი. გოგებაშვილი*. რჩეული თხზულებანი ხუთ ტომად. ტ. II, თბ., 1989;

⁵ ვაზ. „სახალხო განათლება“. 617, 1912, 6 ივნისი.

- **გოგებაშვილი, 1955** - ი. გოგებაშვილი. პოლიტიკანობა აფხაზეთში, თხზ. ტ. I, თბ. 1955;
- **გოგებაშვილი, 1989/III** - ი. გოგებაშვილი. აფხაზეთის შესახებ. — ნგნ.: ი. გოგებაშვილი. რჩეული თხზულებანი ხუთ ტომად. ტ. III, თბ., 1989;
- **გოგებაშვილი, 1962** - ი. გოგებაშვილი. პირადი წერილები ანთიმოზ ჟულელთან. — ნგნ.: *ი. გოგებაშვილი*. თხზულებანი. ტ. IX, თბ., 1962;
- **სახოკია, 1984** - თ. სახოკია. ჩემი საუკუნის ადამიანები. თბ., 1984;
- **სახალხო განათლება, 1912** - გაზ. „სახალხო განათლება“. 617, 1912, 6 ივნისი.
- **ტოტოჩავა, 2000** - კ. ტოტოჩავა. ი. გოგებაშვილის პოლიტიკური შეხედულებანი. თბ., 2000.
- *ხელნაწერთა ცენტრი, 2010/329 - საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი*. ფონდი 210, ს. 329, ფ. 1-3.
- *ხელნაწერთა ცენტრი, 2010/458 - საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი*. ფონდი 210, ს. 458, ფ. 7-8.
- *ხელნაწერთა ცენტრი, 2010/458 - საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი*. ფონდი 210, ს. 458, ფ. 7-8.
- *ხელნაწერთა ცენტრი 210/329 - საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი*. ფონდი 210, ს. 329, ფ. 1-3.
- *ხელნაწერთა ცენტრი 210/458 საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი*. ფონდი 210, ს. 458, ფ. 7-8.
- *ხელნაწერთა ცენტრი 210/458 - საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი*. ფონდი 210, ს. 458, ფ. 7-8.
- **ჯანაშია, 1989** - ნ. ჯანაშია. აფხაზეთის ახალშენები. — ჟურნ. „მომბე“. 1. 1898;
- **ჰამუთ-ბეი, 1902** - ჰამუთ-ბეი. მცირე შენიშვნა. — გაზ.: „ცნობის ფურცელი“. №1817, 1902. 23 მაისი;
- **ჰამუთ-ბეი, 1910/IX** - ჰამუთ-ბეი. ჭრელი შენიშვნები აფხაზთა და აფხაზეთის შესახებ. *წერილი IX*. — დროება. №77, 1910, 7 აპრილი;
- **ჰამუთ-ბეი, 1910/IV - ჰამუთ-ბეი**. ჭრელი შენიშვნები აფხაზთა და აფხაზეთის შესახებ. *წერილი IV*. — „დროება“. №24, 1910, 31 იანვარი;
- **Анчабадзе, 1976 - З. В. Анчабадзе**. Очерк этнической истории абхазского народа. Сухуми, 1976;
- **Верещагин, 1878 - Черноморское побережье Кавказа и его колонизация**. Доклад А.В. Верещагина на общем собрании Императорского Вольного экономического общества 9 января 1878;
- **Введенский., 1877 - Н. А. Введенский**. К вопросу о будущей колонизации Абхазии. — გაზ.: „Кавказ“. 207, 1877. 15 ოქტომბერი.
- **Инал-ипа, 1965** - Ш. Д. Инал-ипа. Абхазы. Сухуми, 1965;
- **Лакоба, 1993** - С. З. Лакоба. Столетняя война Грузии против Абхазии. Гагра, 1993.
- **Лакоба, 1990 - С. З. Лакоба**. Очерки Политической истории Абхазии. Сухуми, 1990;

Boris Kvaratskhelia
Sokhumi State University

Iakob Gogebashvili About the Social-Political Situation of Abkhazia in the Post Muhajir Period

This article, based on the study of archival documents and press materials, most of which are introduced in a scientific space for the first time, covers a severe social-political situation of Abkhazia of the Post Muhajir period created as a result of a tsarist policy of the Russian empire. In the article there is highlighted a fight of a great teacher and a public figure I. Gogebashvili to protect the rights of the Abkhaz people, their cultural development and a fair settlement of religious issues.

ოლეგ ალავიძე,
პედაგოგიკის აკადემიური
დოქტორი, პროფესორი

იაკობ გოგებაშვილი ესთეტიკური აღზრდის შესახებ

ქართველი ერის მრავალსაუკუნოვან ისტორიაზე დაკვირვება ნათლად ადასტურებს, რომ ჩვენს ხალხს, მის ყოფა-ცხოვრებას არასოდეს ჰქონია ბუნებრივად თავისუფალი განვითარებისათვის საჭირო და აუცილებელი გარემო. აზიისა და ევროპის გადაკვეთაზე საუკუნეების მანძილზე მიმდინარე ურთულესი პროცესები თავის დაღს ასვამდა და დღესაც ასვამს ხალხის ყოფას, სახელმწიფოებრივ აღმშენებლობას, აქ ჩამოყალიბებულ აზროვნების წესსა და ტრადიციებს.

საქართველოსათვის ხსნა და შვება გამოდგა ისტორიული პროცესებისათვის დამახასიათებელი, ერთის შეხედვით უცნაური და აუხსნელი ტენდენცია, რაც იმაში გამოიხატა, რომ ყველაზე დიდი შეჭირვების ჟამს, როდესაც თითქოსდა საშველი აღარ ჩანს, ირგვლივ ყველაფერი ფუჭდება და უფსკრულისაკენ მიექანება, განგების ნებით, სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოდიან ადამიანები, რომლებიც უფლისაგან ბოძებული გამჭრიახობის მეოხებით პოულობენ ხსნის გზებს. ისინი საკუთარი მოწამეობრივი ცხოვრებით ახერხებენ ზნეობრივ მაგალითად იქცნენ სხვებისათვის, მთლიანად საზოგადოებისათვის და ამით გეზს უცვლიან გაბატონებულ ტენდენციებს.

XIX საუკუნის ქართულ რეალობაში, როდესაც ყველა ნიშანი არსებობდა საიმისოდ, რომ ერს თავისი წინსვლა ფაქტობრივად უნდა შეეჩერებინა, ქვეყანას, მშველელად და შემწედ გამოუჩნდა ილია ჭავჭავაძე მთელი თავისი „მედასავლეთე“ დასით, რომელთა რიგებში ერთ-ერთი მანათობელი შუქურას როლი ითამაშა დიდმა იაკობ გოგებაშვილმა.

იაკობის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის ფართო სპექტრზე დაკვირვება სრულიად აშკარად აჩვენებს, რომ იგი საზოგადოებრივი ყოფის ნებისმიერ სფეროში შეძლებდა ეთქვა თავისი ნონადი სიტყვა. ეჭვგარეშეა, რომ დიდი იაკობი თავისუფლად შეიძლებოდა გამხდარიყო კარგი მწერალი, შესანიშნავი საეკლესიო მოღვაწე, მკვლევარ-ისტორიკოსი, პუბლიცისტი... ბედმა ინება, რომ იაკობ გოგებაშვილმა ერის დიდი მასწავლებლის, მისი განმანათლებლის ფუნქციაში დაინახა საკუთარი ადამიანური მისია. ქართველი განმანათლებლები, უპირველეს ყოვლისა კი იაკობ გოგებაშვილი ნათლად ხედავდა, რომ ხალხისა და ქვეყნის წინაშე ურთულესი ეპოქალური ამოცანები იდგა. ასაღები იყო უამრავი ბარიერი, გადასაწყვეტი იყო ახლო და შორეული პრობლემები. საბედნიეროდ, გენიალურმა პედაგოგმა თავის თანამოაზრეებთან ერთად, უტყუარი ალლოთი იგრძნო, რომ გასაღები ყველა ამ პრობლემისა თავს იყრიდა საგანმანათლებლო ასპარეზზე.

60-იანელთათვის ძნელადშესაგუებელი იყო ის გარემოება, რომ იაკობ ცუ-

რტაველის, იოანე საბანისძის, რუსთაველის, გურამიშვილის და სხვა სახელოვან კალმოსანთა ქვეყანაში სანთლით საძებარი გამხდარიყო წერა-კითხვის მცოდნე ადამიანები, აღარ ფუნქციონირებდა საგანმანათლებლო კერები, იკარგებოდა ენა, ადგილ-მამული და ზნე-ჩვეულებანი.

იაკობისა და მისი თანამოაზრეებისათვის სრულიად აშკარად ჩანდა, რომ გამოსავალი და ხსნა ასეთ სიტუაციაში მხოლოდ და მხოლოდ „ახალი საქართველო“ შენება იყო „ახალი საქართველო, რომელიც არის საგანი ჩვენის პატრიოტების მოქმედებისა და ნატვრისა, მიქცეულ უნდა იქნას არა უკან, აზიისაკენ, არამედ წინ ევროპისაკენ. დასავლეთიდან უნდა შვას მან განათლება, მეცნიერება და გადმოიტანოს საუკეთესო საზოგადოებრივი წყობილებანი. ამისათვის მან უნდა მოიპოვოს მრავალი ეროვნული პირობანი, რომელნიც უნინ ჩვენს ქვეყანაში არსებობენ და რომელთა მეოხებით ქართველებს პირველი ადგილი ეჭირათ კავკასიის ერთა შორის“ (გოგებაშვილი, 1989: გვ. 237).

იაკობ გოგებაშვილი დარწმუნებულია, რომ ყოველი ერის წარმატება პირდაპირ კავშირშია ახალგაზრდობის სწავლა-განათლებასთან, მის სულიერ აღზრდა-ჩამოყალიბებასთან. მას სწამს, რომ ქვეყნის ხსნა მხოლოდ „ახალი ტიპის ქართველების“ თაობის გამოზრდით არის შესაძლებელი. მათი მომზადება კი ახალი ყაიდის სკოლამ და განათლების სისტემამ უნდა უზრუნველყოს. ასეთი სკოლები იაკობს ევროპის მაღალგანვითარებულ ქვეყნებში ეგულება და სწორედ მათი გამოცდილების შესწავლა-გაზიარებაში ხედავს უმთავრეს გამოსავალს. ცოცხალი ცოდნა, ბუნების ძალთა საიდუმლოებების გაგება და მოხმარება, მაღალი ადამიანური გრძნობები, მტკიცე ხასიათი, თავაზიანობა და დარბაისლობა, შეუპოვარი ბუნება – აი, რა თვისებების დასანერგად უნდა იბრძოდეს ახალი სკოლა და რა უნდა იყოს იქ მოღვაწე ადამიანების ზრუნვის საგანი. იაკობი დარწმუნებულია, რომ „მამულიშვილობას აღზრდა ესაჭიროება“, ეს კი „ადვილი როლია“.

იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიურ შეხედულებებში აღზრდის მრავალმხრივობის, მისი ჰარმონიულობის აუცილებელ პირობად სხვა უმნიშვნელოვანეს ფაქტორებთან ერთად წამყვანი მნიშვნელობა ენიჭება ესთეტიკურ აღზრდას. ხელოვნება, როგორც ცნობიერების ერთ-ერთი ფორმა, იაკობის აზრით, მოწოდებულია ხალხის გასანათლებლად, მომავალი თაობების გონების გასახსნელად და ზნეობრივი წინსვლის უზრუნველსაყოფად. „ყოველი პოეტი და ლიტერატორი, – აღნიშნავს იაკობი, – უნდა სწერდეს მას, რაც ქართველს გონებას უნათლებს და უმდიდრებს ცხოველთ ცოდნით, სულს უმაგრებს, უსპეიტაკებს, უმხნევეს და უფსებს სასოებით მომავალზედ. ზნეს და ხასიათს უჩვენებს სახელმძღვანელო პრინციპებს და ჰხდის კარგად შეიარაღებულ და მარჯვე მეომრად საარსებო ბრძოლაში. არც ერთი სიტყვა სახელისათვის, ყოველი სტრიქონი ქვეყნის სიკეთისა და ქართველთა გაუკეთესობისათვის. აი პრინციპი, რომელიც უნდა თვალწინ ედგეს, ჩვენში ყველას, ვინც კი საზოგადოებას ემსახურება თავისი კალმით“.

ქართველის კლასიკოსის აზრით ხელოვნებას ადამიანებზე, მოზარდ თაობაზე ზემოქმედების განსაკუთრებული უნარი გააჩნია. იგი თავისი ემოციური

ბუნების წყალობით ადვილად აღწევს ადამიანის გონებაში, გასაგები ხდება მისთვის და დიდი ხნის მანძილზე რჩება ხსოვნაში. აი, სწორედ ამ თვისების გამო ხელოვნება იქცევა უდიდეს ძალად ბავშვის „სულის ჰარმონიულად განვითარებისათვის“ (გოგებაშვილი, ტ. 1954/3: გვ. 122-123).

იაკობ გოგებაშვილი, დღევანდელი პედაგოგიური აზროვნების გადასახედოდან სწორად და სიღრმისეულად ესმის ესთეტიკურ-აღმზრდელობითი საქმიანობის მიზანი. იგი მიიჩნევს, რომ ესთეტიკურმა აღზრდამ ბავშვს გარე სამყაროსადმი ემოციური დამოკიდებულება უნდა ჩამოუყალიბოს. იაკობის სამართლიანი მოსაზრებით, ბავშვი სამყაროს მარტო გონებით არ აღიქვამს, არ შეიმეცნებს. ამ პროცესში თავის სიტყვას ამბობს საგან-მოვლენების ესთეტიკურად შეგრძნობა. აქედან გამომდინარე, სასკოლო სწავლების პროცესში პედაგოგი, არა მარტო გონების გახსნისათვის უნდა ზრუნავდეს, არამედ გრძნობებსაც აღვიძებდეს და აფაქიზებდეს. საგულისხმოა, რომ სწორედ აღნიშნული მიდგომა უდევს საფუძვლად დიდი იაკობის მიერ შედგენილ სახელმძღვანელოებსა და სხვა საკითხავ ნიგნებს.

იაკობ გოგებაშვილის ესთეტიკურ-სააღმზრდელო კონცეფციის საფუძველს წარმოადგენს შეხედულება აღნიშნულ პროცესში მშობლიური ენის საგანგებო მნიშვნელობის თაობაზე. იგი ღრმადაა დარწმუნებული, რომ სწორედ დედა ენის მეშვეობითაა შესაძლებელი ღრმად ჩავწვდეთ და დავეწაფოთ ჩვენსავე ეროვნულ სამყაროს, ხალხურობის მასაზრდოებელ ანკარა წყაროს. „დედა ენა - ეს ძირითადი ეროვნული ძალა, მთავარი ბურჯი ეროვნებისა“ - ყველაზე ღრმად და სრულყოფილად გამოხატავს ხალხის ეროვნულ ენერგიას, რადგან მას „აქვს ღრმად გამდგარი ფესვები ადამიანის ტვინში, ნერვებში, ხმის ორგანოებში, ძვალსა და რბილში, მთელს მის ბუნებაში... ამასთან დედა - ენა არის ძვირფასი სალარო, დაუსრულებელი რვეული, რომელშიაც დაცულია მთელი სიმდიდრე ხალხის გონებისა, ფანტაზიისა და გულისა, ნაფიქრისა, ნაგრძნობისა და ნამოქმედარისა და რომლის შესწავლა ბავშვს აკავშირებს მთელის ერისა სულთან და გულთან, მის ხანგრძლივ ისტორიულ ცხოვრებასთან და ავსებს მას სულიერის ღონით და მხნეობით“ (გოგებაშვილი, 1954/2: გვ. 208).

მშობლიური ენის ესთეტიკურ-სააღმზრდელო შესაძლებლობათა რეალიზების საუკეთესო გზად იაკობ გოგებაშვილს ხალხური ზეპირმეტყველების, ფოლკლორული მარგალიტების გაცნობა-შესწავლა მიაჩნია. აქ ეგულება მას სიბრძნის ის სალარო, რომლის გარეშეც ბავშვის გული და გონება ეროვნული ენერგიით ვერ დაიტვირთება. სწორედ ამ გარემოებამ და მასზე აღმოცენებულმა პოზიციამ უკარნახა იაკობს დაეწყო უდიდესი სამუშაო ხალხური ზეპირმეტყველების, ფოლკლორული მარგალიტების, მოთხრობების, იგავ-არაკების მოსაგროვებლად, თავის სახელმძღვანელოებში მათი შეტანის მიზნით, იგი საგანგებოდ ზრუნავდა, რომ ბავშვებისათვის განკუთვნილ ფოლკლორულ ნიმუშებს ჰქონდა მკვეთრად გამოკვეთილი დიდაქტიკურ-აღმზრდელობითი სახე და ხასიათი. ამასთანავე თითოეული ნაწარმოების ენა უნდა ყოფილიყო ხალხური ინტონაციებით გაჯერებული, მჟღერადი, სურათოვანი და მუსიკალური. იაკობის აზრით ასეთივე თვისებებით გამორჩეული უნდა ყოფილიყო მწერლების მიერ ბავშვისათვის შექმნილი

ახალი ნაწარმოებები. სანიმუშოდ მას მოჰყავდა აკაკის ცნობილი „ყმანვილი და პეპელა“, რომელიც „ყოველი ღირსებით შემკულად“ მიაჩნდა, რადგან მას ბავშვები ადვილად ითვისებენ „როგორც შინაარსით, ისე ფორმით“.

იაკობის აზრით, საბავშვო ნაწარმოებების შექმნისათვის ყველაზე მისაღებია „მოთხრობითი ფორმა, ან, ჩვეულებრივი თხრობა“. მისი აზრით, ბავშვი დიდხანს ვერ ჩერდება გაჭიანურებულ პლასტიკურ სურათებზე, ამიტომ „საბავშვო მოთხრობაში პირველი ადგილი უნდა ეჭიროს მოქმედების დახატვას, დრამატიზმს და პლასტიკური აღწერა უნდა იყოს მოკლე და შეეხებოდეს მხოლოდ უმთავრეს საგნის ნაწილებსა“ (გოგებაშვილი, 1940: გვ. 176).

იაკობ გოგებაშვილი სახელმძღვანელოების შედგენისას უპირატესად იმ მოთხრობებს იყენებს, რომელიც მორალური ცოდნითაა დატვირთული, შეიცავს საბუნებისმეტყველო ცნობებს და ერის ისტორიასთან დაკავშირებულ პატრიოტული შინაარსის ინფორმაციას. იგი დარწმუნებულია, რომ ბავშვი მხოლოდ იმ ცოდნაზე უნდა იზრდებოდეს, რომელიც, ერთის მხრივ, გონების გახსნას უზრუნველყოფს, მეორეს მხრივ, ზნეობრივად წვრთნის მას და რაც მთავარია, ეხმარება მამულიშვილური გრძნობების გამომუშავებას.

იაკობ გოგებაშვილი საბავშვო მხატვრული ლიტერატურის შემოქმედების გვერდით ახალგაზრდობის ესთეტიკური აღზრდის საქმეში დიდი ყურადღებას უთმობს სიმღერა-მუსიკასა და ხატვას. იაკობი დარწმუნებულია, რომ ბავშვმა საფეხურობრივად, სულ მცირე ასაკიდანვე უნდა შეითვისოს გრძნობებით სავსე მუსიკის სამყარო. ეს პროცესი კი, უსათუოდ, ეროვნული ჰანგებიდან, მასთან ზიარებიდან უნდა დაიწყო. მუსიკის სააღმზრდელო ძალმოსილების შესახებ იაკობ გოგებაშვილის მოსაზრებები, როგორც ცნობილია, მთელი სისავსით აისახა მოთხრობაში „იავნანამ რა ჰქმნა?“ იაკობი დარწმუნებულია, რომ მუსიკით, იავნანათი მიღებული უპირველესი შთაბეჭდილებები უკვალოდ არ ქრება ბავშვში, მიუხედავად იმისა, თუ რა ცხოვრებისეული წინააღმდეგობები შეიძლება აღმოცენდეს ადამიანის სავალ გზებზე. ამიტომ დედისა და ოჯახის, მერე კი სკოლის ვალია თავიდანვე აზიაროს მოზარდი ეროვნული ჰანგების მაცოცხლებელ ძალას, რათა არ გადაიჭრას ის ფესვები, რომელიც ყოველ ადამიანს დაბადებითვე ასაზრდოებს. სწორედ აღნიშნული მოსაზრებით იყო განპირობებული იაკობ გოგებაშვილის ზრუნვა საყმანვილო სიმღერების მოსაგროვებლად, მათ გამოსაცემად თუ სახელმძღვანელო ნიგნებში შესატანად.

იაკობ გოგებაშვილი პროგრესული პედაგოგიური აზრის კვალდაკვალ მიიჩნევს, რომ სკოლის კედლებში ხატვის სწავლების მიზანი მხატვრის აღზრდა არ არის. უმთავრესი ამოცანა ამ საგნის სწავლებისა არის „ბავშვის შემოქმედებითი ძალების გაშლისათვის ხელისშეწყობა. ხატვა, მისი აზრით, ბავშვს აახლოებს ბუნებასთან, ასწავლის საგნებისა და ფერების აღქმას, უღვიძებს, სილამაზის დანახვის უნარს. საამისოდ მარტო ხატვაც არ კმარა. საჭიროა სურათების, გამოჩენილ ოსტატთა მიერ შექმნილი ნამუშევრების დათვალიერება, მათზე მსჯელობა.

ამგვარ შეხედულებიდან გამომდინარე იაკობ გოგებაშვილმა „დედა-ენის“ სხვადასხვა გამოცემა გაამდიდრა ბავშვის თვალისათვის საამო რეალისტური ილუსტრაციებითა და სურათებით. უფრო მეტიც, სურათებთან ურთიერთობის

პროცესი მან პედაგოგიური სისტემის საფუძვლად აქცია. „წერა-კითხვის სწავლა, - წერს დიდი პედაგოგი, - ჩვენ წიგნში დაკავშირებულია სურათებთანა. ამ სურათების შემწეობით ჯერ საგანი უნდა გაიცნონ ბავშვებმა, მერე მისი სახელი, რომელიც მის გამოხატულების ქვეშ არის დაბეჭდილი“ (გოგებაშვილი, 1954: გვ.106).

ვაჯამებთ რა იაკობ გოგებაშვილის ესთეტიკურ-სააღმზრდელო შეხედულებებსა და მის მიერ პრაქტიკულ საგამომცემლო საქმიანობაში განსახორციელებელ ღონისძიებებს, ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს შემდეგი: გამოჩენილ პედაგოგსა და საზოგადო მოღვაწეს, შინაგანი მონოდებით პედაგოგს სწორად აქვს გააზრებული იმდროინდელი პედაგოგიკის ყველა უმთავრესი კონცეფტუალური მიგნება და თეორიული პოსტულატი. ამასთან საგულისხმოა, რომ ამ მიგნებებს იგი ბრმად კი არ მისდევს, არამედ სისტემურად იაზრებს ეროვნულ საარსებო სივრცესთან, ტრადიციებთან და ცხოვრების წესთან მიმართულებაში. სწორედ ამის გამოა, რომ იაკობ გოგებაშვილის ესთეტიკურ აღმზრდელობითი თვალსაზრისები, მთელს მის პედაგოგიურ შეხედულებებთან ერთად, არ გადავიდა კოსმოპოლიტიზმში, უცხო ენისადმი მიმბაძველობასა და მონურ ქედმოხრაში. იაკობ გოგებაშვილს, როგორც პედაგოგის გენიალობა სწორედ ისაა, რომ აღნიშნული მიდგომით, მან სახე შეუწარმოა დიდაქტიკური აზროვნების ქართულ ნაკადს და მყარ გზაზე დააყენა სკოლის განვითარების ტენდენციები მთელი მომდევნო საუკუნის მანძილზე.

დასკვნის სახით აღვნიშნავთ, რომ იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიური იდეები, ახალგაზრდობის სწავლებისა და აღზრის შესახებ მისი მოსაზრებები განსაკუთრებით საინტერესოა დღეს, როდესაც უაღრესად პრინციპული მნიშვნელობა შეიძინა საგანმანათლებლო საქმიანობის ეროვნულ ტრადიციებთან დამოკიდებულების პრობლემამ. გლობალიზაციამ სერიოზული გამოცდა მოუშადა ეროვნულ ღირებულებათა შენარჩუნება-დამკვიდრების საქმეს. ასეთი და მსგავსი პრობლემები, როგორც გამოცდილება აჩვენებს არსებობდა სხვა დროსაც. იაკობ გოგებაშვილმა და მისმა თანამოაზრებებმა მოახერხეს ეპოვათ დროის გამოწვევების ადეკვატური სამოქმედო გზები. ეს იმას ნიშნავს, რომ გადაუჭრელი პრობლემები არ არსებობს, თუ კი საქმეს სწორედ ის ადამიანები აკეთებენ, ვისთვისაც წარსულისაგან შობილო ანმყო ნამდვილად განიცდება მომავლის ქვემარტივ მშობლად.

ლიტერატურა

- **გოგებაშვილი, 1989** - ი. გოგებაშვილი, რჩეული თხზულებანი, ტ. 1. თბ., 1989.
- **გოგებაშვილი, 1940** - ი. გოგებაშვილი, რჩეული თხზულებანი, ტ. 2. თბ., 1940.
- **გოგებაშვილი, 1954/2** - ი. გოგებაშვილი, რჩეული თხზულებანი, ტ. 2. თბ., 1954.
- **გოგებაშვილი, 1954/3** - ი. გოგებაშვილი, რჩეული თხზულებანი, ტ. 3. თბ., 1954.

- გოგებაშვილი, 1954/5 - ი. გოგებაშვილი, რჩეული თხზულებანი, ტ. 5. თბ., 1954.

Oleg Alavidze

Academic Doctor of Pedagogy, Professor

Iakob Gogebashvili About the Aesthetic Education

According to Iakob Gogebashvili's pedagogical views, the aesthetic education together with other factors has a leading role in an essential condition of multilateralism of education and its harmony. In Iakob's opinion, art as one of the forms of consciousness - appeals to give the people the knowledge, to open the minds of future generations, and to promote moral progress. Realization of these tasks will only be available, if from childhood we teach children to love native language, folklore pearls, teach music tunes, drawing elements, and develop skills to perceive beauty of mother nature.

იაკობ გოგებაშვილის მსოფლმხედველობა

იაკობ გოგებაშვილს, როგორც ქართველ 60-იანელთა გზის მიმდევარს, თავისი ცხოვრების მიზნად „მამული, ენა, სარწმუნოება“ გაუხდია. ენისა და მამულისადმი მისი ჭეშმარიტი გრძნობა მწერალმა გამოხატა თავისი ფასდაუდებელი შემოქმედებითა და მეცნიერული მოღვაწეობით. მას ენა და სარწმუნოება „ეროვნების ბურჯად“ მიაჩნია. ამასთან, შეიმუშავა ენის სწავლების მეთოდები, განსაკუთრებული სიმძაფრით იცავდა ქართულ ენაზე სწავლებას და ქართულ ენაზე წირვა-ლოცვების წარმართვას. იგი ეროვნულობის დასაყრდენად რწმენის შენარჩუნებას მიიჩნევს. მამულისადმი სიყვარული გმირულ ბრძოლებთან ერთად რელიგიისა და ენის დაცვასაც მოიცავს.

იაკობ გოგებაშვილის მიხედვით, ჰუმანიზმის, მორალისა და ეთიკის აღზრდა რელიგიის გარეშე შეუძლებელია. რელიგიური აღმსარებლობისადმი დიდი ყურადღება ნათლად ჩანს მის მეცნიერულ-პოპულარულ ნაშრომებში და განსაკუთრებით, რელიგიური მორალით დამოძღვრილ თხზულებებში. ავტორი გასაგები, მარტივი ენით გვანვდის ბიბლიურ ეპიზოდებს და ცალკეული მოვლენების ახსნა-განმარტებით საფუძველს უქმნის ბიბლიურ სწავლებათა შემეცნებას. დიდი იაკობის რელიგიური მრწამსი მართლმადიდებლური ქრისტიანობაა და ამ მსოფლმხედველობაზეა დამყარებული მისი შემოქმედების მორალურ-ზნეობრივი მხარე.

იაკობ გოგებაშვილის მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაზე გარკვეული როლი ითამაშა მისმა პირადმა ბიოგრაფიამ. იგი დაიბადა სოფლის ღარიბი მღვდლის ოჯახში. ბავშვობიდან ეზიარა სახარებისეულ სიბრძნეს, ლოცვის სინმინდესა და ჭეშმარიტებას. რვა წლის იაკობი სასულიერო სასწავლებელში მიაბარეს, შემდეგ თბილისის სასულიერო სემინარიაში. სემინარიის დამთავრების შემდეგ სწავლა გააგრძელა კიევის სასულიერო აკადემიაში. ლექციებს ისმენდა აგრეთვე კიევის უნივერსიტეტში ბუნებისმეტყველებისა და ფილოსოფიის დარგში. მამამისი, სიმონი კარგად იცნობდა სასულიერო-საეკლესიო მწერლობას და თავის ვაჟსაც გულმოდგინედ ასწავლიდა ძველ ძეგლებს. სხვათა შორის, იაკობს ისე კარგად შეუსწავლია საღვთისმეტყველო საკითხები და ისეთი ინტერესი გამოუჩენია ეკლესიისადმი, რომ მამამისს მისი ბერად აღკვეცა განუზრახავს და სამოღვაწეოდ ადგილიც კი შურჩევია მისთვის (შეომღვიმე).

მთელი მისი ცხოვრება იყო ჭიდილი ნათელისა ბნელ ძალებთან. წმინდა გული, სიკეთე, სათნოება, მჭევრმეტყველება, სხვისთვის თავის განწირვა, მომავალი ახალგაზრდობის ნათელი იდეებით აღზრდა, ბრძოლა უკეთესი მომავლისთვის- ასეთია მის მიერ განვლილი ქრისტიანული მორალით განათებული გზა

ჭეშმარიტებისა.

პროგრესული იდეებით შთაგონებული მწერალი სარწმუნოებას შემდეგნაირად მოიაზრებს: „სარწმუნოება, მოკლებული განათლებას, ხშირად იქცევა ვიწრო ფანატიკოსობად, ან აღმერთებს გარეგანს, დროებითს ფორმებს ეკლესიისას და ივინყებს შინაგან მხარეს, ცხოველმყოფელს ზნეობრივ პრინციპებს, დედა-აზრს სახარებისას. მეორე მხრივ, მეცნიერება, მოკლებული ჭეშმარიტს სარწმუნოებას, როდი უშლის თავისს მექონს, მესაკუთრეს, იყოს იგი იმდენადვე დიდი არამზადა, რამდენადაც იგი დიდი მეცნიერია“ (გოგებაშვილი, 1990: გვ.144).

აღსანიშნავია, რომ იაკობ გოგებაშვილი თავის ისტორიული ხასიათის ნაშრომში „რანი ვიყავით გუშინ“ გარკვეულ ადგილს უთმობს საეკლესიო ცხოვრების მიმოხილვას. იგი უდიდეს შეფასებას აძლევს სასულიერო პირთა ღვაწლს ქართველი ერის წინაშე, რომელთა მეოხეობით:“. . . მაღალი სწავლა სახარებისა ხშირად გაისმოდა ხალხში, უნათებდა მას გონებას, უმტკიცებდა ზნეობას და უმაღლებდა პატიოსნებას. ამისთანა მწყემსნი ღირსნი იყვნენ სიყვარულისა და ერსაც უყვარდა ისინი (გოგებაშვილი, 1989: გვ. 214). იაკობ გოგებაშვილის შემოქმედებაში ზნეობას მტკიცე სარწმუნოებრივი საფუძველი აქვს. იგი ქრისტიანულ სარწმუნოებას მიიჩნევს „ზნეობრივი ცხოვრების საფუძველად“, ხოლო ეკლესია-მონასტრებს „ქვეყნის ფართო წარმატების ერთ-ერთ მთავარ ფაქტორად, ზნეობის სათავედ“. იაკობ გოგებაშვილი გამოდიოდა ეკლესიისა და სასულიერო სწავლების ნაციონალიზაციის იდეით, რათა „სახარების შუქით“ განათებულიყო მთელი საქართველო. იგი მთელი სიმძაფრით აცხადებდა, რომ ქართულ ეკლესიაში წირვა-ლოცვა მშობლიურ ენაზე შესრულებულიყო, დაუბრუნდებოდა ქართულ ეკლესიას ავტოკეფალია. გამანადგურებელი შედეგი მოუტანა ქართულ ეკლესიას არამშობლიურ ენაზე წირვა-ლოცვის ჩატარებამ. დიდ იაკობს კარგად ესმოდა მშობლიური ენის მადლი: „რომ ღვიძლი სიტყვა ფრთაა ლოცვისა, ღვიძლის სიტყვით უფრო ადვილად, უფრო მსუბუქად, უფრო მეტის აღტაცებითა და მხურვალეობით აღიმართება ხოლმე კაცის გული ღმერთამდე და თვითონ ღვთის მადლით უფრო მეტის ძლიერის, მეტის სასოებით მიაღწევს ხოლმე კაცის გულის სიღრმემდე“ (გოგებაშვილი, 1989: გვ. 151) -განმარტავს დიდი პედაგოგი.

ერის აღმავლობის, ადამიანთა ჰარმონიული აღზრდისა და განვითარების ერთ-ერთ საშუალებად იაკობ გოგებაშვილს მიაჩნია ეკლესია, რომელმაც ჩვენს ერში დანერგა ძლიერი სარწმუნოებრივი და მამაშვილური გრძნობა, შექმნა მრავალფეროვანი სასულიერო ლიტერატურა, საქართველო დაამშვენა მდიდარი ტაძრებითა და მონასტრებით, ქართველებში ერთად შეაერთა მაცხოვრისა და მამულის მხურვალე სიყვარული და წრფელად ემსახურა ერის ზნეობის საქმეს. მეოთხე ბურჯი ერის წარმატების არის ეკლესია“- ამბობს დიდი იაკობი და აქვე დასძენს, რომ „ეკლესია და სკოლა არის სათავე ხალხის ზნეობისა, ეთიკისა, ხოლო თვითონ ეთიკა, სპეტაკი ზნე საძირკველია ხალხის არსებობისა, სიმტკიცისა, კეთილდღეობისა, წარმატებისა. ზნედაცემული ხალხი მაშინაც კი ნააგებს ბრძოლას არსებობისათვის, როდესაც იგი ცოდნას არ არის მოკლებული“. (გოგებაშვილი, 1954/III : გვ. 249)

მისი აზრით, ერი, რომელიც „სპეტაკი ზნით“ ბრწყინავს, მას გათელვა და შემუსვრა არ უნერია. ერს ზნეობრივი გახრწნილობა მაშინ მოელის, თუ „სკოლა და ეკლესია არ ჩავარდნენ თავის კალაპოტში, არ გახდნენ სავსებით ღირსნი თავის მაღალის დანიშნულებისა“ (გოგებაშვილი, 1954/ III: გვ.249).

იაკობ გოგებაშვილის ღრმა რწმენით, „მაღალი წმინდა ზნეობის შტანერ-გვა მონაფის გულში“ - არის აღზრდის უმთავრესი მიზანი, რომელსაც უნდა ემსახურებოდეს ძირითადად სკოლა, ეკლესია, საზოგადოება, აღზრდის წმიდათანმინდა მოვალეობა ახალი თაობის, ერის მომავლის აღზრდა „კეთილი გულით და მოყვარის მხურვალე სიყვარულით“. საღვთო რჯულზე აღზრდილი თაობის აუცილებელ მოთხოვნილებად დიდ პედაგოგს მიაჩნია მოზარდებში სწავლისა და შრომის სიყვარულის გაღრმავება. მწერლის თეორიული დებულებები სწავლისა და შრომის აუცილებლობის შესახებ გამომდინარეობს მისი საკუთარი მრწამსიდან, რომელიც გაჟღერებულია ძველი და ახალი აღქმის ქადაგებებითა და იგავებით.

ეროვნული პრინციპებისათვის მებრძოლი მწერალი სასულიერო სასწავლებლის გარდაქმნის პროექტში, რომელსაც მიუძღვნა ნაშრომი- „სასულიერო სასწავლებლთა გარდაქმნის პროექტი“- იაკობ გოგებაშვილის მიერ შედგენილი შედგენილი 1871 წლის 31 დეკემბერს - ნათლად წრამოგვიდგენს მშობლიურ ენაზე სწავლებისა და აღმსარებლობის მიზეზებს. ამავე დროს, აღნიშნული პროექტი გარკვეულწილად ითვალისწინებს სასწავლო გეგმის მოსწავლეთა ასაკობრივი და ეროვნული თავისებურებების მიხედვით აგების პრინციპს. იაკობ გოგებაშვილს ეკლესიისათვის ეროვნული სულის შენარჩუნება ეროვნულ- განმათავისუფლებელი მოძრაობის ძირითად ნაწილად მიაჩნდა.

მწერლის შემოქმედების სათანადოდ გაცნობისა და გაანალიზების შედეგად ირკვევა, რომ იგი დაულალავად ზრუნავდა მოსწავლეთა თეოლოგიური განათლებისთვის. წერილში - „მეგრული დანყებითი სკოლის საკითხისათვის“, თვალნათლივან წარმოდგენილი მწერლის მსოფლმხედველობითი შეგნება. იგი წერს: „სამეგრელოს სკოლებიდან ქართული ენის განდევნა რელიგიის სწავლებაზე უარის თქმას გამოიწვევს და ამ სკოლებს მართლაც გადააქცევს მატერიალისტებისათვის მოსაწონ ათეისტურ სკოლებად“ (გოგებაშვილი, 1990/II: გვ.468). იაკობ გოგებაშვილი თავად განმარტავს მის დამოკიდებულებას მატერიალისტებისადმი. „ქართველებში, - წერდა იაკობი, - ბოლო წლებში იჩინა თავი სამწუხარო მიმართულებამ, გაისმა სიტყვით და ბეჭდვით ქადაგება მატერიალიზმისა, არწმუნებდნენ ხალხს, რომ არ არსებობს არც ღმერთი, არც სული, არც საიქიო უნდა გამოგიტყდეთ, რომ ეს ქადაგება საუკეთესო ღონისძიებაა, რათა ჩვენი ხალხი პირუტყვულ ნახირად გადაიქციეს, გაიხრწნას, მოაკლდეს ყოველს ადამიანურს ზნეობას და აღიგაოს პირისაგან ქვეყნისა“ (გოგებაშვილი, 1990/II: გვ.468]

იაკობმა თავის უკვდავ „დედა ენაში“ მოათავსა რამდენიმე მოკლე და მარტივი ლოცვა: „უფალო შეგვიწყალებ“, „მოგვმადლე უფალო“, „მამაო ჩვენო“ და სხვ., რომელთა დასწავლას ყველა ქრისტიანი ბავშვისთვის ის სავალდებულოდ მიიჩნევდა.

იაკობ გოგებაშვილი შემწყნარებლობითა და პატივით ეპყრობოდა სხვა რელიგიებსა და სხვა რჯულის ადამიანებს. სწორედ ამიტომ იყო, რომ აჭარელი მუსლიმანი ბავშვების ხათრით მან ამოიღო ქრისტიანული რელიგიის ზოგიერთი ელემენტი „დედა ენიდან“, ხოლო ქრისტიანი ბავშვებისთვის სახელმძღვანელოს ბოლოში მოაქცია „სასულიერო-ზნეობრივი განყოფილება“, რომლის გაცნობა-საც დიდი სიკეთე უნდა მოეტანა ბავშვებისთვის. დიდი პედაგოგი სასულიერო ლიტერატურას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა. იგი გვასწავლის, რომ საღვთისმეტყველო ლიტერატურა „იმდენად უფრო მდიდარია, რამდენადაც სამღვდულოება მეტად არის განვითარებული, მეტი ცოდნითაა შემკული. ამიტომ თუ რომელიმე ერის სამღვდულოებას სრულიად არა აქვს ლიტერატურა თავის საკუთარ ენად, ეს იმის ნიშანია, რომ იგი მოკლებულია გონების სიცოცხლეს და მკვდართათანა უნდა იმარხებოდეს“. მისი ღრმა რწმენით, სახარებისეულ სიბრძნეს დაუფლებული ადამიანი სიკეთითა და მადლით გამოირჩევა. „სახარების სწავლით ღრმად განმჭვალული მორწმუნე ყოველთვის წარმოადგენს უმნიშვნელო ადამიანის მეტად სიმპატიურს ტიპსა, რომელიც თავისს გარშემო დაუღალავად ჰყვენს სიკეთესა და მადლს“. მის საბავშვო მოთხრობებში სიკეთის აპოლოგია ღვთის მიმსგავსებულობისაკენ, ადამიანის ღვთიურობისაკენ სწრაფვას ემსახურება. მწერალი ბავშვთა ზნეობრივი მოთხრობებით, რომლებშიც ნათლად იკითხება ქრისტეს მცნებათა დედაარსი, საფუძველს უყრის სულიერად ამაღლებული, ჭეშმარიტი მართლმადიდებელი ქრისტიანის ჩამოყალიბებას - „მე ვარ გზა, ჭეშმარიტება და სიცოცხლე“ (იოანე 14:16) - დიდი იაკობი, ვითარცა „მწყემსი კეთილი“, ეძებს და პოულობს , ეფერება და ეალერსება , არიგებს და ანრთობს ბავშვების სულებს-„მამაო, ნუ განარისხებთ შვილთა თქვენთა, არამედ აღზარდეთ იგინი სწავლებითა და მოძღვრებითა უფლისათა“ (ეფეს. 6,4).

აღსანიშნავია, რომ იაკობ გოგებაშვილს 60-იან წლებში დაუწყია „საღვთო მოთხრობების“ წერა, შემდეგ მიუტოვებია და 80-იან წლებში ისევ მიბრუნებია. მასში მოთავსებულია ძველი და ახალი აღთქმიდან თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი ეპიზოდი. ისინი მწერალს ცალკეული მოთხრობების სახით წარმოუდგენია, დაწყებული მამაზეციერის მიერ ქვეყნის გაჩენიდან ქრისტეს აღდგომამდე. ამიტომ მას მეორენაირად „ბიბლიურ ისტორიასაც“ უწოდებენ. სულ ცოტა, ეს ყველაფერი ორი მიზნით იყო ნაკარნახევი. ჯერ ერთი, იმდროინდელ სასწავლებლებში ყველგან ისწავლებოდა „საღვთო რჯული“ და ეს მოთხრობები გაუადვილებდა ბავშვებს „ბიბლიის“ გაგებასა და ათვისებას. მეორეც, ეს იყო საშუალება ახალგაზრდობაში ჰუმანიზმის, სიკეთის რწმენისა და შეგნების დასანერგად. ამიტომ იაკობი იმ ეპიზოდებს არჩევს, რითაც მოზარდებს ზნეობრივად აამაღლებს და გააკეთილმობილებს. საყურადღებოა, რომ მწერალი საბავშვო ლიტერატურის საწყისებს ძველი და ახალი აღთქმის წიგნებში ხედავს.

იაკობ გოგებაშვილის მიერ სპეციალურად ბავშვებისათვის შედგენილი ბიბლიური მოთხრობები, რომლებიც „ბიბლიური ისტორიის“ სახელწოდებითი 1989 წელს გამოსცა გამომცემლობა „მერანმა“-პედაგოგიურ ნაშრომს წარმოადგენს. აღნიშნულ მოთხრობებში მწერალი ბიბლიური შინაარსის გადმოცემისას ზოგჯერ ამბის საკუთარ ინტერპრეტაციას იძლევა. დიდი პედაგოგის მიზანია

ახალგაზრდებში ზნეობრივი გრძნობების ჩამოყალიბება, განსაკუთრებით კი მათი სამშობლოს სიყვარულის სულისკვეთებით დამუხტვა. იაკობ გოგებაშვილის საბავშვო მოთხრობებში ქრისტიანულ-ზნეობრივი მოტივების კვლევამ ცხადყო, რომ მისი შემოქმედება ქართული მწერლობის „თხუთმეტსაუკუნოვანი მთლიანობის“ ორგანული ნაწილია, რომლის საფუძველიცა და პირველწყაროც ბიბლია იყო ოდითგანვე. ქრისტიანულ სწავლებათა ფონზე იაკობ გოგებაშვილი ჩვენ წინ წარმოდგა, როგორც რელიგიური მსოფლმხედველობის მწერალი, რომლის ინტერესები ბიბლიისადმი მხოლოდ შემოქმედებითი მიზნით კი არ აიხსნება, არამედ-აღმსარებლობითი მრწამსით. მთელი მისი შემოქმედება ეძღვნება რწმენის და ცოდნის ერთიანობის საკითხებს. იაკობის ყველა სახელმძღვანელო თუ საკითხავი წიგნი, მის მიერ დაწერილი მოთხრობა თუ სტატია გონებრივი და ზნეობრივი აღზრდის ერთ პროცესად შეერთების, ერთმანეთთან მჭიდრო კავშირში განხორციელების მიზანს ემსახურება.

ლიტერატურა:

- **გოგებაშვილი, 1989/I** - გოგებაშვილი იაკობ, თხზულებანი, ტ. I. თბილისი, 1989.
- **გოგებაშვილი, 1990/II** - გოგებაშვილი იაკობ, თხზულებანი, ტ. II. თბილისი, 1990.
- **გოგებაშვილი, 1954/III** - გოგებაშვილი იაკობ, თხზულებანი, ტ. III. თბილისი, 1954.

Neli Champuridze

Gori State Teaching University

World Outlook of Iakob Gogebashvili

In this article, the author studied some aspects of Iakob Gogebashvili's viewpoint. In particular, in the author's opinion, Iakob Gogebashvili, like the majority of the 60-ies stated the cornerstone of his worldview – “Language, Homeland, and Religion”.

Iakob's every manual or reading book, short story or an article serves the main purpose of carrying out the accession process of mental and moral upbringing, to realization of close relationship with each other; and most importantly, these books serve to the country's love and upbringing of civic responsibility towards his/her own country.

**დიფერენცირების რეალიზაცია მათემატიკური ტექსტური
ამოცანების ამოხსნისას სწავლებისას დაწყებით სკოლაში**

სწავლების დიფერენციაციის პრობლემა ერთ-ერთი ტრადიციულთაგანია ჩვენს ქვეყანაში. საერთოდ, მისი ფესვები მე-19 საუკუნიდან მოდის. მთელი ისტორიის მანძილზე დიფერენცირებული სწავლებისადმი პედაგოგიური მიდგომები იცვლებოდა ეპოქის სოციალურ-პოლიტიკური ხასიათის მიხედვით. დღეს იგი ემყარება პრინციპულად ახალ მოტივაციურ საფუძველს.

მათემატიკის დიფერენცირებული სწავლების პროცესში გამოიყენება სწავლებისა და სასწავლო საქმიანობის სხვადასხვა ფორმები და მეთოდები, - მოსწავლეთა სასწავლო შესაძლებლობების, მიდრეკილებების, უნარების ფსიქოლოგიურ-პედაგოგიკური დიაგნოსტიკის საფუძველზე. ამ ფორმებისა და მეთოდების გამოყენება ქმნის ხელსაყრელ და მაქსიმალურად ოპტიმალურ პირობებს მოსწავლის პიროვნების განვითარებისათვის პიროვნულ-ორიენტირებულ საგანმანათლებლო პროცესში. ასეთი სწავლება გამორიცხავს შემთხვევას: „ყველას ვასწავლოთ ერთნაირად“ და მაქსიმალურად ითვალისწინებს ბავშვების თავისებურებებს, შესაძლებლობებს, ინტერესებს. იგი სწავლების ყველა ფორმაზე უკეთ უწყობს ხელს მოსწავლის ინდივიდუალობისა და პიროვნული თავისებურებების განვითარებას. აღსანიშნავია, რომ დიფერენცირებული სწავლების აგება შეუძლებელია ყოველი მოსწავლის, როგორც პიროვნებისა და ინდივიდის, თითოეული მოსწავლისათვის დამახასიათებელი პიროვნული და ინდივიდუალური თავისებურებების გათვალისწინების გარეშე. დიფერენცირებულ სწავლებას განიხილავენ სამი პოზიციიდან:

1. **მიზანდასახულობის ასპექტში** იგი წარმოადგენს ახალი სასწავლო გეგმების დამუშავებას განათლების ეროვნულ-რეგიონული კომპონენტის გათვალისწინებით. ამ კომპონენტმა უნდა უზრუნველყოს განათლების დიფერენციაცია და ინდივიდუალიზაცია.

2. **შინაარსობრივ ასპექტში** იგი წარმოადგენს სასწავლო პროცესის ისეთ რეალიზაციას, როცა ხდება მოსწავლეთა მიერ ცოდნის შეთვისება საბაზო და მასზე მაღალ დონეზე, რაც მიიღწევა სასწავლო საგანთა აგების სპეციფიკით სწავლების მაღალ დონეზე.

3. **ორგანიზაციულ ასპექტში** იგი წარმოადგენს ისეთ სწავლებას, რომელიც ემყარება მოსწავლის განსწავლულობისა და განსწავლადობის, პიროვნულ და ინდივიდუალურ თავისებურებათა ფსიქოლოგიურ-პედაგოგიურ დიაგნოსტიკას.

ამასთან, სასწავლო საქმიანობის დიფერენცირებული ორგანიზაცია, **ერთის მხრივ**, ითვალისწინებს მოსწავლეთა გონებრივი განვითარების დონე-სა და ფსიქოლოგიურ თავისებურებებს, მათი აზროვნების როგორც თვალსა-ჩინო-ხატოვან, ისე აბსტრაქტულ-ლოგიკურ ტიპს, მაგრამ, **მეორეს მხრივ**, ითვალისწინებს მოსწავლეთა პიროვნების ინდივიდუალურ მოთხოვნილებებს, მის შესაძლებლობებსა და ინტერესებს კონკრეტულ საგანმანათლებლო თუნ-დაც მიკროსივრცეში. ეს ორი მხარე თანაკვეთადია და წარმოადგენს მატემა-ტიკურ-მეთოდოლოგიური სისტემის ერთ მთლიან დიდაქტიკურ ერთეულს.

ყოველივე ზემოთქმულიდან ნათელია, რომ მასწავლებელს აკისრია უაღრესად დიდი პასუხისმგებლობა, იყოს მომზადებული დიფერენცირებული სწავლებისათვის, რომლის განხორციელება პიროვნულ-ორიენტირებული მი-დგომის პირობებში მასწავლებლისაგან მკაცრად მოითხოვს:

- შეეძლოს მოსწავლეთა ინდივიდუალური თავისებურებებისა და სას-წავლო შესაძლებლობათა შესწავლა,
- შეეძლოს მოსწავლეთა ჯგუფებად დაყოფის კრიტერიუმების განსა-ზღვრა,
- შეეძლოს მოსწავლეთა ინდივიდუალური ხელმძღვანელობა და ამ ხელმძღვანელობის პროცესში - მათი სასწავლო შესაძლებლობებისა და უნარ-ჩვევების სრულყოფა,
- შეეძლოს მოსწავლეთა ნამუშევრების ანალიზება და მის საფუძველ-ზე - მოსწავლეთა წარმატებებისა და სიძნელების შემჩნევა.
- შეეძლოს მოსწავლეთა მოქმედიანობის პერსპექტიული დაგეგმარება (ინდივიდუალური და ჯგუფური), რაც განავითარებს სასწავლო პროცესს,
- შეეძლოს დიფერენციაციის მცირეეფექტური ხერხების შეცვლა უფ-რო ეფექტური და რაციონალური ხერხებით.

როგორც ვიცით, თითოეული მოსწავლე მოვლენას წარმოადგენს. იგი სამყაროა, ცალკე სამყარო. მასში შესაღწევი გზებია საპოვნო. ეს კი მხოლოდ მაშინ მოხდება, თუ იმთავითვე მისთვის შეიქმნება მრავალმხრივი სასკოლო გარემო, რომელშიც მოსწავლეს მიეცემა საშუალება, გამოავლინოს თავისი თავი. ასეთ შემთხვევაში მასწავლებლისათვის ადვილი იქნება, გაიცნობიეროს: რაში მდგომარეობს მოსწავლის პიროვნების განვითარება დიფერენცირებული სწავლებისას, რომელი მამოძრავებელი ძალები განსაზღვრავენ მოსწავლის პიროვნების სტრუქტურის კომპონენტების ხარისხობრივ ცვლილებებს, ეს ცვლილებები როდის და რა პირობებშია უფრო ინტენსიური, რა ძალები ზემოქმედებს მასზე გარედან. ამ საკითხების ცოდნა მასწავლებელს მისცემს საშუალებას: გამოავლინოს პიროვნების ფორმირების როგორც ზოგადი, ისე ინდივიდუალური ტენდენციები, ასაკობრივ შინაგან წინააღმდეგობათა განვი-თარების დინამიკა და ამის საფუძველზე - შეარჩიოს მოსწავლის დახმარების ეფექტური ხერხები.

სწავლების დიფერენციაცია წარმოადგენს მოსწავლეებისადმი ინდივიდუალური მიდგომის რეალიზაციის ერთ-ერთ შესანიშნავ საშუალებას. სასწავლო აღმზრდელობითი პროცესი ითვლება დიფერენცირებულად, თუ მისთვის დამახასიათებელია მოსწავლეთა **ტიპურ** ინდივიდუალურ განსხვავებათა გათვალისწინება. სწავლებაში დიფერენციაცია გულისხმობს მოსწავლეთა დაყოფას ჯგუფებად ამა თუ იმ ნიშნის მიხედვით. ე. ი. ადგილი აქვს მოსწავლეთა ტიპოლოგიურ კლასიფიკაციას. მაშასადამე, კლასის დიფერენცირებას თან ახლავს ინტეგრირება ჯგუფში. ამ პროცესს ახლავს ერთი აუცილებელი კომპონენტიც: ჯგუფებში სასწავლო პროცესის აგების ნაირგვარობა.

ამგვარად, დიფერენცირებული სწავლების ორგანიზებას ორი ასპექტი გააჩნია:

- კლასის დიფერენცირება ტიპურ ინდივიდუალურ განსხვავებათა მიხედვით და ამავე ნიშნით მოსწავლეთა ინტეგრაცია ჯგუფებში,
- სასწავლო პროცესის ნაირგვარი აგება გამოყოფილ ჯგუფებში.

მიზანშეწონილია, რომ დიფერენცირების საფუძვლად იქნეს ალბულო მოსწავლეთა განსწავლულობა, განსწავლადობა, ინდივიდუალური თავისებურებანი, უნარები, ინტერესები.

მოსწავლის **განსწავლულობა** არის სწავლების შედეგი. ეს არის მოსწავლის განვითარების მახასიათებელთა ერთობლიობა, რომელიც უკვე შექმნილია. განსწავლულობის მაჩვენებლები შეიძლება იყოს ცოდნის შეფასების მიღწეული დონე, ცოდნისა და უნარ-ჩვევების ხარისხი.

განსწავლადობა გულისხმობს მოსწავლის მიერ ცოდნის ამთვისებლობის ხარისხს, მის მზაობას ახალი ცოდნისა და მოქმედებათა ხერხების შეძენა-შეთვისებისათვის. განსწავლადობის მაჩვენებლები შეიძლება იყოს: როგორი განსწავლადია იგი, როგორი უნარი აქვს ახალი ცოდნის ათვისების, როგორ ექვემდებარება პრაქტიკული უნარ-ჩვევების ფორმირების პროცესს და სხვ.

განვიხილოთ მათემატიკის გაკვეთილზე კლასის დიფერენცირების ერთ-ერთი შესაძლო ვარიანტი - ჯგუფური ფორმა, სადაც დიფერენცირების საფუძველი იქნება მოსწავლეთა განსწავლულობა, განსწავლადობა, ინდივიდუალური თავისებურებანი, უნარები, ინტერესები.

პირველ ჯგუფში გაერთიანდება მოსწავლეები სასწავლო შესაძლებლობათა მაღალი დონით და მოსწრებაში მაღალი მაჩვენებლით. აქვე შეიძლება გაერთიანდეს ის მოსწავლეები, რომელთაც საშუალო სასწავლო შესაძლებლობები გააჩნიათ, მაგრამ აქვთ შემეცნებითი ინტერესის განვითარების მაღალი დონე. ამ ჯგუფისათვის არსებითია ორიენტაცია დამოუკიდებლობაზე. უფრო ნიჭიერი ბავშვებისათვის მასწავლებელს უნდა ჰქონდეს დამატებითი ინდივიდუალური დავალებები.

მეორე ჯგუფში გაერთიანდება მოსწავლეები მათემატიკაში საშუალო მოსწრებით. ამ ჯგუფში მასწავლებელი ორიენტაციას იღებს მოსწავლეთა ნებისმიერი შინაგანი მოტივაციის ფორმირებაზე, ინტელექტუალური შრომის მეშვეობით პიროვნული თვისებების ჩამოყალიბებაზე.

მესამე ჯგუფში გაერთიანდება მოსწავლეები დაბალი შემეცნებითი უნარებით, მოსწრებაში დაბალი მაჩვენებლებით.

ყველაზე რთულია, რა თქმა უნდა, მესამე ჯგუფში მუშაობა. აქ ჯგუფის შიგნით იქნება საჭირო ინდივიდუალური მიდგომა, რადგანაც ამ ჯგუფში, სხვა ჯგუფებისაგან განსხვავებით, არაეთგვაროვან შემეცნებით შესაძლებლობასა და ინტერესებს ვხვდებით.

სასწავლო დავალებათა დიფერენციაციის ხერხები შეიძლება ასეთი იყოს:

- დიფერენციაცია შემოქმედებითი დონეების მიხედვით,
- დიფერენციაცია სიძნელის დონეების მიხედვით,
- დიფერენციაცია სასწავლო მასალის მოცულობის მიხედვით,
- დიფერენციაცია მოსწავლეთა დამოუკიდებლობის მიხედვით,
- დიფერენციაცია მასწავლებლის დახმარების ხასიათის მიხედვით.

ხშირად მესამე ჯგუფს ეძლევა რეპროდუქციული ხასიათის დავალებები, პირველ და მეორე ჯგუფებს კი — შემოქმედებითი ხასიათის. მოვიყვანოთ პირველი და მეორე დიფერენციაციების ერთ-ერთი შესაძლო ვარიანტის შინაარსობრივი ნიმუში:

1. შემოქმედების დონეების მიხედვით.

- მათემატიკური ობიექტების კლასიფიკაცია (გამოსახულებები, ამოცანები, ...),
- მათემატიკური ობიექტების გარდაქმნა (გამოსახულებები, ამოცანები, ...),
- დავალებები, რომლებსაც მონაცემები აკლია (ან ზედმეტია),
- ამოხსნის რაციონალური გზების ძიება,
- ამოცანების, განტოლებების, ... დამოუკიდებელი შედგენა.

2. სიძნელე დონეების მიხედვით

ამ შემთხვევაში ხშირად გამოიყენება სასწავლო მასალის გართულება (მაგალითად, პირველ-მეორე ჯგუფებში მოცემულია ორნიშნა რიცხვები, მესამეში-ერთნიშნა), მოქმედებათა რაოდენობის მომატება, დავალების შებრუნება (მაგალითად, მეორე და მესამე ჯგუფებს ეძლევა დავალება - მსხვილი საზომი ერთეულებიდან უფრო წვრილზე გადასვლა, ხოლო პირველ ჯგუფს ეძლევა უფრო რთული დავალება - წვრილი ერთეულებიდან მსხვილზე გადასვლა).

მათემატიკის დიფერენცირებული სწავლების პირობებში ხდება არა მარტო მოსწავლეთა დიფერენცირება წინა პარაგრაფში აღნიშნული ნიშნების მიხედვით, არამედ ადგილი აქვს, რაც მთავარია, სასწავლო მასალის დიფერენცირებას. ეს უკანასკნელი წარმოგვიდგება ორი სახით:

- **სავარჯიშოთა ვარირება.** ვარიაციულობა ეხება სასწავლო მასალას. ჯგუფებს ეძლევა სხვადასხვა სირთულის სხვადასხვა სავარჯიშო.

- **დონეობითი (დონეობრივი) დიფერენციაცია.** ჯგუფებს ეძლევა ერთი და იგივე სავარჯიშო სირთულის სხვადასხვა დონით.

მათემატიკის სწავლების პრქატიკაში, დიფერენცირებული სწავლების პირობებში, ხშირად გამოიყენება ვარიაციულობა. ბავშვებს ეძლევათ სხვადასხვა სირთულის სხვადასხვა ამოცანები, ე. ი. საკითხი წყდება სწავლების შინაარსობრივ ასპექტში. მაგრამ, უნდა აღინიშნოს, რომ დაწყებით სკოლაში მოსწავლეთა ინდივიდუალური თავისებურებანი ჯერ კიდევ არ არის მყარად დაკავშირებული ცოდნის სისტემასთან; სწორედ ეს ფაქტი ზღუდავს დიფერენცირებული სწავლებისას ამოცანის შინაარსობრივ მხარეზე დაყრდნობას. ამიტომ აქ უმჯობესია ერთი ამოცანის დონეობრივი სიძნელეების შექმნა და მისი გამოყენება.

თუ ტექსტური მათემატიკური ამოცანების ამოხსნის სწავლების პროცესში განვახორციელებთ დონეობით დიფერენციაციას, მაშინ ეს ხელს შეუწყობს მოსწავლეთა უნარის სრულყოფას ამოცანების ამოხსნაში ყველა დონეზე. სასწავლო პროცესის ასეთი ორგანიზაცია უზრუნველყოფს მოსწავლეთა ჩართვას აქტიურ სასწავლო საქმიანობაში მათი ინდივიდუალური შესაძლებლობების შესაბამისად.

სანამ ტექსტური ამოცანის დონეობით დიფერენცირებაზე და მისი გამოყენების შესახებ საუბარზე გადავიდოდეთ, უნდა განვსაზღვროთ მოსწავლის მომზადების **დასაყრდენი დონე**, რომელიც განპირობებულია მათემატიკური განათლების სტანდარტით და რომელიც ჩვენთვისაც იქნება დასაყრდენი, რომ მასზე ავაგოთ უფრო მაღალი დონეები.

დასაყრდენი დონე შეიძლება ასე დავახასიათოთ:

მოსწავლეებს შეუძლიათ: გამოყონ პირობა, კითხვა, მოცემულობები, საძიებლები; დაამყარონ კავშირი მოცემულობასა და საძიებელს შორის; შექმნან ამოცანის სხვადასხვა მოდელი — სიტყვიერი, საგნობრივი, სქემატური, მათემატიკური; შეადგინონ ამოცანის ამოხსნის გეგმა, ამოხსნან და შეამოწმონ ამოცანა.

ამგვარად, ჩვენ საუბარი გვაქვს სხვადასხვა შინაარსისა და ლოგიკური ორგანიზაციის ორ დონეზე: 1. მოსწავლის მომზადების დონე და 2. ამოცანის სირთულის დონე. მოსწავლის მომზადების დონე სრულიად სხვადასხვანაირია, ამიტომ უნდა დამუშავდეს ტექსტური მათემატიკური ამოცანების ამოხსნის სწავლების ზოგიერთი მეთოდიკური ასპექტი დაწყებითი კლასებისათვის დონითი დიფერენციაციის კონტექსტში.

მოსწავლეთა თავისებურებების გამოვლენის ტიპოლოგიური ანალიზი გვაძლევს საშუალებას, გამოვყოთ ამოცანების ამოხსნის უნარის დონეები. ამ დონეების დადგენის საფუძველია ანალიზის სამი სახე: **ელემენტური, კომპლექსური** და **განჭვრეტითი**. ფსიქოლოგიაში ცნობილია ამოცანათა ამოხსნის უნარების დონეები, რომლებიც ემყარება უმცროსკლასელთა გონებრივი მოქმედიანობის თავისებურებებს:

დაბალი დონე. მოსწავლის მიერ ამოცანის აღქმა ხდება ზედაპირულად, არასრულად. ხშირად ერთმანეთში ერევა ამოცანის არსებითი და არაარსებითი

ელემენტები. ასეთ შემთხვევაში მოსწავლეს მეტწილად ამოცანა ჯერ კიდევ არა აქვს კარგად გაგებულ და ინყებს მის ამოხსნას. ცხადია, რომ ამ პირობებში წარმატება ნაკლები იქნება. **აქ მუშაობს ელემენტური ანალიზი.**

საშუალო დონე. მოსწავლე მიისწრაფვის ამოცანის გაგებისაკენ. გამოყოფს მოცემულობასა და საძიებელს, მაგრამ მათ შორის მხოლოდ ცალკეული კავშირის დამყარება შეუძლია. ამოცანაში არსებული კავშირების ერთიან სისტემაში გაურკვეველობის გამო ეძნელება ამოცანის ამოხსნის გზის ძიება. მოსწავლისათვის მისაწვდომია ამოცანის ამოხსნის ნაბიჯ-ნაბიჯ მიწოდება. მას გააჩნია უნარი, განაზოგადოს ამოცანის ამოხსნის ხერხი, მაგრამ ამისათვის სჭირდება დიდი ვარჯიში ერთტიპური ამოცანების ამოხსნაში და მასწავლებლის დახმარება. არასაკმარისადა აქვს განვითარებული აზროვნების მოქნილობა. ამიტომ ეძნელება უკუკავშირების დამყარება სიდიდეებს შორის. მისთვის მისაწვდომია ამოცანის ამოხსნის სხვადასხვა ხერხის მოძებნა იმ შემთხვევაში, თუ აქვს ანალოგიური ამოცანების ამოხსნის გამოცდილება. **აქ მუშაობს კომპლექსური ანალიზი.**

მაღალი დონე. ამოცანის სრული და მრავალმხრივი ანალიზის საფუძველზე მოსწავლე გამოყოფს სიდიდეებს შორის ურთიერთკავშირების ერთიან სისტემას, ხედავს ამოცანის „ჩონჩხს“. ეს აძლევს მას საშუალებას, სწორად დაგეგმოს ამოცანის ამოხსნა, იპოვოს სხვადასხვა გზა ამ ამოხსნისა. საამოცანო სიტუაციის ანალიზებისას თავისუფლად არკვევს ამოცანის არსებით და არა-არსებით ელემენტებს. ადვილად შეუძლია ამოცანის ამოხსნის განზოგადება. აზროვნების მოქნილობა აძლევს საშუალებას, თავისუფლად გადაერთოს ამოხსნის ერთი ხერხიდან მეორეზე, სწორად დაადგინოს სიდიდეებს შორის როგორც პირდაპირი, ისე უკუკავშირი. **აქ მუშაობს განჭვრეტითი ანალიზი.**

მოსწავლეთა ზემოთ მოცემული დონითი მახასიათებლების ცოდნა აუცილებელია მასწავლებლისათვის, რომ სწორად განსაზღვროს ძირითადი მოთხოვნები მოსწავლეთა უნარების მიმართ სხვადასხვა დონეზე.

დიფერენცირებული სწავლების პირობებში მოსწავლეთა ჯგუფებად დაყოფისას (ნ. წინა პარაგრაფი) პირველ ჯგუფს შეესაბამება მაღალი დონე, მეორე ჯგუფს შეესაბამება საშუალო დონე, ხოლო მესამე ჯგუფს - დაბალი დონე. ამასთან დაკავშირებით, სირთულის მიხედვით ამოცანის დიფერენცირების საკითხი განვიხილოთ ერთ კერძო მაგალითზე.

განვიხილოთ შემდეგი ამოცანა:

ორი ველოსიპედისტი ერთმანეთის შესახვედრად გამოვიდა ორი სხვადასხვა სოფლიდან. პირველმა შეხვედრამდე გზაში დაჰყო 2 სთ და იარა 13 კმ/სთ სიჩქარით, მეორემ გზაში 3 სთ დაჰყო და იარა 12 კმ/სთ სიჩქარით. რა მანძილია სოფლებს შორის?

ეს ერთი ამოცანა ეძლევა სამივე ჯგუფს დავალების სხვადასხვა მოდიფიკაციით. აღსანიშნავია, რომ მესამე (დაბალი) ჯგუფის დავალება უნდა შეესაბამებოდეს დასაყრდენი დონის მოთხოვნებს.

მოგვყავს ამ ამოცანის დონეობრივი დიფერენციაციის ერთ-ერთი შესაძლო ვარიანტი მოსწავლეთა სამივე ჯგუფისათვის.

პირველი ჯგუფი.

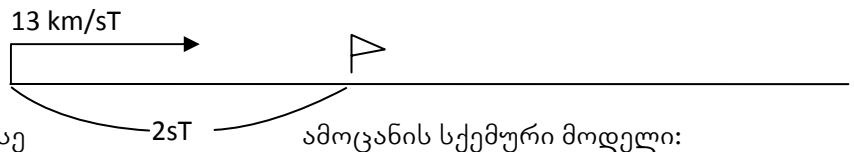
მოცემულია ამოცანა: *ორი ველოსიპედისტი ერთმანეთის შესახვედრად გამოვიდა ორი სხვადასხვა სოფლიდან. პირველმა შეხვედრამდე გზაში დაჰყო 2 სთ და იარა 13 კმ/სთ სიჩქარით, მეორემ გზაში 3 სთ დაჰყო და იარა 12 კმ/სთ სიჩქარით. რა მანძილია სოფლებს შორის?*

1. შეასრულე ნახაზი ამოცანის ტექსტის მიხედვით (გრაფიკული მოდელი).
2. შეასრულე ამოცანის სქემური მოდელი.
3. ჩაატარე ანალიზი და შეადგინე „მსჯელობის ხე“.
4. შეადგინე ამოცანის ამოხსნის ალგორითმი.
5. ამოხსენი ამოცანა.
6. შეცვალე (გარდაქმენი) ამოცანა ისე, რომ შეიძლებოდეს მისი ამოხსნა სხვადასხვა ხერხით, ასახე ეს ცვლილება ამოცანის მოდელზე.
7. ამოხსენი ამოცანა.

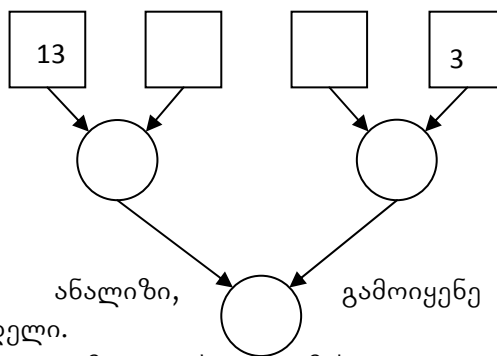
მეორე ჯგუფი (საშუალო დონე).

მოცემულია ამოცანა: *ორი ველოსიპედისტი ერთმანეთის შესახვედრად გამოვიდა ორი სხვადასხვა სოფლიდან. პირველმა შეხვედრამდე გზაში დაჰყო 2 სთ და იარა 13 კმ/სთ სიჩქარით, მეორემ გზაში 3 სთ დაჰყო და იარა 12 კმ/სთ სიჩქარით. რა მანძილია სოფლებს შორის?*

1. დაასრულე ნახაზი:

2. შეავსე

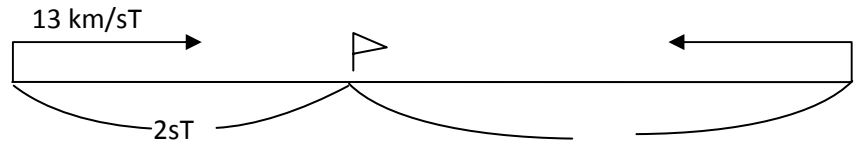
3. ჩაატარე ანალიზი, გამოიყენე ამოცანის სქემური მოდელი.
4. სქემური მოდელის მიხედვით შეადგინე ამოხსნის გეგმა
5. ამოხსენი ამოცანა.

მესამე ჯგუფი (დაბალი დონე)

მოცემულია ამოცანა: *ორი ველოსიპედისტი ერთმანეთის შესახვედრად გამოვიდა ორი სხვადასხვა სოფლიდან. პირველმა შეხვედრამდე გზაში დაჰყო 2*

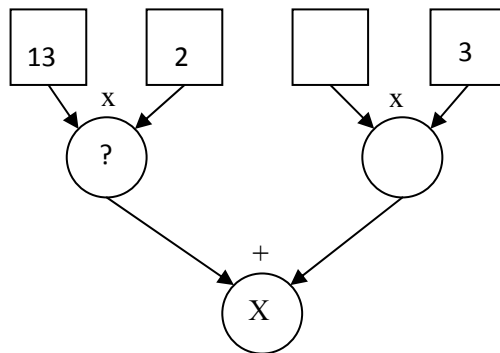
სთ და იარა 13 კმ საათში სიჩქარით, მეორემ გზაში 3 სთ დაჰყო და იარა 12 კმ საათში სიჩქარით. რა მანძილია სოფლებს შორის?

1. დაასრულე ნახაზი

2. შეავსე

ამოცანის სქემური მოდელი

3. სქემური მოდელის მიხედვით შეადგინე ამოხსნის გეგმა.

4. ამოხსენი ამოცანა.

პირველი ჯგუფის მოსწავლეებს შეიძლება, აგრეთვე, შევთავაზოთ დამატებით ასეთი დავალება: “შეიძლება თუ არა ამოცანა ამოიხსნას რიცხვითი ფორმულით:

$X = (13 + 12) \cdot 2 + 12$? ახსენი — როგორ და რატომ!”

ამგვარად, მსგავსი დავალებები ყოველ მოსწავლეს შეუქმნის ოპტიმალურ პირობებს, იმუშაოს მაქსიმალური წარმატებით თავისი განვითარების დონეზე. ისე რომ, დავალებათა დონეობითი დიფერენციაცია მძლავრი საშუალებაა იმისა, რომ უზრუნველყოფილი იყოს მოსწავლეთა უწყვეტი განვითარება, დაბალი დონიდან მაღალი დონისკენ სწრაფვა. ამ განვითარების დინამიკას თვალნათლივ ხედავს მასწავლებელი, თვალყურს ადევნებს მას და, საჭიროების შემთხვევაში, ყოველთვის შეუძლია აუცილებელი კორექტივების შეტანა.

ლიტერატურა

- **Васильева, 1994** - Новая педагогическая технология и обучение по способностям. Под ред. Ю. Е. Васильева. Красноярск, 1994.
- **Денищева и др., 1993** - Л. О. Денищева, А. В. Кузнецова, И. А. Лурье и др. Зачёты в системе дифференцированного обучения математике. М., 1993.

- **Фридман, 2005** - Л. Н. Фридман. Теоретические основы методики обучения математике. М., 2005.
- **Зубков, 1998** - Л. И. Зубков. Обучение решению математических задач в условиях урвневой дифференциации. М., 1998.
- **Хуторский, 1998** - А. В. Хуторский. Эвристическое обучение. М., 1998.

Jemal Jinjikhadze

Sokhumi State University

Realization of Differentiation at Teaching Mathematical Textual Tasks Solution in Elementary School

Differentiate teaching is considered from three positions: 1. purposeful aspect; 2. Contextual aspect; 3. organizational aspect. Differentiated organization of educational activity, from one hand considers the level of pupils' mental development and their psychological features, visual, abstract and logic type of their mind. But from another point of view, it considers individual demands of pupils' personality, their capability and interests even in concrete educational micro-space. These two parts are equally observed and is represented as one whole didactic unit of mathematical-methodical system.

In this article one of the variation of level approach is also investigated.

**იაკობ გოგებაშვილი
 და სწავლების თანამედროვე ტექნოლოგიები**

იაკობ გოგებაშვილის ღვანლი ქართული პედაგოგიკის განვითარებაში განუზომელია. ცნობილია, რომ ჯერ კიდევ აკადემიაში სწავლის წლებში იაკობ გოგებაშვილმა სერიოზულად მოკიდა ხელი პედაგოგიური ლიტერატურის შესწავლას, დაამუშავა პედაგოგიკის კლასიკოსები (კომენსკი, რუსო, პესტალოცი, დისტერვეგი, პიროგოვი) და პედაგოგიკის ისტორიის ცალკე კურსები. ამავე დროს იგი გაიტაცა ბელინსკის, ჩერნიშევსკის, დობროლიუბოვის, გერცენის, შჩედრინისა და სხვათა მონინავე იდეებმა და უშინსკის პედაგოგიურმა მოძღვრებებმა. სწავლის დამთავრების შემდეგაც, პედაგოგად მუშაობისას, იგი გამოირჩეოდა არაჩვეულებრივი გულმოდგინებით, სანიმუშო იყო მთელ სემინარიაში. ცნობილია, რომ იაკობ გოგებაშვილი ყოველთვის სერიოზულად ემზადებოდა გაკვეთილისათვის. ყოველი გაკვეთილის წინ სავსებით ჰქონდა გათვალისწინებული გაკვეთილის მიზანი და შინაარსი, გადასაცემი მასალა, გასამეორებელი საკითხები; დისციპლინის უზრუნველყოფის საშუალებანი, აღმზრდელობითი მომენტების გამოყენება. იგი გამოირჩეოდა პედაგოგიური ოსტატობით და სასწავლო მეთოდების მრავალმხრივობითა და, რაც მთავარია, მათი სწორად გამოყენებით, რომელი პრობლემაც დღეს დგას სკოლის წინაშე, მიუხედავად სასწავლო მეთოდების საოცარი მრავალფეროვნებისა.

ჩვენს შემთხვევაში გვინდა ყურადღება გავამახვილოთ სწავლების თანამედროვე ტექნოლოგიების, კერძოდ - ბლუმის ტაქსონომიის გამოყენებაზე ნარატიული (თხრობითი) მასალების შესწავლისას და ეს საკითხი განვიხილოთ ი. გოგებაშვილის ისტორიული მოთხრობის - „ცოტნე დადიანის“ - მიხედვით, რომელ მოთხრობსაც აქტიურად იყენებდნენ სასწავლო პრაქტიკაში კონკრეტული სასწავლო ამოცანის გადაწყვეტისას.

სანამ მოთხრობას წარმოგიდგენდეთ, გვინდა ორიოდ სიტყვით შეგახსენოთ ბლუმის ტაქსონომიის ძირითადი პრინციპები. ბლუმის ტაქსონომია არის საშუალება, რომელიც მასწავლებელს ეხმარება სასწავლო მიზნებში მოცემული ოპერაციები დააღაგოს აზროვნების დონეების შესაბამისად, იერარქიულად - დაბალი დონიდან მაღალი დონისაკენ.

ქვედა დონე	ზედა დონე
ცოდნა გაგება გამოყენება	ანალიზი სინთეზი შეფასება

ყველა ეს ოპერაცია ავითარებს სააზროვნო უნარ-ჩვევას, რომლის მიზანია მაღალი დონის აზროვნების ფორმების ჩამოყალიბება.

ამის შესაბამისად ბლუმი ადამიანის აქტივობის სამ სფეროს გამოყოფს:

კოგნიტურს (შემეცნებითს) ინელექტუალური შესაძლებლობები, ცოდნა, აზროვნება	აფექტურს (ემოციურს) გრძნობები, ემოციები, განწყობები	ფსოქომოტორულს ფიზიკური უნარები, ჩვევები
--	---	---

ბლუმი თითოეულ ამ სფეროს შემდეგნაირად ახასიათებს:

კოგნიტური	აფექტური	ფსოქომოტორული
ცოდნა	განწყობა	ჩვევები
ფაქტების გახსენება	მიღება (გაცნობიერება)	იმიტაცია
გაგება	რეაგირება	მანიპულაცია (მითეთების მიხედვით)
გამოყენება	ღირებულების გააზრება	ზუსტი შესრულება (მიღწევა)
ანალიზი	პროვნიების ღირებულებათა სისტემის ორგანიზება	ჩვევების ინტეგრირება, კომბინირება
სინთეზი	ღირებულებათა გათავისება	ნატურალიზაცია (ავტომატიზაცია)
შეფასება		

გაგაცნობთ ი. გოგებაშვილის მოთხრობის „ცოტნე დადიანის“ ტექსტს და ბლუმის დონეების მიხედვით შედგენილ კითხვებს, რომელიც, ჩემი სასწავლო პრაქტიკიდან გამომდინარე, წარმატებით გამოიყენება სასწავლო პროცესში, განსაკუთრებით სწავლების პირველ საფეხურზე, როდესაც მოსწავლეებს დროსა და სივრცეში ორიენტირება ჯერ კიდევ უჭირთ.

ცოტნე დადიანი

„ერთ დროს საქართველოში მონგოლები ბატონობდნენ და ფარფაშობდნენ. მათ მოსპეს მეფობა საქართველოში და თვითონ მიითვისეს მეფის უფლებანი. მეტად ავინროებდნენ ხალხსა, დიდს ხარჯს ართმევდნენ, მონურს მორჩილებას თხოულობდნენ. ქვეყანას შველა უნდოდა, მაგრამ შველა ძალიან ძნელი იყო, რადგანაც მტერს მეტის-მეტად დიდი ძალა ჰქონდა.“

საუკეთესო მამულიშვილნი აქეთა და იქითა საქართველოსი შეიკრიბნენ ახალციხის ახლო და შეუდგნენ ბჭობას, თუ რა გზით ეშველათ ქვეყნისათვის. დაადგინეს, აეჯანყებინათ ხალხი, შეეკრიბათ დიდი ჯარი და გაელაშქრათ მონ-

გოლებზე. დაადგინენ თუ არა ამ გადანყვეტილობას, ცოტნე დადიანი იმ წამსვე წავიდა სამეგრელოში ხალხის ასაჯანყებლად. სხვანი კი ერთი დღით დარჩნენ იქვე. სწორედ ამ დროს მოვიდა ჩუმად მონღოლთა რაზმი, შეიპყრო ყველა იქ მყოფნი ქართველები და ტყვედ წაიყვანა.

როცა ტყვეები მიიყვანეს მონღოლთა მბრძანებელთან, მან უბრძანა: „გააკავეთ ეს ქართველები, დაატიტვლეთ ყველანი, თოკებით შეუკარით ყველას მკლავები, წაუსვით ტანზე თაფლი და დასხით პაპანაქება მზეზედა; დეე, იხრაკე-ბოდნენ და იტანჯებოდნენ ბუზებისაგანაო“.

გაიგო თუ არა ეს უბედურება ცოტნე დადიანმა, მაშინვე გასწია მონღოლთა მბრძანებლის ბინისაკენ. მან გაიარა მესხეთი, ანუ ახლანდელი ახალციხის მხარე, შემდეგ ჯავახეთი, ჩავიდა სომხეთსა და შევიდა სომეხთა დედაქალაქ ანისში. ერთს დიდ მოედანზე დაინახა ქართველი ტყვეები, რომელნიც გატიტვლებულნი და მკლავებშეკრულები იხდნენ მზის გულზე, იხრაკებოდნენ და ინამებოდნენ მრავალი ბუზისაგან. საშინელმა წუხილმა შეიპყრო ცოტნეს გმირული გული, როცა ამისთანა დამამცირებელს მდგომარეობაში ნახა წარჩინებულნი საქართველოსანი. მაგრამ ამასთან ნუგეშიც იგრძნო, რადგანაც დაინახა, თუ რა ღირსეული ვაჟაკობით იტანდნენ ამ სათაკილო სასჯელს მისი მეგობარნი, თითქო ყველა ფიქრობსო: თუ მაცხოვარი ჯვარს ეცვა ავაზაკთაგან ქვეყნის გამოხსნისათვის, ჩვენ რატომ არ უნდა ავიტანოთ ეს სასჯელი სამშობლო ქვეყნის გათავისუფლებისათვისო. ცოტნე გადმოხტა ცხენიდან, მივიდა თავის მეგობრებთან და მხურვალედ მიესალმა; იმ წამსვე გაიხადა თავისი ტანისამოსი, გატიტვლდა, თვითონვე შეიკრა თოკით მკლავები და ამ სახით ჩაჯდა თავისს მეგობრებს შორის დაღონებული. დიდად ანუგეშა წამებულნი ამხანაგის ასეთმა ერთგულობამ და სულგრძელობამ.

როცა ეს ამბავი მოახსენეს მონღოლთა მბრძანებელს, იგი მეტად გაოცდა, დაიბარა თავისთან ცოტნე და ჰკითხა მიზეზი ასეთი საოცარი საქციელისა. ცოტნემ უპასუხა: „მე მოვედი თქვენ წინაშე, რათა გამოიძიოთ, და უკეთუ ღირსი რამე სიკვდილისა გვიქმნია, მეც იმათთან მოვკვდე, და უკეთუ უბრალონი არიან, მეც უბრალოდ შევირაცხო, რადგან უჩემოდ არაფერი უქნიათ.“

ამ სამაგალითო თავდადებულებამ ისე ძლიერ იმოქმედა მონღოლთა წინამძღოლზე, რომ მან ბრძანა: „რადგანაც ქართველნი იმდენად სათნონი და კეთილნი ყოფილან, იმდენად ერთგულნი ერთმანეთისა, რომ შორეული სამეგრელოდან მოვიდა კაცი ესე დიდებული, რათა დასდოს სული თვისი მოყვასისათვის, და გასწირა სული თვისი სასიკვდილოდ, ამიტომ ვენდობი მეც მათა და განმიტევებია ყველანი.“ და გაუშვეს ყველანი ესე წარჩინებულნი და წავიდნენ თავის-თავად“.

გადავიდეთ მოთხრობის განხილვაზე:

ცოდნა

1. რა იცით მოთხრობის შესახებ და ვის სახელს უკავშირებთ მას?
2. რომელი ისტორიული მოთხრობა გაგახსენდათ ახლა და რატომ?
3. ვის ეკუთვნის ეს მოთხრობა და ვინაა მთხრობელი?
4. რამდენი პირი მონაწილეობს მოთხრობაში?
5. ვინ გადაარჩინა ქართველი მამულიშვილები?

გაგება

1. გადმოეცით თქვენი სიტყვებით როგორი იყო მონღოლების მიერ დაპყრობილი ქვეყნის მდგომარეობა?
2. რა გააკეთეს მამულიშვილებმა ქვეყნის გადასარჩენად?
3. რა შედეგით დამთავრდა შეთქმულება?
4. რა ბედი ეწიათ შეთქმულებს?
5. რა გადაწყვეტილება მიიღო ცოტნე დადიანმა?
6. დაახასიათეთ თქვენი სიტყვებით ცოტნე დადიანი.

გამოყენება

1. როგორ ფიქრობთ, რატომ დაარქვა ავტორმა მოთხრობას ”ცოტნე დადიანი”?
2. ჩამოთვალეთ ცოტნე დადიანის დამახასიათებელი თვისებები
3. დააკავშირეთ მოთხრობა ნანახთან, გაგონილთან, განცდილთან, ნაკითხულთან
4. ჩამოთვალეთ საფრთხეები, რომელიც ელოდება ქვეყანას გარეშე მტრისაგან დაპყრობის შემთხვევაში

ანალიზი

1. როგორ ფიქრობთ, რა უფრო იმოქმედებდა, რომელი ფაქტი უფრო მნიშვნელოვან კვალს დატოვებდა საზოგადოების ეროვნულ ცნობიერებაზე – ცოტნე დადიანის თავგანწირვა თუ საერთო-სახალხო აჯანყების შედეგები?
2. რა მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის ბედისათვის სამაგალითო თავდადებას?
3. როგორ იმოქმედა მონღოლთა წინამძღოლზე ამ კონკრეტულმა ფაქტმა?
4. რა მნიშვნელობა ექნებოდა ქვეყნისათვის წარჩინებული ქართველების გადარჩენას?

სინთეზი

1. როგორ ფიქრობთ, რა მოხდებოდა, თუ ცოტნე დადიანი არ მოიქცეოდა ისე, როგორც მოიქცა?
2. რა მოხდებოდა, მონღოლთა მბრძანებლს რომ არ შეენყალებინა ცოტნე და სხვა ქართველი ტყვეები?
3. ჩამოაყალიბეთ დაპყრობილი ქვეყნის პოლიტიკური მდგომარეობის დამახასიათებელი ნიშნები

შეფასება

1. თქვენი აზრით, რა არის მოთხრობის მთავარი სათქმელი? რატომ ფიქრობთ ასე? დაასაბუთეთ, მოიყვანეთ მაგალითები ტექსტიდან
2. რა მსგავსება და განსხვავებაა თქვენსა და მოქმედ პირებს შორის?
3. რაზე ჩაგაფიქრათ მოთხრობამ?
4. რას შეცვლით თქვენს ქცევაში ამის შემდეგ?

როგორც ვხედავთ, იაკობ გოგებაშვილის მოთხრობაში არ არის გამოყენებული ტრადიციული ისტორიის გაკვეთილისათვის დამახასიათებელი ტერმინოლოგია და ფრაზები, მაგრამ ავტორმა თავისი თხრობის სტილით საშუალება მოგვცა წარმატებით გამოგვეყენებინა წარატიული მასალა ისტორიის გაკვეთილზე.

ჩვენ განვიხილეთ მოთხრობა ბლუმის კოგნიტური უნარების მიხედვით, მაგრამ მოთხრობამ მოგვცა საშუალება გაკვეთილზე ასევე გამოგვეყენებინა ბლუმის მეორე და მესამე აქტივობის ფორმებიც - **აფექტური (ემოციური) და ფსიქომოტორული აქტივობები ანუ** სწავლებისას გამოიკვეთა **გრძნობები, ემოციები, განწყობები** და მოსწავლეებს განუვითარდათ შესაბამისი უნარ-ჩვევები (განსაცდელიდან თავისდაღწევის, ამტანობის და ა. შ.).

როგორც ვხედავთ, ბლუმის მიხედვით სწავლებისას ნარატიული მასალები აქტიურად შეიძლება გამოვიყენოთ, რის საუკეთესო მაგალითსაც იაკობ გოგებაშვილის ისტორიული მოთხრობები გვაძლევს.

ლიტერატურა

- **ჯანაშია, იმედაძე, გორგოძე, 2009** – ნ. ჯანაშია, ნ. იმედაძე, ს. გორგოძე, განვითარებისა და სწავლის თეორიები, *დამხმარე სახელმძღვანელო*, თბ., 2009.
- **ტყემალაძე და ს. ხვ., 2009**- რ. ტყემალაძე, ნ. დალაქიშვილი, ქ. თოფაძე, თ. პაჭკორია, თ. ბუნაშვილი, სწავლება და შეფასება, *დამხმარე სახელმძღვანელო*, თბ., 2009.

Maia Pirckhadze
Italian School „Tsiskari“

Iakob Gogebashvili and Modern Teaching Technologies

In the article there is studied the attitude of Iakob Gogebashvili towards teaching / learning issues and methods. The author has discussed Iakob Gogebashvili's stories according to the cognitive skills of Bloom. Historical novels of Iakob Gogebashvili make it possible to use the forms of Bloom's second and third activities at the lesson – affective and psychomotor activities, on the basis of which are identified the students' feelings, emotions, attitudes, and the relevant skills developed by them.

If we take historical novels of Iakob Gogebashvili as an example, we can undoubtedly see that according to Bloom, teaching narrative materials can be actively used.

იაკობ გოგებაშვილის წერის სწავლების მეთოდები და თანამედროვე მდგომარეობა

იაკობ გოგებაშვილი თანამედროვე ქართული სკოლისა და განათლების ფილოსოფიის ფუძემდებელია. მან დაამკვიდრა მეცნიერული პედაგოგიური კულტურა. ამ მოღვაწის იდეალი იყო ევროპული საქართველო და ახალი ქართველი. მან შექმნა ქართული ცნობიერების მოდელი ახალი დროისათვის და სკოლას სწორედ ამგვარი ცნობიერების ჩამოყალიბებისა და განმტკიცების მისია განუსაზღვრა და დააკისრა.

იაკობ გოგებაშვილის შემოქმედებითი მემკვიდრეობა დღემდე გვაოცებს თავისი ნაირგვარობითა და საკვლევი ობიექტების სიმრავლით. მისი მადლიანი კალამი იმ დროის ქართულ პედაგოგიურ პრობლემატიკას სხვადასხვა კუთხით შეეხო: „ანბანი და პირველი საკითხავი წიგნი“, „დედაენა“, „ბუნების კარი“, „კონა“, „რუსკოე სლოვო“, „ხომლი“ და „დედანი ქართული წერისა“... დღემდე შეუცვლელი და ყველა წიგნიერი ქართველის სამაგიდო წიგნებია.

თავის უკვდავ „დედაენა“-სთან ერთად იაკობ გოგებაშვილმა შექმნა წერის სწავლების მწყობრი სისტემა. კლასიკოსმა წერის დედანი უდიდესი რუდუნებითა და მადლით შემოსა და ქართველ პედაგოგიურ საზოგადოებას დაუტოვა კალიგრაფიული სისტემა, რომელიც თავისი ესთეტიკური ღირებულებით განსაზღვრავდა პიროვნების ფსიქო-ფიზიოლოგიური სინამდვილის, ინდივიდუალური ბუნების ამსახველ უნარს. ქართული წერის „კალაპოტად“ იაკობ გოგებაშვილს სამართლიანად მიაჩნია ქართული კალიგრაფიისათვის მისადაგებული წერის ბადე, რომლის შესაქმნელად, როგორც თვითონ იუწყება, ბევრი დაბრკოლება გადაულახავს“ (გოგებაშვილი 1990: 40). იაკობ გოგებაშვილის „დედანი ქართული წერისა“ და მისი წერის სწავლების პროგრესული სისტემა დაედო საფუძვლად შემდგომ წერის დედნებსა და კალიგრაფიის სწავლების მეთოდოლოგიას.

ქართული კალიგრაფიის სწავლების პრობლემა უკანასკნელ ოცნლეულში პედაგოგთა და მეთოდისტთა მუდმივი ყურადღების საგანი იყო. XXI საუკუნის დასაწყისში ტერმინი „სუფთა წერა“ შეიცვალა ტერმინით „კალიგრაფია“. შემცირდა ასოთა გადაბმის რაოდენობა 241-დან 63 გადაბმამდე. გადაბმების შემცირება მისი გამოყენების არაპრაქტიკულობით იყო ახსნილი. ძალიან ჩქარა ვარლამ თოფურას წერის დედანი შეცვალა თამარ წამალაიძის კალიგრაფიის რვეულებმა, ხოლო ბოლო პერიოდში შემოვიდა სხვადასხვა ტიპის ე.წ. სამუშაო რვეულები, სადაც ჩვენი აზრით, ხელის გასამართავად ძალიან მცირე რაოდენობის სამუშაო ბავშვებისათვის. საერთოდ, საზოგადო ხელის, ანუ დადგენილი კალი-

გრაფიისადმი დროდადრო თავს იჩენდა ნიჰილისტური დამოკიდებულება. ეს პროცესი ამა თუ იმ სახით ამჟამადაც გრძელდება. არგუმენტად შეიძლება მოვიყვანოთ გადაბმის სახეობათა ორ-სამ ნიმუშამდე დაყვანა, ნაწერების შეუფასებლობა, საწყის პერიოდში ბევრი მასწავლებელი არ ასწორებს ნაწერს. ამგვარი დამოკიდებულებით ზიანდება ქართული კალიგრაფიის დონე. მთელი ქვეყნის მასშტაბით შეიძლება უპრეცედენტო იყოს ქართულ ხელნაწერთა ინსტიტუტის მიერ მოწყობილი კალიგრაფიის კონკურსები, მაგრამ ეს საერთო მდგომარეობას ვერ ცვლის.

ქართველი მეთოდისტები ცდილობენ წერის სწავლების ხერხების გაუმჯობესებას, ზოგჯერ გაიოლებასაც, მაგრამ შეიძლება ითქვას რომ ისინი ამას დიდი სიფრთხილით უნდა მოეკიდონ. საანალიზოდ მოვიტანთ ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობის მიერ შედგენილი დედა ენის წერის რვეულის მოკლე ანოტაციას, სადაც შეიძლება ითქვას, იაკობ გოგებაშვილის მემკვიდრეობის ახლებურად გადაზრებასთან გვაქვს საქმე. ავტორები იმონებენ იაკობ გოგებაშვილს, რომელმაც თქვა, რომ „ბავშვებისაგან კალიგრაფების მომზადება სრულებით არ შედის სკოლის ამოცანაში“ და მიგვითითებენ, რომ კითხვა და წერა დროში უნდა დასცილდნენ ერთმანეთს.

სულაკაურის ჯგუფის მიერ შედგენილი წერის რვეული იწყება „სახატავებით“, ხოლო ბადე ნელ-ნელა, ეტაპობრივად შემოდის, რასაც ავტორები ბავშვის ობიექტივაციის განვითარების საჭიროებით ხსნიან. ამავე მოტივით რვეულში ბადე თანდათან შემოდის.

ბადის ზომები და პროპორციები: დღეს გავრცელებულ რვეულებში ბადის უჯრების ზომები ასეთია: ცენტრის სიმაღლეა 4 მმ, სიგანე 3მმ, ზედა და ქვედა ნაწილების სიმაღლეა 6 მმ (ან ცოტა მეტი).

ჩვენს რვეულში შუა უჯრა დარჩა იმავე ზომისა, ხოლო ზედა და ქვედა უჯრები დაპატარავდა და გაუტოლდა ცენტრალურს.

ასეთი ზომები, გარდა ზემოხსენებული პრინციპების დაცულობისა, იმითაცაა კარგი, რომ: ბავშვები უფრო ლამაზად წერენ, ვინაიდან მაგალითად მ-ს გრძელი ხაზის გავლებისას 10 მმ-იანი ხაზის ნაცვლად 8 მმ-იანი ხაზის გავლება უხდებათ და ხელი ნაკლებად უკანკალებთ, უფრო ადვილად მიჰყვებიან ბადეს. სტრიქონის სიმაღლე ნაცვლად 16 მმ-ისა გახლავთ 12 მმ, რაც წერის პროცესს უფრო ადვილსა და სწრაფს ხდის. ბავშვები ნაკლებად იღლებიან, მათი სამუშაო თითქმის 20% -ით მცირდება

რვეული უფრო ეკონომიურია - ერთ გვერდზე მეტი სტრიქონი ეტევა. გაცილებით უმჯობესდება ასოების მოხაზულობა და უახლოვდება ბეჭდურს (სულაკაური, ბედოშვილი, კუხიანიძე 2006 : 20).

ბაკურ სულაკაურის გამომცემლობის მიერ შედგენილი სახელმძღვანელოები დღეს მოქმედია მთელი საქართველოს მასშტაბით, თუმცა საწერი ბადის ასეთი ფორმით შეცვლა და აღსაზრდელთა წერის უნარების გამომუშავებისადმი ასეთი დამოკიდებულება ჯერჯერობით გაზიარებული არ არის.

გამოცდილი მეთოდისტები მიგვითითებენ, რომ წერის სწავლების საწყის ეტაპზე რეკომენდებული არ არის სწავლება. იგი დაიყვანება ასოებისა თუ სიტ-

ყვების „გადმოხატვაზე“. ამ სახის წერიტმა სავაჟიშოებმა ხელი უნდა შეუწყოს კითხვის უნარის გაუმჯობესებას, ასოების დამახსოვრებას.

იმისათვის, რომ წერის სწავლის საკმაოდ რთული და შრომატევადი პროცესი გახალისდეს, შეიძლება გამოვიყენოტ შემდეგი აქტივობები:

- ასოების გამოსახვა ხელების პლასტიკური მოძრაობით ან მთელი სხეულიტ;
- ასოების გამოსახვა ძაფით, ზონრით, პლასტელინით, მავთულიტ ან სხვა მასალიტ;
- ასოების დახატვა ფურცელზე, ქვიშაზე, თოვლზე, პატარა დაფებზე;
- ასოების ტრაფარატების მოხაზვა, გამოჭრა და გაფერადება;
- ქართული ანბანის ასოების გაფერადება და ცალკეული ასოსათვის ასოციაციურად რომელიმე საგნის ფორმის მიცემა;
- ავტორის ხელმოწერა - ნახატზე საკუთარი სახელის გამოსატვა;
- ნახატის დასათაურება - სახატავ რვეულში ცალკეული სიტყვების გადმოხატვა.

შემდგომ ეტაპზე იწყება წერის სისტემატური სწავლება. ამ ეტაპზე წერის მთავარი დიდაქტიკური ფუნქციაა წერის საშუალებით კითხვის უნარის გაუმჯობესება (ინასარიძე, ნაჭყებია 2006 : 32-33).

მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტი გულისხმობს წერასთან დაკავშირებული რამდენიმე მეთოდის ცოდნას, რაც პედაგოგებს დაეხმარება წერის სწავლებისას საინტერესოდ დაგეგმონ და წარმართონ გაკვეთილი. განუვითარონ პატარებს წერისა და კითხვის უნარები. როგორც დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლის მეთოდური გზამკვლევი გვასწავლის „დაწყებითი საფეხურის საწყის ეტაპზე წერის პროცესში სამი ძირითადი ოპერაციაა ჩართული. ესენია: 1. ასო-ბგერითი მიმართებების დამყარება; 2. სიტყვის ბგერითი სტრუქტურის მოდელირება გრაფიკული სიმბოლოების მეშვეობით (სიტყვის ბგერითი სტრუქტურის გადატანა ნაწერში ასოების მეშვეობით); 3. გრაფო - მოტორული ოპერაციები (დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლის მეთოდური გზამკვლევი 2010:50). სამივე ოპერაცია მოსწავლის ხელის გამართვასა და მოტორული უნარების განვითარებაზეა ორიენტიებული. ეს ძირითადად სიტყვის ბგერითი სტრუქტურის გრაფიკული სიმბოლოების მოდელირებით ხდება, ხოლო გრაფო-მოტორული ოპერაციის წარმატებულობა დამოკიდებულია მხედველობისა და მოტორიკის კოორდინაციის ხარისხზე.

ჩვენის აზრით, თანამედროვე მეთოდიკური ლიტერატურა წერის ათვისებისას საწყის ეტაპებს ნაკლებ ყურადღებას უთმობს, ვიდრე წერითი მეტყველების შემდგომი ეტაპის განვითარებას. ვინაიდან წერითი მეტყველება კომუნიკაციის საშუალებაა და მას აღიქვამენ არა როგორც უბრალოდ თითების მოტორული ჩვევის განვითარებას, არამედ როგორც სრულიად ახალ უნარს - სატქმელის წერილობით გადმოცემას. წერის თანამედროვე მეთოდებიც ამ უნარის ჩამოყალიბებას უწყობს ხელს.

ეროვნული სასწავლო გეგმის მიხედვით წერის მიმართულებით პირველი კლასის ბოლოს მისაღწევი შედეგები და მათი ინდიკატორები ასე გამოიყურება: მოსწავლე წერს კარნახით და ნაბეჭდი ტექსტიდან/ დაფიდან გადანერს მარტივ წინადადებებს.

შედეგი თვალსაჩინოა, თუ მოსწავლე:

- ხელის სწორი მოძრაობით წერს (გამოსახავს) ანბანის ყველა ასოს შესაბამისი მიმართულებით, იცავს პროპორციებს;
- იცავს მანძილს ასოებს შორის;
- ადეკვატურად იყენებს ბგერის გრაფიკულ გამოხატულებას - ასოს;
- მოცემული ბგერებითა და ასოებით ადგენს სიტყვებს ზეპირად და შემდეგ წერს;
- შეუძლია ნაბეჭდი / დაფაზე ნაწერი ტექსტის სწორად გადანერა;
- ცდილობს დაწეროს სიტყვები ასოების გამორჩენისა და ზედმეტი ჩანართების გარეშე.

მოსწავლე ადგენს მარტივ წინადადებებს ნაცნობ თემებზე.

შედეგი თვალსაჩინოა, თუ მოსწავლე:

- წერის პროცესში სათანადოდ იყენებს საგნების, მათი თვისებებისა და მოქმედების გამომხატველ სიტყვებს;
- მასწავლებლის მიერ მოცემული სიტყვების მიხედვით აგებს მარტივ წინადადებას;
- სიტყვების დასაკავშირებლად მართებულად იყენებს კავშირებს (და, მაგრამ..);
- წერილობით პასუხობს მარტივ კითხვებს.
- სათანადოდ იყენებს სასვენ ნიშნებს წინადადების ბოლოს.

მოსწავლე იცნობს და მართებულად იყენებს წერილობითი ტექსტის გრაფიკულ სტრუქტურას.

შედეგი თვალსაჩინოა, თუ მოსწავლე:

- მოდელის მიხედვით ქმნის და აფორმებს სხვადასხვა სახის ყოფიტი ტექსტებს (მისალოც ბარათს, საყვაველი კერძების მენიუს, გამაფრთხილებელ აბრას და სხვ.);
- ავსებს ტექსტში ნაკლულ ინფორმაციას;
- წარწერას უკეთებს ილუსტრაციას(ეროვნული სასწავლო გეგმა. 2011-2016: 60-61).

როგორც ვხედავთ, პირველი კლასის ბოლოს მისაღწევი შედეგები და ინდიკატორები საკმაოდ გართულებულია და სცილდება ამ ასაკის მოსწავლისათვის ადრე განსაზღვრულ დონეს.

მეთოდისტები, რომლებიც წერა- კითხვის სწავლებაში ჰოლისტიური მიდგომის მომხრეები არიან, იმონებენ იაკობ გოგებაშვილს და კითხვაზე თუ რამდენად მნიშვნელოვანია კალიგრაფიული წერის სწავლება პასუხობენ: „ბავშვებისაგან კალიგრაფების მომზადება სრულებით არ შედის სკოლის ამოცანაში“ („ნორ-

მალური წერა“).

რაც შეეხება პირველი კლასის ბოლოს მისაღწევი შედეგების გართულებას, ალბათ, მეთოდისტებისა და სპეციალისტების წიგნიერებასთან ახლებური დამოკიდებულებით უნდა აიხსნას: „წერა წიგნიერების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მიმართულებაა. იგი ადამიანს საშუალებას აძლევს საკუთარი ნაფიქრი, სათქმელი, გზავნილი წერილობით გადმოსცეს. წერის უნარის განვითარება მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს მოსწავლეებს, გახდნენ უფრო დაკვირვებულები, ჩაუღრმავდნენ, ერთი მხრივ, საკუთარ თავს, მეორე მხრივ კი - გარესამყაროს. წერის პროცესში ჩართული მოსწავლეები გაცილებით მეტი ყურადღებით კითხულობენ სხვათა ნაწერებს, მეტი პასუხისმგებლობით ეკიდებიან თითოეული სიტყვისა თუ ფრაზის გამოყენებას წერისას, ცდილობენ თავიანთი ლექსიკური მარაგის შევსებას, ისმენენ და იზიარებენ ერთმანეთის რჩევებს, ეჩვევიან კრიტიკულ აზროვნებას“ (პ. პაპავა, თ. ჭანტურია 2010:22). თუმცა არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ საგანმანათლებლო მიზნებიდან გამომდინარე კონკრეტულ ამოცანებში კალიგრაფიული კულტურის გამომუშავებას ერთ-ერთი მთავარი ადგილი უჭირავს.

ჩვენ შევეცადეთ, წერის სწავლების იაკობ გოგებაშვილისეული მეთოდიკის გათვალისწინებით, მიმდინარე სასწავლო - მეთოდიკური მდგომარეობის წარმოჩენა. სურათი ნათელია: თუ ეროვნული სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული პირველი კლასის ბოლოს მისაღწევი შედეგებს და ინდიკატორებს ყურადღებით გავეცნობით, ვნახავთ, რომ აქ კალიგრაფიული კულტურის გამომუშავება არ არის პრიორიტეტული და შესაბამისად მას უფრო ნაკლები დრო ეთმობა, ვიდრე ადრე ეთმობოდა.

ლიტერატურა

- **გოგებაშვილი 1990:** ი. გოგებაშვილი, თხზულებანი, ტ. IV. თბ., 1990.
- **სულაკაური, ბედოშვილი, კუხიანიძე 2006:** ბ. სულაკაური, მ. ბედოშვილი, თ. კუხიანიძე, მასწავლებლის წიგნი, პირველი კლასი. თბ., 2006.
- **ინასარიძე, ნაჭყებია 2006:** მ. ინასარიძე, მ. ნაჭყებია, ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების თანამედროვე მეთოდები, თბ., 2006.
- **დანყებითი საფეხურის მასწავლებლის მეთოდური გზამკვლევი 2010:** დანყებითი საფეხურის მასწავლებლის მეთოდური გზამკვლევი, მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი, თბ., 2010.
- **ეროვნული სასწავლო გეგმა. 2011-2016:** ეროვნული სასწავლო გეგმა. 2011-2016.
- **პაპავა, ჭანტურია 2011:** პ. პაპავა, თ. ჭანტურია, წიგნიერების, მათემატიკური წიგნიერებისა და სასიცოცხლო უნარების გზამკვლევი დანყებითი საფეხურის მასწავლებლებისთვის, თბ., 2011.

Rusudan Pipia
Sokhumi State University

Iakob Gogebashvili's Teaching Methods of Writing and Contemporary Situation

Iakob Gogebashvili's "Book of Georgian writing" and his progressive system of teaching of writing were used as a basis to books used for teaching of writing and methods of teaching of calligraphy.

Works reflect existing educational-methodical condition considering Iakob Gogebashvili's teaching method of writing. Situation is clear: If we study results and indicators to be achieved at the end of the first grade considered by national curriculum, we will see that development of calligraphy culture isn't a priority here and less time is allocated for it than it was in the past.

იაკობ გოგებაშვილი და დაწყებით კლასებში ბუნებისმეტყველების სწავლების თანამედროვე ტექნოლოგიები

თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემაში სწავლების საკითხები მეტად მნიშვნელოვანია, რადგან განათლების რეფორმამ სერიოზული ცვლილებები განახორციელა სასწავლო პროცესის გააქტიურებისა და ინოვაციური მეთოდების დანერგვის თვალსაზრისით.

თანამედროვე ცხოვრების მოთხოვნები, რიტმი, ტექნიკური და ტექნოლოგიური განვითარება ახლებურად აქტიურობის წინაშე აყენებს ადამიანს. ზოგადი განათლების ეროვნულ მიზნებში (პუნქტი-ე) ვკითხულობთ: „იყოს შემოქმედი, თავად შექმნას ღირებულებები და არ იცხოვროს არსებულის ხარჯზე; სასკოლო განათლებამ უნდა უზრუნველყოს მოზარდის იმ უნარ-ჩვევების განვითარება, რომელიც მისცემს მას საშუალებას, უკვე არსებული გამოცდილება და მიღწევები გამოიყენოს ახალი მატერიალური, ინტელექტუალური, თუ სულიერი ღირებულებების შესაქმნელად“ (ჭურნალი „სკოლა“, 2010: 16).

ბუნებისმეტყველების სწავლებისას ყურადღების გამახვილება მოსწავლის განწყობა-დამოკიდებულებებისა და უნარ-ჩვევების განვითარებაზე, კვლევადობისა და ცოდნის გამოყენებაზე არის როგორც თანამედროვე დასავლური პედაგოგიური მეთოდიკის, ისე ქართული კლასიკური დიდაქტიკის მოთხოვნაც.

ბუნებისმეტყველების ინტეგრირებული კურსი, აუცილებელ და სავალდებულო საგანს წარმოადგენს განათლების ფაკულტეტის დაწყებითი განათლების საბაკალავრო პროგრამის, სასწავლო გეგმაში.

ინტეგრირებული კურსი მომავალი სკოლის მასწავლებელს აძლევს ცოდნას არა მარტო ბუნებისმეტყველების საფუძვლებსა და სწავლების მეთოდიკაში, არამედ დიდ შთაბეჭდილებას ახდენს, სტუდენტის ეთიკურ შეხედულებებსა და პატრიოტულ სულისკვეთებაზე (ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2006:8).

ახალ მოთხოვნათა შესაბამისად, განათლების სისტემის სტრატეგიულ მიმართულებლად გამოიკვეთა პიროვნებაზე ორიენტირებული განათლება, რომლის ცენტრშიც დგება მოსწავლის პიროვნება და მისი შემეცნებითი საქმიანობა. შესაბამისად, სწავლების მეთოდიკაც, ცხადია, მოსწავლეზე ორიენტირებული ანუ ინტერაქტიური უნდა იყოს. სწავლების მეთოდიკა მოსწავლის სააზროვნო უნარების განვითარებისთვის მუდმივად უნდა იხვეწებოდეს. ამის საუკეთესო მაგალითია ბლუმის სააზროვნო უნარების ტაქსონომია.

ბლუმის სააზროვნო უნარების განვითარების ტაქსონომია შეიქმნა სპეციალუ-

რად განათლების მიზნებისათვის. ზოგადად, ტაქსონომია არის კლასიფიკაციის პრინციპების ნაკრები ან სტრუქტურა. ბლუმის მიხედვით, აზროვნების ან შემეცნების უნარი ექვს დონედ შეიძლება დაიყოს. ეს დონეებია: ცოდნა, გაგება, გამოყენება, ანალიზი, სინთეზი და შეფასება. აზროვნების ეს დონეები საფუძვრად არის განლაგებული, სადაც ყოველი მომდევნო დონე უფრო რთულდება და მოიცავს ერთ ან რამდენიმე წინა დონეს. ცოდნა, გაგება და გამოყენება ქვედა დონეში მოიაზრება, ხოლო ანალიზი, სინთეზი და შეფასება კი - ზედა დონეში (ჯანაშია, იმედაძე, გორგოძე, 2009: გვ. 151-169; შდრ. ჟურნალი „სკოლა“, 2010: 21). ბლუმის ტაქსონომია არის საშუალება, რომელიც მასწავლებელს ეხმარება, სასწავლო მიზნებში მოცემული ოპერაციები დააღაგოს აზროვნების დონეების შესაბამისად - იერარქიულად დაბლიდან მაღალი დონისაკენ. ყველა ეს ოპერაცია ანითარებს სააზროვნო უნარ- ჩვევებს.

ყველა საგანში შეიძლება ერთი თემის ფარგლებში აზროვნების სხვადასხვა დონეების აქტივიზაცია. მაგალითად ბუნებისმეტყველების გაკვეთილზე მასწავლებელს მიზნად აქვს დასახული, მოსწავლეებს აუხსნას ცხოველების და ფრინველების სამოძრაო საშუალებები და მათი თავისებურებები. ამ თემის განხილვა შესაძლებელია მოხდეს სხვადასხვა დონეზე. ქვემოთ დასახელებულია, თუ რას აკეთებს მოსწავლე ცოდნის, გაგების, გამოყენების, ანალიზის, სინთეზის და შეფასების დონეზე.

- ✓ **ცოდნა** - ამოიცნობს თათს და ფრთას;
- ✓ **გაგება** - თათს და ფრთას მიაკუთვნებს სამოძრაო ორგანოებს;
- ✓ **გამოყენება** - ამოკლებს შინაური ფრინველის ფრთებს, რათა დედალი არ გადაფრინდეს მეზობლის ეზოში;
- ✓ **ანალიზი** - ადარებს ფრთისა და თათის ანატომიურ აგებულებას. გამოყოფს ანალოგიურ ნაწილებს ;
- ✓ **სინთეზი** - ქმნის ფრთისა და თათის მოდელს;
- ✓ **შეფასება** - გამოხატავს მოსაზრებას, თუ რა სფეროში გამოვიყენოთ ფრთისა და თათის აგებულების ანალოგიები.

ხშირია შემთხვევა სასწავლო პროცესში, როდესაც კომპლექსური ხასიათის დავალებასთან დაკავშირებით გვაქვს ორმაგი მიზანი: ერთი, აღქმა-გაგებაზეა მიმართული და მეორე, შექმნა-წარმოებაზე. მაგალითად, ბუნებისმეტყველებაში ეს შეიძლება იყოს , ერთი მხრივ, რუკის მიხედვით რაღაც საკითხზე მსჯელობა და, მეორე მხრივ, ამა თუ იმ ტიპის რუკის შესრულება- შედგენა.

აზროვნების განვითარებისათვის უდიდესი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს აღქმითი ხასიათის სავარჯიშოებიდან მოსწავლე გადავიყვანოთ შექმნა-წარმოებაზე მიმართულ- სავარჯიშოებზე ისე, რომ გავითვალისწინოთ ბლუმის ტაქსონომია. ასეთი მიდგომა ზრდის მოსწავლეებში კომპეტენტურობის შეგრძნებას, რაც მათი მოტივაციის სერიოზული საფუძველი ხდება.

ბლუმის სააზროვნო უნარების ტაქსონომიის შექმნამდე ბევრად ადრე მოსწავლეების აზროვნების განვითარებას ემსახურებოდა იაკობ გოგებაშვილის მოღვაწეობა. ქართული მეცნიერული პედაგოგიკისა და მეთოდის ფუძემდებ-

ბელმა იაკობ გოგებაშვილმა იცოდა, რომ სკოლა ჩამოყალიბების პირველივე დღეებიდან ორ საკაცობრიო მიზანს ემსახურება. ესაა ბავშვთა მოზარდთა ცოდნით შეიარაღება და მათი აღზრდა ჯანსაღი ადამიანური თვისებებით. დიდმა პედაგოგმა ისიც კარგად იცოდა, რომ ამ მიზნების მისაღწევად მასწავლებელთან ერთად დიდი მოვალეობა აკისრია სასკოლო სახელმძღვანელოებს რომლებშიც წარმოდგენილია სასწავლო-სააღმზრდელო მუშაობის შინაარსი.

ბუნების შესწავლისას იაკობ გოგებაშვილის სახელმძღვანელოებსა და თხზულებებში დიდი ადგილი უჭირავს. მისი პრინციპული დამოკიდებულება ამ საკითხისადმი გამოთქმულია „ბუნების კარის“ შესავალში.

აქ აღნიშნულია: „დანინაურებულს, განათლებულს ქვეყნებში კარგად აქვთ შეგნებული, რომ ბუნების ცოდნა და მის ძალთა დამორჩილება შეადგენს ერთ უმთავრეს ბურჯს ერისა და კაცობრიობის ბედნიერებისას. ამის გამო იქ ბუნების შესწავლას დიდ ადგილს უთმობენ ბავშვების განვითარებაში როგორც ოჯახები ისე სკოლები. სწორედ ამისთანა აღზრდის მეოხეობით მოხდა ისე, რომ ევროპელმა კაცობრიობამ თანდათან გაიხადა უმორჩილეს მოსამსახურედ მოძღვარნი ძალნი ბუნებისანი და დღითიდღე ზრდის თავის კეთილდღეობას მათი შემწეობით“ (კობახიძე, 1992: გვ. 83).

დიდი იაკობის ეს ფუძემდებლური მოსაზრება ჩვენ გვიხსნის, თუ რატომაა ასე ფართოდ წარმოდგენილი ბუნებისმეტყველება განთქმულ „ბუნების კარში“. თვით ის გარემოება, რომ ყრმათთვის განკუთვნილი დაწყებითი განათლების ამ დაუფასებელ საუნჯეს „ბუნების კარი“ უწოდა, ნათლად გვიჩვენებს, თუ რა დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს იგი ბუნების ცოდნას ერის სულიერ და ნივთიერ ცხოვრებაში.

იაკობ გოგებაშვილის თანახმად, უმთავრესი მიზანი ბუნების შესწავლისა არის - „გაუხსნას ყმაწვილს თანაგრძნობა ბუნებისა, შეაყვაროს მისი გამოძიება და მისი განხილვა“. ცოდნის პრაქტიკული გამოყენება არა მარტო მატერიალური სიმდიდრის წყაროა, არამედ იგი მეცნიერული აზროვნების სწორი აღზრდისა და განმკიცების ერთ-ერთი უდიდესი საშუალებაა. ი. გოგებაშვილის აზრით, ადამიანი პატარაობიდანვე უნდა მიეჩვიოს „ბუნების კვლევას მის ელემენტთა და ძალთა გაცნობას, „ბუნებისმეტყველების სიყვარულს“ (გოგებაშვილი 1896; 111), რათა მომავალში მისგან შექმნა „ჩინებული მეცნიერი, ფრიად სასარგებლო ბუნებისმეტყველი“ (ი. გოგებაშვილი 1912. გვ. 35). რამდენადაც ბუნებისმეტყველების განვითარება, იაკობის თქმით, „სწორი პირდაპირი“ გზით მიემართება, იმდენად მისი კანონებისა და მის ძალთა შესწავლა უეჭველად სწორ მეცნიერულ მსოფლმხედველობას უქმნის შემსწავლელს (გოგებაშვილი, 1896: გვ. 111)..

იაკობმა შესანიშნავად, შთაგონებით შეასხა ხორცი ბუნებისადმი ადამიანის მაღალგონივრული დამოკიდებულებების იდეას, და ეს იდეა ჩვეულებრივი დიდაქტიკური რიგის მოვლენებიდან, მორალურ-პედაგოგიური სიბრძნის შესანატრდონემდე აამალდა.

იაკობ გოგებაშვილი ენერგიულ საქმიანობას ეწეოდა საამისოდ, რათა მოსწავლეებში ჩაენერგა ბუნების სიყვარული, გაეღვიძებინა მათში მისი დაცვის შეგნება. „ბუნების კარის“ წინასიტყვაობაში იგი წერდა: „საქართველოს ბუნება ისე-

თი მდიდარია და მრავალფეროვანი, რომ ევროპის ბუნება მასთან ახლოსაც არ მივა. მაგრამ ჩვენ ამ მდიდარი ბუნების არაფერი გაგვეგება, უკუღმართი აღზრდის წყალობით. მის გამო ჩვენს ბუნებას ეპატრონებიან უცხოელები, შეიარაღებულნი რეალური ცოდნით იძენენ აუარებელ ქონებას და ჩვენ კი ხახამშრალი ვრჩებით“.

იაკობ გოგებაშვილი კარგად ხედავს, რომ საქართველოს მოსახლეობის ეკონომიკური ჩამორჩენილობის ერთ-ერთი მიზეზი ბუნების ძალების უცოდინარობა იყო. ამიტომ დიდი პედაგოგი მოითხოვდა ქართველი ახალგაზრდობის იდეალური განთლების საფუძველზე აღზრდას, ბუნების კანონების შესწავლას, „ბუნება ემორჩილება - ამბობს ი. გოგებაშვილი, - მხოლოდ იმას ვინც მისი კანონების ცოდნით აღჭურვილია, მისთვის აზრის სიმდიდრის წყაროა, ვისაც მისი ძალთა გამოყენება შეუძლია“ (გოგებაშვილი 1895).

თითქმის ერთი საუკუნის განმავლობაში იზრდებოდა ჩვენი ახალგაზრდები ი. გოგებაშვილის სახელმძღვანელოებსა და მოთხრობებზე, მარტო „დედა ენა“ და „ბუნების კარი“ კმარა იაკობის სამარადისო ძეგლად ქართველი ხალხის ისტორიაში (გოგებაშვილი, 1895: 96).

ი. გოგებაშვილი იყო ადამიანი, რომელმაც თავისი მაგალითით ცხადყო თუ რა შეუძლია გააკეთოს ერთმა პიროვნებამ როდესაც ის მაღალი იდეებით არის გატაცებული, გონივრულად მოქმედებს, წესიერად ცხოვრობს და შეუსაბამო სიყვარულის გზას მიჰყვება.

და ბოლოს თავის სახელმძღვანელოებში შეტანილი საბუნებისმეტყველო მასალების ასეთ ძლიერ ემოციურ ჟღერადობას ი. გოგებაშვილი პირველყოვლისა იმის შედეგად აღწევს, რომ იგი საუკეთესოდ იცნობდა ბავშვის ბუნებას და თვითონაც დახვეწილი ესთეტიკური გემოვნებით გამოირჩეოდა, რაც მკაფიოდ ჩანს მის მიერ ყმანვილებისათვის შედგენილ მოთხრობებში საბუნებისმეტყველო თემებზე.

ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ, რომ ერის აღზრდის დიდმა მოძღვარმა და განმანათლებელმა, პედაგოგიკის კლასიკოსმა იაკობ გოგებაშვილმა თავის სასწავლო საგანმანათლებლო სისტემაში უაღრესად დიდი ადგილი დაუთმო ბუნების შესწავლის საქმეს და რომ ამ დარგში მისი შეხედულებანი ყოველი მნიშვნელოვანია დაწყებით საფეხურზე ბუნებისმეტყველობის სწავლებისას.

დაწყებით საფეხურზე საბუნებისმეტყველო მეცნიერებების მასწავლებელს საპატიო და საპასუხისმგებლო მისია აკისრია, რადგან სწორედ ამ დროს დგამს ბავშვი პირველ ნაბიჯებს გარემომცველ სამყაროს შეცნობისაკენ, ხდება მოსწავლის თვალსაწიერის გაფართოება, კვლევის, სიახლეთა აღმოჩენისა და შეცნობის მიმართ ინტერესის გაღვივება. მოსწავლემ დაწყებით საფეხურზე უნდა გააცნობიეროს, რომ სამყარო, რომელშიც ის ცხოვრობს, მრავალფეროვანია, შედგება ცოცხალი და არაცოცხალი კომპონენტებისაგან, რომლებიც ერთმანეთთან მჭიდრო და დინამიურ კავშირშია. მას სწორი წარმოდგენა უნდა შეექმნას ადამიანისა და გარემოს ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ. მოსწავლემ უნდა გაითავისოს, რა სასარგებლო თუ საზიანო ცვლილებების მოტანა შეუძლია ადამიანს გარემომცველი სამყაროსათვის. იგი უნდა გაეცნოს გარემოს

დაცვის უმთავრეს პრინციპებს.

მნიშვნელოვანია, ბავშვის მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბების საწყის ეტაპზევე პრიორიტეტული გახდეს ჯანსაღი, უსაფრთხო ცხოვრების წესის დაცვა. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი ამჟამად მუშაობს დანყებითი საფეხურის მასწავლებლის მეთოდურ გზამკვლევზე. გზამკვლევაში თავმოყრილი იქნება ქართულის, მათემატიკის, ბუნებისმეტყველების საგნებისსწავლების სხვადასხვა მეთოდი. „გზამკვლევის“ დანიშნულებაა, დაეხმაროს მასწავლებელს გაკვეთილის საინტერესოდ და მრავალფეროვნად დაგეგმვასადა ეფექტიან განხორციელებაში (მეთოდური გზამკვლევი, 2010: 20).

გთავაზობთ ორი მეთოდის აღწერას მეთოდური გზამკვლევიდან ბუნებისმეტყველების მასწავლებლებისათვის. ის მეთოდები (ცდა და ექსპერიმენტი, ექსკურსია და ექსპედიცია) ყველაზე გავრცელებული და ეფექტური მეთოდებია ბუნებისმეტყველების სწავლებისას როგორც დანყებით, ასევე მომდევნო საფეხურებზე. ცდება, ექსპერიმენტებსა და სხვა სახის პრაქტიკულ სამუშაოებს განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა აქვს ბუნების ობიექტების თვისებებისა და ბუნების მოვლენათა არსის გაცნობისას. ცდები და ექსპერიმენტები საშუალებას იძლევა, საკლასო ოთახის პირობებში ხელოვნურად წარმოვადგინოთ ზოგიერთი ბუნებრივი მოვლენა, შევამოწმოთ მოსწავლეთა მიერ გამოთქმული ვარაუდი, ჰიპოთეზა. მოსწავლეთა მიერ ჩატარებული ცდები და ექსპერიმენტები იმის საწინდარია, რომ ისინი მომავალში, პრაქტიკულ საქმიანობაში წარმატებით გამოიყენებენ მიღებულ ცოდნას. ცდები და ექსპერიმენტები ხელს უწყობენ ცოცხალი და არაცოცხალი ბუნების ობიექტებისა და მოვლენების შესახებ სწორი წარმოდგენების შექმნას. ამ მეთოდების გამოყენება განსაკუთრებით აუცილებელია ისეთი საკითხების შესწავლისას, როგორიცაა სხვადასხვა მასალის, ნივთიერებისა თუ სხეულის, სასარგებლო ნიაღისეულის თვისებები, გაფილტვრის გზით წყლის გაწმენდა, ნიადაგის შემადგენლობა და თავისებურებები.

აღნიშნული მეთოდის გამოყენების მიზანია, მოწავლეს განუვითაროს ისეთი უნარ-ჩვევები, როგორიცაა: ბუნების ობიექტებისა და მოვლენათა შესახებ რეალური ცნებების ჩამოყალიბება, ინფორმაციის შეგროვების, განზოგადოების, შედარების, ანალიზისა და დასკვნების გაკეთების უნარი ჩამოყალიბება-განვითარება, ყურადღების კონცენტრაცია, ინტერესი, პასუხისმგებლობა, მადიებლობა, დამოუკიდებლობა, აღმოჩენა. მეთოდი იმ სირთულეების დაძლევის საშუალებას იძლევა, რომლებიც თეორიული ცოდნის ათვისებასთანაა დაკავშირებული, აზუსტებს და განავრცობს მოსწავლის ცოდნას.

მეთოდის გამოყენება: ცდა და ექსპერიმენტი ტარდება დემონსტრაციულად ან ფრონტალურად. სადემონსტრაციო ცდა-ექსპერიმენტს მასწავლებელი თვითონვე ატარებს, თუ მათ ჩასატარებლად საჭირო ცეცხლი ან ისეთი მასალები, რაც ბავშვებისათვის სახიფათოა. საჭირო მოწყობილობები ლაგდება მაგიდაზე, სპეციალურ სადგამზე, ისე, რომ თითოეული მოსწავლე ცდის –ექსპერიმენტის მიმდინარეობას. მასწავლებელი აჩვენებს მოსწავლეებს ლაბორატო-

რიულ მონყობილობას(ხელსაწყო, აპარატი, მასალა და სხვა.) (პროფესიული გზამკვლევი, 2011:25). ატარებს ცდას ან ექსპერიმენტს და ეხმარება მოსწავლეებს მოვლენის ახსნაში.

ფრონტალური ცდის –ექსპერიმენტის ჩატარების დროს მოსწავლეთა მცირე-რიცხოვან ჯგუფებს ურიგდებათ საჭირო მონყობილობები და მასალები. მასწავლებელი აცნობს მათ სამუშაო ინსტრუქციას (მაგ. უთითებს ნიგნში იმ გვერდს, სადაც აღწერილია ცდა-ექსპერიმენტი, დაფაზე წინასწარ წერს ან აკრავს უკვე შემუშავებულ ინსტრუქციას) და არკვევს, რამდენად გასაგებია ის მოსწავლეებისათვის. ინსტრუქციის გაცნობის შემდეგ მოსწავლეები, მასწავლებლის მეთვალყურეობის ქვეშ, ატარებენ ცდას ან ექსპერიმენტს, მსვლელობისას ინიშნავენ შედეგებს, ხოლო დამთავრებისას აანალიზებენ მიღებულ შედეგებს და აკეთებენ შესაბამის დასკვნებს.

დანყებით კლასებში ბუნებისმეტყველების შესწავლისას დიდი მნიშვნელობა აქვს ექსკურსიებსა და თემატიკურ ექსპედიციებს, რომლებიც მოსწავლეებს ეხმარება იმაში, რომ მათ გაცილებით ღრმად და საფუძვლიანად შეისწავლონ ბუნების ობიექტებისა და მოვლენების მრავალფეროვნება, დაადგინონ ორგანიზმებსა და გარემო პირობებს შორის არსებული კავშირები. მეტად მნიშვნელოვანია ის ფაქტიც, რომ სწორედ ექსკურსიებისა და ექსპედიციების დროს უფითარდებათ მოსწავლეებს პოზიტიური დამოკიდებულება გარემოს მიმართ და შესაძლებლობა ეძლევათ, გაკვეთილზე ნასწავლი უშუალოდ დააკავშირონ რეალობასთან. ექსკურსიის დროს შეგროვილი მასალა, მიღებული წარმოდგენები და დაკვირვების შედეგები აუცილებლად უნდა იქნას გამოყენებული სასწავლო პროცესში.

ბუნების შესწავლისას კვლევითი და მზრუნველობითი მიდგომა შესაძლებლობას იძლევა, ექსკურსიებისა და ექსპედიციების დროს ბავშვებს ადგილზე შევასწავლოთ სივრცესა და დროში ორიენტირება, ბუნების ობიექტებსა და მოვლენებზე დაკვირვება, შედარება და მათ შორის არსებული ურთიერთკავშირების დადგენა და რაც მთავარია, გავუღვიძოთ გარემოზე ზრუნვისა და პასუხისმგებლობის გრძნობა.

ლიტერატურა

- **ჟურნალი „სკოლა“, 2010:** როგორ ვასწავლოთ მოსწავლეებს აზროვნება/მეთოდოლოგიური სახელმძღვანელო. ყოველთვიური ჟურნალი მასწავლებლებისათვის ჟურნალი „სკოლა“ 3, თბილისი, 2010.
- **ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2006** - ეროვნული სასწავლო გეგმა ბუნებისმეტყველებაში, თბილისი, 2006.
- როგორ ვასწავლოთ მოსწავლეებს აზროვნება, მეთოდოლოგიური სახელმძღვანელო, თბილისი, 2007.
- **კობახიძე, 1992** - ვ. კობახიძე, ბუნებისმეტყველება ი. გოგებაშვილის მოთხრობებსა და სახელმძღვანელოებში. იაკობ გოგებაშვილი, 150. თბილისი, 1992.
- **გოგებაშვილი, 1896** - ი. გოგებაშვილი, მოსავლის მცველნი ანუ

სასარგებლო ცხოველები. ტფილისი, 1896.

- **გოგებაშვილი, 1895** - ი. გოგებაშვილი, ქართული ანბანი, ტფილისი, 1895.
- **მეთოდური გზამკვლევი, 2010** - დაწყებითი საფეხურის მასწავლებლის მეთოდური გზამკვლევი/მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ეროვნული ცენტრი, 2010.
- **პროფესიული გზამკვლევი, 2011** - მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების გზამკვლევი, თბილისი, 2011.
- **ჯანაშია, იმედაძე, გორგოძე, 2009** – ნ. ჯანაშია, ნ. იმედაძე, ს. გორგოძე, განვითარებისა და სწავლის თეორიები, *დამხმარე სახელმძღვანელო*, თბილისი, 2009.

Brolisa Tsulaia

Sokhumi State University

Iakob Gogebashvili and Modern Technologies of Natural Science Teaching in Primary Classes

In the article the author has studied usage of modern technologies of teaching of natural science in primary classes (I-VI classes) according to Iakob Gogebashvili's stories of "Bunebis Kari (the Door of the Nature).

Teaching issues in modern education system is very important, because education system has implemented serious changes from the point of view of activation of educational process and introduction of innovative methods.

Moving the students from the exercises of perceptual character to the exercises directed to the creation and production, has a great practical importance for development of thinking in such a manner that the Bloom Taxonomy is to be taken into account. Such approach increases a sense of competence among the students, which is a major reason for their motivation.

Teaching of nature occupies an important place in Iakob Gogebashvili's textbooks and works. His principled position on this issue is expressed in the introduction of „Nunebis Kari" (the door of the nature).

The purpose of usage of Natural Science methods is developing the students' skills, such as: forming the real terms about the nature objects, ability of information collection, generalization, comparison, analysis and conclusions, formation-development, concentration of attention, interest, responsibility, candidacy, independence, discovery. The method makes it possible to overcome these difficulties, which are related to overcome theoretical knowledge, clarifies and expands a student's knowledge. The author of this article discusses the methods and techniques of effectively usage of modern teaching technologies based on Iakob Gogebashvili's stories.

ფიზიკის კურსის სწავლების დიდაქტიკური და მეთოდოლოგიური ასპექტები

ფიზიკის სასკოლო კურსის შესწავლისთვის აუცილებელია აბსტრაქტული მეცნიერული აზროვნების ფორმირება. სამწუხაროდ, სწავლების ტრადიციული მეთოდოლოგია, რომელიც ეყრდნობა ინდუქციურ მეთოდს, არ განაპირობებს ამას. თანამედროვე მეცნიერულ-თეორიული ფიზიკური აზროვნება მათანალიზური აზროვნების გარეშე შეუძლებელია. ამიტომ უნდა დავაზუსტოთ, რომ სკოლაში საჭიროა შევასწავლოთ მხოლოდ ელემენტარული ჩვევები, თანამედროვე მეცნიერულ-თეორიული აზროვნების საფუძვლები. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ეს ნიშნავს ფიზიკური ცოდნის დედუქციური დასაბუთების შეძლების ფორმირებას ალგებრული აზროვნების დონეზე.

ვაჩვენოთ განსხვავება აზროვნების ემპირიულ და თეორიულ – აბსტრაქტულ დონეებს შორის. ინერციის პრინციპის ფორმულირებისათვის საჭიროა გვექონდეს სხეულის ცნება, რომელზეც სხვა სხეულები არ მოქმედებენ. სახელმძღვანელოებში, როგორც წესი, ასეთი სხეულის მოძრაობის ასახსნელად მოყვანილია მაგალითები ყოველდღიური ცხოვრებიდან. ითვლება, რომ ასეთი მაგალითები ცნებას ხდიან მისაწვდომს, თვალსაჩინოს. ეს არის ემპირიული აზროვნების დონე. მაგრამ სინამდვილეში დედამიწაზე არ არსებობენ ისეთი სხეულები, რომლებზეც სხვა სხეულები არ მოქმედებენ. ასე რომ, ასეთი მაგალითები არა მარტო არ უწყობენ ხელს, არამედ ხელს უშლიან ინერციის პრინციპის არსში წვდომას. ფაქტობრივად, განსაზღვრების გარეშე რჩება ათვლის ინერციული სისტემის ცნება. იმისათვის, რომ შემოვიტანოთ სხეულის ცნება, რომელზეც სხვა სხეულები არ მოქმედებენ და განვიხილოთ მისი მოძრაობა, საჭიროა აბსტრაქცია, თეორიული აზროვნება-სხვა გამოსავალი არ არის და ეს ცნობილია ჯერ კიდევ გალილეის დროიდან. თუ არ დავამუშავებთ სწავლების შესაბამის მეთოდოლოგიას, მიზანს ვერ მივაღწევთ. ამრიგად, სწავლების არსებული მეთოდოლოგია ხელს არ უწყობს ნიუტონის I კანონის გააზრებას, როგორც ინერციის პრინციპისა.

რასაკვირველია, მეცნიერულ-თეორიული აზროვნება, ითხოვს ანალიზისა და სინთეზის, შედარებისა და განსხვავების გარდა, აზროვნების ისეთი ოპერაციების ფლობას, როგორიცაა განზოგადება და აბსტრაქცია. მოყვანილი მაგალითი აჩვენებს, რომ თვალსაჩინოება არ დაიყვანება ნატურალური, უშუალო აღქმის დონეზე. საჭიროა მისი განხილვა არსებითის, ზოგადის, აბსტრაქტულის დონეზე.

როგორც ცნობილია, სწავლება უნდა მიდიოდეს არა მხოლოდ კერძოდან

ზოგადისაკენ, არამედ ზოგადიდან კერძოსკენაც, რადგანაც კერძო წარმოადგენს არა მარტო საწყისს, არამედ საბოლოო პუნქტსაც (Давыдов, 1972: გვ. 341). კონკრეტულიდან აბსტრაქტულისაკენ სვლა ითხოვს უპირატესად ინდუქციური მეთოდის გამოყენებას. ფიზიკის სასკოლო კურსში ჯერ კიდევ არ არის მიღწეული სრულფასოვანი გაერთიანება სასწავლო შემეცნების ამ ორი ეტაპისა. ტრადიციულად, გავრცელებულია ინდუქციური მეთოდი, მაგრამ ბოლო დროს მეცნიერულ-თეორიული მოთხოვნების ზრდასთან ერთად ხდება დედუქციურის დაფუძნება (არც ისე იშვიათად ინდუქციურის შემცირების ხარჯზე). სასწავლო შემეცნების უწყვეტი ციკლის დანაწევრებას მივყავართ იქამდე, რომ აქცენტი გადადის რეპროდუქციულ აზროვნებაზე – მეხსიერება დომინირებს აზროვნებაზე.

ჩვენ ვცდილობთ ოპტიმალურად შევათავსოთ ინდუქცია და დედუქცია, მოვახდინოთ სასწავლო შემეცნების ორი ეტაპის რეალიზება. ეს ეხება როგორც ფიზიკური ცნებების ფორმირებას, ასევე საკითხებისა და თემების გადმოცემას. ასეთი მიდგომა განაპირობებს ღრმა წვდომას, პროდუქციული, შემოქმედებითი აზროვნების განვითარებას.

მოვიყვანოთ მაგალითი. ცნობილია, რომ მოძრაობის ფარდობითობის გააზრება მოსწავლეებისათვის რთულია. სასკოლო კურსში სიჩქარეთა შეკრების კანონი, მიუხედავად კონკრეტულ მაგალითზე დაყრდნობისა, ვექტორული ფორმით არის მოცემული, პედაგოგიკურმა ექსპერიმენტმა აჩვენა, რომ მოსწავლეთა უმრავლესობას არ შეუძლია კორექტულად გამოიყენოს სიჩქარეთა შეკრების კანონი ვექტორული ფორმით კერძო შემთხვევებში, მათ ხშირად ეშლებათ ნიშნები. რასაკვირველია, ეს არ ნიშნავს, რომ უარი ვთქვათ სიჩქარეთა შეკრების ვექტორულ ფორმაზე, საჭიროა დავამუშავოთ შესაბამისი მეთოდოლოგია. ვინცებთ მარტივი მაგალითით, როდესაც სიჩქარეები ერთ მხარეს არის მიმართული. შემდეგ გადავდივართ შემთხვევაზე, როდესაც შესაკრები სიჩქარეები საწინააღმდეგო მხარეს არის მიმართული, რასაც გამოვსახავთ შესაბამისი ნიშნით. ამ შემთხვევის განზოგადებით მივდივართ ვექტორულ ჩანერამდე და ვიყენებთ მას შემთხვევისთვის, როდესაც სიჩქარეები მიმართულია მართი კუთხით. ამით ვახორციელებთ სასწავლო შემეცნების პირველ ეტაპს – ინდუქციური სვლა კონკრეტულიდან ზოგადისაკენ. მაგრამ, ამაზე შეჩერება არ შეიძლება. ვახდენთ მეორე ეტაპის რეალიზებასაც – დედუქციური სვლა ზოგადიდან კონკრეტულისაკენ. ვიყენებთ სიჩქარეთა ვექტორული შეკრების წესს სიჩქარეებს შორის კუთხის სხვადასხვა კონკრეტული მნიშვნელობების განხილვით (0; 180; ნებისმიერი). სკალარულ ჩანერაზე გადასვლისას განსაკუთრებულ ყურადღებას ვაქცევთ მოდულსა და პროექციას შორის განსხვავებას (ხაზარაძე, 1995: გვ. 6). ამ საკითხის სწავლებისას მოსწავლეები და მასწავლებლები წინააღმდეგობას აწყდებიან იმის გამო, რომ ის ზედაპირულად არის გაშუქებული.

ფიზიკის სასკოლო კურსი ეყრდნობა ექსპერიმენტს, და ჩვენს ცოდნას წარმოადგენს როგორც დაკვირვებათა და ცდების შედეგების განზოგადებას. მაგრამ ეს არ ნიშნავს ინდუქციური მიდგომის პრიმატს. დედუქციის როლის გაძლიერება, შესაბამისად, ფიზიკური თეორიისა და მათემატიკური მეთოდების,

ინდუქციისა და დედუქციის გონიერი შეხამების აუცილებლობა, ითხოვს თეორიისა და ექსპერიმენტის ურთიერთმიმართების საკითხის გაშუქებას სწავლებაში.

ჩვეულებრივ, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა გადამწყვეტ ცდებს. გადამწყვეტის ქვეშ იგულისხმება ცდები, რომლებშიც ისტორიულად პირველად იყო მიღებული საფუძვლიანი შედეგები (კლასიკური ცდები). ფიზიკის ექსპერიმენტულ საფუძველს წარმოადგენს არა მხოლოდ გადამწყვეტი ექსპერიმენტები, არამედ ჩატარებული და მიმდინარე ექსპერიმენტების ერთობლიობაც.

საჭიროდ მიგვაჩნია მაიკელსონის ცდის განხილვა სახელმძღვანელოში. როგორც წესი, ეს ცდა მოცემულია როგორც გადამწყვეტი ფარდობითობის სპეციალური თეორიის დადგენისთვის. საინტერესოა რომ, თავის პირველ სტატიაში (Эйнштейн, 1965), საიდანაც იღებს სათავეს ფარდობითობის თეორია, აინშტაინი საერთოდ არ ახსენებს მაიკელსონის ცდას, არამედ იწყებს ელექტრომაგნიტური ინდუქციის ფარდობითობის განხილვით. მაიკელსონის ცდა მისი აზრით, ფარდობითობის სპეციალური თეორიის დაბადებისათვის, არ იყო გადამწყვეტი და ეს ისტორიული სიმართლე დაკარგულია სახელმძღვანელოებში. მაიკელსონის ცდას ეყრდნობდნენ ლორენცი, პუანკარე და სხვანი, რომლებიც ახლოს მივიდნენ ფარდობითობის თეორიასთან, მაგრამ არ შექმნეს ის. ბუნებრივია, მას შემდეგ რაც აინშტაინმა ყურადღება მიაქცია მაიკელსონის ცდას, შემდგომ პუბლიკაციებში ის უკვე ეყრდნობა ამ ცდას, როგორც ფარდობითობის სპეციალური თეორიის საუკეთესო ექსპერიმენტულ მტკიცებულებას.

იმისათვის, რომ ფიზიკა წარმოვადგინოთ როგორც ექსპერიმენტული მეცნიერება, სრულიად არ არის საკმარისი მეცნიერების განვითარების გამარტივებული სქემის წარმოდგენა მხოლოდ გადამწყვეტ ცდებზე დაფუძნებით. აუცილებელია ფიზიკის ექსპერიმენტული მეთოდი წარმოვადგინოთ, როგორც ცდისა და თეორიის ურთიერთკავშირის უწყვეტად გაგრძელებული პროცესი, სწავლებაში ჩავრთოთ გადამწყვეტი ცდების გარდა სხვა ცდებიც, განსაკუთრებით თანამედროვე. ეს განაპირობებს ცდების შედეგების აღქმას, როგორც არა მხოლოდ კონკრეტული კანონზომიერებების ექსპერიმენტული საფუძვლისა, არამედ მთელი თეორიის - ბაზისის და ზედნაშენის. ხაზგასასმელია, რომ მხოლოდ რეალური ცდებით შემოფარგვლა შეუძლებელია. აბსტრაქტული აზროვნების ფორმირებაში, კერძოდ კი ელექტრომაგნიტური ველისა და ფარდობითობის სპეციალური თეორიის შესწავლისას, განსაკუთრებული ადგილი უკავია წარმოსახვით ცდებს, რომლებიც თეორიული განზოგადების ექსპერიმენტული საფუძვლია.

დედუქციის როლის გაზრდა არა მარტო ამცირებს ფიზიკური ექსპერიმენტის მნიშვნელობას, არამედ პირიქით, ხაზს უსვამს მის ზოგადფიზიკურ როლს სასწავლო შემეცნების ყველა ეტაპზე.

ცნობილია, რომ მეცნიერულ-თეორიული აზროვნება ცნებითი აზროვნებაა, რომლიც წარმოადგენს აზროვნების რთულ ფორმას. ცნების მეცნიერული განსაზღვრების გარეშე ასეთი აზროვნების ფორმირებაზე საუბარიც ზედმეტია. სასწავლო-მეთოდურ ლიტერატურაში ფიზიკური ცნების განსაზღვრებისას

გვაქვს სერიოზული ნაკლი, რაც მიუთითებს ამ პრობლემის არასაკმარის გააზრებულობაზე. განვიხილოთ ჩვენთვის საინტერესო მომენტები ნაშრომზე დაყრდნობით (ხაზარაძე, 1996).

დავუკავშიროთ ჩვენი მსჯელობა კონკრეტულ მაგალითს. ბუნებრივია, =მა თანაფარდობა სახელმძღვანელოებში წარმოდგენილია, როგორც ნიუტონის II კანონი. იგივე თანაფარდობა გამოიყენება ძალის რაოდენობრივი განსაზღვრებისათვისაც. ისმის კითხვა: რა არის მოცემული თანაფარდობა - კანონი თუ განსაზღვრება? ჩვენმა გამოკითხვამ აჩვენა, რომ მოსწავლეთა, სტუდენტთა და მასწავლებელთა უმრავლესობა ურთიერთსაწინააღმდეგოდ აყენებს ფიზიკური ცნების განსაზღვრებასა და კანონს, ვერ ერკვევიან მათი ურთიერთკავშირის არსში. არც თუ იშვიათად ამტკიცებენ, რომ თუ მოცემული თანაფარდობა წარმოადგენს კანონს, მაშინ მასში შემავალი ყველა სიდიდე უნდა განვსაზღვროთ მისგან დამოუკიდებლად და აქედან გამომდინარე, ის არ შეიძლება იყოს ძალის განსაზღვრება. მაგალითისათვის მოვიყვანოთ წიგნი (Джанколи, 1989: გვ. 102). ეს არის ფორმალური მათემატიკური ლოგიკის გამოვლინება, რომელიც საკმარისი არ არის ფიზიკაში ჩაღრმავებისათვის.

პრობლემის არსი კარგად არის გადმოცემული წიგნში. ვისარგებლოთ ციტატით: „ყველა ფიზიკურ კანონსა და ფიზიკურ თეორიას . . . სიღრმისეული და დახვეწილი თვისებები გააჩნია, სახელდობრ, ისინი ერთდროულად გვაძლევენ როგორც საჭირო ცნებების განსაზღვრებას, ასევე შედეგებს, რომლებიც მათი გამოყენებიდან გამომდინარეობს. . . . როგორ უიმედოდ მოძველდა ძველი თეორიის ლოზუნგი : „ ნუ დაინყებ გამოკვლევას, თუ არ ჩამოაყალიბებ ცნებებს!“ ადამიანის შემეცნებაში ნებისმიერი წინსვლის ჭეშმარიტი შემოქმედებითი არსი იმაში მდგომარეობს, რომ თეორია, ცნება, კანონი და გაზომვის მეთოდი, სამუდამოდ ერთმანეთისაგან განუყოფელნი, წარმოიშობიან ერთმანეთთან უწყვეტ კავშირში“ (Тейлор, 1975: გვ. 140).

გასაგები უნდა იყოს, რომ ზემოთ დასმულ კითხვაზე სწორი პასუხი იქნება =მა თანაფარდობა გამოდის, როგორც ძალის განსაზღვრებაც და როგორც კანონი.

რასაკვირველია, სასწავლო კურსი უნდა შეიცავდეს შესაბამისი შეთვისების მეთოდიკურ აპარატს: საკონტროლო კითხვებს, სავარჯიშოებს, ამოცანებს. ბუნებრივია, ახალმა მიდგომამ მოითხოვა საკონტროლო კითხვებისა და ამოცანების ახალი სისტემა. ახალი კითხვებისა და სავარჯიშოების შედგენისას შევამოწმეთ მისი ეფექტურობა პედაგოგიკური ექსპერიმენტით.

ლიტერატურა:

- **ხაზარაძე, 1995** - ხაზარაძე თ. ფიზიკური ამოცანების ამოხსნის მეთოდიკა. ნაწ. I- თბ., თსუ, 1995, გვ. 6.
- **ხაზარაძე, 1996** - ხაზარაძე თ. ზოგადი ფიზიკის სწავლების მეთოდიკის საკითხები. ნაწ. I- თბ., ინტელექტი, 1996;

- **Бугаев, 1981** - Бугаев А.И. Методика преподавания физики в средней школе. – М., Просвещение, 1981, с. 94.
- **Давыдов, 1972** - Давыдов В.В. Виды обобщения в обучении. – М., Педагогика, 1972, с. 341.
- **Джанколи, 1989** - Джанколи Д. Физика. Т. 1,2/ Перевод с англ.- М., Мир, 1989, с.102.
- **Волковский, 1976** - Волковский Р.Ю. Определение физических понятий и величин. М., Просвещение, 1976.
- **Тейлор, 1975** - Тейлор Э., Уилер Дж. Физика пространства – времени. – М., Мир, 1975, с. 140.
- **Эйнштейн, 1965** - Эйнштейн А.К. электродинамике движущихся тел. Собрание научных трудов, т. 1, с. 7,- М., Наука, 1965.

Nana Maisuradze

Sokhumi State University

The Didactic and Methodical Aspects of Physics Course Teaching

All physical laws and physical theories ... at the same time give us the definition of required concepts, and drawing conclusions following from their usage...How desperately is outdated the slogan of the old theory: „don't start study until don't have the concept formulation!” The real creative essence of any progress in cognition lies in the fact that the theory, the concept, the law and the method of measurement are forever inseparable from each other and are formed in continuous unity with each other.“

**კითხვაზე -როგორ ვსწავლობთ?
პასუხი -როგორც გვასწავლიან, ალბათ სწორია.**

მასწავლებლები, ყველა სხვა პროფესიის წარმომადგენლებზე მეტად, ვალდებული არიან, განავითარონ ინოვაციის, მოქნილობისა და ცვლილებებისადმი მზადყოფნის შესაძლებლობები, ვინაიდან, დღეს ეკონომიკურ კეთილდღეობას სწორედ ეს განაპირობებს. იმავდროულად, მასწავლებლებს იმ ფართომასშტაბიან პრობლემებთან ბრძოლა უწევთ, რომლებსაც თავად ცოდნა ქმნის.

ყველა სხვა ბიოლოგიური სახეობისაგან განსხვავებით, ადამიანი ცოდნისა და უნარების აქტიურ ათვისებას ბავშვობის ასაკიდან იწყებს. ადამიანს შეუძლია შეთხზას, ჩაინეროს, დააგროვოს და სხვებს გადასცეს ჩამოყალიბებული ცოდნა, რომელიც საჭიროა გარემოს გააზრებისა და შეცნობისათვის. ცოდნის დიდი ნაწილი, რომელსაც ადამიანი ფლობს, არაფორმალურად არის მიღებული. იმ ცოდნის თანმიმდევრული ათვისება კი, რომელიც თაობების მანძილზე დაგროვდა, ხშირად ფორმალურ საგანმანათლებლო გარემოში მიიღწევა (სტატიები, 2010).

რამდენიმე ათწლეულის მანძილზე მეცნიერებებისა და ადამიანის განვითარების სფეროებში განუღმამ მუშაობამ საფუძველი ჩაუყარა მეცნიერებას სწავლის შესახებ. სწავლის მეცნიერება საშუალებას აძლევს მასწავლებლებს, ფორმალური განათლების პირობებში დაეხმარონ მოსწავლეებს ცოდნის ათვისებაში. ძალიან მნიშვნელოვანია, მასწავლებლებმა კარგად გაიაზრონ შემდეგი სამი პრინციპი და სასწავლო პროცესში მისი გამოყენება შეძლონ:

1. სკოლაში შემოსულ მოსწავლეს გარკვეული შეხედულებები გააჩნია სამყაროს შესახებ. თუ მოსწავლეების შეხედულებებს კრიტიკულად არ მივუდგებით, მათ შეიძლება სათანადოდ ვერ გაიაზრონ ახალი ცნებები და ინფორმაცია. ან, შესაძლოა, ესა თუ ის ინფორმაცია მხოლოდ გამოცდის/ტესტის ჩაბარების მიზნით მიიღონ; გამოცდის ჩაბარებისთანავე კი იმავე შეხედულებებს დაუბრუნდებიან, რომელიც სკოლაში შემოსვლამდე ჰქონდათ.

2. იმისათვის, რომ მოსწავლე კომპეტენტური გახდეს კონკრეტულ სფეროში, აუცილებელია:

- ჰქონდეს კარგი საფუძველი ფაქტობრივ ცოდნაში,
- ესმოდეს ფაქტები და იდეები კონცეპტუალური ჩარჩოს კონტექსტში და
- შეეძლოს ცოდნის ორგანიზება იმგვარად, რომ არ გაუჭირდეს არსებული ცოდნის გახსენება და გამოყენება.

3. სწავლებისადმი „მეტაკოგნიტური“ მიდგომა დაეხმარება მოსწავლეებს, აკონტროლონ თავიანთი სწავლის პროცესი. ასეთი კონტროლი მიღწეულად მიიჩნევა,

თუ მოსწავლეს შეუძლია, დასახოს სასწავლო მიზნები და შეაფასოს საკუთარი პროგრესი ამ მიზნებისაკენ მიმავალ გზაზე, ჰქონდეს თვითშეფასების უნარი (Barron, Schwartz, 1998).

ახალი შეხედულებები არსებული შეხედულებებისა და გამოცდილების საფუძველზე ყალიბდება. დღეს საშუალება გვეძლევა, გამოვიყენოთ თანამედროვე კვლევის მეთოდები, რათა შევისწავლოთ, როგორ მუშაობს ადამიანის ტვინი ბავშვობაში და როგორ სწავლობს ადამიანი თავისი ცხოვრების ადრეულ ეტაპზე. ის შეხედულებები, რომლებიც მოსწავლეებს სკოლაში მისვლის ასაკში აქვთ, მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს მათი მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებაზე და იმაზე, თუ როგორ გაიაზრებენ ისინი სკოლაში შესწავლილ მასალას.

კვლევებით დასტურდება, რომ ბავშვს 3-4 თვის ასაკში უვითარდება წარმოდგენები და მოლოდინები ფიზიკური სამყაროს შესახებ. მაგალითად, მას ესმის, რომ საგანს სჭირდება საყრდენი, რათა ის მიწაზე არ დაეცეს; რომ უძრავი საგნები პოზიციას იცვლიან, როცა მოძრავი საგნები მათ ეხებიან; რომ უძრავ საგანზე აუცილებლად უნდა მოვახდინოთ ფიზიკური ზემოქმედება, რათა ის ამოძრავდეს.

თანამედროვე კვლევებმა დაადასტურეს, რომ ბავშვები შეუძლებელ მოვლენებს უფრო ხანგრძლივად აკვირდებიან. სხვა სიტყვებით, მათ გარკვეული წარმოდგენა უკვე აქვთ იმაზე, თუ რა არის ფიზიკურად შესაძლებელი და რა - არა. მოსწავლე იყენებს არსებულ ცოდნას იმისათვის, რომ ახლად მიღებულ ინფორმაციას ჩასწვდეს. ითვლება, რომ წინარე ცოდნა შემდგომი განათლების საფუძველია. ცოდნას, რომელსაც ადამიანი უკვე ფლობს, შეუძლია გავლენა მოახდინოს ახალ შეხედულებებზე და, გარკვეულწილად, ბარიერები შექმნას ახალი ინფორმაციის ათვისების კუთხით (Aleven, Koedinger, 2002 - გვ. 147-179).

სწავლის პასუხისმგებლობა, რა თქმა უნდა, მხოლოდ მასწავლებელზე არ მოდის. სწავლების საუკეთესო მეთოდებიც კი მხოლოდ მაშინაა წარმატებული, როცა მოსწავლე სწავლის შესაძლებლობას იყენებს. მესამე პრინციპის საფუძველია მოსწავლეთა დახმარება, რათა მათ უკეთ ისწავლონ. „მეტაკოგნიტური“ ანუ თვითმონიტორინგის მიდგომა დაეხმარება მოსწავლეებს, განივითარონ უნარები, რითაც შეძლებენ საკუთარი სწავლის პროცესში, საკუთარი თავის მონიტორინგს. ისინი შეძლებენ, შეაფასონ, თუ რამდენად წარმატებით მიაღწიეს სწავლის თავდაპირველ მიზნებს. ზოგი მასწავლებელი შემდეგნაირად წარმოუდგენს მოსწავლეებს თვითშეფასების ცნებას: „თქვენი ტვინი თქვენ გეკუთვნით და გემორჩილებათ, მაგრამ მას გამოყენების სახელმძღვანელო არ მოჰყვება. ჩვენ უნდა ვისწავლოთ, თუ როგორ უნდა ვისწავლოთ“. სხვა სიტყვებით, რომ ვთქვათ „ვისწავლოთ სწავლა“.

სწავლება უნდა იწყებოდეს მოსწავლეთა იდეებზე, ცოდნაზე, უნარებსა და დამოკიდებულებებზე განსაკუთრებული ყურადღების გამახვილებით. ეს ყოველივე ახალი ცოდნის ათვისების საფუძველს ქმნის.

ზოგიერთი მასწავლებელი უძღურია აუხსნას მოსწავლეებს რატომ ვსწავლობთ ამა თუ იმ საგანს. ხშირად, მასწავლებლებს არა აქვთ სრულყოფილი პასუხი შემდეგი სახის კითხვებზე - რაში გამოვიყენებთ?, სად დაგვჭირდება? და ა.შ.

რომელსაც მოსწავლეები არცთუ იშვიათად უსვამენ მასწავლებლებს.

მოსწავლის აზრთა წყობისა და სწავლის პროცესის გამჭვირვალობა, ეხმარება მასწავლებელსა და მოსწავლეს სწავლებასა და სწავლაში.

მასწავლებელს შეიძლება კარგად ესმოდეს მოსწავლეების წინარე შეხედულებებზე მუშაობის მნიშვნელობა; მიუხედავად ამისა, მან უნდა იცოდეს, რომ წინარე შეხედულებების გამოვლენაზე მუშაობის დაწყებამდე, აუცილებელია, შეიქმნას წარმოდგენა მოსწავლეთა ტიპურ შეხედულებებზე, მოცემულ კონკრეტულ თემასთან დაკავშირებით. როცა საბუნებისმეტყველო საგნის მასწავლებელმა იცის, რა ტიპის პრობლემურ შეხედულებებს მოისმენს მოსწავლეებისაგან, სინათლის თეორიასთან დაკავშირებით, ის ამ შეხედულებების გარშემო სამუშაოდ უკეთ მოემზადება. მიუხედავად იმისა, რომ მასწავლებელს ესმის, რამდენად მნიშვნელოვანია ცოდნის ორგანიზება ძირითადი ცნებების გარშემო, მას შეიძლება კარგად არ ჰქონდეს გააზრებული იმ ცნებათა მნიშვნელობა, რომლის გამოყენებასაც აპირებს. უფრო მეტიც, ისტორიის მასწავლებელმა შეიძლება იცოდეს, რომ კონკრეტული პერიოდი უნდა ასწავლოს, მაგრამ უჭირდეს იმ ცნებების მოძიება, რომლებიც მოსწავლეებს ამ პერიოდის უკეთ გაანალიზებაში დაეხმარებოდა. რა თქმა უნდა, მასწავლებლების დადანაშაულებას არ ვისახავ მიზნად, რამე თუ კონკრეტულ სფეროებთან დაკავშირებული ძირითადი ცნებების მოძიება ყოველთვის ადვილი არ არის (Learning Sciences, 1998: გვ. 271-312).

და ბოლოს, მოსწავლის დამოკიდებულება აკადემიური მოსწრებისადმი და ცნების „ჭკვიანი“ განმარტებისადმი, შეიძლება განსხვავებული იყოს; ეს განსხვავებები კი ზეგავლენას ახდენს მოსწავლეების ჩართულობაზე სწავლის პროცესში.

და კიდევ, მასწავლებელი ყურადღებას უნდა აქცევდეს მოსწავლის წარსულ გამოცდილებასა და კულტურულ ღირებულებებს ისევე, როგორც მის შესაძლებლობებს. იმისათვის, რომ მოსწავლის პროგრესი გარანტირებული იყოს, მასწავლებელმა უნდა გაარკვიოს, თუ რა დონის ცოდნასა და გამოცდილებას ფლობს თითოეული მოსწავლე სასწავლო პროცესის დასაწყისში და შემდეგ დააკვირდეს, თუ როგორ ვითარდება იგი. მასწავლებელი მოსწავლეს ზუსტად იმ სირთულის დავალებებს უნდა აძლევდეს, რომელიც მოსწავლის გამოცდილებასა და ცოდნას შეეფერება. სირთულის განსაზღვრისას, გასათვალისწინებელია, რომ მოსწავლისათვის დავალება უნდა წარმოადგენდეს გამოწვევას, მაგრამ არ უნდა იწვევდეს იმედგაცრუებას. მასწავლებელი უნდა პოულობდეს სტრატეგიებს, რათა დაეხმაროს მოსწავლეს, დააკავშიროს საკუთარი გამოცდილება იმ ცოდნასთან, რომელსაც კლასში იღებს. თუ ასეთი კავშირი არ დამყარდა, მოსწავლე ინერტული ხდება და სასწავლო პროცესში აღარ ერთვება.

ზემოთ მოყვანილი დასკვნები სასარგებლოა სასწავლო პრაქტიკის გასაუმჯობესებლად, მაგრამ გასათვალისწინებელია შემდეგი გარემოება: დასკვნები არ არის მოცემული მზა, დეტალიზებული ფორმით, რომელიც კლასში მომენტალურად დანერგვისთვის იქნებოდა განკუთვნილი.

ლიტერატურა

- **სტატიები, 2010** - სტატიები განათლების შესახებ. მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების ცენტრი, 2010.
- **Aleven, Koedinger, 2002** - Aleven, V., and Koedinger, K., An effective meta-cognitive strategy-Learning by doing and explaining with a computer-based cognitive tutor. *Cognitive Science*, 26, 2002. 147-179.
- American Association for the Advancement of Science. (2004).
- **Barron, Schwartz, 1998** - Barron, B.J., Schwartz, D.L., Vye, N.J., Moore, A., Petrosino, A., Zech, L., Bransford, J.D., and Cognition and Technology Group at Vanderbilt. (1998). Doing with understanding:
- **Learning Sciences, 1998** - Lessons from research on problem and project-based learning. *Journal of Learning Sciences*, 7(3 and 4), 1998.

Teimuraz Ormotsadze
Sokhumi State University

The Answer to the Question How Do We Learn? Is - We Learn So As We Are Taught - Is Correct.

The teacher should pay attention to the student's past experiences and cultural values as well as its capabilities. In order to ensure the student's progress, the teacher has to determine what level of knowledge and experience each student has in the beginning of the educational process and then observe how it evolves. Daily growth of the demands for secondary education causes teaching and educating problems that could not be solved by traditional teaching methods and ways. It is almost impossible. A lesson form of teaching is insufficient to accommodate that didactic function set, which modern teaching-educational process contains. In the presented article the author asks the question – how do we learn and finds the answer to it.

მეტყველებითი კომპეტენტურობის ფორმირების საკითხი ქართული ენისა და ლიტერატურის გაკვეთილებზე

საგანმანათლებლო კომპეტენციების ცნება მოიცავს მოსწავლის აზრობრივი ორიენტაციების, ცოდნის, უნარ-ჩვევებისა და გამოცდილების ერთობლიობას. პრაქტიკაში მათი დანერგვა მოგვცემს საშუალებას, გადავჭრათ სკოლის ტიპური პრობლემა, როცა მოსწავლეს, თეორიული ცოდნის შეძენის შემდეგ, უჭირს კონკრეტული ამოცანებისა და პრობლემური სიტუაციების დაძლევა. კომპეტენტურ მიდგომას საგანმანათლებლო პარადიგმის შეცვლამდე მიყვავართ და გვიბიძგებს სწავლების ისეთი მიდგომებისა და მეთოდების ძიებისაკენ, როცა მოსწავლე იძენს მიღებული ცოდნის სხვადასხვა ცხოვრებისეულ სიტუაციაში გამოყენების უნარს. კომპეტენტური სწავლება იმითაცაა პერსპექტიული, რომ ასეთი მიდგომისას სასწავლო საქმიანობა კვლევით და პრაქტიკულ-ორიენტირებულ ხასიათს ატარებს.

განათლების თანამედროვე რეფორმირების სტრატეგია განსაზღვრავს ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების საგნობრივ კომპეტენციებს: ენობრივს, ლინგვისტიკურს, კომუნიკაციურს და კულტუროლოგიურს. სპეციალისტების მომზადებისადმი მზარდი მოთხოვნების პირობებში ეს კომპეტენციები არსებით კვალიფიკურ მახასიათებლებს წარმოადგენენ.

ჩვენი აზრით, წამყვანი კომპეტენციაა კომუნიკაციური, უპირველეს ყოვლისა იმიტომ, რომ იგი ენის ფლობის დონეს განსაზღვრავს. ნორმატიული დოკუმენტების თანახმად ენობრივ-კომუნიკაციური კომპეტენციის ცნება ხასიათდება შემდეგი პარამეტრებით:

- ლინგვისტიკურ თეორიაში გარკვევა, გაცნობიერება მისი, როგორც სისტემისა, რომელიც არეგულირებს მეტყველებაში ენობრივ საშუალებათა გამოყენებას,
- მეტყველების სხვადასხვა თეორიის ცოდნა, მეტყველების სახეების ფლობა,
- ძირითადი ენობრივი (ამოცნობა, კლასიფიცირება და სხვ.) და მეტყველებითი (ამორჩევა-შერჩევა, აქტუალიზირება და სხვ.) უნარების ფლობა,
- მეტყველებითი სიტუაციის ანალიზების უნარი და მისი შესაბამისი სამეტყველო ქცევის პროგრამის (ვერბალური და არავერბალური) შერჩევა.

იმ მასწავლებლის წინაშე, რომელსაც სურს ქართული ენის სწავლებაში დანერგოს კომპეტენტური მიდგომა, დგას ძირითადი პედაგოგიური პრობ-

ლემა - ეს არის ღია ენობრივი სივრცის შექმნის პრობლემა. სიტყვა ეხება სწავლებაში პრიორიტეტების შეცვლას: ხდება სწავლების საგნობრივი დონიდან ენის, როგორც ურთიერთობის საშუალების, სწავლებაზე გადასვლა. აქ მოითხოვება ბუნებრივ კომუნიკაციასთან მიახლოებული პირობების შექმნა. ქართული ენის გაკვეთილები უნდა დაემყაროს პრაქტიკულ-ორიენტირებულ მიდგომას, რომელიც თავის მხრივ, ემყარება მოსწავლეთა პრაქტიკულ საქმიანობაში მიღებულ გამოცდილებას, და ეს მიდგომა გულისხმობს საგანმანათლებლო სიტუაციის შექმნას, რომელთა ძირითადი მდგენელებია:

- საგანმანათლებლო დაძაბულობა,
- საგანმანათლებლო ობიექტის დაზუსტება,
- დავალების კონკრეტიზაცია,
- სიტუაციის გადაჭრა,
- საგანმანათლებლო პროდუქციის დემონსტრაცია,
- მიღებული პროდუქციის სისტემატიზაცია,
- მუშაობა კულტურულ-ისტორიულ ანალოგებზე,
- რეფლექსია;

ასეთ მეცადინეობებზე მიცემული დავალება გულისხმობს საგანმანათლებლო პროდუქციის შექმნას: არგუმენტირებული ესეს დაწერას, ან კიდევ, კომუნიკაციების მიზნებზე და ამოცანებზე ორიენტირებული შემოქმედებითი სამუშაოს შესრულებას. ამ სამუშაოებისათვის მოსამზადებელი ეტაპი ეძღვნება ტექსტის კომპლექსური, ლიგვისტიკური თუ შეპირისპირებითი ანალიზის დაუფლებას. ამასთან, მეტყველების თემის, იდეის, სტილისა თუ ტიპის განსაზღვრა ხდება არა მიზანი, არამედ მიზნის მიღწევის საშუალება.

თანამედროვე საზოგადოების ცხოვრების სტილის პრინციპული ცვლილება თითოეული ადამიანისაგან მოითხოვს აქტიურ მეტყველებით უნარებს, ფილოლოგებისაგან კი მოითხოვს თავის საგანზე შემოქმედებით ხედვას.

პედაგოგიური პროცესი იგება მასწავლებლისა და მოსწავლეების პიროვნული ურთიერთმოქმედების საფუძველზე. მასწავლებლის უპირველესი მოვალეობაა, ამ მრავალფეროვანი და მრავალსახოვანი ურთიერთობების საფუძველზე ჩამოაყალიბოს მოსწავლეთა კომუნიკაციური კულტურა. ამ მხრივ უმნიშვნელოვანესი როლის შესრულება შეუძლია მეტყველების განვითარების გაკვეთილებს, რომელთა ძირითადი ამოცანაა ეფექტური ურთიერთობის სწავლება. თანამედროვე ეტაპზე ქართული ენისა და ლიტერატურის საბოლოო მიზანია ფორმირება ისეთი კომუნიკაციური პიროვნებისა, რომელიც ფლობს მდიდარ შემეცნებით გამოცდილებას, კომუნიკაციური კომპეტენტიურობის მაღალ დონეს, მტკიცედ მიისწრაფვის მშობლიურ ენაში სრულყოფისაკენ.

ჟანრი შეიძლება განვიხილოთ როგორც სწავლების დიდაქტიკური ერთეული, რადგანაც მასში ჩაქსოვილია ნებისმიერი დიდაქტიკური სისტემის სამი საბაზო კატეგორია - მიზანი, შინაარსი და სწავლების მთავარი მეთოდი. მოსწავლეები ლებულობენ წარმოდგენებს ჟანრის შესახებ, ეუფლებიან თეორიულ მასალას მისი შექმნის თაობაზე (მოქმედებებისა და ნიშან-თვისე-

ბების აღწერა), ასრულებენ შესაბამის მოქმედებებს - მეტყველების შინაარსის მოგონებიდან მის წარმოთქმამდე. ეს ყოველივე რეალიზდება ქართული ენის სასწავლო მასალის ბაზაზე ბლოკური სწავლების ტექნოლოგიის გამოყენებით, ხოლო ქართული ლიტერატურის სასწავლო მასალის ბაზაზე – ინფორმაციულ-კომუნიკაციური ტექნოლოგიების გამოყენებით.

ბლოკური სწავლების ტექნოლოგია საშუალებას გვაძლევს, შევქმნათ პირობები სისტემური აზროვნებისა და ყურადღების აქტივიზაციისათვის. ბლოკური ტექნოლოგიის საფუძველია:

- ✓ ანალოგიური ცნებების ერთდროული შენაწავლა,
- ✓ ინფორმაციის დიდი რაოდენობის წარმოდგენა თვალსაჩინო-ხატოვანი ფორმით,
- ✓ დავალებათა გართულება გაკვეთილიდან გაკვეთილისკენ.

ლიტერატურის გაკვეთილებზე ნაწარმოებების სწავლებისას გამოიყენება ინფორმაციულ-კომუნიკაციური ტექნოლოგიები პროექტების სახით, რომლებიც თავისი ენობრივი, ტექსტობრივი, კომპოზიციური პარამეტრებით აისახებიან ინფორმაციულ-ზემოქმედ ტექსტებში, ხასიათდებიან ლოგიკურობითა და ლაკონიურობით, ზეგავლენას ახდენენ მკითხველის მიერ ნაკითხულის შეთვისებაზე და მხატვრული ნაწარმოების ინტერპრეტაციაზე. აქ მნიშვნელოვანი ისაა, რომ მოსწავლეები ღებულობენ შესაძლებლობას, განახორციელონ ურთიერთობა, გადასცენ ერთმანეთს ცნობები ტექსტის, ბგერისა და გამოსახულების სახით და ამით უზრუნველყონ შემეცნებითი საქმიანობის მყარი მოტივაცია, მიუდგინონ ცოდნის დაგროვებას შემოქმედებითად, აღიქვან, გაიცნობიერონ იგი და შეთვისებული ცოდნა ჩამოაყალიბონ საკუთარი აზრებით.

გამოყოფენ პიროვნების კომუნიკაციური კომპეტენტურობის ფორმირებადობის ოთხ დონეს:

- ✓ **ნულოვანი დონე**- გაუცნობიერებელი კომპეტენტურობა,
- ✓ **პირველი დონე** - რეპროდუქციული კომპეტენტურობა,
- ✓ **მეორე დონე** - საქმიანი კომპეტენტურობა,
- ✓ **მესამე დონე** -შემოქმედებითი კომპეტენტურობა.

ნულოვანი დონის კრიტერიუმად შეიძლება ჩავთვალოთ რეპროდუქციული არადამოუკიდებელი საქმიანობა, რომელიც სრულდება „კარნახით“.

პირველი დონის კრიტერიუმად შეიძლება ჩავთვალოთ ლინგვისტიკური ცოდნის ქონა, მისი გამოყენების არასაკმარისი უნარით; დამოუკიდებელი რეპროდუქციული საქმიანობა, რომელიც სრულდება მესხიერების ხარჯზე ან ალგორითმით. **მეორე დონის** კრიტერიუმია - არსებობა ლინგვისტიკური უნარებისა: *ანალიზი, სინთეზი, შედარება, განზოგადება*; ლინგვისტიკური ცოდნისა და უნარის სინთეზი, რომელიც გამოიყენება როგორც შემეცნების ინსტრუმენტი. **მესამე დონის** კრიტერიუმია ზემოთ დახასიათებული კომპეტენტური პიროვნების თვითრეალიზაცია, სადაც ეს პიროვნება შეძენილი

ცოდნის, უნარ-ჩვევების, ფასეულობებისა და საკუთარი აზრების ბაზაზე სასწავლო საქმიანობაში შემოქმედებით დამოუკიდებლობას ამჟღავნებს.

ლიტერატურა

- **ეროვნული სასწავლო გეგმა, 2009-2010** - ეროვნული სასწავლო გეგმა. საგნობრივი პროგრამა ქართულ ენასა და ლიტერატურაში. 2009-2010.
- **მასწავლებლის სტანდარტი, 2008** - მასწავლებლის პროფესიული სტანდარტი. მშობლიური ენა და ლიტერატურა (დანყებიტი საფეხური). 2008.
- **Загвязинский, Атаханов, 2008** - Загвязинский В. И., Атаханов Р., Методология и методика психолого-педагогического исследования. Москва, 2008.
- **Краевский, Бережнова, 2008** - Краевский В. В., Бережнова Е. В., Методология педагогики. Москва, 2008.

Levan Jinjikhadze

Sokhumi State University

Problem of Speech Competency Formation at the lessons of Georgian Language and Literature

Strategy of the modern reforms in education system defines the following competences of teaching Georgian Language and Literature: linguistic, language, communicative and cultural competences. The leading one among them is communicative, as it defines the level of mastering the language.

The primary duty of a teacher is to set up pupils' communication culture on the basis of different kind of interrelation. The significant role in these relations may perform the lessons of speech development, the principle task of which is teaching effective relations. At the current stage of development the final aim of Georgian Language and Literature lessons is to form such communicative person, who owns rich cognitive experience, high level of communicative competency and firmly goes ahead to achieve improvement in Native language.

ფიზიკური აღზრდისა და სპორტის ქართული ხალხური პედაგოგიკა

საქართველო იმ ქვეყნების რიცხვს მიეკუთვნება, რომლებსაც უძველესი დროიდან ღირსეული წვლილი შეჰქონდათ და შეაქვეთ მსოფლიო კულტურისა და, კერძოდ, სპორტული კულტურის განვითარებაში.

ქართული სპორტის ისტორია უძველესი დროიდან იღებს სათავეს. ქართველთათვის ერთ-ერთი ყველაზე პოპულარული და მასობრივი სპორტის სახეობა – ქართული ჭიდაობა – აღწერილია საგმირო ხალხურ ეპოსში „ამირანიანი“.

ქართველთა ტომებმა, რომლებსაც უკვე 2500 წლის წინათ სახელმწიფო გააჩნდათ, სპორტი თავიდანვე ჩააყენეს ქვეყნის თავდაცვის, ადამიანთა სამხედრო-ფიზიკური მომზადების სამსახურში, „ეს იყო უმამაცესი ხალხი, ვისთანაც კი ელინებს საქმე ჰქონიათ თავისი ლაშქრობის დროს“ – აცნობებდა ცივილიზებულ სამყაროს ბერძენი მემატიანე ქსენოფონტე 2400 წლის წინათ. იმავე პერიოდის ბერძენი მოღვაწე ეფორე კი დასძენს, რომ ქართველები გატაცებულნი არიან თამაშობებით და ამას დიდ ბედნიერებად თვლიანო.

ძველ საქართველოში ფიზიკური აღზრდის არსებობაზე და განვითარებაზე მიუთითებს ის გარემოება, რომ ბერძენი, რომაელი თუ ბიზანტიელი მოღვაწეები ფართოდ აშუქებდნენ ქართველური ტომების ცხოვრებას და აქედან გამომდინარე, ბუნებრივია, რომ ანტიკური სამყარო კარგად იცნობდა მათ მსახედრო - ფიზიკურ მომზადებას. ისინი აცხადებდნენ, რომ ამ ტომებს კარგი ფიზიკური მომზადება ვარჯიშების საკმაოდ მდიდარი არსენალის გეგმაზომიერი გამოყენების საშუალებით ხდებოდა.

„სვანები თავისი სიმამაცითა და სამხედრო ძლიერებით თითქმის ყველა ხალხზე უფრო სახელოვანნი არიან“ – წერდა *სტრაბონი* I საუკუნეში. ყოველი სვანის წმიდათა წმინდა მოვალეობას წარმოადგენდა მტრისაგან თემის ღირსების დაცვა, ამიტომ თითოეული სვანი უნდა ყოფილიყო ფიზიკურად ძლიერი, მამაცი და სათანადოდ მომზადებული. ასევე იყო მთიელთა და ბარში მცხოვრები ქართველთა მტრებთან ბრძოლისათვის მაგარი ფიზიკური მომზადების აუცილებლობა. მთიელთა შორის სხვადასხვა ფიზიკურ ვარჯიშებთან ერთად უპირველესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ფარიკაობას, რომელიც 6-8 წლის ასაკიდან იწყებოდა. ამ პერიოდში გავრცელებული იყო ფიზიკური ვარჯიშების ისეთი სახეობები, როგორც არის: სიგრძეზე, სიმაღლეზე და ჭოკით ხტომა, ქვის აწევა და გადატანა, ქვის კვრა, ბრტყელი ქვის ტყორცნა, ბურთაობა, შუბის ტყორცნა, ცხენოსნობა, ჭიდაობა, ნადირობა, ფარიკაობა, მოკლე თხილამურებზე სიარული და სხვა. რადგან საქართველოს

სისტემურად უხდებოდა ომის წარმოება მტრების მოსაგერიებლად ფიზიკური აღზრდის სისტემასაც სამხედრო ხასიათი ჰქონდა. ქართველ მეომრებს უმეტესაც მტრის ცხენოსან ჯართან უხდებოდა ბრძოლის წარმართვა და არც არის გასაკვირი, რომ ვარჯიშთა ცხენოსნური სპორტის სახეობები უფრო ფართოდ იყო გავრცელებილი, როგორცაა ისინდი, კობახი, ცხენბურთი, მკერდაობა და სხვა.

შემთხვევითი არ იყო, რომ საქართველოში შემოჭრილმა რომაელმა სარდალმა *პომპეუსმა* სპეციალურად ინახულა ხევსური მოფარიკავეების ოსტატობა და „ფრიად ცნო სიმხნე და მამაცობანი მათნი“. ქართველთა ფიზიკურ ვარჯიშთა ეფექტურობით აღფრთოვანებული იყო ბევრი უცხოელი მოღვაწე. II საუკუნის რომაელმა იმპერატორმა *ანტონიუს პიუსმა* რომში იხილა ქართველი *მეფის ფარსმან მეორის*, მისი ვაჟისა და ორასამდე ქართველის საოცარი ოსტატობით შესრულებული ვარჯიშები, აღფრთოვანებულმა რომის იმპერატორმა *მარსის* მოედანზე *ფარსმანის* ქანდაკება დადგა.

შუა საუკუნეების საქართველოში დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა სამხედრო საქმისათვის ფიზიკურ მომზადებას. ქვეყნის მინა-წყლის დაცვის საქმეში გადამწყვეტ ძალას სახალხო ლაშქარი წარმოადგენდა, რომლის მომზადებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა სამხედრო ხასიათის ფიზიკურ ვარჯიშებს ენიჭებოდა. დიდი ყურადღება ექცეოდა ფარიკაობას, ცხენოსნობის სხვადასხვა სახეობებს, შუბისა და ლახვრის ტყორცნას, ჭიდაობას და სხვას.

აღნიშნულ პერიოდში უხვად ყოფილა სპორტული ბაზებიც. იშვიათი იყო სოფელი, რომელსაც არ ჰქონდა საჭიდაო მოედანი, საბურთალო და საჭიდაო მოედნები მოწყობილი. აგებული იყო დარბაზები, იპოდრომები, იოანე *შავთელის* გადმოცემით, თამარის სასახლეს ამშვენებდა „იპოდრომის განხმულობანი“. იყო ასევე ე.წ. „სათამაშო სახლები“. მრავალი სპორტული ბაზა ეკლესიამონასტრების ეზოებშიც იყო გამართული. მთელი რიგი ეკლესიები თავისებურ სპორტულ ცენტრად იქცნენ. საეკლესიო პირები ხშირად მსაჯისა და შეჯიბრების ორგანიზატორის როლსაც კი ასრულებდნენ ლელობურთის თამაშის დროს. ეს მაგალითი ნათლად მიუთითებს, რომ ქართულმა ქრისტიანულმა რელიგიამ გარკვეული წვლილი შეიტანა სპორტული მოძრაობის განვითარების საქმეში. შემთხვევითი არ არის, რომ სხვა სასწავლო დაწესებულებებთან ერთად შუა საუკუნეების საქართველოში ფიზიკური აღზრდა დანერგული იყო ქალთა ზოგიერთ საეკლესიო სკოლებშიც. აღნიშნულ პერიოდში გარკვეული ადგილი ქალთა ფიზიკურ აღზრდასაც ეთმობოდა. ცნობილია, რომ თამარ მეფე შესანიშნავი ცხენოსანი და მოისარი იყო.

XII-XIII საუკუნეებში საქართველო საკმაოდ დიდი და ძლიერი სახელმწიფო იყო. ამ ხანას საქართველოს აყვავების ხანას უწოდებენ, რომლის დროსაც განვითარების მაღალ დონეს მიაღწია ფიზიკურმა აღზრდამ. სხვა ნაწარმოებთან ერთად, ამაზე მიგვითითებს შოთა რუსთაველის გენიალური პოემა „ვეფხისტყაოსანი“. ბურთაობა, მშვილდოსნობა, ცხენოსნობა, მუშაითობა, ნადირობა – ეს ფიზიკური ვარჯიშების ის სახეობებია, რომლებიც ფართოდ იყო გავრცელებული იმ პერიოდისათვის.

შუა საუკუნეების უფრო გვიანი პერიოდში (XVI-XVIII სს.) ფიზიკური აღზრდის შესახებ საკმაოდ ვრცლად საუბრობს თავის ნაწარმოებებში მეფე *არჩილი*. ამ პერიოდში საქართველო თავისებურ სამხედრო ბანაკს მოგვაგონებდა, რადგან ყველასათვის სავალდებულო იყო სამხედრო ხელოვნებაში და ფიზიკურ მომზადებაში დაოსტატება. სამხედრო ფიზიკური მომზადების ძირითადი საშუალებები, რომლებიც მეფე არჩილ II-ის ნაწარმოებებში არის მითითებული, ძირითადად, ფიზიკური აღზრდის ხალხური ფორმებიდან იყო აღებული. არჩილის შეხედულებით, ადრიდანვე უნდა განაფუთიყო ყმანვილი ტანვარჯიშში, ცხენოსნობაში, მშვილდისრის ხმარებაში, ბურთაობაში, ნადირობაში და სხვ.

მეტად საინტერესო მასალებს გვანვდის სამეგრელოში არსებული ფიზიკურ აღზრდის სისტემის შესახებ იტალიელი მისონერი *არქანჯელო ლამბერტი* თავის ნაწარმოებში „სამეგრელოს აღწერა“, რომელიც XVII საუკუნის შუა ხანებში 20 წელი მოღვაწეობდა სამეგრელოში. ის დანვრილებით აღწერს, როგორ ასწავლიდნენ ნებისმიერ ამინდში, ყინვასა და თოვლში, ზოგჯერ ფეხშიშველებს. უფროსი თაობა მკაცრად იცავდა „კარგი ყრმის“ აღზრდის ყველა პირობას. ხშირად ეწყობოდა შეჯიბრებები ცხენოსნობის სხვადასხვა სახეობებში, მშვილდოსნობაში, ჭიდაობაში, ბურთაობაში, ისრის სროლაში, სიმძიმეების აწევაში და სხვა სახეობში, სადაც ხდებოდა სიმამაცისა და ვაჟკაცობის დემონსტრირება.

ლამბერტი ეხება ასევე ქალთა ფიზიკური აღზრდის საკითხებს და განსაკუთრებით მათ მომზადებას ცხენოსნობაში.

არქანჯელო ლამბერტის მიერ აღწერილი ფიზიკური ვარჯიშები, აღზრდის სისტემა და აღზრდის სწავლების მეთოდები იმ პერიოდში არსებულ ქართული ხალხური პედაგოგიკის განვითარების საკმაოდ მაღალ დონეზე მიგვითითებს.

როგორც სხვადასხვა წყაროებიდან დასტურდება სახალხო და საეკლესიო დღესასწაულების პროგრამის უდიდეს ნაწილს ხალხური ვარჯიშები და თამაშობანი წარმოადგენდნენ, ამისთვის კი ახალგაზრდობა სპეციალურად ემზადებოდა გამოცდილი სამოქალაქო და სასულიერო პირების ხელმძღვანელობით.

ჩვენი წინაპრები სოფლის შუაგულში, ცაცხვისა და აკაციის ხეების ქვეშ მრავალ საჭირბოროტო საკითხს არჩევდნენ. აგრეთვე, აჯიბრებდნენ ერთმანეთს პატარებს, სინჯავდნენ მათ ვარგისიანობას მომავლისათვის, ასწავლიდნენ და ა.შ. ასეთმა თავყრილობებმა შემოგვინახა ძველი თამაშები, ფიზიკური ვარჯიშები. სწორედ აქ ეყრდნობოდა საფუძველი ქართულ ხალხურ პედაგოგიკას. აქ ასწავლიდნენ ყმანვილებს ფიზიკურ ვარჯიშებს, სამხედრო ხელოვნებას და ასე გადაეცემოდა მომავალ შთამომავლობას ხალხური ტრადიციები, რომლის მთავარი დედაარსი იყო ახალგაზრდობის პატრიოტული სულისკვეთებით, შრომისა და თავდაცვისათვის მომზადება, „კარგი ყრმის“ აღზრდა.

XIX საუკუნის დასაწყისამდე საქართველო, მისი ცალკეული სამთავროები პერმანენტული ომების მდგომარეობაში იყვნენ ჩართულნი. ქართველ ხალხს

დღენიადაგ უხდებოდა გარეულ და შინაგან მტრებთან ბრძოლა, აბჯარ ასხმული, ხელში ხმლით ყოველ წუთს მზად უნდა ყოფილიყო ომისათვის, რისთვისაც მას სჭირდებოდა ძლიერი სამხედრო და ფიზიკური მომზადება, ხოლო ამ მომზადების ძირითადი საშუალება იყო, როგორც ზემოთ აღინიშნა, სხვადასხვა სახეობების ხალხური ფიზიკური ვარჯიშობანი.

ორგანიზმის გაჯანსაღებისა და განრთობისათვის ფიზიკური ვარჯიშების აუცილებელ გამოყენებას უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ქართველი ერის სასიქადულო შვილები: შოთა რუსთაველი, სულხან-საბა ორბელიანი, დავით გურამიშვილი, ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, ვაჟა-ფშაველა (თვითონაც იყო კარგი მოკრივე), ალექსანდრე ყაზბეგი, იაკობ გოგებაშვილი, ლუარსაბ ბოცვაძე და სხვანი.

ერთ ამონარიდს მოვიყვან ილია ჭავჭავაძის გამონათქვამიდან „ცდებიან ისინი, ვინც მხოლოდ გონების გახსნით კმაყოფილდებიან და ივინყებენ იმას, რომ კაცს ჯანი და აგებულება აქვს, რომელიც წვრთნითა და ვარჯიშით უნდა გაღონიერდეს, გამაგრდეს, რადგანაც ჯანმრთელობა უდიდესი მადლია.“

ფიზიკური ვარჯიშების სხვადასხვა სახეობანი ემპირიულად გადაეცემოდა მოდგმიდან-მოდგმას.

ფიზიკური აღზრდასა და სპორტში საუკუნეების განმავლობაში შექმნილ ადგილობრივ საშუალებების გამოყენება ხალხის მიერ, არის ხალხური სიბრძნის ერთხელ კიდევ შემონმება და მისი დაზუსტება ამ საუნჯიდან საუკეთესო თვისებათა გამოყენება. წესებსა და ტრადიციებში ჯერ კიდევ შემონახულია ფაქტობრივი მასალა აღზრდის პროგრესული ხალხური მეთოდები, რომელთა შემოქმედებითად გამოყენება დიდ სამსახურს გაუწევს აღზრდის თანამედროვე სისტემას, პედაგოგიური პროცესის ყველა მხარის შერწყმაში. ამასთან, საჭიროა აღინიშნოს, რომ ხალხური პედაგოგიკის მნიშვნელოვანი ნაწილი შეუსწავლელია, ბევრი გამოყენებული, ზოგიც კი, სამწუხაროდ დავინყებულაც.

ეროვნული კოლორიტის შენარჩუნებამ და, საერთოდ, პატივისცემით მოპყრობამ პროგრესული მემკვიდრეობისადმი უნდა უზრუნველყოს ფიზიკური აღზრის პედაგოგიური არსენალის საუკეთესო მოდელის შექმნა. ხალხური პედაგოგიკის შესწავლა საშუალებას მოგვცემს, რათა მოზარდი თაობის აღზრის ხალხური ტრადიციებიდან გამოვიტანოთ შესაბამისი დასკვნები და სხვადასხვა პედაგოგიური მიმდინარეობის შედარების საფუძველზე გავაუმჯობესოთ აღზრდის მთელი პროცესი.

ხალხური პედაგოგიკა ქართველთა ყოფაში ყოველ ფეხის გადადგმაზე იგრძნობოდა, ყველა თამაში თუ რიტუალი, რომელიც დღემდე შემონახულია და საანალიზოდ ხელი მიგვიწვდება, ხალხური პედაგოგიკის დაუნერეულ კანონებს ემორჩილება, მაგრამ, საქმეში ჩახედულ კაცს უადვილდება მისი გარდაქმნა, გადაკეთება და თანამედროვეობის სამსახურში ჩაყენება.

ჩვენ ეპოქაში, განსაკუთრებით XX საუკუნის ორმოციანი წლების შემდეგ, შესაძლებელი გახდა ტრადიციული ხალხური ფიზიკური ვარჯიშებისა და თამაშების აღწერა, შესწავლა, გადამუშავება, შეჯიბრების წესების დადგენა-დაზუსტება და თანამედროვე მოთხოვნათა შესაბამისად მათი პრაქტიკაში

დანერგვა, მათი ჩაყენება ახალგაზრდობის აღზრდის სამსახურში.

აღდგენილმა ხალხურმა ფიზიკურ ვარჯიშთა უმრავლესობამ დიდი პოპულარობა მოიპოვა ჩვენს საზოგადოებაში. ახალგაზრდობა დიდი ინტერესით შეხვდა ხალხური ფიზიკური ვარჯიშების აღორძინება-დანერგვის საქმეს. აღორძინებული ხალხური თამაშები და ვარჯიშები დიდი პოპულარობით სარგებლობენ, განსაკუთრებით, სოფლის მოსახლეობაში, ვინაიდან, ერთი, ეს ვარჯიშები და თამაშობანი ქართულ სულისკვეთებას, წესებსა და ადათებთან არის შერწყმული და მეორე, ხალხურ სახეებში ვარჯიშსა და შეჯიბრებებს არ სჭირდება ძვირად ღირებული სპორტული ტანსაცმელი, სპორტული ინვენტარი და რთული სპორტული ნაგებობანი.

დამუშავებულია და გამოცემულია 500-ზე მეტი მოძრავი თამაშობანი, რომელთა დიდი ნაწილი სასწავლო დანესებულებების ფიზიკური აღზრდის პროგრამაშია შეტანილი. ცხენოსნური სპორტის სახეები: ისინდი, ცხენბურთი, კობახი, დოლი შეტანილია ქვეყნის სპორტულ კალენდარში და რეგულარულად ეწყობა რეგიონებისა და საქართველოს ჩემპიონატები. ასევე, პოპულარულია ლელი ბურთი.

განსაკუთრებული ადგილი უკავია ქართულ ჭიდაობას. ამ უნიკალური ჭიდაობის ილეთები მსოფლიოში ცნობილი გახდა და ჭიდაობის კლასიკური სახეები ძიუდო, სამბო, რომაულ-ბერძნული ჭიდაობა უხვად იყენებს ქართული ჭიდაობის ილეთებს, რითაც ქართულმა ჭიდაობამ, მისმა უნიკალურმა ილეთებმა გაამდიდრეს ჭიდაობის კლასიკური სახეების ტექნიკური და ტაქტიკური არსენალი. იაპონელები სპეციალურად სწავლობენ ქართული ჭიდაობის ტექნიკას. ჩვენი სპეციალისტებიც კი ჰყავდათ მიწვეული იაპონიაში. შემთხვევითი არ არის, რომ ქართველი მოჭიდავეები მსოფლიოში ერთ-ერთი უძლიერესნი არიან, ქართველ მოჭიდავეებს ოლიმპიური თამაშების, მსოფლიო და ევროპის ჩემპიონატების 500-ზე მეტი ოქროს მედალი აქვთ მოპოვებული.

ხალხურმა ტრადიციებმა, ქართულ გენში დამკვიდრებულმა ლტოლვამ ფიზიკური სრულყოფისათვის და პატრიოტიზმმა განაპირობა ჩვენი ახალგაზრდობის, სპორტსმენების დიდი წარმატებები მსოფლიო სპორტულ არენაზე სპორტის უმნიშვნელოვანის სახეებში: ჭიდაობა, ფეხბურთი, კალათბურთი, რაგბი, მძლეოსნობა, ტანვარჯი, სანყლოსნო სპორტი და სხვა სახეები, რომლებშიც გვყავს ოლიმპიური თამაშების, მსოფლიოსა და ევროპის ჩემპიონები, ასობით ოქროს, ვერცხლისა და ბრინჯაოს მედალოსნები. მეტად საამაყოა, რომ მსოფლიოს 204 ქვეყნიდან ოლიმპიურ თამაშებში საქართველო 30-ე ადგილზეა. ეს უდიდესი წარმატებაა ისეთი პატარა ქვეყნისათვის, როგორც საქართველოა.

სამწუხაროდ, ბოლო პერიოდში იგრძნობა ყურადღების მოდუნება ეროვნული სპორტული სახეებისადმი, გარდა ქართული ჭიდაობისა. იმედია, ახლად შექმნილი სპორტისა და ახალგაზრდობის საქმეთა სამინისტრო გაამახვილებს ყურადღებას ტრადიციული ხალხური სპორტისადმი. სასწავლო დანესებულებები ჯერ კიდევ რეფორმების პროცესშია. ჯერჯერობით არ არის დახვეწილი ფიზიკური აღზრდის, სპორტის სასწავლო პროგრამები, რომლებშიც

აუცილებელია შეტანილ იქნას ქართული ხალხური სპორტის სახეები და თამაშობანი.

ასევე, საჭიროა გაგრძელდეს ხალხური ფიზიკური ვარჯიშებისა და თამაშობების შემდგომი მეცნიერული შესწავლა, დამუშავება თანამედროვე მოთხოვნათა შესაბამისად და მათი დანერგვა პრაქტიკაში.

ლიტერატურა

- **ჩიქოვანი, 1979** - ვ. ჩიქოვანი, მავნე ტრადიციების წინააღმდეგ ბრძოლა, XIX ს-ის მეორე ნახევრის ქართული პედაგოგიკის მიხედვით, თბილისი, 1979.
- **რუხაძე, 1980** - ჯ. რუხაძე, ხალხური დღესასწაულები და თანამედროვეობა, თბილისი, 1980.
- **რობაქიძე, 1981** - ალ. რობაქიძე, ტრადიცია და ცხოვრების წესი, თბილისი, 1981.
- **კეკელია, 1982** - მ. კეკელია, ეროვნული ჩვეულებისა და ტრადიციებისათვის, თბილისი, 1982.
- **ყორანაშვილი, 1982** - გ. ყორანაშვილი, ეთნიკური თვითშეგნება და ტრადიციები, თბილისი, 1982.
- **კაკაბაძე, 1986** - ნ. კაკაბაძე, ბავშვის აღზრდის ქართული ხალხური წეს-ჩვეულებები თბილისი, 1986.
- **წიქვაძე, 1988** - რ. წიქვაძე, ქართველი ხალხის სოციალურ-კულტურული ტრადიციები, XV-XIII სს. უცხოური ავტორების ცნობებში, თბილისი, 1988.
- **ლამბერტი, 1938** - არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა. თბილისი, 1938.
- **ძაგანია, 2004** - გ. ძაგანია, ფიზიკური აღზრდისა და სპორტის ისტორია, თბ., 2004.

Otar Vakhania

Sokhumi State University

In the work the author has studied physical education methods existing in old Georgia, and a Georgian folk pedagogy passed from generation to generation for centuries and still preserved in the memory of people.

In Georgian folk pedagogy were spread such types of physical exercise as: length, height, and pole jumping, stone rise and moving, stone throwing, flat stone throwing, spear throwing, horse-riding, wrestling, hunting, fencing, short ski-walking and other.

უმაღლესი ევროპული განათლება, ევროპული სამეცნიერო პროგრამები და სტიპენდიები

უმაღლესი განათლება ადამიანთა ცხოვრებაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებს. ის საზოგადოების სოციალურ, კულტურულ და ეკონომიკურ განვითარებას, ასევე მორალური ფასეულობების გამყარებას უწყობს ხელს. განათლება ევროპულ დონეზე არ წარმოადგენს „საერთო ევროპული“ პოლიტიკის საგანს. განათლების შინაარსი და სტრუქტურა ეროვნულ დონეზე განისაზღვრება. თუმცა ამსტერდამის შეთანხმების 149-ე მუხლის თანახმად, „ევროპულმა საზოგადოებამ ხელი უნდა შეუწყოს ხარისხიანი განათლების განვითარებას ევროკავშირის წევრ-სახელმწიფოებს შორის თანამშრომლობის გამყარების ხარჯზე“, ისეთი ღონისძიებების ფართო სპექტრის საშუალებით, როგორცაა მოქალაქეების მობილობის წახალისება, თანამედროვე სასწავლო მეთოდების დამუშავება, სატელეკომუნიკაციო ქსელების შექმნა, ინფორმაციის გაცვლა და ევროკავშირის ენების შესწავლა [ევროპის კავშირი: პოლიტიკა და მმართველი ორგანოები 2003: 64]. შეთანხმებაში ასევე გათვალისწინებულია ევროკავშირის ყველა მოქალაქისათვის უწყვეტი განათლების სისტემის ერთობლივი განვითარების ვალდებულება. ამრიგად, ევროპული საზოგადოება მონოდებულია დამხმარის როლი ითამაშოს განათლების განვითარებაში, უზრუნველყოფს რა ევროპული შტრიხების შეტანას განათლებაში, ხელს უწყობს ხარისხიანი განათლების განვითარებას და უწყვეტი განათლების სისტემის შექმნას. ევროკავშირის განვითარების პოლიტიკის ძირითადი პრიორიტეტი ათასწლეულის პროგრამის მიზნების განსახორციელებლად უნივერსალური საბაზისო განათლება და განათლებაში გენდერული თანასწორობის მიღწევაა. ძირითადი ყურადღება ხარისხის საკითხებს, პროფესიულ და უმაღლეს განათლებას ეთმობა.

პროგრამები განათლების სფეროში პირველად იძლევა შესაძლებლობას ადამიანებმა მიიღონ განათლება ბავშვობის წლებიდან მოხუცებულობის ასაკამდე. განათლება „მთელი ცხოვრების მანძილზე“ პროგრამების Socrates და Leonardo da Vinci-ის გაგრძელებას წარმოადგენს. ეს პროგრამა შემუშავებულია და ფინანსირდება ევროკავშირის მიერ მესამე ქვეყნებისათვის, მათ შორის საქართველოსთვის (The Languages (Socrates) 2006: გვ. 4-6).

ევროპულ ორგანიზაციებს, ფონდებს, ასოციაციებს, კვლევით და სამეცნიერო ცენტრებს, ცალკეულ უმაღლეს სასწავლებლებს სტუდენტებისთვის, უმაღლეს დამთავრებულთათვის, ახალგაზრდა მეცნიერებისთვის განათლებისა და სწავლების სხვადასხვა პროგრამებით გაგრძელების და კვლევების მიზნით დაწესებული აქვთ მრავალი სახის გრანტი და სტიპენდია, მათ შორის: პროგრამა

Erasmus Mundus – ევროპის უნივერსიტეტებში დიპლომის შემდგომი განათლების მიღების სტიპენდიების პროგრამები სტუდენტებისათვის და ახალგაზრდა მეცნიერებისთვის; ფორდის ფონდის სტიპენდიების საერთაშორისო პროგრამა – მსოფლიოს ნებისმიერ ქვეყანაში საუნივერსიტეტო განათლების შემდგომი სწავლების გრანტები (სტიპენდიები) სოციალურ და ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში; გერმანიის აკადემიური გაცვლების სამსახური (DAAD)-მრავალი სახის სტიპენდიები სტუდენტებისთვის, უმაღლესი განათლების მქონე და მეცნიერი ახალგაზრდებისთვის; უმაღლესი განათლების სფეროში საერთაშორისო თანამშრომლობის ნიდერლანდური ორგანიზაცია Nuffic- მოკლევადიანი (6-24 თვიანი) სტიპენდიების პროგრამა უფროსი კურსების სტუდენტებისათვის და კურსდამთავრებულთათვის (გარდა PhD პროგრამისა); ეიფელის სახელობის სტიპენდია წარმატებული სტუდენტებისთვის: საინჟინრო მეცნიერებებში, ეკონომიკაში, მენეჯმენტში, სამართალში, პოლიტიკურ მეცნიერებებსა და სახელმწიფო მართვაში; პროგრამა „კოპერნიკი“ ახალგაზრდა ეკონომისტებისათვის, ინჟინრებისათვის და იურისტებისათვის აღმოსავლეთი ევროპიდან; ევრაზიის სტუდენტური გაცვლითი პროგრამა; ევრაზიის მასწავლებელთა დახელოვნების პროგრამა; ინტერნეტში დაშვებისა და სწავლების პროგრამა; მცირე გრანტების პროგრამა. ასევე ცნობილია იუნესკო/კეიზო ობუჩის სტიპენდია განკუთვნილია იმ პირებისათვის, რომლებიც ფლობენ მაგისტრის ხარისხს და სურვილი აქვთ განახორციელონ კვლევითი სამუშაოები საზღვარგარეთ 3-9 თვის განმავლობაში (*European scholarships and grants. European Commission*). ეს სტიპენდიები სტუდენტებს შესაძლებლობას აძლევს გააგრძელონ სწავლა ევროპაში, გაეცნონ ახალ ადამიანებს და შეისწავლონ ახალი ენები.

უმაღლესი განათლების სფეროში ევროკავშირის ყველაზე მნიშვნელოვან პროგრამებს წარმოადგენს Tempus, Erasmus Mundus, ევროპის კოლეჯებსა და ევროპულ სასწავლო ინსტიტუტებში შესწავლის სასტიპენდიო პროგრამები.

ტემპუსი ევროკავშირის ქვეყნებსა და პარტნიორ ქვეყნებს შორის უმაღლესი განათლების სფეროში თანამშრომლობის პროგრამაა, რომელიც 1990 წელს ამოქმედდა. ამის შემდეგ პროგრამა ოთჯერ განახლდა. ტემპუსის პროგრამა ხელს უწყობს ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებსა და პარტნიორ ქვეყნებში მოქმედ დაწესებულებებს შორის თანამშრომლობის განვითარებას „კონსორციუმების“ დაარსების გზით. ეს კონსორციუმები ახორციელებენ „ერთობლივ ევროპულ პროექტებს“, რომლებიც შესაძლოა 2-3 წელიწადს გრძელდებოდეს. ტემპუსი ასევე გასცემს ინდივიდუალურ გრანტებს უმაღლესი განათლების დარგში მომუშავე პირებისთვის.

ტემპუსი ეხმარება აღმოსავლეთ ევროპის, ცენტრალური აზიის, დასავლეთ ბალკანეთის და ხმელთაშუაზღვის რეგიონის პარტნიორ ქვეყნებს თანამშრომლობის პროექტების საშუალებით საუნივერსიტეტო უმაღლესი განათლების სისტემის მოდერნიზებაში. ტემპუსი უზრუნველყოფს პარტნიორი ქვეყნების აკადემიური წრეების თანამშრომლობას ევროპულ უნივერსიტეტებთან, რაც ითვალისწინებს გამოცდილების გაზიარებას განათლებაში ევროპული სტანდარტების

სფეროში, საბაზრო ეკონომიკის შესაბამისი საგანმანათლებლო დღის წესრიგის და პროგრამების შემუშავებას, თანამედროვე ლიტერატურის შექმნას, მასწავლებელთა უნარ-ჩვევების ამაღლებაზე გამიზნული ტრენინგების ჩატარებას, სტუდენტთა სწავლას უცხოეთში, უნივერსიტეტების მართვის გაუმჯობესებას, საუნივერსიტეტო რეფორმას, ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენებას და განვითარებას, უნივერსიტეტის არააკადემიური თანამშრომლების მომზადებას (*National Tempus Office in Georgia*).

ტემპუსის საშუალებით ფინანსდება ორი ტიპის საქმიანობა: ერთობლივი პროექტები, რომელთა მიზანია უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების მართვის გაუმჯობესება ან აკადემიური პროგრამების დახვეწა; ასევე, სტრუქტურული ღონისძიებების განხორციელება, რომელთა მიზანია უმაღლესი განათლების სისტემების ხარისხის და მათი საჭიროების გაზრდა და ევროკავშირში მიმდინარე პროცესებთან მათი კონვერგენცია (*Европейские стипендии для вас 2007:10-11*).

ტემპუსის პროექტმა, რომელიც საქართველოში 1995 წლიდან ხორციელდება, სოლიდური ბაზისი შექმნა ბოლონის პრინციპების წარმატებით განხორციელებისთვის კურიკულუმის განვითარების მხარდაჭერით, ხარისხის უზრუნველყოფის მექანიზმების, ეროვნული კვალიფიკაციების ჩარჩოს და სწავლა სიცოცხლის მანძილზე შემოტანით. როგორც განაცხადების, ასევე დაფინანსებული პროექტების რაოდენობა მუდმივად იზრდება. 14 ქართული უმაღლესი სასწავლებელი მონაწილეობას ღებულობდა ტემპუსის სხვადასხვა პროექტში ბოლო 17 წლის მანძილზე. ტემპუსის 19 პროექტის განხორციელებით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ლიდერობს არა მხოლოდ საქართველოში, არამედ მთელ სამხრეთ კავკასიაში. ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი პირველი ქართული უმაღლესი სასწავლებელია, რომელიც ტემპუსის პროექტს უწევს კოორდინაციას (2010 წლიდან).

Tempus IV-ის (2008-2013) პირველი სამი წლის განმავლობაში უკვე დაფინანსდა 12 პროექტი (შედარებისათვის 10 და 19 პროექტი განხორციელდა შესაბამისად Tempus I და II (1995 - 1999) და Tempus III (2000 – 2006) ფარგლებში). დღეისათვის ქართული უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების, ისევე როგორც განათლებისა და მეცნიერების სამინისტროს და განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრის მონაწილეობით ტემპუსის 26 პროექტი მიმდინარეობს, მათ შორის სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მონაწილეობით. საქართველოს უნივერსიტეტები 12 ახალ პროექტში იღებენ მონაწილეობას. ორი პროექტის კოორდინატორი ქართული უნივერსიტეტებია (თსუ და ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი) (ტემპუსი, 2012).

[http://www.tempus.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=56%3Acurrent-projects&catid=25%3Aprojects&Itemid=76&lang=ka].

ტემპუსის საგრანტო კონკურსის შესახებ მონაწილე ქვეყნებისა და რეგიონების მიხედვით, 70 წარდგენილი პროექტით (მათ შორის 10 - კოორდინატორი) საქართველო 27 პარტნიორ ქვეყანას შორის მეოთხე ადგილზეა [*Number of*

applications submitted by country].

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ტემპუსის ორ საგრანტო კონკურსში არის ჩართული. 2009 წელს სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა გაიმარჯვა Tempus-ის მე-4 საგრანტო კონკურსში. საგრანტო პროექტის დასახელებაა - „უმალესი განათლების სისტემის განვითარება სოციალური პარტნიორობის მხარდაჭერისა და ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა კონკურენტუნარიანობის გაზრდისათვის“. 2012 წლის Tempus-ის მე-5 საგრანტო კონკურსის გამარჯვებული პროექტია „კურიკულუმის რეფორმის საერთაშორისო მოდელის შემუშავება მულტიკულტურული განათლებისა და კულტურული მრავალფეროვნების სწავლებისათვის“, სადაც სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი საქართველოს, ისრაელის, გერმანიის, დიდი ბრიტანეთის, ავსტრიის, ნიდერლანდების, ესტონეთის უნივერსიტეტებთან ერთად მონაწილეობს. აღნიშნული პროექტის სამუშაო გეგმის თანახმად, კურიკულუმის შეფასებისა და განვითარების ფარგლებში გათვალისწინებულია მულტიკულტურული სწავლების დანერგვა და განვითარება „მასწავლებლის განათლების (დანყებთი საფეხური)“, „ინკლუზიური განათლების“, „ისტორიის“, „საერთაშორისო ურთიერთობების“ საბაკალავრო პროგრამებში და „განათლების მეცნიერებების/მასწავლებლის განათლება“ სამაგისტრო პროგრამაში.

ჟან მონეს პროგრამა

ჟან მონეს პროგრამა სტიმულს აძლევს ევროპული ინტეგრაციის სწავლებას, მის კვლევას უმალეს საგანმანათლებლო დაწესებულებებში მთელს მსოფლიოში. დანყებისთანავე. ჟან მონეს პროგრამა აკადემიური ავტონომიის და დამოუკიდებლობის მტკიცე პრინციპის პატივისცემაზე დაყრდნობით ხორციელდება *[The Jean Monnet Programme: understanding European integration]*.

ჟან მონეს პროგრამა სამ ძირითადი აქტივობას მოიცავს:

- ჟან მონეს აქტივობა (ევროპული ინტეგრაციის შესახებ უნივერსიტეტის დონის პროექტების მხარდაჭერა) მოიცავს ჟან მონეს კათედრების, ცენტრების, მოდულების შექმნას და საინფორმაციო და კვლევითი ღონისძიებების განხორციელებას, ასევე, ევროპული ინტეგრაციის მცოდნე პროფესორთა და მკვლევართა აკადემიური ასოციაციების შექმნას. ჟან მონეს პროექტების შერჩევა აკადემიური ღირსებების გამო ხდება, მათ შორის, ხდება მკაცრი შერჩევა დამოუკიდებელი პროფესიონალების მიერ.

- ხორციელდება ექვსი აკადემიური ინსტიტუტის მხარდაჭერა, რომელთა ინტერესს ევროპული კვლევა შეადგენს, ესენია: ევროპის კოლეჯი, ევროპის საინფორმაციო ინსტიტუტი, სახელმწიფო ადმინისტრირების ევროპული ინსტიტუტი, ევროპული სამართლის აკადემია, ევროპული კვლევის საერთაშორისო ცენტრი, განათლებაში სპეციალური საჭიროებების ევროპული სააგენტო. ამ ექვს დაწესებულებას არ სჭირდება დაფინანსების მოთხოვნა, რადგან ისინი ევროპარლამენტის და ევროკავშირის საბჭოს მიერ მთელი ცხოვრების მანძილზე სწავლის პროგრამაში არიან ჩართულნი *[The Jean Monnet Programme: understanding European integration]*.

▪ ევროპის მასშტაბის მქონე ასოციაციების დახმარება, რომლებიც აქტიურად არიან ჩართულნი განათლებასა და ტრენინგში ევროპის მასშტაბით. ეს ევროპული ასოციაციები სულ ცოტა ერთ ნევრ ქვეყანაში უნდა მოქმედებდნენ. ამ ასოციაციების შესარჩევად სპეციალური ყოველწლიური კონკურსები ცხადდება.

„ახალგაზრდობა მოქმედებს“

ევროკავშირის პროგრამა „ახალგაზრდობა მოქმედებს“ ახალგაზრდობისთვისაა შემუშავებული. მისი მიზანია აქტიური ევროპული მოქალაქის ჩამოყალიბების მხარდაჭერა, ახალგაზრდა ევროპელებს შორის სოლიდარობის და ტოლერანტობის ხელშეწყობა და მათი ჩართვა ევროპის მომავლის განსაზღვრაში. პროგრამა ხელს უწყობს მობილურობას ევროპის შიგნით და მის საზღვრებს გარეთ, არასამთავრობო განათლებას და ინტელექტუალურ დიალოგს; ის ხელს უწყობს ყველა ახალგაზრდის, მიუხედავად განათლების, სოციალური და კულტურული ცენზისა, მონაწილეობა მიიღონ ევროკავშირის მომავლის განსაზღვრაში. პროგრამა ყველას მონაწილეობას ითვალისწინებს. ყოველწლიურად, ათასობით განაცხადი შედის პროგრამაში ფინანსური დახმარების მისაღებად. საუკეთესო პროექტის გამოსავლენად შერჩევის პროცესი იმართება [*Eastern Partnership Youth Window: New Opportunities for Cooperation in the Field of Youth*].

ევროკავშირის სტუმრის პროგრამა

ევროკავშირის სტუმრის პროგრამა (EUVP) შესაძლებლობას აძლევს ევროკავშირის არანევრი ქვეყნების ახალგაზრდა ლიდერებს, რომლებსაც ევროკავშირისადმი პროფესიული ინტერესი აქვთ, ეწვიონ ევროკავშირის ინსტიტუტებს და როგორც ინდივიდუალური სტუმრები, გაეცნონ ევროპის პარლამენტის და ევროკომისიის მუშაობას. პროგრამა 25-დან 45 წლამდე ადამიანებისთვისაა გამიზნული (მაგ. ახალგაზრდა პოლიტიკოსები, საგარეო ურთიერთობების სპეციალიზაციის მქონე ჟურნალისტები, აკადემიური წრეების წარმომადგენლები, რომელთა სპეციალიზაცია ევროკავშირი და საერთაშორისო ურთიერთობებია. პროგრამა მგზავრობის და ცხოვრების ხარჯებს ანაზღაურებს) [*European Union Visitor Programme – EUVP*].

საქართველოში განათლების მხარდასაჭერად ევროკავშირი სხვადასხვა მეთოდს იყენებს. გამოიყოფა კონკრეტული პროექტები განათლების სექტორის მდგრადობისთვის და სახელმწიფო ბიუჯეტის პირდაპირი დახმარებისთვის.

საქართველო ერთ-ერთი ქვეყანაა, რომელიც მონაწილეობას ღებულობს ბოლონიის პროცესში, რომლის მიზანს წარმოადგენს ერთიანი ევროპული საგანმანათლებლო სივრცის შექმნა. პროცესის მონაწილეთა მიზანია – წინააღმდეგობის აღმოფხვრა, რომელიც ართულებს და ხელს უშლის აკადემიურ მობილობას.

ყოველწლიურად სულ უფრო და უფრო მეტი სტუდენტი მიდის საზღვარგარეთ სასწავლებლად. ყოველ წელს ერაზმუსის პროგრამის ფარგლებში დაახლოებით 100 ათასი სტუდენტი მიდის 1 წლით, რომლებიც სწავლობენ ამ პროგრამებში მონაწილე 30 ქვეყნის 1800 უმაღლეს სასწავლებელში (ევროკავშირის 27 ქვეყანა, ასევე ესპანეთი, ლიხტენშტეინი და ნორვეგია).

ერაზმუს მუნდუსი უმაღლესი განათლების სფეროში თანამშრომლობის და მობილურობის პროგრამაა. მისი მიზანია ადამიანებს და კულტურებს შორის ურთიერთგაგების ხელშეწყობა მესამე ქვეყნებთან, მათ შორის საქართველოსთან თანამშრომლობის გზით. ამასთან, მას წვლილი შეაქვს ადამიანური რესურსების განვითარებაში და საერთაშორისო თანამშრომლობაში უმაღლესი განათლების დაწესებულებებს შორის მესამე ქვეყნებში ევროკავშირსა და ამ ქვეყნებს შორის მობილურობის გაზრდის გზით (*რა არის Erasmus Mundus?*).

ამ პროგრამის მიზანია ევროპის უმაღლესი განათლების ხელშეწყობა ისეთი პროექტების საშუალებით, რომლებიც ევროპის, როგორც საგანმანათლებლო არეალის მიმზიდველობას უწყობს ხელს, ანუ განვითარების პროექტებს, რომელთა მიზანია ევროპის უმაღლესი საგანმანათლებლო დაწესებულებების მიმზიდველობის, იმიჯის ამაღლება მთელს მსოფლიოში. ეს მოიცავს უფრო მეტ შესაძლებლობებს, რომლებიც სტიმულს აძლევენ პარტნიორ ქვეყნებს (სადოქტორო სტიპენდიებს, მეტი აქცენტის გადატანა ხარისხის უზრუნველყოფაზე, სტუდენტების/დოქტორების დასაქმების პერსპექტივები და ა.შ.) სამაგისტრო კურსები და ერთობლივი სადოქტორო პროგრამები ყოველწლიურად ცხადდება (*Европейские стипендии для вас 2007:18-19*).

ევროპის კომისიამ Erasmus Mundus-ის რეალიზაცია 2004 წელს დაიწყო. ეს არის მსოფლიო მასშტაბის პროგრამა, რომლის მიზანია უმაღლეს განათლებას მისცეს მკვეთრად გამოხატული „ევროპული“ მიმართულება. მისი მიზანია გააძლიეროს ევროპული თანამშრომლობა და საერთაშორისო კავშირები უმაღლესი განათლების სფეროში მაღალხარისხიანი ევროპული პროგრამების მხარდაჭერით. ამ პროგრამების წყალობით სტუდენტები და ახალგაზრდა მკვლევარები სხვადასხვა ქვეყნიდან შესაძლებლობას იღებენ სწავლა გააგრძელონ ევროპულ უნივერსიტეტში.

ამ ეტაპზე მოქმედებს ერაზმუს მუნდუსის ორი კონსორციუმი:

1. კონსორციუმში, რომელსაც კოორდინაციას უწევს თესალონიკის უნივერსიტეტი (საბერძნეთი), ჩართულია თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, გორის უნივერსიტეტი დათელავის იაკობ გოგებაშვილის უნივერსიტეტი. მობილობის პროგრამის ფარგლებში 58 ქართველმა სტუდენტმა და პროფესორ-მასწავლებელმა გაატარა სწავლისა და კვლევის გარკვეული პერიოდი ევროპის სხვადასხვა უნივერსიტეტში.

2. კონსორციუმში, რომელსაც კოორდინაციას უწევს გოტინგენის უნივერსიტეტი (გერმანია), ჩართულია ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, თბილისის სახელმწიფო სამედიცინო უნივერსიტეტი და ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი (სასოფლო სახელმწიფო უნივერსიტეტი არის ასოცირებული პარტნიორი). სტუდენტთა და პერსონალის მობილობა 2012 წელს დაიწყო.

Erasmus Mundus Action 2-ის ცხრა ახალი კონსორციუმის მოქმედება 2012 წლის შემოდგომაზე დაიწყო, რომელშიც 11 ქართული უნივერსიტეტი მონაწილეობს. სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა მოიპოვა გრანტი ევროკომისიის

გაცვლითი პროგრამის მეორე აქტივობაში Erasmus Mundus Action 2 -Strand 1/Strand. პროექტის სახელწოდებაა „აღმოსავლეთის რეგიონის ქვეყნების ინტეგრაცია უმაღლესი განათლების ხელშეწყობით“. 2013 წლიდან სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი განახორციელებს დაფინანსებულ გაცვლით პროგრამებს სამივე საფეხურის სტუდენტებისათვის, ახალგაზრდა მკვლევრების, უნივერსიტეტის აკადემიური და ადმინისტრაციული პერსონალისათვის ევროპის უმაღლეს სასწავლო დაწესებულებებში(*Results of Erasmus Mundus 2012 selection: Call for ProposalsEACEA/42/11*).

სულ ცოტა ხნის წინ დაიწყო ახალი პროგრამა Erasmus Mundus External Cooperation Window, რომელიც ორიენტირებულია აქტიურად მიიზიდოს სტუდენტები იმ ქვეყნებიდან, რომლებიც არ არიან ევროკავშირის წევრები. 2007 წლის 12 ივლისს ბრიუსელში გამოაცხადეს Erasmus Mundus -ის პროგრამის მესამე ფაზა (2009-2013 წწ.), რომელიც ასევე ითვალისწინებს ევროკავშირის არაწევრი ქვეყნებიდან სტუდენტების გაცვლაში აქტიურ მონაწილეობას. მრავალი სტუდენტი საქართველოდან დღეისათვის სწავლობს ან ამთავრებს სწავლას პრესტიჟული მაგისტრატურის კურსის ფარგლებში ამ პროგრამის წყალობით (*Erasmus Mundus External Cooperation Window for Georgia, Armenia and Azerbaijan*).

ამ პროგრამების გარდა, არსებობს ევროკავშირის მიერ დაფინანსებული სხვადასხვა პროგრამები, რომელთაც ცალკეული წევრი-ქვეყნები აფინანსებენ და რომლებიც ითვალისწინებს სტუდენტებისათვის გრანტებსა და სტიპენდიებს. ეს სტიპენდიები განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან ტიპის, მიმართულების და ვადების მიხედვით, თუმცა ისინი ყველა ერთ მიზანს ემსახურებიან – დაეხმარონ სტუდენტებს ამა თუ იმ ქვეყნის მონახულებაში, შეისწავლონ უცხო ენები, იპოვონ ახალი მეგობრები და განახორციელონ მნიშვნელოვანი პროექტები.

დარწმუნებული ვარ, რომ კონტაქტების შემდგომი განვითარება მკვლევარებს, მასწავლებლებს და სტუდენტებს შორის აქტიურად შეუწყობს ხელს საქართველოსა და ევროკავშირის საერთო ევროპული სივრცის ფორმირებას მეცნიერებასა და განათლებაში, კულტურული ასპექტების ჩათვლით.

ლიტერატურა

- **ევროპის კავშირი: პოლიტიკა და მმართველი ორგანოები 2003-** შემდგ.: ბიძინა ჯავახიშვილი; რედ.: ნანა ლოლაძე - თბ., 2003.
- **ტემპუსი,2012-** -
http://www.tempus.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=56%3Acurrent-projects&catid=25%3Aprojects&Itemid=76&lang=ka
- **რა არის Erasmus Mundus?:**
http://www.tempus.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=59%3Awhat-is-erasmus-mundus&catid=51%3Aerasmus-mundus&Itemid=65&lang=ka

- **European grants and scholarships:** <http://www.grossroads.eu/grants-and-scholarships-108>.
- **European scholarships and grants. European Commission:** http://ec.europa.eu/education/study-in-europe/scholarships_grants_en.html.
- **Eastern Partnership Youth Window: New Opportunities for Cooperation in the Field of Youth:**
http://eeas.europa.eu/delegations/georgia/documents/news/eapyouthwindow2012_01_en.pdf
- **European Union Visitor Programme – EUVP:**
http://eeas.europa.eu/delegations/georgia/eu_georgia/tech_financial_cooperation/instruments/education_and_training/euwp_en.htm.
- **Erasmus Mundus External Cooperation Window for Georgia, Armenia and Azerbaijan:**
http://eacea.ec.europa.eu/extcoop/results/2007/documents/project_fact_sheet_lot_5.pdf
- **National Tempus Office in Georgia:**
http://www.tempus.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=54%3Awhat-is-tempus&catid=52%3Atempus&Itemid=34&lang=ka.
- **Number of applications submitted by country:**
<http://www.tempus.ge/images/txt/5th%20call%20statistics.pdf>
- **Results of Erasmus Mundus 2012 selection: Call for Proposals EACEA/42/11:**
http://eacea.ec.europa.eu/erasmus_mundus/funding/2012/selection/selection_call_42_11_en.php.
- http://www.tempus.ge/index.php?option=com_content&view=article&id=56%3Acurrent-projects&catid=25%3Aprojects&Itemid=76&lang=ka
- **The Jean Monnet Programme: understanding European integration:**
http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/doc88_en.htm.
- **The Languages (Socrates):**
<http://www.cmepius.si/files/cmepius/userfiles/publikacije/Jeziki%20ang.pdf>
- **Европейские стипендии для вас.** European Communities. 2007.

Higher European Education, European Research programs and Scholarships

The main priorities of the EU's development policy for implementation millennium program goals are universal basic education and achievement of gender equality in education. The main attention is paid to the issues of quality, professional and higher education.

European organizations, foundations, associations, research and scientific centers for a number of university students and higher education graduates, for young scientists and researchers have different types of grants and scholarships with the purpose of continuing education. These scholarships allow students to continue their studies in Europe, get to know new people and learn new languages.

The most important programs of the European Union in the field of higher education are Tempus, Erasmus Mundus, scholarship programs to study in European colleges and educational institutions. Tempus considers the cooperation of the academies of the partner-countries with European universities, that is based on sharing of experience in the field of European standards for education, elaboration of educational agendas and programmes that fits the market economy, provision of modern literature, trainings for the rising the level of teaching skills, students` study abroad, improvement of the universities` management, university reform, application and development of new informational technologies, with preparation of non-academic staff at the university basis. Erasmus Mundus is a cooperation and mobility programme in the field of higher education that aims to enhance the quality of European higher education and to promote dialogue and understanding between people and cultures through cooperation with third countries. The Erasmus Mundus programmes provide support to: higher education institutions that wish to set-up inter-institutional cooperation partnerships between universities from Europe and targeted Third-Countries; individual students, researchers and university staff who wish to spend a study / research / teaching period in the context of one of the joint programmes or cooperation partnerships;

Besides these programs, there is a variety of programs funded by the European Union, which provide grants and scholarships for students and faculty teachers, researchers. These scholarships differ from each other, according to the types, direction and timing, but they all serve one purpose – help students and scholars to visit European countries, to learn foreign languages, to find new friends and to implement significant projects.

Further development of contacts among the researchers, teachers and students will actively contribute to the formation of a common European space between Georgia and the European Union in science and education, including cultural aspects.

იაკობ გოგებაშვილი - ქართული მუსიკის ქომაგი

აღზრდის არც ერთ ნაწილში არ იგრძნობა ეროვნული საფუძვლის აუცილებლობა ისეთი სიძლიერით, როგორც ესთეტიკურ აღზრდაში. ესთეტიკური აღზრდის ზოგადსაკაცობრიო მიზნების, შინაარსის, მეთოდების, ნაციონალური ფორმების ძიების და აღზრდის პრობლემების გადაწყვეტის აუცილებელი პირობაა წარსულის მემკვიდრეობის კრიტიკული შესწავლა, მისი მეცნიერული ანალიზი და დადებითი გამოცდილების დანერგვა-გამოყენება. კერძოდ, ფრიად საინტერესოა დიდი ქართველი პედაგოგისა და საზოგადო მოღვაწის ი. გოგებაშვილის მრავალმხრივი პედაგოგიური მემკვიდრეობის შესწავლა.

ი. გოგებაშვილის პედაგოგიური მოძღვრების შესწავლას თავისი შრომები მიუძღვნეს გ. თავიშვილიმა, დ. ლორთქიფანიძემ, გ. კიკნაძემ, უ. ობოლაძემ, ზ. ხოჯავამ, ვ. ქაჯაიამ, ს. აბულაძემ, გ. ბეგიაშვილიმა და სხვებმა. ამ ცალკე გამოცემებში თუ სტატიებში ი. გოგებაშვილის პედაგოგიური მოღვაწეობის მრავალი სფეროა განხილული, მათ შორის ესთეტიკურიც (ვ. ქაჯაია, ა. სპარსიაშვილი, 1990).

სიმღერა-მუსიკის სწავლებამ ი. გოგებაშვილის პედაგოგიურ სისტემაში განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა და იგი მეცნიერულად ჩამოყალიბდა, გოგებაშვილი ყოველმხრივ ჰარმონიულად განვითარებული „ახალი ტიპის ქართველის“ ჩამოყალიბებაში საპატიო ადგილს უთმობს მუსიკალურ აღზრდას. მას კარგად ესმის, რომ მუსიკა ადამიანის გრძნობებზე ზემოქმედების ძლიერი საშუალებაა.

ამის ნათელი დადასტურებაა მოთხრობა „იავნანამ რა ჰქმნა“, სადაც ი. გოგებაშვილიმა გვიჩვენა მუსიკალური ემოციების განსაკუთრებულად დიდი ძალა ადამიანის ფსიქოლოგიური გარდაქმნისათვის. ქეთოს შემობრუნებაში, მშობლიური გარემოცვის, ოჯახის, დედ-მამის გახსენებაში და მის ქართველ ქალად კვლავ მოქცევაში გადამწყვეტი როლი მშობლიურმა ჰანგმა ითამაშა. „იავნანას“ საოცარმა მუსიკამ, სულსა და გულში მყარად ფესვგადგმულმა მშობლიურმა მელოდიამ, მისმა ემოციურმა ძალამ ქეთოს თავისი თავი აპოვნინა. ი. გოგებაშვილის აზრით, ბავშვმა საფეხურებრივად უნდა აითვისოს მუსიკის სამყარო და პირველი საფეხური ამ გზაზე ეროვნული სიმღერის დაუფლებაა, რადგან ეროვნული ჰანგი ადამიანისათვის იოლად შესათვისებელია. ი. გოგებაშვილის ზრუნვა სახალხო სკოლაში ხალხური მუსიკისადმი ინტერესისა და სიყვარულის გაღვივებისათვის ნაკარნახევი იყო იმ გარემოებით, რომ თანდათან დაიწყო გავრცელება და ფეხის მოკიდება იაფი ესთეტიკური შინაარსის მუსიკამ. უცხო, „შემოპარული“, სუ-

ლის დამამძიმებელი სიმღერების უარყოფელი მოვალეობა უნდა დაკისრებოდა სკოლას, საიდანაც იწყებოდა ხვალინდელი დღე. რატომ მოითხოვდა ი. გოგებაშვილი სკოლაში თუ სასკოლო სახელმძღვანელოში ხალხური სიმღერის შეტანასა და მისი სწავლების გაძლიერებას?

კითხვაზე პასუხი გვაქვს მისსავე წერილში — „ვინ და როგორ გადაიღო პირველად ნოტებზე ქართული ხალხური სიმღერები სახალხო სკოლებისათვის“. დიდი იაკობის მართებული აზრით, „ სიმღერა სამართლიანად ითვლება ჩვენს დროში სკოლის სულად და გულად. იგი უვითარებს ბავშვებს სმენას, აჩვენებს ჰარმონიასა, უსუსტებს ხეპრეობასა და ზრდის მის სულში სინაზესა და სიფაქიზესა. ერთი სიტყვით აკეთილშობილებს მის ბუნებასა“ (გოგებაშვილი, 1955: გვ. 94).

ხალხური და არა მარტო ხალხური მუსიკისადმი ასეთი დამოკიდებულება არათუ წარსულში, არამედ დღესაც ჩვენი სკოლის ამოცანაა. სიმღერას, ი. გოგებაშვილის სრულიად სამართლიანი მტკიცებით, „სკოლის შრომაში შეაქვს სიხარულის ელფერი, აღვიძებს და აცოცხლებს სკოლის ცხოვრებას და მეტად უმსუბუქებს ბავშვებს იმ ტვირთსაც, რომელსაც მათთვის შეადგენს სისტემატური გონებრივი მუშაობა“ (გოგებაშვილი, 1955: გვ. 94).

ი. გოგებაშვილი წერს: „ბავშვის სუსტ, ნორჩ გონებას ვარჯიშობა მალ-მალე ღალავს და ქანცავს, მალეც მოდის იგი ღონეზედ. უკანასკნელის მიზნისათვის საუკეთესო ღონისძიებად ითვლება სიმღერა... (სიმღერა) აშორებს გონებას ყოველს შემანუხებელს აზრსა და ზრუნვასა, შეჰყავს ადამიანი რაღაც სიამოვნების სფეროში, შლის მის გულსა, გონებას და ამხნევენს და უხალისებს“ (გოგებაშვილი, 1952/1: გვ).

დიდი პედაგოგისათვის სიმღერის ცოდნა და სწავლება სკოლაში ქვეყნის განათლებულობის ერთ-ერთი ეტალონია. „ახლანდელი დროის სკოლა განათლებულ ქვეყნებში ყოველად შეუძლებელია უსიმღეროდ“ (გოგებაშვილი, 1910). სკოლაში ხალხური სიმღერის შემოტანისა და მისი იქ დამკვიდრებისათვის ბრძოლას დიდმა მამულიშვილმა ცოტა დრო და მცდელობა როდი შეაღია. ი. გოგებაშვილი 1881 წელს წერდა: „ორი წლის წინად შევუდექით ცდასა, რომ უფრო მარტივი მოტივები, ხმები ჩვენი ხალხური სიმღერებისა გადაღებული ყოფილიყონ ნოტებზედ და მიუხედავად დიდი ზრუნვისა, ვერ ვპოვებდით პირსა, რომელსაც ნოტები კარგად სცოდნოდა და ეს შრომა ეკარნახა“ (გოგებაშვილი, 1955/IV: გვ. 198199).

გოგებაშვილს ფარ-ხმალი არ დაუყრია. შრომა-მცდელობამ, სკოლისადმი სიყვარულმა და საეროვნო მნიშვნელობის საქმისადმი რწმენამ თავისი ნაყოფი გამოიღო. პრაქტიკული მუშაობა ხალხური სიმღერების ნოტებზე გადატანისათვის დიდ იაკობს ელენე ყიფიანისა და მ. მაჭავარიანის თანადგომით დაუწყია. ი. გოგებაშვილი აღწერს იმ პროცედურას, თუ როგორ ხდებოდა სიმღერის ნოტებზე ჩანერა და ფიქსირებულის კორექტურა. „მე ვმღეროდი,-წერს იგი,- მაჭავარიანი სწერდა. ბოლოს თვითონ ნოტებზე გალობდა და მე უნდა შეცდომები შემენიშნა და შემესწორებინა. რამდენიმე თვის შრომის შემდეგ შესდგა კოლექცია ოცი ქართული საყმაწვილო სიმღერისა“ (გოგებაშვილი, 1955/IV: გვ. 198199).

ბავშვის აღზრდაში ეროვნული ჰანგის განუსაზღვრელ შესაძლებლობებში

მტკიცედ დარწმუნებულმა დიდმა იაკობმა თავის „დედა ენაში“ შეიტანა ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა კუთხის სიმღერები, რათა ბავშვები თავიდანვე გაცნობოდნენ ქართული ხალხური სიმღერების მრავალფეროვნებას. ესენია: „თამარ მეფე“, „იავნანა“, „ორმოში ფეტვი ჩავყარე“, „სერზედ მიდის სამი მგელი“, „მუმლი მუხასა“, „კურდღელი ჩამოცანცარდა“, „ჩარირამა“, „ლეკებმა რომ დამიჭირა“, „მიყვარს ფაცხა“ და სხვა.

ი.გოგებაშვილი განსაკუთრებული ზრუნვით ეკიდებოდა ხალხურ სასიმღერო ტექსტს. იგი სახელმძღვანელოებისა და ცალკეული კრებულების შედგენისას ისეთ სასიმღერო მასალას არჩევდა, სადაც „კეთილზროვნება და პედაგოგიური“ შინაარსი აქტიურად ჩანდა. იაკობი თავის თანამოაზრეებთან ერთად დიდი სიფრთხილით, ყურადღებით, „აბუჩადაგდებისა“ და „სუბუქად მოქცევის“ გარეშე მუშაობდა ამ ახალი მეტად საპასუხისმგებლო საქმის განსახორციელებლად. დიდი პედაგოგი აღნიშნავდა: „ხალხური სიმღერების ნოტებზედ გამოცემა არის ნაყოფი კაი ხნის და ერთგული შრომისა და ჩვენი საზოგადოება შემცდარი არ იქნება, თუ მას ჩასთვლის ნამდვილ შემატებად და სასარგებლო მოვლენად ჩვენი სკოლების და ყმანვილებისათვის“ (გოგებაშვილი, 1955: 198-199).

შუა ქართლში დაბადებული და დაბადებიდანვე ხალხის კალთაში გაზრდილი იაკობი მეხსიერებაში აღადგენს ისეთ სიმღერებს, რომლებიც ბავშვობის მოგონებებთან ერთად აქტიურად ცოცხლობენ როგორც იმავე ბავშვობის უკვდავება. „ჩემი მეხსიერების ღრმა კუნძულში ხელუხლებლად ჩარჩნენ ხალხური მოტივები ოცობით, ის მოტივები, რომელნიც უფრო ღრმა შთაბეჭდილებას ახდენენ ჩემზე და უფრო მომეტებულად ავსებენ ალტაცების ჩემს ყმანვილურ გულსა.... აი ეს მოტივები, ეს სიმღერები უნდა გადაგველო ნოტებზეც“ (გოგებაშვილი, 1955: 198-199).

ხალხური სიმღერა დიდ პედაგოგს მიაჩნდა ესთეტიკური და ზნეობრივი განვითარების ერთ-ერთ იმპულსად. მიუთითებდა რა ამაზე, ი. გოგებაშვილი თავის სტატიაში „ქართული სიმღერის ხოროს შესახებ“ დასძენდა: „ქართველ ხალხს აქვს სასიქადულო ეროვნული ჰანგები, სიმღერები, საგალობლები. რათა მან იმოქმედოს... გახდეს ინტენსიური სიამოვნების წყაროდ ქართველთათვის და უცხოელების თვალშიაც სახელი გაგვიკეთოს, საჭიროა, უკიდურესად საჭიროა ქართული დიდი ნაციონალური ხორო“.

დიდი იაკობი მუსიკას, კერძოდ კი სიმღერას მიიჩნევს და განიხილავს არა მხოლოდ როგორც აღზრდის ერთ-ერთ ძლიერ საშუალებას, არამედ როგორც მთლიანი სასწავლო პროცესის უკეთ წარმართვისა და მაღალი ეფექტიანობის მიღწევის ფაქტორს, გაკეთილშობილების, ესთეტიკური ამაღლების უძლიერეს საშუალებას.

ლიტერატურა

- **გოგებაშვილი, 1955/I** – გოგებაშვილი იაკობ., , თბზულებანი, ტ.1., თბილისი, 1955.
- **გოგებაშვილი, 1952/I** - ი.გოგებაშვილი, თბზულებანი 10 ტომად. ტ.1, თბილისი, 1952.
- **გოგებაშვილი, 1910** – გოგებაშვილი იაკობ., რჩეული პედაგოგიური და პუბლიცისტური ნაწერები. ტ. I, ტფილისი. 1910.
- **გოგებაშვილი, 1955/IV** – გოგებაშვილი იაკობ., თბზულებანი . ტ. IV, თბილისი, 1955.
- **ასათიანი, 1951** – ასათიანი ვ., დიდინ იაკობი, თბილისი, 1951.
- **სპარსიაშვილი, 1990** - სპარსიაშვილი ა., ი. გოგებაშვილი და ხალხური შემოქმედება, თბ.ილისი. 1990.

Lela Rekhviashvili

Sokhumi State University

Iakob Gogebashvili – admirer of Georgian music

Critical exploration of the heritage, its scientific analysis and introduction-utilization of positive experience is the most important in the process of upbringing a child. From that point of view, it's very interesting to explore the multilateral pedagogical heritage of famous Georgian pedagogue and public figure I. Gogebashvili.

I. Gogebashvili puts special emphasis on musical upbringing for formation of a multilateral, harmonically developed “new type of Georgian”. Teaching singing-music had an important place in I. Gogebashvili’s pedagogical system and it was scientifically developed. I. Gogebashvili considers and discusses a song, not only as a strong mean for upbringing but also as a factor to direct the whole educational process in a better way and achieve high effectiveness; the mean to become more noble and increase aesthetics.

In his opinion, a child should get into the world of music step by step and the first step is to master the national songs, something close and easy to learn. With this purpose he included songs of different regions of our country in his book “Deda Ena”, so that the children in elementary school get to know the diversity of Georgian national songs. Thus, he did a great service for future generations.

იაკობ გოგებაშვილი როგორც ისტორიკოსი

იაკობ გოგებაშვილი კარგად ხედავდა საქართველოს ისტორიის შესწავლის როგორც მეცნიერულ, ისე საგანმანათლებლო და აღმზრდელობით მნიშვნელობას. მას მიაჩნდა, რომ მშობლიური ქვეყნის ისტორიის საფუძვლიანი ცოდნის გარეშე წარმოუდგენელია მსოფლიო ისტორიული პროცესების გაგება, საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარების საერთო მიმართულების განსაზღვრა. ამიტომ მოუწოდებდა მოზარდ თაობასა და მთელ მოსახლეობას, რათა უპირველესი ყურადღება ქართველი ერის მდიდარი წარსულის შესწავლას დათმობოდა (გოგებაშვილი, 1990/V: გვ. 58).

იაკობს, ისევე როგორც ილიასა და სხვა ქართველ სამოციანელებს, მიაჩნდა, რომ ისტორიის დავინყება, საკუთარი წარსულისა და კულტურის უგულვებელყოფა ერის გადაგვარებასა და დაღუპვას მოასწავებს: „ისტორიაში ვერ მოსძებნით ისეთ მაგალითსა, რომ ერს ელაღატნოს თავისი ეროვნებისათვის, ეროვნული კულტურისათვის, და არ გახრწნილოყოს“, –წერდა იაკობი (გოგებაშვილი, 1990/III: გვ. 215).

ისტორიას პრაქტიკული მნიშვნელობაც აქვს, იმ თვალსაზრისით, რომ მომავლის განჭვრეტაში გვეხმარება. იაკობი ხაზგასმით მიუთითებდა, რომ წარსული ცხოვრების მაგალითებით, ჩვენი ძლიერი და სუსტი მხარეების, მიღწევებისა და წარუმატებლობათა ჩვენებით ისტორია საგულისხმო, ჭკუის სასწავლ გაკვეთილს გვიძღვნის. „... სამშობლო ისტორიის შესწავლას უბრალო ცნობისმოყვარეობა არა აქვს მიზნად. დიდი ხანია ნათქვამია, რომ ისტორია მოძღვარია ერისაო. ხოლო მოძღვრობას ისტორიული მოთხრობანი მაშინ გაუწევენ მოსწავლეთა, როცა იგინი გარკვევით და ნათლად დაუხატავენ მათ თვალწინ, თუ რა უშლიდა და რა უმართავდა ხელს ჩვენ ერსა წარსულში, რისგან სუსტდებოდა და ეცემოდა იგი ძირსა და რისგან ძლიერდებოდა და ძალღონით ივსებოდა. მხოლოდ ამისთანა მოთხრობებს შეუძლიან მისცენ ნაციონალური გაკვეთილები მოსწავლეთა და ჩააგონონ მათ, თუ რას უნდა ერიდოს ჩვენი ერი აწმდგომში, რას უნდა ეტრფოდეს, საითკენ უნდა მიისწრაფოდეს, რათა აწმდგომი თავისი არსებობა მან გააძლიეროს და მომავალიც სანატრელი მოამზადოს“.

ამდენად, იაკობ გოგებაშვილი ისტორიული ცოდნის მიღებას გადაწყვეტ მნიშვნელობას ანიჭებდა აღსაზრდელებში ეროვნული ცნობიერების, მოქალაქეობრივი შეგნების განსავითარებლად და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, მას მათი გონებრივი ძალების სრულყოფის საუკეთესო საშუალებადაც თვლიდა.

საყურადღებოა და დღეისთვისაც გასათვალისწინებელია იაკობ გოგებაშვილის აზრი, რომ მშობლიური ლიტერატურის, ისტორიის, გეოგრაფიის სათანადო დონეზე სწავლება, გარდა შესაბამისი ცოდნის დაუფლებისა, აღსაზრდელთა სწორ მსოფლმხედველობრივ ფორმირებასაც უწყობს ხელს, რაშიც იგი საზოგადოებრივი ცხოვრების პროგრესისადმი რწმენასა და მისი განხორციელების რეფორმისტული გზის აღიარებას გულისხმობდა: „... მშობლიური ენის, მშობლიური ლიტერატურის, სამშობლოს გეოგრაფიისა და ისტორიის ცოდნა ყრმაში ნერგავს მხსნელ რეალიზმს, რომელიც მას იცავს უნიადაგო, ფანტასტიკური გატაცებებისაგან, და მტკიცედ აყალიბებს მასში რწმენას, რომ პროგრესისა და საყოველთაო კეთილდღეობის გზით სვლა შეიძლება მხოლოდ თანდათანობით, ნახტომების, ძალადობისა და რყევათა გარეშე მშვიდობიანი რეფორმების საშუალებით“ (გოგებაშვილი, 1990/IV: გვ. 313). ამ ამონარიდიდან ნათლად ჩანს ის დიდი და მრავალმხრივი მნიშვნელობა, რასაც ისტორიას ანიჭებდა დიდი ქართველი მოაზროვნე.

ახალგაზრდობასა და მთელ საზოგადოებაში ისტორიული ცოდნის გავრცელებისთვის უპირველესი მნიშვნელობა კარგი სახელმძღვანელოების შედგენას ენიჭებოდა, რომლებიც კანონიერი ეროვნული სიამაყის გრძნობით აღავსებდნენ მკითხველებს გმირული წარსულის გამო და დააფიქრებდნენ იმ მანკიერებებზე, რომელთა დაძლევაზედაც არის დამოკიდებული ერის მომავალი. თვითონ იაკობი სწორედ ამ მოსაზრებით ხელმძღვანელობდა, როცა თავის მშვენიერ ისტორიულ მოთხრობებს წერდა: „ამ მოსაზრებით ჩვენ ისტორიულ მოთხრობებში ვხსნით, ვარკვევთ თუ რა ასუსტებდა წარსულში ჩვენს ერსა და რა აყენებდა მას აყვავების გზაზე. მაგალითად, განცალკევება საქართველოს კუთხეებისა ნამდვილი შხამი იყო ჩვენი ერისათვის, ერთობა კი - უებარი წამალი, ამ აზრს, სხვათა შორის, ჩვენ ვიხსენებთ რამდენჯერმე, როცა ისტორიული მომენტი მარჯვე შემთხვევას გვაძლევს და ამით ყმანვილს ვუნერგავთ გულში, რომ ჩვენი ერის წარმატება და აყვავება ყოვლად შეუძლებელია ნაციონალური ერთობის გარეშე...“ (გოგებაშვილი, 1990/V: გვ. 670).

ამასთან, აუცილებელი სიფხიზლის მოდუნების შემთხვევაში ისტორიულ თხზულებებს სარგებლობის ნაცვლად ვნების მოტანა შეეძლო. მაგალითად, საბავშვო ჟურნალ „ნობათის“ მიმოხილვისას იაკობი ყურადღებას ამახვილებს ისტორიული შინაარსის ერთ საყმანვილო წერილზე და სავსებით სწორად აკრიტიკებს მას: „ლეგენდა პაატა თებურიშვილზედ შეადგენს სწორედ მახინჯ ნაწილს „ნობათისას“. წარმოდგინეთ ისტორიული ჭორების ნაფლეთები, უნიჭოდ მოგონილნი, კიდევ უფრო უნიჭოდ გამეორებულნი, უხეიროდ ერთმანეთზედ მიბმულნი, მოკლებულნი ყოველს ღირსებას გონებითის ნაწარმოებისას და თქვენ შეადგენთ უტყუარ აზრს ამ ლეგენდაზედ... ისტორიული გმირები აქ ისე მოქმედებენ, თითქო უბრალო მოხეტიალენი იყვნენ, გზასა და კვალს დაბნეულნი...“ (გოგებაშვილი, 1989/I: გვ. 338).

იაკობი თვითონ მიუთითებდა რიგ ისტორიულ პირებსა და მოვლენებზე, რომელთა გაცნობა ბავშვებისათვის სასარგებლოდ და საჭიროდ მიაჩნდა. „აიღეთ, მაგალითად ამილახვრის წინაპრის, აზნაურის ზედგენიძის თავდადება...

ან რა საბავშვო საკითხავი შეედრება მოთხრობას თევდორე მღვდლის თავდადებულობაზე...“ (გოგებაშვილი, 1989/1: გვ. 341). იაკობს მიაჩნდა, რომ ბავშვებმა უნდა შეიყვარონ ისტორიული ნაწერების კითხვა, რათა ინტელექტუალური საქმიანობა მოთხოვნილებად ექცეთ, განათლებულ და მოაზროვნე ადამიანებად ჩამოყალიბდნენ.

იაკობი, პირველ რიგში, თვითონ ხელმძღვანელობდა მის მიერ ჩამოყალიბებული პრინციპული დებულებებით, როცა ისტორიული ხასიათის მოთხრობებს წერდა. საყმაწვილო მოთხრობის „მეფე ერეკლე და ინგილო ქალი“ - შექმნის მოტივზე საუბრისას იგი აღნიშნავს, რომ სურდა ამ თითქმის უყურადღებოდ მიტოვებული უძველესი ქართული მხარის მკვიდრთათვის შეეხსენებინა მათი გმირული წარსული, ის, რომ ჩვენი ისტორიის ურთულეს მონაკვეთებში ინგილოები ბურჯად ედგნენ საქართველოს. „ლიტერატურულ წერილს ვამჯობინებ ბელეტრისტული ფორმა, - წერდა იაკობი, - რადგან ეს უკანასკნელი ბევრად უფრო ეადვილება ხალხს, ბევრად უფრო გასაგებია, უფრო ცოცხლად და ძლიერად მოქმედებს მასზე და დიდხანს რჩება მის გონებასა და სახსოვარში. მე იმედი მაქვს, რომ ერთი წლის განმავლობაში ბევრი არ დარჩება საინგილოში ქალი თუ კაცი, რომელსაც ჩემი მოთხრობა არ მოესმინოს და არ დაეხსომოს“ (გოგებაშვილი, 1990/II: გვ. 210).

მოთხრობის გამოქვეყნებას კრიტიკული წერილით გამოეხმაურა გიორგი წერეთელი. მან ნაწარმოების სიუჟეტის რამდენიმე შტრიხი დაინუნა და არაბუნებრივ, ხელოვნურად შეთხზულ ამბად გამოაცხადა იგი.

გიორგი წერეთელთან პოლემიკის დროს იაკობი აყალიბებს ჩვენთვის საყურადღებო რამდენიმე მოსაზრებას, რომლებშიც ასახულია მისი ღრმა ერუდიცია და ის დიდი ეროვნული მნიშვნელობაც, ისტორიის აღორძინებას რომ ეკისრებოდა. კერძოდ, გ. წერეთლის ბრალდებაზე - „მეფე ერეკლე და ინგილო ქალი“ ტენდენციურად არის დანერვილი - პასუხობდა: „დიახ, ჩემი მოთხრობა განსაკუთრებული მიზნით არის დანერვილი... ჩვენს ახლანდელ მდგომარეობაში, როდესაც კავკასიის ერთა შორის გაცხარებული ბრძოლა ემუქრება ქართველობის საბოლოო დაცემას, მიწასთან გასწორებას, სრულიად უგულო ეგოისტი უნდა იყოს ქართველი მწერალი, რომ მისდევდეს პრინციპსა: კაცია და გუნებაო, ხელოვნება ხელოვნებისათვისო. ამ პრინციპს შეიძლება ადგილი მიეცეს მხოლოდ მაშინ, როდესაც მშვიდობით გავაღწევთ აწინდელს, მეტად საშიშარს ხანას ჩვენის ცხოვრებისას. იქამდინ კი ყოველი პოეტი და ლიტერატორი უნდა სწერდეს მას, რაც ქართველს გონებას უნათლებს... და ხდის კარგად შეიარაღებულ და მარჯვე მეომრად სასტიკ საარსებო ბრძოლაში“ (გოგებაშვილი, 1940/II: გვ. 117).

ისტორიისადმი იაკობის დამოკიდებულება, მასში, ძირითადად, ეროვნული იდეოლოგიის გაძლერების საშუალების ხედვა, აგრეთვე, ამ ტენდენციით იაკობისაგან ნიკო მარის კრიტიკა, გაკიცხა ივანე ჯავახიშვილმა 1904 წელს გამოქვეყნებულ ნაშრომში „მამულიშვილობა და მეცნიერება“.

ივ. ჯავახიშვილი იაკობს აკრიტიკებდა ისტორიისადმი „ადვოკატური გამოსარჩლებისათვის“. თვლიდა, რომ: „ბ-ნ გოგებაშვილისებური ისტორია უფრო ნაციონალური ხობაა, ვიდრე მეცნიერება“ (ჯავახიშვილი, 1904: გვ. 8). ასეთი

პათოსით დაწერილი ისტორია, ივ. ჯავახიშვილის თქმით, რაელურად ვერ ასახავს წარსულს, და, შესაბამისად, ყალბი დებულებების განზოგადებით კი არ ეხმარება, არამედ ვნებს თანამედროვეობას, დათვურ სამსახურს უწევს თვით ეროვნული გრძნობების განმტკიცებასაც. ისტორიას კვლევის საკუთარი საგანი აქვს და მომავალი თაობებისათვის განკუთვნილ სასარგებლო რჩევათა კრებულს არ წარმოადგენსო, მიუთითებდა ივ. ჯავახიშვილი.

ჩვენი აზრით, ასეთი მკაცრი შენიშვნების საფუძველს ნაკლებად იძლეოდა ი. გოგებაშვილის მიდგომა ისტორიისადმი. იაკობი არ ამტკიცებდა საპირისპიროს, იგი, უბრალოდ, სავსებით სწორად მიუთითებდა, რომ ისტორიას, რა თქმა უნდა, ობიექტურს, არსებული ვითარების გამო, უნდა დაკისრებოდა განსაკუთრებული ეროვნულ-აღმზრდელობითი ფუნქცია.

ისტორიის მნიშვნელობა, იაკობის აზრით, იმითაც გამოიხატებოდა, რომ იგი წარმოადგენს კავშირს თანამედროვეობასა და წარსულს შორის, რომლის გარეშე არ იქმნებოდა თაობათა შემოქმედებითი მემკვიდრეობითობა. ეს უწყვეტი კავშირი მას დიდმნიშვნელოვან ფაქტორად ესახებოდა ეროვნული თავისთავადობის შენარჩუნებისა და ერის შემდგომი განვითარების პერსპექტივების თვალსაზრისით (გოგებაშვილი, 1954/III: გვ. 246).

ისტორიის მნიშვნელობის განმარტებასთან ერთად, იაკობი საყურადღებო თვალსაზრისებს გამოთქვამდა ისტორიის თეორიული საკითხების მიმართაც. ის ისტორიას მოვლენათა კანონზომიერ მსვლელობად განიხილავდა. საკაცობრიო პროგრესი კი შინაგანი კანონებით განპირობებულ დინამიურ პროცესად ჰქონდა წარმოდგენილი.

თერგდალეულთა შეხედულებათა სისტემაში ვხდებით მეცნიერულ პოზიციებს საზოგადოებრივ-ისტორიული განვითარების განმაპირობებელი რიგი ობიექტური ფაქტორების შესახებ. მაგალითად, ილია ჭავჭავაძე და იაკობ გოგებაშვილი აღიარებდნენ გეოგრაფიული პირობების გავლენას საზოგადოებაზე, თუმცა, გადამწყვეტი მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ადამიანის შესაბამის აქტივობას (განათლებას, შრომას, უნარ-მიდრეკილებებს, სიახლისადმი ბუნებრივ ლტოლვას).

იაკობს ისიც სწორად ესმოდა, რომ ისტორია არ არის განვითარების უწყვეტი პროცესი. მეტიც, ცალკეული ეპოქები, კონკრეტული ისტორიული ინდივიდუუმები - ქვეყნები, ხალხები, კულტურები განვითარების მაგიერ უკუსვლას განიცდიან. მაგრამ თუ კაცობრიობის წარსულს ვრცელი დროითი დისტანციით განვჭრეტთ, დავინახავთ, რომ ჩამორჩენა ახასიათებთ ისტორიის სუბიექტებს და არა მათ ერთობლიობას, არა კაცობრიობას, რომლის განვითარებაც დროში უსასრულოა. საერთო ჯამში, მიუთითებდა იაკობ გოგებაშვილი, ისტორიის მსვლელობისას ხდება საზოგადოებრივი ორგანიზაციის დაბალი ფორმების უფრო დაწინაურებულით შეცვლა, რაშიაც ვლინდება კიდეც პროგრესის არა სწორხაზოვანი, მაგრამ შეუქცევადი და ლოგიკური ხასიათი.

საერთოდ, თერგდალეულთა მხრიდან კაცობრიობის პროგრესის შინაარსზე საუბრისას ყურადღება მახვილდება მისი შედეგების მიმართებაზე ადამიანის ზნეობრივ სამყაროსთან. თერგდალეულები ოპტიმიზმის ნიადაგზე დგანან,

მათვის საზოგადოების ზნეობრივი განწყობა განვითარების ზოგადი დიალექტიკის ნაწილია და ამდენად, ზნეობის პროგრესირების თეზისსაც აღიარებენ. მათი აზრით, ისტორიული განვითარების კვალდაკვალ იცვლება საზოგადოების ბუნებაც, ჩნდება ახალი მიდრეკილებები, უფრო ჰუმანური და ჯანსაღი ტენდენციები, სრულყოფას განიცდის სოციალური გარემო, მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებას თან სდევს ხალხის ცნობიერების ზრდა, ადამიანთა შორის ურთიერთობების გაჯანსაღება და პირიქით: საზოგადოების განწყობილება, მისი ზნეობრივი სამყარო საგრძნობ გავლენას ახდენს ისტორიის მსვლელობაზე. ასეთია თერგდალეულთა ისტორიულ-ფილოსოფიური მრწამსი და ეს მრწამსი ერთნაირი სიმკვეთრითაა გამოხატული ილიას, აკაკის, ნიკო ნიკოლაძისა და იაკობ გოგებაშვილის პუბლიცისტურ მემკვიდრეობაში.

თერგდალეულებს სერიოზული წვლილი მიუძღვით საქართველოს ისტორიის წყაროების მოძიებასა და მათ პოპულარიზებაში. განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ ისინი ზეპირსიტყვიერი მასალების შეკრებასა და შესწავლას. მათ ცალკეულ გამონათქვამებში, ისტორიულთან ერთად, ხალხურ გადმოცემათა ზნეობრივ დატვირთვაზეცაა ყურადღება გამახვილებული. გასათვალისწინებელია იაკობ გოგებაშვილის აზრიც: „ხალხის სიტყვიერების ნაწარმოები არის დიდი საუნჯე საზოგადოდ მწერლობისა და საკუთრად პედაგოგისათვის. ყოველი განათლებული საზოგადოება ცდილობს შეჰკრიბოს ყოველგვარი სიტყვიერი ნაწარმოები ხალხისა და საყოველთაო საკუთრებად აქციოს“ (ფონდი - 1944/2”11).

იაკობის სწორი მითითებით ძველი გადმოცემები პირვანდელი სახით მესტირეების, მეფანდურების, ცნობილ სახალხო მთქმელთა - მოშაირეთა მახსოვრობას უფრო შემორჩენოდნენ. „ჩამწერ“ ხანდაზმულ ქალთა მოგონებებისთვისაც უნდა მიექციათ ყურადღება — რადგან „ისინი არიან გამოთხოვილი სხვადასხვა კუთხიდან, იციან სხვადასხვა ლექსები და ზღაპრები და მდიდარს სალაროს ხალხური პოეზიისას წარმოადგენენ“ (გოგებაშვილი, 1940/II: გვ. 441-492).

იაკობი ზეპირსიტყვიერების შემკრებთ იმ მოთხოვნასაც უყენებდა, რომ მათ უცვლელად, სიტყვა-სიტყვით უნდა ჩაენერათ სახალხო თქმულებანი. „დამწერმა თავის თავს ნება არ უნდა მისცეს მცირეოდენის ცვლილებების მოხდენისაცა. ადგილობრივი გამოთქმა, სიტყვები, სიტყვების დალაგება ფრაზებში, ფრაზების ერთმანეთთან დამოკიდებულება, -

ყველაფერი სასტიკად უნდა დაიცვას დამწერმა; ის ადგილიც კი არ უნდა შესცვალოს, რომელიც უაზრობად ეჩვენება“.

საინტერესო მოსაზრებები აქვს გამოთქმული ი. გოგებაშვილს საქართველოს ისტორიის რიგ (მათ შორის დღემდე პრობლემატურ) საკითხებზეც. იგი ურარტუელთა ისტორიას ჩვენი უძველესი ნარსულის კონტექსტში განიხილავდა და ვანის ტბის პირას აღმოჩენილი ძეგლები ადრეული ქართული კულტურის ნაშთებად წარმოედგინა: „უარატუელთა წინაპრობა მეტად დიდ პატივსა სდებს ქართველ ერსა... ისტორიულ ჭეშმარიტებად ითვლება წარჩინებულ ისტორიკოსებისა-

გან, რომ ურარტელები იყვნენ ქართველთა ერის მონათესავე წინაპრები“ (გოგებაშვილი, 1990/II: გვ. 300).

ჩვენი ისტორიის გარიჟრაჟზე სამაგალითო მეფედ იაკობ გოგებაშვილი ფარნავაზს მიიჩნევდა და რეალობად იღებდა ქართული საისტორიო ტრადიციის ცნობებს მის შესახებ, იმ განსხვავებით, რომ ანბანის შექმნას კატეგორიულად არ უკავშირებს ფარნავაზის მოღვაწეობას.

ვახტანგ გორგასლის მეფობის შეფასებისას იაკობ გოგებაშვილი აღნიშნავდა: მეფის ბრძოლას ირანელ დამპყრობთა წინააღმდეგ და მის აღმშენებლობით ღონისძიებებს, რაც მართლაც მნიშვნელოვანი იყო ქვეყნის შემდგომი მოღონიერებისათვის. ვახტანგ გორგასლის როლის სათანადო ღირსებით შეფასების პარალელურად სამართლიანია იაკობის შენიშვნა, რომ ძველი ქართული მწერლობა გაზვიადებულ ცნობებს გვანვდიდა მეფის შესახებ (გოგებაშვილი, 1958/VI: გვ. 663).

იაკობ გოგებაშვილი მაღალ შეფასებას აძლევს კლასიკური ხანის ქართულ კულტურას (გოგებაშვილი, 1958/VI: გვ. 678). მისი მითითებით, საზოგადოებრივი განვითარების საერთო დონე ლოგიკურად აისახა ორ ყველაზე არსებით ფენომენში - დანინაურებულ მნიგნობრობასა და განათლებაში. სავსებით სწორად უნდა ჩაითვალოს იაკობ გოგებაშვილის აზრი, რომ საზღვარგარეთ გაშლილი საგანმანათლებლო სამუშაოების მასშტაბებს მტკიცე საძირკველს განათლებისადმი თვით ქართველი ხალხის შინაგანი სწრაფვა, მისი მიღების დაუოკებელი წყურვილი უმზადებდა (გოგებაშვილი, 1989/I: გვ. 166-167). განათლებისადმი ასეთი დამოკიდებულებით, მასზე დღენიადაგ ზრუნვით, სახელმწიფო ბოლო დრომდე იძიდა კიდეც სასურველ შედეგს: „ყველა ამის შემდეგ თამამად შეგვიძლია დავერწმუნოთ იმ მომსწრე პირთ, - წერდა იაკობი, - რომელნიც ამბობენ, რომ ამ საუკუნის დამდეგს გლეხკაცების კარგმა დიდმა ნაწილმაც კი იცოდა წერა-კითხვა; ქალაქებში კი, რომელნიც წიგნის ცოდნის სიყვარულით მუდამ გამოჩენილი იყვნენ, წერა-კითხვის უცოდინარს ძნელად შეხვდებოდა კაცი“ (გოგებაშვილი, 1989/I: გვ. 168).

საქართველოს სამეფო-სამთავროებად დაშლის მიზეზებზე საუბრისას იაკობი გამოყოფს რამდენიმე ძირეულ მომენტს. ის რენტაბელურ მეურნეობას, საერთო ეკონომიკურ მდგომარეობას და საბოლოო ჯამში, სოციალურ სამართლიანობას განმსაზღვრელ მნიშვნელობას ანიჭებდა ქვეყნის ძლიერებისათვის. შესაბამისად, სოციალურ-ეკონომიკური ურთიერთობების მსხვრევაში ხედავდა იაკობი საქართველოს დაუძღურების ერთ-ერთ სერიოზულ მიზეზს. ასევე დაუძღურება-დაქსაქსვის მიზეზად ასახელებს გარეშე მტრების გამანადგურებელ შემოსევებს და ამ შემოსევებით ძალამიცემული ცენტრიდანული ძალების აქტიურ მოქმედებას. საყურადღებოა, რომ იაკობი საქართველოს დაშლის მიზეზებს მიმდინარე გლობალურ მოვლენათა (ბიზანტიის დაცემა, მაჰმადიანური სამყაროს აგრესიის ზრდა...) კონტექსტშიც გაიაზრებს, რაც, თავისთავად, შიდა პოლიტიკურ ვითარებასაც უკიდურესად ამწვავებდა (გოგებაშვილი, 1989/I: გვ. 186).

საქართველოს ჩამორჩენის მნიშვნელოვან წინაპირობად, იმდროინდელი ნეგატიური პროცესებიდან გამომდინარე, იაკობ გოგებაშვილი განათლებისა და კულტურის დაქვეითებასაც ასახელებს: „ქართველების ერთობა მოისპო მას უკან, როცა განათლება ჩაქრა ჩვენს ქვეყანაში ველურ მტერთა ხანგრძლივი მბრძანებლობის გამო“ (გოგებაშვილი, 1958/VI: გვ. 693). მიუხედავად ჩამორჩენისა, მიუთითებს იაკობი, საქართველოში კვლავაც ძლიერად იჩენდა თავს წარსულის მდიდარი კულტურული ტრადიციები, სულიერი ყოფის მაღალი ფორმები, რაც სიმტკიცეს მატებდა ქართველი ხალხის თავდადებას მოძალეებული მტრების წინააღმდეგ. სწორედ ამ საგანმანათლებლო ტრადიციების გაგრძელებად ესახებოდა იაკობს XVIII საუკუნის დასაწყისში, მნიგნობარი მეფის ვახტანგ VI-ის მიერ გატარებული ღონისძიებები, რამაც გარკვეული დროით მართლაც გამოაცოცხლა ქართული კულტურა და ისტორიული აზროვნება (გოგებაშვილი, 1958/VI: გვ. 693).

იაკობ გოგებაშვილი საკმაოდ კრიტიკულად ეკიდებოდა ერეკლე მეორის საგარეო პოლიტიკას. ის საქართველოზე ირანის აგრესიის უკიდურეს გამწვავებას და მისით გამონვეულ ტრაგიკულ პროცესებს რუსეთზე ორიენტირებული პოლიტიკით პროვოცირებულად თვლიდა. მიუთითებდა, რომ ასეთი ჯიქური პოზიცია (რომელიც პოლიტიკური ლავირების საშუალებასაც გვიკარგავდა) საერთო ვითარებიდან გამომდინარე არ იყო გამართლებული: „განათლების სხივები წინანდელზე უფრო ეფინებოდა საქართველოს, - წერს იაკობი, - მეთვრამეტე საუკუნის ქარიშხალი ნიავის ძალით მაინც აღწევდა ჩვენამდის და ჩვენი ქვეყანა მოძრაობაში მოჰყავდა, აფხიზლებდა. გარეშე მტრებიც გვისუსტდებოდნენ... დღეს თუ ხვალ, საქართველოს ერი ერთობას ლიტონი მჭერმეტყველებით კი აღარ მოითხოვდა, იგი მოითხოვდა მუქარით, ძალის მოხმარებით შემუსრავდა ყოველგვარ უკუღმართობას, რომელიც კი მისი წადილის წინააღმდეგობას გაბედავდა“ (გოგებაშვილი, 1952/I: გვ. 361-362).

ერეკლე მეფის უპატიებელ შეცდომად თვლიდა იაკობი იმერეთის სამეფოს შემოერთებაზე უარის თქმას, ასევე მემკვიდრეობის წესის შეცვლას, რასაც შიდა პოლიტიკური ვითარების უკიდურესად გამწვავება მოჰყვა (გოგებაშვილი, 1989/I: გვ.180).

მიგვაჩნია, რომ ზემოთ მოხმობილი მსჯელობები ბევრ საინტერესო, სავსებით ობიექტურ შეფასებებს შეიცავენ. ამასთან, ჩვენი აზრით, ერეკლე მეორის მეფობისადმი გამოთქმული მკაცრი კრიტიკული ტონი უფრო თანამედროვე ვითარების სიმძიმით იყო განპირობებული და სინამდვილეში რუსული კოლონიალიზმის გაკიცხვას გულისხმობდა, ვიდრე უშუალოდ მეფისას. მით უფრო, რომ იაკობი საგანგებოდ აღნიშნავდა ერეკლე მეფის მრავალ ღირსებასაც.

ამრიგად, იაკობ გოგებაშვილი ისტორიას, მეცნიერულთან ერთად, პრაქტიკულ მნიშვნელობასაც ანიჭებდა: აღიარებდა წარსულისა და თანამედროვეობის მჭიდრო კავშირს, წარსულის ცოდნის მნიშვნელობას ერის შემდგომი განვითარების პერსპექტივების დასახვისათვის. იაკობი თვლიდა, რომ ცალკეული ხალხების ეთნო-ფსიქოლოგიური ნიშან-თვისებები ხანგრძლივი ისტორიული პრო-

ცესების შედეგად ყალიბდება, და რომ ისტორიის დავიწყება, საკუთარი წარსულისადმი გულგრილი დამოკიდებულება ერის განადგურების ნიშანია.

ლიტერატურა

- გოგებაშვილი, 1952/I - ი. გოგებაშვილი. თხზულებანი. ტ. I. თბილისი, 1952.
- გოგებაშვილი, 1954/III - ი. გოგებაშვილი. თხზულებანი. ტ. III. თბილისი, 1954.
- გოგებაშვილი, 1958/VI - ი. გოგებაშვილი. თხზულებანი. ტ. VI. თბილისი, 1958.
- გოგებაშვილი, 1989/I - ი. გოგებაშვილი. რჩეული თხზულებანი. ტ. I. თბილისი, 1989.
- გოგებაშვილი, 1990/II - ი. გოგებაშვილი. რჩეული თხზულებანი. ტ. II. თბილისი, 1990.
- გოგებაშვილი, 1990/III - ი. გოგებაშვილი. რჩეული თხზულებანი. ტ. III. თბილისი, 1990.
- გოგებაშვილი, 1990/IV - ი. გოგებაშვილი. რჩეული თხზულებანი. ტ. IV. თბილისი, 1990.
- გოგებაშვილი, 1990/V - ი. გოგებაშვილი. რჩეული თხზულებანი. ტ. V. თბილისი, 1990.
- გოგებაშვილი, 1940/II - ი. გოგებაშვილი. რჩეული ნაწერები. ტ. II. თბილისი, 1940.
- გოგებაშვილი, 1904 - ივ. ჯავახიშვილი. მამულიშვილობა და მეცნიერება. თბილისი, 1904.
- ფონდი, 1942/2 - ხელნაწერთა ინსტიტუტი. ი. გოგებაშვილის ფონდი. 1944/2.

Davit Malazonia

Full professor of the Ilia State University

Iakob Gogebashvili as a Historian

Iakob Gogebashvili had connected the extension of struggle for independence with the reviviscence of national consciousness, patriotic feeling. In this regard he assigned a high priority to the drawing up of the objective, scientific course of the history of Georgia, which, even without embellishment, is full with the examples of heroic self-sacrifice for the native land. Namely the true history could spread the real knowledge among the people and by means of this to educate young people with the hope of nation's awakening and the spirit of corresponding activity.

Keen interest of Iakob Gogebashvili in the history didn't set a goal of reconstruction of the past. He had realized the great importance of past experience in the solution of problems of modern age, he just wanted by the means of study of the history "not to revive the deceased, but to lead out the alive from the bog" (Iakob). History and his knowledge is the most important precondition of further development of ethnic psychology, establishment of national character, monolithic status of its will. When burying the history, any people loses national features, future landmarks, basically caused by the history and enters the way of degradation – this is Iakob's attitude in relation to history.

Namely the deep knowledge of historical evidence allowed Iakob Gogebashvili, along with like-minded persons, to repel not so rare attacks of falsifiers of Georgian history. Iakob stood against nihilism in relation to Georgian nation and its past, which didn't recognize the importance of historical heritage, didn't see its educational power. Iakob also criticized Marxist nihilism against our past, that caused its cosmopolite aspirations. Groundless, unfounded attitude of historians who falsify our past (Senkovsky, Pogodin, Patkanov...) has been reasonably denied by Iakob and contemporary Georgian researchers basing on serious scientific data, original surveys and foreign historians' writings. Iakob impeccably specified the hidden agenda of falsifiers – to seed among the people the feeling of despair, acceptance with the fate by diminution of our past, and declaring of its nothingness.

მარიამ ჩხარტიშვილი,

ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქეთევან მანია

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ქართული იდენტობის წრთობა „ივერიის“ 1879 წლის პუბლიკაციების მიხედვით

➤ *საკითხის შესწავლის მდგომარეობა და პრობლემის დასმა*

წინამდებარე წერილი ნაწილია იმ ვრცელი გამოკვლევისა,¹ რომელიც მიზნად ისახავს აღადგინოს ქართველი ერის ფორმირების ხანგრძლივი პროცესი. ნაშრომი ეფუძნება ექსკლუზიურად „ივერიის“ მონაცემებს, რომელიც, როგორც ცნობილია, წარმოადგენდა ერთ-ერთ ყველაზე უფრო გავლენიან პერიოდულ გამოცემას მეცხრამეტე საუკუნის საქართველოში.

ამჯერად ანალიზის ფოკუსშია 1879 წლის ნომრები.

ფართოდ გავრცელებული თვალსაზრისის თანახმად აღნიშნული საუკუნის მეორე ნახევარი არის ხანა, როცა ჩამოყალიბდა ქართველი ერი. მიუხედავად იმისა, რომ ამ დასკვნას ჩვენ არსებითად სწორად ვთვლით, ქართულ ისტორიოგრაფიაში აღნიშნული პროცესის რეპრეზენტაცია არ გვეჩვენება დამაკმაყოფილებლად. საქმე ისაა, რომ ქართველი ერის წარმოშობის შესახებ მსჯელობა არსებითად არ სცილდება ამ ფაქტის უბრალო აღნიშვნას. პრობლემის კვლევაში არსებული ხარვეზის მიზეზი ნაწილობრივ არის მარქსისტული სოციოლოგია, რომელსაც, როგორც თეორიულ ბაზისს, ეფუძნება საკითხის შესახებ არსებული ნაშრომების დიდი ნაწილი.²

საქმე ისაა, რომ ეროვნული კონსოლიდაციის პროცესის რეპრეზენტაციისათვის, უპირველეს ყოვლისა, საჭიროა ნაციონალური იდენტობის ჩამოყალიბების პროცესისათვის თვალის მიდევნება. აი, სწორედ ეს ვერ ხერხდება მარქსისტული სოციოლოგიის ჩარჩოებში, რომელიც, მიუხედავად იმისა, რომ თავისთავად მძლავრ

¹ გამოკვლევა განხორციელდა რუსთაველის ფონდის მიერ დაფინანსებული (გრანტი 02-08) პროექტის ფარგლებში „ბეჭდური მედია და ქართული ნაციონალური იდენტობის წრთობის პროცესი: ილიას „ივერია“.

² ამ შემთხვევაში მხედველობაში გვაქვს ძირითადი ტენდენცია, რომელსაც, სამწუხაროდ, ვერ კიდევ ვერ ცვლის ბოლო ხანებში არსებული მონაცემების თანამედროვე დასავლური თეორიების ჩარჩოებში გააზრების ცდები. მხედველობაში გვაქვს როგორც ჩვენი: **ჩხარტიშვილი, 2007: გვ. 215-243; მანია, 2010: გვ. 84-98; ჩხარტიშვილი, 2010: გვ. 318-319; ჩხარტიშვილი, მანია, 2010: გვ. . 472-483;** ასევე კოლეგათა ნაშრომები: **პატარიძე, 2005; ჩხაიძე, 2009; სონღულაშვილი, 2010;** საკითხის შესწავლის მდგომარეობის უფრო დეტალური დახასიათებისათვის იხ. **მ. ჩხარტიშვილი, ქ. მანია, 2010: გვ. 159-189.**

ამხსნელობით სისტემას წარმოადგენს, ნაკლებ ყურადღებას აქცევს იდენტობის შესწავლისათვის მნიშვნელოვან ისეთ ფაქტორებს, როგორებიცაა საზოგადოებრივი ღირებულებები, აღქმები მახსოვრობები, სიმბოლოები.

ჩვენ მიზნად ვისახავთ ქართულ ისტორიოგრაფიაში დღეისათვის ჯერ კიდევ გაბატონებული ამგვარი დამოკიდებულების გადასინჯვას და ქართველთა ნაციონალური კონსოლიდაციის ისტორიის დეტალური სურათის აღდგენას მარქსიზმისაგან განსხვავებული თეორიული მიდგომის ფონზე.

ნაციონა და ნაციონალიზმის ცნებების გაგებისას ჩვენ ვეფუძნებით ეთნოსიმბოლისტურ პარადიგმას, კერძოდ, ეთნოსიმბოლიზმის ერთ-ერთი ფუძემდებლის ე. სმითის ნაშრომებს; ჩვენ ვიზიარებთ აღნიშნული მეცნიერის თვალსაზრისს იმის თაობაზე, რომ სხვადასხვა ქვეყანაში, მიუხედავად ისტორიული ვითარების ნაირგვარობისა, ნაციონალისტური იდეოლოგიები ემყარებიან ერთი და იმავე ტიპის რწმენით სისტემებს და კულტურულ რესურსებს, რაც ნიშნავს იმას, რომ ნაციონალიზმის ძირითად ცნებებს და ფუნდამენტურ იდეალებს აქვთ უნივერსალური ხასიათი; მართებულად ვთვლით ეთნო-ნაციონალიზმის ფენომენის ე. სმითისეულ დახასიათებას; ვეთანხმებით მტკიცებულებებს ნაციის, როგორც კულტურის ფორმის, თაობაზე და ნაციონალიზმის ისტორიციზმის და ნაციონალური იდენტობის ფორმირების პროცესში ჰუმანიტარული ინტელიგენციის განსაკუთრებულ როლის შესახებ. (ვრცლად იხ. სმითი, 2004; სმითი, 2008).

➤ **წყაროს რეპრეზენტატულობა.**

როგორც საყოველთაოდ არის გაზიარებული, მედია გადამწყვეტ როლს თამაშობს კოლექტიური კულტურული იდენტობების ჩამოყალიბებასა და მათ შემდგომ განვითარებაში. პოსტ-მოდერნული ეპოქა ხასიათდება თვისებრივად ახალ ტექნოლოგიებს დაფუძნებული მედია-საშუალებებით, რომლებიც არსებული მსოფლიო წესრიგის აფეთქებას უქადიან ინვევენ რა გლობალურ და ნაციონალურ იდენტობებს შორის ურთიერთობის დაძაბვას როგორც პოლიტიკურ, ისე კულტურულ დონეებზე. თავის დროზე ამგვარი მძლავრი იმპულსი ჰქონდა დამწერლობის გამოგონებას. წერილობითი ენები ხელს უწყობდნენ ეთნიკური ერთობების წარმოქმნას. რაც შეეხება იდენტობრივი ევოლუციის ნაციონალურ ეტაპს, იგი უკავშირდება ბეჭდური მედიას, რომელიც წარმოადგენდა წინაპირობას სტანდარტული ბეჭდური ენების წარმოქმნისათვის. ბეჭდური მედია ხელს უწყობს საერთო ეროვნული მასშტაბის მკითხველთა ქსელის „წარმოსახვით საზოგადოების“ (ბენედიქტ ანდერსონის მიერ შემოტანილი ტერმინია³) ჩამოყალიბებას.

ასე რომ, ბეჭდური მედია არის ნაციონალიზმის პროცესის არამარტო ამსახველი, არამედ ამ პროცესის კატალიზატორიც. ეს ორმაგი როლი აქცევს მას სრულიად შეუცვლელ წყაროდ აღნიშნული საკითხის კვლევისათვის.

პირველი ბეჭდური წიგნი ქართულ ენაზე თარიღდება XVII საუკუნით. რო-

³ბეჭდური მედიის და ბეჭდური კაპიტალიზმის განსაკუთრებული როლის შესახებ ნაციის ფორმირების პროცესში (იხ. Anderson, 1983); კოლექტიურ კულტურულ იდენტობაზე დაფუძნებული ერთობების წარმოქმნასა და განვითარებაზე მედიის იმპულსის შესახებ (იხ. Morley, & Robins, 1995);

გორც ცნობილია, ეს იყო რომში კათოლიკე მისიონერების მიერ 1629 წელს გამოცემული „ქართულ-იტალიური ლექსიკონი“. მაგრამ აღნიშნულიწარმოადგენდა განკერძოებულ ფაქტს და მას არ შეეძლო ქართული იდენტობის განვითარებაზე არსებითი გავლენის მოხდენა. მეთვრამეტე საუკუნეში სიტუაცია შეიცვალა, დაიწყო წიგნების ბეჭდვა თავად საქართველოში. მხედველობაში გვაქვს მეფე ვახტანგ VI სტამბაში დაბეჭდილი წიგნები. მეცხრამეტე საუკუნიდან ბეჭდვის პროცესი იღებს ინტენსიურ ხასიათს. 1819 წელს გამოდის პირველი ქართული გაზეთი. აქედან მოყოლებული პერიოდული პრესა იწყებს მნიშვნელოვანი როლის თამაშს ქართული ერთობის განვითარებაში. ამ გამოცემებს შორის სრულიად განსაკუთრებულია „ივერიის“ მნიშვნელობა როგორც ერთ-ერთი ყველაზე ხანგრძლივად გამომავალი ბეჭდური მედიისა (1877 წლიდან 1906 წლამდე გამოდიოდა უწყვეტად თუ არ ჩავთვლით იმ მცირე დროის მონაკვეთს, როცა ის დროებით დახურული იქნა). როგორც ცნობილია, „ივერიის“ დამფუძნებელი, და რედაქტორიც მრავალი წლის განმავლობაში იყო ქართული ნაციონალიზმის „მთავარი არქიტექტორი“, „ქართველი ერის მამა“ ილია ჭავჭავაძე.

„ივერია“ დაფუძნებულ იქნა 1877 წლის 3 მარტს. თავიდან იყო ყოველკვირეული გაზეთი, 1879-1885 წლებში გამოდიოდა როგორც ყურნალი, ხოლო 1886 წლიდან დახურვამდე კვლავ იყო გაზეთი.

➤ ნაციონალური კონსოლიდაციის პროცესის ინდიკატორები.

კოლექტიურ კულტურულ იდენტობაზე აღმოცენებული ეთნიკური ერთობის ნაციონალური ერთობად გარდაქმნის პროცესს ახასიათებს საზოგადოებრივი ყურადღების კონცენტრირება გარკვეული თემებისადმი. ეს თემები და მათადმი საზოგადოებრივი ინტერესის ინტენსივობა ნაციადქმნადობის პროცესის ინდიკატორებად შეიძლება განვიხილოთ.

ერთ-ერთი ასეთი თემა ეს არის ხალხი. ხალხი, როგორც სოციალური იდენტობის მქონე ჯგუფის აღმნიშვნელი სიტყვა აღნიშნულ პროცესში იქცევა კოლექტიურ კულტურულ იდენტობაზე დაფუძნებულ ერთობის ანუ ნაციის აღმნიშვნელ სიტყვად.⁴

ხშირად, ნაციონალისტურ იდეოლოგიაში ხალხი იგივედება გლახობასთან. ამ უკანასკნელის იდეალიზაცია ნაციონალიზმის უნივერსალია.⁵

⁴ „მოდრაობა ნაციონალური პურიფიკაციისაკენ დემოტიკური ეთნო-ნაციონალიზმს უბიძგებს წარმოაჩინოს ხალხი როგორც ჭეშმარიტებისა და კეთილშობილების საუნჯე და ჭეშმარიტად ეროვნული ღირებულებების განმასახიერებელი“. იხ. Smith, 1999: გვ.196. „ხალხის“ კონცეპტის განსაკუთრებულობას ნაციონალისტურ იდეოლოგიაში ხაზს უსვამს ნაციონალური კვლევების აღიარებული ავტორიტეტი ლიაჰ გრინფელდი. კერძოდ, იგი შენიშნავს: „ნაციონალიზმის სპეციფიკურობა, ის რაც ეროვნებას განასხვავებს სხვა ტიპის იდენტობებისაგან, მომდინარეობს იმ ფაქტიდან, რომ ნაციონალიზმი ინდივიდუალური იდენტობის წყაროს ხედავს „ხალხში“, რომელიც წარმოუდგენია სუვერენობის მატარებლად, ლოიალობის უმთავრეს ობიექტად და მასობრივი სოლიდარობის საფუძვლად“. იხ. Greenfeld, 1993: გვ. 3;

⁵ „...მეთვრამეტე საუკუნიდან მოყოლებული.. ევროპა პირდაპირ წაილეკა რომანტიკული აღფრთოვანებით გლახობისადმი, რომელსაც მიიჩნევდნენ სუფთად, უბრალოდ და გაუხრწნელად..“ იხ. Hobsbaum, 2008: გვ. 103;

ნაციონალიზმის უმთავრეს ცნებას ავთენტურობა წარმოადგენს. თვითიდენტიფიკაცია არის მისი მთავარი საზრუნავი. ამიტომ იძენს განსაკუთრებულ მნიშვნელობას საკუთარი ხასიათის გამოკვეთა და ყველაფერში უნიკალობის ძიება: „ნაციონალური იდენტობის იდეალი კოლექტიური ხასიათისადმი ინტერესით და მისი ისტორიულ-კულტურული კონტექსტით გამოირჩევა“ (სმითი, 2004: გვ. 53), მიუთითებს ე. სმითი. მას იქვე მოჰყავს ციტატები ჟ. რუსოს და ი. ჰერდერის ნაშრომებიდან, როგორც ილუსტრაცია იმისა, თუ რა მნიშვნელობას ანიჭებს ნაციონალიზმი თვითობას (სმითი, 2004: გვ. 53-54.).

ე. სმითის მითითებით, ნაციებს საკრალური საფუძვლები აქვთ. საკრალურობის ერთ-ერთ წყაროს წარმოადგენს სამშობლო მიწის, როგორც წმინდა მიწის, განცდა, რომელიც უკავშირდება საერთო ბედისწერას, ქვეყნისათვის თავშენიწულ გმირებს, რომელთა ხსოვნის რიტუალური გააქტიურება ერთობის წევრთა ცნობიერებაში ნაციონალისტ ლიდერთა მუდმივ საზრუნავ შეადგენს. როგორც ეს მითითებულია სპეციალურ ლიტერატურაში, ერთობის ნაციონალიზაციის პროცესში ხდება წმინდა მახსოვრობათა ტერიტორიალიზება და გმირული ისტორიული ეთნოლანდშაფტების ჩამოყალიბება (Smith, 2003: გვ. 161-165).

ნაციონალიზმის იდეოლოგიების საერთო ადგილი წარმოადგენს წარსულის იდეალიზაციას. ყურადღების გამახვილებას ერთობის წარსულის „ოქროს ხანაზე“ აქვს დიდი სოციალური მნიშვნელობა. ამით ხაზი ესმება ერთობის განგრძობადობას, აგრეთვე, ისახება სასურველი საერთო მომავლის პერსპექტივაც. როგორც მართებულად მიუთითებენ, ნაციონალიზმის იდეოლოგია, ერთდროულად მოიაზრებს სამივე დროს: აწმყოს, რომელიც მოსაწონი არ არის („არ გვწყალობს“), წარსულს, რომელიც დიდებული იყო და მომავალს, რომელიც იმედია, რომ კარგი იქნება, რახან ერთობის ცხოვრებაში იყო პერიოდი, რომლის დროსაც მან გამოავლინა თავისი დიდებულება და სიცოცხლისუნარიანობა. არსებითად მომავლის დასაფუძვლებას ემსახურება კონცეპტი „ოქროს ხანა“ და ამდენად იგი ნაციონალური კონსოლიდაციის უმთავრეს ინდიკატორს წარმოადგენს (Smith, 2003: გვ. 161-165).

ნაციონალური იდენტობა ყოველთვის იკვეთება „მნიშვნელოვან სხვასთან“ მიმართებაში. არსებობენ „გარეშე სხვები“, ანუ სხვა ქვეყნები, აგრეთვე, „შინაური სხვები“, ანუ ქვეყანაში მცხოვრები ეროვნული უმცირესობები თუ ეთნიკური ჯგუფები, რომლებიც გამოწვევას წარმოადგენენ ნაციონალური ერთობისათვის. ნაციონალიზაციის ეპოქა ნაკლებ ტოლერანტულია უცხოთა მიმართ, განსაკუთრებით შინაურ უცხოთა მიმართ (Smith, 2003: გვ. 192). სხვისადმი ამგვარი დამოკიდებულება და „ავთენტურობის კულტი“, რაც ნაციონალიზმის იდეოლოგიის უმთავრესს მახასიათებელს წარმოადგენს, ურთიერთდაკავშირებული პროცესებია: სწორედ ავთენტური თვითის ძიება და საკუთარ უნიკალობაზე კონცენტრირება ინვესტ შეურიგებლობას უცხოსადმი. ამიტომ *ჩვენ/სხვა* ოპოზიცია ნაციის მშენებლობის პროცესში იძენს განსაკუთრებულ შინაარსსა და სიმძაფრეს.

განსაკუთრებული ხდება ერთიანობის განცდაც, იკვეთება კოლექტიური „ჩვენ“-ის ცნება. ნაციონალიზმის ზოგიერთ პროექტში ეს „ჩვენ“ ეფუძნება სისხლით ნათესაობას.

კომუნიკაციის საშუალებები ასევე საგანგებო ზრუნვის საგანი ხდება, რა-

დგან ნაციის წარმოშობა სწორედ ამ კომუნიკაციაზე არის დამოკიდებული. ენა და განათლება⁶ არის ასეთი საშუალებანი, რომლებიც ერთად იძლევა ერთობის ჰომოგენიზაციის საფუძველს.

განსაკუთრებულ საზრისს იძენს ქალის სოციალური პოზიციის თემაც. საქმე ისაა, რომ ნაციონალიზმს აქვს სახალხო ხასიათი და ამიტომ ცდილობს მოშალოს ყოველგვარი უთანასწორობა⁷, მათ შორის, გენდერული უთანასწორობაც, რათა სოციალურად სრულიად ერთგვაროვანი გახადოს ერთობა. ამიტომაც ქალთა საკითხი, საზოგადოების წევრებად ამ „დამუწვებული ჯგუფის“ გარდაქმნის პრობლემა ასევე ნაციონალიზმის უნივერსალური რეპერტუარის ნაწილია.

ყველაფერი, რაც ითქვა, მრავალი ქვეყნის გამოცდილების საფუძველზე შედგენილი და განზოგადებული სურათია. ნაციონალიზმის იდეოლოგიასთან აღნიშნული საკითხების კავშირის შესახებ არსებობს დიდძალი სპეციალური ლიტერატურა დასავლეთში. ამჯერად, ჩვენ ვიმონუმებთ მხოლოდ რამდენიმეს, კონკრეტულად მათ, რომლებიც საქართველოში ხელმისაწვდომია. მკითხველისათვის მაინც ყველაზე დიდი სამსახურის განევა შეუძლიათ სათანადო ლიტერატურის ქართულენოვან თარგმანებს, მათ შორის, ე. დ. სმითის იმ ორ მონოგრაფიასაც, რომლებიც წინამდებარე ნაშრომის დასაწყისშივე დავასახელებთ.

ამგვარად, ნაციონალური კონსოლიდაციის პროცესის უმთავრეს ინდიკატორებად შეიძლება მივიჩნიოთ საზოგადოებრივი ინტერესის გაჩენა ისეთი თემებისადმი როგორცაა ხალხი, განათლება, მშობლიური ენა, სამშობლო მიწა, სხვები, ჩვენი ერთობა, ჩვენი ხასიათი, ჩვენი კულტურა, ჩვენი ბედი, ჩვენი ქალები და ა.შ. სწორედ მათი გათვალისწინებით ქვემოთ არის განხილული „ივერიის“ პუბლიკაციები.

➤ მასალის ანალიზი.

ამჯერად, როგორც ითქვა, ჩვენ დავაკვირდებით ქართული იდენტობის ფორმირების პროცესს „ივერიის“ 1879 წლის პუბლიკაციების მეშვეობით. ამ წელს

⁶ქართული ენის, როგორც იდენტური მარკერის შესახებ იხ. ჩვენი ზემოთ დასახელებული სტატია მ. ჩხარტიშვილი, ქ. მანია. ქართული იდენტობის ენობრივი მარკერი პრემოდერნულ ხანაში და ნაციონალური კონსოლიდაციის ეპოქაში; ხოლო განმანათლებლობის პროექტისა და „დიდი იდენტობების“ ანუ ნაციონალური იდენტობების ურთიერთკავშირის შესახებ იხ. გ. თევზაძე. რა არის განმანათლებლობა? ჟურნალი სოლიდარობა (საინტერნეტო ვერსია).

⁷ნაციონალიზმი წარმოიშვა როგორც დემოკრატიის ფორმა: „სუვერენობის დაკავშირება ხალხთან და აღიარება სხვადასხვა ფენის ფუნდამენტური თანასწორობის პრინციპისა, რაც მოდერნული ნაციონალური იდეის არსებას წარმოადგენს, ამავე დროს დემოკრატიის ბაზისური მტკიცებულებაა. დემოკრატია დაიბადა ეროვნობის აზრით.. ეს ორი არსებითად ურთიერთდაკავშირებულია, და არცერთი მათგანის გაგება არ შეიძლება ამ კავშირის მიღმა.. თავიდან ნაციონალიზმი ვითარდებოდა როგორც დემოკრატია. და სადაც თავდაპირველი განვითარების პირობები უცვლელია, ამ ორის იგივეობაც შენარჩუნებულია. მაგრამ ნაციონალიზმი გავრცელდა სხვადასხვა გარემოში და ნაციის იდეაში აქცენტი სუვერენობიდან გადავიდა ხალხის უნიკალობაზე. შედეგად ნაციონალიზმისა და დემოკრატიის თავდაპირველი იგივეობა დაიკარგა. ამ დასკვნიდან გამომდინარეობს ის აზრი, რომ დემოკრატიის ექსპორტი შეუძლებელია. ზოგიერთი ნაციისათვის ის თანდაყოლილი მიდრეკილებაა, მაშინ, როცა სრულიად უცხოა სხვებისათვის, რომელთაც არ შეუძლიათ მისი მიღება ან განვითარება, რადგან ამის გაკეთება მათგან მოითხოვს იდენტობის შეცვლას“ (Greenfeld, 1993: გვ.10).

„ივერია“ უკვე ყოველთვიური ჟურნალია. თუმცა მეთერთმეტე-მეთორმეტე ნომერი არ გამოსულა, რის შესახებაც ჟურნალში ჩაკრული განცხადება ატყობინებს მკითხველებს. აღნიშნულის მიზეზი, როგორც ამას, მომდევნო წლის პირველი ნომრის განცხადებიდან ვგებულობთ, ყოფილა რედაქციის სურვილი ჟურნალი „ივერია“ უფრო კრებულს დამსგავსებოდა, ვიდრე პერიოდულ გამოცემას. შესაბამისად, ჩვენი კვლევის ობიექტია 10 ნომრის მასალა.

ჟურნალს აქვს რამდენიმე ძირითადი განყოფილება - ბელეტრისტიკული, წერილების და ქრონიკის განყოფილებები. ბელეტრისტიკის განყოფილებაში გამოქვეყნებულია რომანები, მოთხრობები, პოემები, ლექსები, როგორც ორიგინალური, ისე თარგმანები; წერილებში მოცემულია ისტორიული, კრიტიკული, ეთნოგრაფიული ხასიათის ნაშრომები; ქრონიკაში განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა „შინაურ მიმოხილვას“, სადაც გაშუქებულია ჩვენი ქვეყნის ყოველ კუთხეში განვითარებული მოვლენები. საყურადღებოა ის გარემოება, რომ რედაქციას ყველა კუთხეში ჰყოლია სანდო პირები, რომელთაგანაც იღებდა ინფორმაციას. გარდა შინაური მიმოხილვისა, გამოქვეყნებულია რუსეთისა და საზღვარგარეთის ქვეყნების ვითარების მიმოხილვა. სამეცნიერო ქრონიკაში განხილულია ჩვენი ქვეყნის ისტორიისათვის საინტერესო საკითხებზე შექმნილი ქართული და უცხოენოვანი სამეცნიერო წერილები. ასევე საინტერესო მასალები

არის გამოქვეყნებული თეატრის ქრონიკაში, სადაც მოცემულია ქართულ სცენაზე წარმოდგენილი პიესების, შემსრულებლების ხელოვნების კრიტიკული გარჩევა.

აქვე დავძენთ, რომ „ივერია“. ითვალისწინებს ქვეყანაში არსებულ მძიმე სოციალურ ვითარებას და თავის მკითხველებს აძლევს შესაძლებლობას ნაწილ-ნაწილ გადაიხადონ ჟურნალის საფასური. ასევე ზრუნავს ჟურნალის მკითხველამდე დროზე მისვლის შესახებ - თუ დაგვიანებას ექნება ადგილი, ითხოვს აუცილებლად შეატყობინონ რედაქციას.

განსახილველ წყაროში თვალსაჩინოდ არის წარმოდგენილი ქართული ერთობის ყოველდღიური არსებობის ამსახველი სურათები. კორესპონდენციები შეეხება საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროს — იქნება ეს სოციალური, ეკონომიკური, პოლიტიკური თუ კულტურული საკითხები, ქვეყნის შიგნით და გარეთ მიმდინარე მოვლენები.

ჟურნალის 1879 წლის პირველი ნომერი იხსნება დიმიტრი თავდადებულის ისტორიის გადმოცემით. ნაციის ერთობის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს, როგორც ითქვა, წარმოადგენს ქვეყნისთვის თავდადებულ გმირთა ხსოვნის გაძლიერება. სწორედ ნაციონალური იდეების გავრცელებას ეწეოდა ხალხში ბექდური მედია „ივერიის“ სახით, რითაც ხელს უწყობდა ერის თვითცნობიერების ამაღლებასა და განვითარებას. ამ მხრივ გამორჩეულია დიმიტრი მეფის თავდადება ქვეყნისა და სარწმუნოებისათვის. დიმიტრი მეფის მოღვაწეობაზე, ერისათვის თავდადებაზე, მისი როგორც მეფის მოვალეობაზე, ჩვენ 1878 წლის ნომრების (სადაც პოემის 12 მუხლი იყო გამოქვეყნებული) განხილვისას გვაქვს მოცემული (ჩხარტიშვილი, მანია, 2010: გვ. 174-176). ჩვენი დაკვირვების ობიექტია ხალხის დამოკიდებულება ამ საკითხისადმი. როგორ შეხვდა ხალხი დიმიტრის გადაწყვეტილებას. სათათბიროდ შეკრებილი დარბაზი თხოვს მეფეს არ გაემგზავროს საყა-

ენოში და არ დააობლოს ერი. ერი ჯარის შეგროვებას და მტერთან შებრძოლებას ურჩევს მეფეს. ქუდზე კაცი გამოვალთო ქვეყნის დასაცავად - ევედრებოდა ხალხი დიმიტრის. ერთმა მოხუცებულმა თავისი ორივე ვაჟიშვილი ჩააყენა ქვეყნის სამსახურში და უთხრა მეფეს:

... ჩემს ქვეყანას მტლად დაუდე!
ომში, მეფევ, გიჩვენებენ
რა ლომებს ზრდის ქართველის ბუდე.

ხალხი უბრძოლველად დამორჩილებას სახელოვან სიკვდილს ამჯობინებდა:
თუ ვერა ვძლევთ, დავიხოცნეთ
სახელითა და დიდებით...

პოემაში უმეფოდ დარჩენა ობლობასთან, უმამობასთან არის გაიგივებული. ამავე დროს ხალხს გაცნობიერებული აქვს მეფისადმი ერთგულება, რომ ქვეყნისათვის ერთგულების ტოლფასია. დიმიტრის ეამა ხალხის ერთგულება. იგი ასეთ პასუხს აძლევს ბერიკაცს:

შაბაშ ქართველს!... გული თურმე
სიკვდილამდე გულად რჩება.

მაგრამ მეფეს მტკიცედ ჰქონდა გადანყვეტილი საყაენოში გამგზავრება. იგი ფიქრობდა, რომ მისი ქვეყანა მის მსხვერპლს ითხოვდა:

მე ერთი ვარ, თქვენ მრავალი,
გვიჯობს ერთით ბევრის რჩენა,
თუ თქვენ მე არ გემეტებით,
მე რად გაგიმეტოთ თქვენა?....

ასეთ შემთხვევაში მეფე ქვეყნის ჭირთა მძლედ უნდა იქცეს და საჭიროების შემთხვევაში სიცოცხლეც უნდა გაიღოს. ეს მისი როგორც მეფის, უმთავრესი მოვალეობაა ქვეყნის წინაშე.

მაშ რად არის მეფე მეფედ
თუ არ ქვეყნის ჭირთა მძლეა?
თუნდაც მოჰკვდეს ქვეყნისათვის
ეგ სიკვდილი სიცოცხლეა...

ამბობს დიმიტრი და მიდის. უკან მთელი კრებული მისტირის- ერი, ბერი, გლეხობა და დიდკაცობა ცრემლებით აცილებს ქვეყნისთვის თავდადებულ მეფეს. ურთიერთდანიშნულება, ერთგულება, მამულის სიყვარული, აი, რა აკლდა ილიას საქართველოს. სწორედ, ამ უზენაესი ღირებულებების გაძლიერებას და განმტკიცებას ემსახურებოდა ისტორიული პოემების პუბლიკაცია (1).

ქართული ერთობის წარსულის იდეალიზაციასთან ერთად განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა თანადროული მწიგნობრობის განვითარებაზე ზრუნვას. ყოველი მწერლობა ხალხის ცხოვრების გამომხატველია და, შესაბამისად, აუცილებელი იყო ზრუნვა მწიგნობრობის საქმის წინმსვლელობაზე, წიგნების გამოცემის მომრავლებაზე, მათ ხარისხზე, რადგან საზოგადოება მწერლობაში და ხელოვნებაში ეძებს თავის გულის და გონების მოთხოვნილების დაკმაყოფილებას. წერილში, ავტორი პ. უმიკაშვილი, კრიტიკულად აფასებს მის თანამედროვე დანიშნულებულ საზოგადოებას. აღნიშნავს, რომ მათი დიდი ნაწილი, რომელთაგანაც მწერლები

გამოდიან, ამაოებას მისცემია და ქარაფშუტა ცხოვრებას ენევა. ამ სამწუხარო სურათმა განაპირობა ის გარემოება, რომ თითო-ოროლას გარდა, ჩვენს მწერლებს სამოქმედო ასპარეზად ჟურნალ-გაზეთობა აურჩევია. მწერლების მცირე ნაწილსაც კი, რომლებსაც მწერლობა აურჩევიათ, ქართული მწერლობისათვის ზურგი შეუქცევიათ და უცხოური მწერლობის სამსახურში ჩამდგარან. ამით, საბოლოო ჯამში, სავალალო მდგომარეობაში ჩავარდა ქართული კულტურის საგანძური - ქართული მწერლობა გაღარიბების საფრთხის წინაშე დადგა. ასეთ ვითარებაში განუზომელია პუბლიკაციის მნიშვნელობა. იგი უპირველესად შეახსენებს საზოგადოებას ვალდებულებას- გაუფრთხილდეს საუკუნეებით შემონახულ ძვირფას საუნჯეს და იზრუნოს ქართული მწერლობის წარმატებისათვის. აქვე, ავტორის შენიშვნით, გამომცემლები ქართული საუნჯის სალაროს მიადგნენ და მიჰყვეს ხელი დედა ლიტერატურის ნაშრომთა გამოცემას. ამით ხალხს მიაწოდეს ძვირფასი სახალხო კუთვნილება. გამომცემლებმა საქმიანობა პატარ-პატარა ნიგნების ბეჭდვით დაიწყეს, არსებული ეკონომიკური მდგომარეობის გათვალისწინებით, რადგან ფინანსური თვალსაზრისით ნაკლებ ხარჯთან იყო დაკავშირებული. ეს საკმაოდ გაბედული და მართებული ნაბიჯი იყო და ხალხის მოთხოვნილების გარკვეულწილად დაკმაყოფილებას ისახავდა მიზნად. ავტორი ურჩევს ქართველ მწერლებს კრიტიკის ნაცვლად სათანადო მონაწილეობა მიიღონ ამ საშვილიშვილო საქმეში. ხაზგასმით მიუთითებს, რომ ამათმა შრომამ ყველა მწერალს და ხალხის კეთილისმყოფელს უნდა მოაგონოს თავიანთი ვალდებულება ხალხისადმი, ხალხის განათლებისა და წარმატებისადმი - „რა გვაქვს ეხლა საერთოდ ყველასათვის თვალსაჩინი ძვირფასი შემაერთებელი, ამამალღებელი, გამაკეთილშობილებელი თუ არ სამშობლო ლიტერატურა და ენა? განათლებისა და ხალხის წარმატებისათვის ერთი საჩენი რამა გვაქვს, რომელშიაც მჭიდროდ აერთებს განათლებულ საზოგადოებასა და უსწავლელ, უცოდინარ ხალხსა. იმ წამში, როდესაც ჩვენი ლიტერატურა დაიპრიტება, მაშინვე შეწყდება ერთობა და კავშირი განათლებულსა და გაუანათლებელს კაცში“. ამიტომაც ქართული მწერლობის ნიმუშების გამოცემა საყურადღებო იქნებოდა, ერთი მხრივ, ქართული კულტურის პოპულარიზაციისათვის, მეორე მხრივ, ეროვნული ერთობის კონსოლიდაციისათვის (1).

ეროვნული ლიტერატურის მნიშვნელობაზე მსჯელობა გრძელდება ნ. დავითაშვილის წერილში „ფიქრი და შენიშვნა“. ლიტერატურას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მძიმე ცხოვრების გამო გულგატეხილი და დაბეჩავებული ხალხის მიმართულების განსაზღვრასა და წარმატების გზაზე დაყენებაში. მაგრამ XIX ს-ის II ნახევრის მწერლობა, ავტორის შენიშვნით, დაშორებულია მის უმთავრეს დანიშნულებას, ქართულმა მწერლობამ შეიძინა შეუწყნარებელი ხასიათი „სხვისი ანაბრობა, სხვისი ჭკუით ფიქრი“. ამით, ავტორი მიუთითებს, არა სხვისი ჭკუის მონაგარის უკუგდებაზე, არამედ იმაზე, რომ ყოველ ხალხს და ქვეყანას აქვს თავისი საკუთარი ხასიათი, რომლითაც იგი განირჩევა სხვა ხალხისა და ქვეყნისაგან. ლიტერატურის თვითმყოფობა აუცილებელი პირობაა წარმატების გზაზე. თუ კაცის ჭკუა-გონება ყმანვილობიდანვე გამოზრდილია უცხო ენაზე, სწავლა-განათლება უცხო-ენაზე მიუღია, იგი სანახევროდ ამოგლეჯილია თავის სამშობლოდან, სანახევროდ დაკარგულია თავისი ქვეყნის ჭკუა-გონებით მოღვაწეობისათვის -

„თვით-მყოფობა, თვითმოღვაწეობა ჭკუა-გონებისა არის ამის თამასუქი ლიტერატურის წარმატებისათვის და განვითარებისათვის; განსაკუთრებული თვისება, თავისებური ფეროვნება არის ის ნიადაგი, ის სფერა სადაც ფრთას ისხამს საგვარ-ტომო, სახალხო ლიტერატურა“ (1).

ქართული ერთობის კონსოლიდაციისათვის აუცილებელ პირობას წარმოადგენდა მყარი ეკონომიკური ერთობის შექმნა. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა წერილების სერია „ცხოვრება და კანონი“, რომლის ავტორია ი. ჭავჭავაძე. წერილებში ასახულია საზოგადო ცხოვრებაში მომხდარი ცვლილებები. განხილულია 1864 წლიდან გლეხთა ყმობისაგან განთავისუფლების საკითხი, რუსეთის მთავრობის მიერ გატარებული რეფორმების სარგებლიანობის თუ ადგილობრივ ჩვეულებასთან შეთანადების პრობლემა. ჩვენთვის განსახილველ პერიოდში ქვეყნდება თვითმმართველობის რეფორმის საკითხის ანალიზი. ავტორი მკითხველებს წარმოუდგენს თვითმმართველობის შინაარსს, განსხვავებას ცენტრალიზაციასა და დეცენტრალიზაციას, სახელმწიფო გამგეობისა და თვითმმართველობის ფორმას შორის. შემდგომ გადადის 1861 წლის თვითმმართველობის საკითხში წესდების ნაკლის გაანალიზებაზე. როგორც წერილიდან ვგებულობთ, წესდებამ თვით რუსეთის შიდა გუბერნიებშიც ვერ გაამართლა. თუმცა შიდა იმპერიის წესდებაში გარკვეული სიკეთეც გამოკვეთილა - კანონმდებელს ყურადღება მიუექცა იქაური სოფლის ვითარების, ეკონომიკურ, ოჯახობრივ და საზოგადოებრივ წყობისათვის. ჩვენი წესდება პირდაპირ იქნა გადმოღებული რუსეთიდან, რაც უმთავრესი მიზეზი გახდა ჩვენებური მმართველობის უვარგისობისა — იგი არ იყო აღმოცენებული ჩვენი სოფლის შინაურ მონყობილობაზე, მის ეკონომიკურ, ოჯახობრივ და საზოგადოებრივ ვითარებაზე.

ი. ჭავჭავაძე ყურადღებას ამახვილებს თვითმმართველობის წესდებაში არსებულ მეორე უმნიშვნელოვანეს ნაკლზეც, რაც მდგომარეობდა ხმის და არჩევანის თავისუფლების შეზღუდვაში. წესდების მიხედვით ხმის და არჩევანის უფლება ჰქონდათ მხოლოდ კამერალურ აღწერაში ცალკე კომლად დასახელებულ სახლის უფროს გლეხებს. იგი მიუთითებდა, რომ თვითმმართველობიდან ვისიმე გამოკლება დაუძლეურება წარმატებისათვის მიმართული ღონისა. წარმატებისათვის, საჭიროა, რომ ყოველნი ძალნი ერთობისანი ერთად, ერთგვარად იყვნენ მიდრეკილნი და მიწვეულნი, თვით წარმატებაც, განვითარებაც მაშინ არის ჭეშმარიტი და ნაყოფიერი, როცა ყველანი ერთგვარად ჰსწვდებიან საერთო სიკეთეს, ერთგვარად და ერთ-სახით გაჭირების უღელს ეწევიან და თანასწორად ინაწილებენ უფლებას და მოვალეობას (1).

განსახილველი ჟურნალის „შინაურ მიმოხილვაში“, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ცხოველმყოფელი სურათებით არის წარმოდგენილი ქართული ერთობის ყოველდღიური ცხოვრების ამსახველი მოვლენები. რუბრიკა იწყება საქართველოს ისტორიაში მომხდარი უმნიშვნელოვანესი მოვლენის ბერლინის ხელშეკრულების შედეგების განხილვით. რუსეთ-თურქეთის ბერლინის შეთანხმებით ოსმალს საქართველო დედა-სამშობლოს შემოუერთდა. საქართველოს ჩამოცილებული ტერიტორიის შემოერთება უცილობელ ჭეშმარიტებას წარმოადგენდა - ჩვენი ძმები, ჩვენი სისხლ-ხორცი, ჩვენთან ერთად „მებრძოლი შავი ბედისა, ჩვენი

გმირების ბუდე, ჩვენი უწინდელი განათლების და სწავლის აკვანი, ჩვენი ძველი საქართველო დღეს ჩვენ შემოგვიერთდა“. როგორც ზემოთ მოცემული ეპიზოდებიდან ჩანს, ნაციონალის დამახასიათებელი ყველა არსებითი ნიშანი - სისხლით ჩამომავლობა, საზიარო მნიშვნელოვანი ტრადიცია, სახელოვან გმირთა კულტი, სულიერი სიმდიდრე, განაპირობებდა უცილობელ ქვეყნობას ტერიტორიულ მიჯნაჯვარობას.

ბერლინის ხელშეკრულებამ დიდი სიკეთე მოუტანა საქართველოს. „ამდენი ხნის დაშორებული ძმანი ისევ ერთმანეთს შეგვყარაო“ - ამბობს ი. ჭავჭავაძე და მოუწოდებს ქართველ საზოგადოებას, როგორც ძმებს შეეფერება „ისე დავხვდეთ, ჩვენი დაურღვეველი კავშირის გაბმა შევქველიაო“. უმთავრეს პრობლემას ახალ შემოერთებულ საქართველოს ნაწილში წარმოადგენდა სწავლა-განათლების უნიფიცირების საკითხი. საამისოდ ხალხის თვითმოქმედების გამოფხიზლება იყო საჭირო, რათა საერთო საზრუნავად ქცეულიყო სასოფლო სკოლების გამართვა, არამარტო აჭარა-ქობულეთში, არამედ მთლიანად საქართველოში. აქვე რუბრიკა შეეხება ქართული ენის სწავლების საკითხს ქართულ სკოლებში, რადგან ენას განსაკუთრებული ფუნქცია აქვს იდენტობის ფორმირების პროცესში. ამიტომაც ჟურნალი უყურადღებოდ არ ტოვებს ამ თვალსაზრისით განვითარებულ არც ერთ მოვლენას. ავტორი აღშფოთებული გვიყვება იმის შესახებ, რომ ქართული ენა გამოდევნილ იქნა ქართული სკოლებიდან კონკრეტული პირების (ზახაროვის, კუვშინსკის) მიერ. როგორც სტატიიდან ვგებულობთ, ეს არ ყოფილა მთავრობის აკრძალვა. იმპერატორის რესკრიპტი, პირიქით, აუცილებლად აცხადებდა პირველდანიყებითი განათლების მშობლიურ ენაზე მიღებას. ზახაროვის და კუვშინსკის ქმედებებს დაუპირისპირდა მასწავლებელთა სასოფლო კრება, რომელმაც შეაფერხა სკოლის მნიშვნელობის ნაბილწვის შიში და აღიარა, რომ ქართული ენა უნდა დაედვას ქვაკუთხედად ჩვენს განათლებას. ასევე საპროტესტო წერილები გაუქვეყნებიათ მედია-საშუალებებს („დროება“, „Тифлисский Вестник“) აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით. საზოგადო პროტესტს შედეგად ამ მისიის მესვეურების აზრის ცვლილება მოჰყოლია, რასაც ასე აფასებს ავტორი „უგვან აზრს ისე არაფერი სჭრის ფესვებს, როგორც უარყოფა იმ პირთა მხრით, რომელიც სხვაზე უფრო ნიჭიერი და სხვაზე უფრო გულმოდგინედ მოღვაწე იყო იმ უგვანი აზრისთვის“.

გარდა ამისა, აღნიშნული რუბრიკა შეეხება ქალაქის სასწავლებლებში შექმნილ სამწუხარო ვითარებას - მონაფეთა სიაში ორმოციდან მხოლოდ ორი-სამი ყოფილა ქართველი. ამის მიზეზად დასახელებულია პირველდანიყებითი განათლების არამშობლიურ (რუსულ ენაზე) მიღება. წერილში მითითებულია, რომ აუცილებელია დროულად მიაქციოს ქართულმა საზოგადოებამ ამ საკითხს ჯეროვანი ყურადღება, რომ სწავლა-განათლების შექენისათვის საფუძველი მიღებულ იქნას მშობლიური ენის შემწეობით. ავტორი აქვე სთავაზობს მკითხველებს ქართული ენის ფუნქციისა და დანიშნულების შესახებ ვრცელ განმარტებას: „ენა საგანძეა ხალხის ჭკუისა, ზნეობისა, გრძნობისა, ენა სულია ხალხისა, ენის წართმევა სულთა ხდის და მოდი და მერე იკითხე ხალხს რატომ არ ვუყვარვარო. ვინ? სულთამხდელი? ეგ ბუნების წინააღმდეგია და ამ შემთხვევაში ბუნების ძალი უძლეველია...“

სულთა მხდელს კაცი ვერ შეიყვარებს, ვერა, ვერა!... ამის გარდა საზოგადოება იმითია წაგებაში, ნასწავლი ნაწილი საზოგადოებისა ჰკარგავს აღმზრდელს და განმანათლებელს გავლენას ხალხზედ და თავის მხრიდან მოკლებულია ხალხის ცხოვრების გამაცოცხლებელ გავლენასა. რადგან ენა, ეგ ურთიერთშორის მიქცევ-მოქცევის უკეთესი იარაღი, ხელთ არა აქვს, მართებლობაც ზარალშია, რადგანაც მას მხოლოდ მაშინ შეუძლია კარგად, წესიერად მართოს ხალხი, როდესაც მისმა მოხელეებმა კარგად იციან ხალხის ენა, თვისებანი, ხასიათი და ზნე-ჩვეულებანი. წინააღმდეგ შემთხვევაში ხალხსა და მოხელეთ შორის ყრუ-მუნჯობაა და ამას იმისთანა საქმეებიც მოსდევს, როგორც სიღნაღისა, სამეგრელოსა და სვანეთისა“.

ავტორი ყურადღებას ამახვილებს სასულიერო ნოდებაში არსებულ ურთულეს ვითარებაზეც და მომხდარ სანუგეშო ცვლილებებზე ახდენს აქცენტირებას. საუბარია ჩვენი სასულიერო ნოდების მეუღლეების („ფოფოდიების“) გაუნათლებლობაზე. „ფოფოდიებში“ ძნელად მოიძებნებოდა წერა-კითხვის მცოდნენი „ოჯახი უნდა დღემუდამ საზრდოს აწვდიდეს მის სულსა და გულსა, რათა გონებითის და ზნეობითის ახალი ძალით შეიმოსოს ბოროტთან, მაცთურებასთან, უსამართლობასთან საბრძოლველად. ამის მომქმედი ოჯახში ცოლია მღვდელისა, რომელიც მართლადა მეუღლედაა მონვეული იმ დიდ ღვანლისათვის, რომლის მძიმე უღელიც მღვდელს აწევს კისრად. გონებადახშული ქალი ვერ გაუწევს მღვდელს ამ მძიმე უღელს და დღეს ჩვენი სამღვდელოება დაცემულია“. ამის უმთავრეს მიზეზად დასახელებულია სამღვდელოებათა ნოდების ქალთა გაუნათლებლობა.

აღნიშნული გარემოებისათვის სათანადო ყურადღება მიუქცევია ახალ ეგ-ზარქოსს ყოვლად სამღვდელო იოანნიკეს და გადაუწყვეტია ექვსკლასიანი სასწავლებლის დაარსება. საამისოდ ეკლესიის ხაზინაში საჭირო თანხის არარსებობის გამო, ეგზარქოსს საკუთარი ჯიბიდან გაუღია თანხა. „ეტყობა სრულიად არ ჰგავს იმ უანგარო გვამთა, რომელთაც ოცი წლის სამსახურის შემდეგ ორასი ათასი მანეთით დატვირთულნი წავიდნენ ჩვენი ქვეყნიდან და მადლობის მაგიერ ცუდადაც გვიხსენიებენ“ (1).

მძიმე სოციალური ვითარებაა ასახული ი. ჭავჭავაძის მოთხრობაში „სახრჩობელაზედ“. საინტერესოდ არის წარმოდგენილი პატიოსანი, მშრომელი კაცის პეტრეს სახე, რომელიც ქალაქში მიმავალი ორმა ყაჩაღმა გაძარცვა. ქალაქში ჩასულ პეტრეს ვერაფრით დაუჯერებია, რომ მკვლელობისთვის ადამიანი შეიძლება ჩამოახრჩონ. ფრიად საინტერესოა მოთხრობის ფინალი. ჩამოხრჩობილი ავაზაკის ძმა (მათ გაძარცვეს პეტრეც გზაში) პეტრეს ადანაშაულებს მისი ძმის სახრჩობელამდე მისვლაში. გაოგნებული კითხულობს პეტრე „მე რა შუაში ვარო“ (2)... მართლაცდა რა შუაში იყო პეტრე. მაგრამ ვინ იყო შუაში ესეც ხომ საკითხავია.

მოთხრობის მიზანია საზოგადოების შექმნა, სწორედ საზოგადოებას კოლექტივს მოეთხოვება პასუხი არსებულ მძიმე ვითარებაზე.

ამავე ნომრის წერილების სერიაში „ცხოვრება და კანონი“ წარმოდგენილია სოფლის თვითმმართველობის წესდებაში კანონის წინაშე თანასწორობის საკითხის განხილვა. როგორც განხილვიდან ჩანს, კანონის წინაშე თანასწორობის პრინციპი დარღვეული ყოფილა. წესდება სოფლის მშვიდობიანობის დამყარებას მამასახლისის ავალდებულებდა, მაგრამ იგი მხოლოდ მაშინ მოქმედებდა თავისუფლად,

როდესაც დანაშაულს გლახკაცი ჩადიოდა. „დანაშაულობა განა გლახკაცის აუცილებელი თვისებაა? სხვა არა-გლახი, სოფლის წრეში მცხოვრები არ არის მითამ საშიშარი წესისა და რიგისათვის“- სვამს კითხვას ავტორი. ასევე სოფლის სასამართლოსაც ხელი მხოლოდ გლახკაცზე მიუწვდებოდა, მხოლოდ მაშინ იყო თავისუფალი თავის უფლებებში, როდესაც დანაშაულს გლახკაცი ჩადიოდა. „რა პატივით უნდა უყურებდეს გლახი იმ მმართველობას, რომელიც ხმას არ იღებს უღონობით როცა გლახს უპატიურად ხდის არა-გლახი და როცა კი არა-გლახს უპატიურება მიადგება გლახისაგან მაშინ კი ძალასა და ღონეს იჩენს“. ამკარაა, რომ ავტორის თანაგრძნობა გლახის მხარეზეა და არა მარტო ამ შემთხვევაში, ეს მოტივი მთლიანად განსაზღვრავს მის შემოქმედებას, რაც განპირობებული იყო იმ გარემოებით, რომ გლახი ძირითად მასას წარმოადგენდა ქართული ერთობისათვის, ამიტომაც მისდამი ყურადღება დიდია.

ავტორმა ჩამოაყალიბა უმთავრესი ნაკლოვანებანი თვით-მმართველობისა, რითაც ხაზი გაუსვა ამ საკითხთან დაკავშირებით კანონმდებლობის გადახედვის აუცილებლობას (2).

მეორე ნომრის „შინაური მიმოხილვა“ შეეხება ამ დროისათვის ისევედასევე აქტუალურ რუსეთ-თურქეთის ომის შედეგებს და ახლადმეორებულ ტერიტორიაზე არსებულ მძიმე მდგომარეობას. წერილი სახელმწიფოს უწმინდეს მოვალეობად აცხადებს ხალხის დახმარებას, მათ კეთილდღეობაზე ზრუნვას. დახმარება ხალხისთვისაც სასარგებლოა და სახელმწიფოსთვისაც „ხალხი ფეხზე წამომდგარი უფრო ღონეა სახელმწიფოსთვის, ვიდრე დავრდომილი და სულით და ხორციით გათახსირებული; მარტო გულმოგებული და ფეხმომაგრებული ხალხია უშრეტი წყარო სახელმწიფოს სიმდიდრისა და ძალისა“. ამიტომაც აუცილებელ საჭიროებად არის დასახელებული მთლიანად ქართველობის ჩართვა ამ საქმეში „ქართველობავ, ჩვენი უწმიდესი ვალია, უნდა მივეშველნეთ!... ღარიბნი ვართო ვიძახით, მაგრამ ქვეყანაზედ მარტო ღარიბმა იცის, რა არის შველა, რა არის ძმობა გაჭირებაში... ახლა შენ იცი როგორ დაუმტკიცებ ქვეყანას მამა-პაპათ ანდერძს: ძმა ძმისთვისა და შავ დღისთვისაო!...“ (2)

ჟურნალის ყოველ ნომერში მოცემულია ახალი წიგნების კრიტიკული განხილვა როგორც ქართულ ენაზე, ასევე უცხო ენაზე დაბეჭდილი ნაშრომებზე, რომლებიც ჩვენს ქვეყანას და ხალხს შეეხებიან. გამოქვეყნებულია რეცენზია მოგზაურის პიეტრო დელა ვალეს პაპი ურბანუს მერვისადმი მოხსენებაზე საქართველოს შესახებ. როგორც ირკვევა, მრავალი არამართებული აზრი გვხვდება უცხოურ ნაშრომებში, რომელთა შესწორება რეცენზენტს სქოლიოებში აქვს მოცემული.

პიეტრო დელა ვალე მოგვითხრობს საქართველოს დაშლის ეპოქას. ღირსეულად იხსენიებს ქართველი ხალხის ადრინდელ დიდებას, გვიყვება საუკუნეების მანძილზე განვითარებულ მოვლენებზე და გვიხატავს შემადრწუნებელ სურათს საქართველოს დაცემისას, მეფეებსა და მთავრებს შორის ატეხილ შფოთს, ჩვენი მძვინვარე და დაუღალავი მტრებისაგან - მონღოლებისა და სპარსელებისაგან, ოსმალებისა და ლეკებისაგან ხალხის აოხრების სურათებს. წარმოდგენილი განხილვიდან ვგებულობთ, რომ ავტორს მოხსენებაში მრავალი შეცდომა აქვს დამკვეთი, მაგრამ საზოგადოდ არ ეწინააღმდეგება მატიანურ ამბებს. ჩვენი ყურად-

ლება მიიქცია თავად-აზნაურობის და მდაბიო ხალხის დამოკიდებულების გადმოცემამ. მისი მონათხრობის მიხედვით, თავად-აზნაურობა და მდაბიო ხალხი ერთმანეთს არ ემოყვრებიან. თავად-აზნაურობა არ ცხოვრობს ქალაქში. მათი აზრით, ქალაქებში უნდა იცხოვრონ მდაბალ ხალხმა და ხელოსნებმა, რომელთაც შეუძლიათ იქ მიეცნენ ვაჭრობას ან ალებ-მიცემობას. ეს აზრი ისე გავრცელებულია ქართველებში, რომ იმისთანებსაც, რომელნიც არ არიან აზნაურები, ეძაგებათ ქალაქში ცხოვრება და ხელობა და ვაჭრობა; როგორც ვაჭრობას, ისე ხელოსნობას უთმობენ უცხო ქვეყნელებს - სომხებს, ურიებს, თვითონ კი თავიანთ ცხოვრებას ატარებენ საჭიროების შემთხვევაში ომიანობაში ან ეკლესიის სამსახურში.

ეს ჩანართი ერთგვარი მინიშნებაა იმისა თუ როგორ აღმოჩნდა უცხო იდენტობის ხელში მთავარი საქალაქო ცენტრები - თბილისი, თელავი, გორი, სურამი, როგორ ჩაიგდეს ხელში ვაჭრობა-ხელოსნობა, რომლის წყალობითაც მოახერხეს ქონების დაგროვება და სამოხელეო თანამდებობებსაც მოერგნენ. ამ პასაჟით „სხვა“ იდენტობა ქართულ იდენტობას როგორც დოვლათის მწარმოებელს რაღაცა მანქანებით ართმევს არამარტო მის მიერ შექმნილ დოვლათს, არამედ მართვის სადავეებსაც ჩამოაცილებს. სწორედ ამით არის განპირობებული „ივერიის“ უარყოფითი დამოკიდებულება სომხებისა და ებრაელებისადმი (3).

კორესპონდენცია კახეთიდან ყვარელში არსებულ მძიმე ვითარებას ასახავს. კორესპონდენციის მიხედვით, სოფელში წამომართული შენობები თავისი მარნით, სასიმინდეთი, სათონეთი, ბელელით, ბაღათი და გაშენებული სხვადასხვა ხეხილით ერთ დროს შეძლებული მაცხოვრებლების არსებობაზე მიგვანიშნებდა. მაგრამ ვითარება შეცვლილა, ხალხი უილაჯობით წელში მოხრილა, დიდ სიღარიბეში ჩავარდნილა და ზნეობითაც დაცემულა. როგორც წერილიდან ჩანს, ასეთ გასაჭირში მოსახლეობა ვაჭრების წყალობით ჩაცვივნულა.

ერთ წელიწადს ვენახი ნაცარს გაუნადგურებია და გლეხებს ალებული ვალების გასტუმრება ვერ მოუხერხებიათ. ამ მდგომარეობით უსარგებლიათ ვაჭრებს და გლეხებისთვის ვალის სანაცვლოდ მამულების წართმევა დაუწყიათ ღირებულების ნახევარ ფასად. მოსახლეობა სიღარიბემდე მისულა ყოველივე ამის წყალობით. გარდა სიღარიბისა, ყვარელში გავრცელებული ყოფილა შურისძიება, ღალატი, ქურდობა. წერილში ყურადღება გამახვილებულია თელაველ ადვოკატებზე. იდენტობის ისტორიის თვალსაზრისით აქ წარმოდგენილი ამბავი ყურადღებას იქცევს ერთი მხრივ, ჩვენ-სხვა იდენტობის მიმართების, მეორე მხრივ, ზნეობის და პასუხისმგებლობის დაცემის თვალსაზრისით. გაკიცხვის საგანს წარმოადგენს სომეხი ცრუ-ადვოკატები, კონკრეტულად სტეფან სტეფანოვი, რომელიც სიმდიდრის დაგროვების სურვილს ისე დაუბრმავებია, რომ სინდისზე ხელი აუღია და თელავის ბულვარზე საჯაროდ განუცხადებია „მოვიგებ თუ ნავაგებ საქმესა ჩემთვის სულერთია. მე რა მეკარგება? - ფულს წინადვე ვართმევ და ვიდებ ჯიბეში!...“ ამგვარი ადვოკატები მრავლად ყოფილა თელავში. კორესპონდენტის შენიშვნით, ისეთნაირად ჰყვლეფავდნენ ხალხს, ასე ალა-მაჰმად-ხანსაც არ გაუძარცვავს თბილისი. როგორც ზემოთ აღნიშნული მაგალითიდან ჩანს, სომხებისადმი უარყოფითი დამოკიდებულების მიზეზი ყოფილა არამარტო ეთნიკური წარმომავლობა, არამედ ის სამოხელეო თანამდებობები, რომლებიც არაკეთილსინდისიერი

გზით მოუპოვებიათ (ამ აზრს გვიდასტურებს ქვემოთ წარმოდგენილი კომედია „ადვოკატების“ განხილვა) და რომლის წყალობითაც სისხლის მწოველებად მოეწლინენ ქართველობას (3).

ი. ჭავჭავაძის ავტორობით გამოქვეყნებული წერილების სერია „ცხოვრება და კანონი“ ამჯერად ახალი წესდებით მომრიგებელი მოსამართლობის შემოღების საკითხს შეეხება. სასამართლო რეფორმას ქვეყანა სიკეთის და ჭეშმარიტების გზაზე უნდა დაეყენებინა. მაგრამ ადგილობრივ ვითარებას მორგებული არ აღმოჩნდა. ჩვეული სარკაზმით არის ეს ფაქტი გადმოცემული „ადგილობრივი ვითარება“ ხმაამოუღებელი სახედარია: ვისაც რა უნდა იმას აჰკიდებენ და გადაჰკიდებენ ხოლმე: ეს უბედური, ყველასგან დაბრიყვებული, უტყვი „ადგილობრივი ვითარება“ სასაცილო ყოფაშია ჩვენში“. გარდა ამისა, ჩვენს წესდებაში ამოღებულ იქნა მომრიგებელი მოსამართლის ადგილობრივი წარმომავლობის აუცილებლობა, მოსამართლის არჩევანის უფლება. ავტორის გულისწყრომას ინვესს ხალხის ინდიფერენტულობა, იმ ხალხისა, რომელიც ამბობს სიმართლით მოჭრილი ხელი არ მეტკინებაო (3).

„შინაური მიმოხილვა“ საზოგადოებრივი მსჯავრის ამოქმედების მაგალითებს შეეხება. საზოგადოებამ გააცნობიერა, რომ სამართლიანობის დამკვიდრებას ხელი თვით, საზოგადოებამაც უნდა შეუწყოს. ამ მხრივ, თვალსაჩინო მაგალითია ქუთაისის ადვოკატების მიერ უზნეო საქციელის გამო კოლეგის მხილების ფაქტი. ქუთაისის საზოგადოებას თავი გამოუჩინია სიავის და ბოროტების გაკიცხვით და ზნეობის კანონებს თვითონ დაუდგა თავდებად. ქუთაისის ადვოკატებმა ამხილეს კოლეგა, რომელსაც საზღაური უკვე აღებული ჰქონდა, პასუხისმგებლობის და მოვალეობის შეუსრულებლობისათვის. ეს შესანიშნავი ნიმუში იყო საზოგადოებრივი მსჯავრის ამოქმედებისათვის (3).

მომდევნო ნომრის სამეცნიერო ქრონიკაში წარმოდგენილია რეცენზია დოქტორ ი. რაინეგის ნაშრომზე „საქართველოს პოლიტიკური და ეკონომიკური მდგომარეობა“ (გერმანულ ენაზე). ავტორი ხაზგასმით აღნიშნავს წერილის მიზანს - ვინაიდან ნაკლებად იყო ცნობილი ჩვეულებრივი ხალხის ყოფა-ცხოვრება, იქნებ ამ ნაშრომში შეეტყო რამე. ამიტომ განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ინფორმაციას ხალხის შესახებ. რაინეგს შვიდჯერ მოუვლია საქართველო, მაგრამ, რეცენზენტის აღნიშვნით, აქაურ ცხოვრებას რიგიანად ვერ დაჰკვირვებია. იგი კრიტიკულად აფასებს ქართველ ხალხს გლეხიდან დაწყებული უმაღლესი ხელისუფლებით დამთავრებული. გვიმტკიცებს, რომ ქართველები მხოლოდ ქონების შექმნისათვის მომზდნენო, რაც რეცენზენტის განსაკუთრებულ აღშფოთებას იწვევს. თუმცა იქვე დასძინს „ბევრ ნაკლულევანებას გვნამებს, რომელთაც აცილებულნი ვართ ქართველები, მაგრამ ბევრ მოსასმენად მწარე სიმართლესაც გვეუბნებაო“ (4).

ჟურნალის „შინაური მიმოხილვა“ საზოგადოების ყურადღებას მიაპყრობს ისევ და ისევ სწავლა-განათლების საკითხს საქართველოს ახლადშემოერთებულ ტერიტორიაზე. ამ თვალსაზრისით აჭარა-ქობულეთში აუცილებელ საჭიროებას წარმოადგენდა სკოლების გამართვა. წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოება სრულიად ქართველობას მოუწოდებდა ამ საქმეში ჩართვისაკენ: „საზოგადო საქ-

მეს ყველამ ერთად უნდა ვემსახუროთ — საზოგადო საქმისთვის „მე“ უღონოა თუ „ჩვენ“ გაცუდებულა“ (4).

ოსმალთა ბატონობის შედეგებია გაანალიზებული მომდევნო წერილში „ხმა ბათომიდან“. წერილი ქართული ერთობის ისტორიის თვალსაზრისით უმნიშვნელოვანეს ნიშნულზე — ენობრივ საკითხებზე ახდენს აქცენტირებას, სადაც დედა-ენა წარმოჩენილია როგორც ქართველობის შენარჩუნების უმთავრესი მარკერი. ავტორი ხაზგასმით მიუთითებს, ოსმალთაგან ენის შეცვლის უშედეგო მცდელობის შესახებ და აღფრთოვანებული გვიყვება ბათუმსა და მის ოლქში ქართული ენის დაცულობის თაობაზე „მხოლოდ რჯული აქვთ შეცვლილი და ეს ცვლილება გვიჩვენებს ქართველის ერთ კარგ თვისებას კიდევ, ე.ი. იმას, რომ ქართველი სარწმუნოებას უყურებს საფუძვლიანის გონების თანახმად, როგორც მეორე მნიშვნელობიანს საგანს, და ხალხოსნობას უფრო აფასებს, ვიდრე სარწმუნოებას...“ (4).

ძალიან საინტერესო ტერმინია „ხალხოსნობა“. ჩანს, იგი აქ გამოიყენება ეთნიკურობის აზრით.

აქვე ქვეყნდება ი. ჭავჭავაძის პოემა „რამდენიმე სურათი ანუ ეპიზოდი კაკო ყაჩაღის ცხოვრებიდან“. პოემაში თვალსაჩინოდ არის წარმოდგენილი არსებული მძიმე სოციალური ვითარება. უსამართლობას გამოქცეულ პოემის გმირ კაკო ბლაჭიაშვილს გასიგრძეგანებული ჰქონდა ყაჩაღის მძიმე ხვედრი,

მაგრამ იქ ყველა გვიადვილდება,

სადაც ჩვენვე ვართ ჩვენი ბატონი

-ეუბნება მასავით უსამართლობას გამოქცეულ ზაქროს (5-6).

ამავე ნომრის „შინაური მიმოხილვა“ ქართველთა უმთავრეს პრობლემას და საზრუნავს - ქართველ ყმანვილთა განათლების სავალალო მდგომარეობას ეხება. კლასიკური გიმნაზიის ოცდაერთი კურსდამთავრებულიდან არცერთი ყოფილა ქართველი. ამის მიზეზად როგორც წინა ნომერში აღვნიშნეთ, ისევდაისევ მატერიალური მდგომარეობა და უცხო ენაზე სწავლებაა დასახელებული- „ჩვენმა ქართველებმა თავისი სრული თანაგრძნობა და გულშემატკივრობა ამაზედ უნდა მიაქციოს, თუ არ სურს რომ მისი სახელი და გვარი მტვერსავით აღიგავოს დედამიწის ზურგიდან: საცა ცოდნა არ არის, იქ კაცი არ არის, საცა კაცი არ არის, იქ საზოგადოებაც არ არის და საცა საზოგადოება არ არის, იქ არც ხალხია. ეს უნდა თითზე დავიჭდიოთ, ეს უნდა დღედაღამ გუნებაში ვიქონიოთ. ამას უნდა მივეცნეთ ყველანი ერთად და თვითეულად ცალკე ყოვლის ჩვენის შეძლებითა და ღონითა“.

ამ ციტატაში განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს საზოგადოების არსებობის დაკავშირება ხალხის არსებობასთან.

ქართული საზოგადოების გამთლიანებისათვის განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა თავისუფლების იდეალისა და ეროვნული გრძნობის გაძლიერებას ხალხში. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ი. ჭავჭავაძის ლექსი „დედა-შვილი“, რომელიც ავტორმა მიუძღვნა დავით აღმაშენებლის მიერ საქართველოს თურქთაგან განთავისუფლებას. დედა თავის ერათადერთ იმედს, მამულის დაცვის საღარაჯოზე აგზავნის:

ეჭა ამ დღისთვის გაგიზარდე, მამულო, შვილი.
სიცოცხლე მივეც რომ შეიძლოს შენთვის სიკვდილი,
თავისუფლებავ, შენ ხარ კაცთა ნავთ-საყუდარი,
შენ ხარ, ჩაგრულის, წვალებულის წმინდა საფარი (7).

თვალსაჩინოა ლექსის დედა-აზრი — შეაღწიოს ადამიანის სულსა და გულში, აღძრას მამულიშვილური გრძნობები ქართულ ერთობაში და მტკიცედ აღიბეჭდოს თითოეული ქართველის გულში თავისუფლების გრძნობა და მამულის სიყვარული, ისე, რომ ამ სიყვარულით გულანთებულნი მტკიცე ნაციონალურ ერთობად ჩამოყალიბდნენ.

როგორც ზემოთ აღვნიშნავდით, აუცილებელი იყო ქართველ საზოგადო მოღვაწეებს ყურადღება მიექცია ევროპელი მოგზაურების აღწერილობისათვის. რადგან საქართველოს ისტორიას გამოუჩნდნენ ისეთი პირები, რომლებიც საქვეყნოდ აცხადებდნენ, რომ ჩვენი ისტორია არ არის შესწავლის ღირსი. როგორც ითქვა, ეროვნული ერთობის არსებობისათვის მნიშვნელობა ენიჭება საზოგადოებრივ პერცეფციებს, მათ შორის, ისტორიულ მახსოვრობას აქედან გამომდინარე, სასიცოცხლო ფუნქცია აქვს ეროვნული ისტორიის დაცვას. მეშვიდე ნომერში მ. დე პეისონელის თხრობის („სპარსეთის და საქართველოს არეულობის თაობაზე“) შესახებ გამოქვეყნებულ რეცენზიაში ხაზგასმით აღნიშნულია ისტორიის როლი ეროვნული თვითმყობადობის შენარჩუნებისათვის „ისტორია, როგორც ამბობენ მეცნიერნი, კაცის ჭკუის გამზრდელია, მისი დამრიგებელი და გამვითარებელიაო და ისტორიის უცოდინარი კაცი ნიადაგ პირუტყვს ემსგავსებაო“. წერილში აღშფოთებაა გამოთქმული ჩვენი ისტორიის მიმართ პეისონელის უმეცრული დამოკიდებულების თაობაზე, სადაც აღნიშნული ყოფილა, რომ საქართველოს ისტორია მხოლოდ პირადობის, შურისძიების და დინასტიის დაცვის ინტერესის ამსახველ ფაქტებს შეიცავდა, რომ არ ჰყოლია დიდი ხასიათების მქონე პირები და სხვა. იგი ურჩევს ჩვენი ქვეყნის ისტორიით დაინტერესებულ პირებს „თუ ამ ბატონებს მართლა ისე უყვართ ხალხი, როგორც აღიარებენ, უნდა დაწვრილებით შეიტყონ ჩვენი ხალხის წარსული ცხოვრება, მისი ისტორია“ (7).

კახეთიდან კორესპონდენცია ამჯერად თელავურ დროისტარებას, „ვეჩერების“ აღწერილობას, ადმინისტრაციის უფუნქციობას, სასამართლოში უსამართლობას, ქართულ ენაზე მეტყველებისადამი დამოკიდებულებას, სამოქალაქო და საქალეო სკოლების მდგომარეობას ასახავს. კორესპონდენცია მეცხრე-მეათე ნომერშია გამოქვეყნებული და ავტორია რ. ძამსაშვილი. კორესპონდენტის გაკვირვებას იწვევს ის ფაქტი, რომ მოუსავლიანობის და დანაცრული ვენახების ფონზე ქეიფისა და დროისტარებისთვის მიუყვიათ ხელი თელაველებს. ამასთან გაკიცხულია ადმინისტრაციის წარმომადგენელი-პრისტავი, რომელიც „ვეჩერების“ მოყვარული ყოფილა „ეს ჩვენი პრისტავი სწორედ ლუარსაბი გახლავთ, ქართველი ლუარსაბი კი არა - „რუსეთუმე ლუარსაბი!“ მთელი დღე და ღამე შინ განისვენებს, მხოლოდ შუადღის დროს გამობრძანდება ბულვარზე და დაინყებს ტრაბახობას...“ პრისტავი რუსეთუმე არაფერს აკეთებდა, როგორც წერილიდან ვგებულობთ. აღნიშნულია, რომ თელავში საშინელი უსუფთაობა ყოფილა, „ჩვენი გლეხობის ჭირნახული ისევ ვაჭრების ხელში გადადის. ნუთუ ამ საზარელის

უსინდისობის მოსპობა ადმინისტრაციას არ შეუძლიან?! ვაჭრები დაუბრკოლებლივ უკანონოდ ჰღარცლავენ გლეხსა მაშინ, როდესაც ამავე გლეხს სახელმწიფო ხარჯი ჯერ არ გადაუხდია, ნუთუ სახელმწიფო ვალი უფრო დიდი და შეუწყნარებელი ვალი არ არის, ვიდრე კერძო, ვილაც პოლოს-მიკირტუმასი?!“ წერილში გადმოცემულ ფაქტებს შორის ყველაზე დასამახსოვრებელია ქართველთა შორის მომსახურეთაგან ქართულად მეტყველების უარყოფის შესახებ ინფორმაცია. კორესპონდენცია იუნცება, რომ სასტუმროში მდგომი ახირებული კაცი დახლიდარს ემუქრებოდა „თუ ქართული ლაპარაკი გამაგონეთ არ ვიცი რას დაგმართებთო! ამ დროსვე აქ ოლქის სასამართლოს წევრებიც იყვნენ. ამათ შეუთვალა ახირებულმა: რადგანაც მე ქართული ლაპარაკი საშინლად მძულს და ცუდ გუნებაზედაც გავხდები ხოლმე გაგონებაზედ-გთხოვთ ერთი ოთახი დამიცალოთ - მე მანდ ამოვიდე და თქვენ აქ ჩამობრძანდეთ.“

კორესპონდენტი შეეხება განათლების საკითხსაც კახეთში. თელავის საქალბო სასწავლებელში პირველ-დანყებითი სწავლა ქართულის მაგივრად რუსულად მიდის. ასევე შეეხება კახეთის ერთ-ერთი სახალხო სასწავლებლის განახლებისათვის, კერძოდ, საცხენისის სკოლისათვის, გამოყოფილი თანხის (12 000 მანეთის) მითვისების შესახებ. ასეა აღწერილი სკოლის მდგომარეობა „შევედი ოთახებში მეგონა სულ ვარაყით იქნება შემკობილი მეთქი, მაგრამ სამს-ოთხ ოთახში ვარაყის მაგივრად ისეთი ტბები იდგა, რომ ნავით თუ გახვიდოდით, თორემ კაი მცურავიც შეშინდებოდა შიგ შესვლას“ (9-10).

მეცხრე-მეათე ნომერში იწყება პ. იოსელიანის თხზულების „გიორგი XIII ცხოვრების“ პუბლიკაცია. თხზულება საინტერესოა იმ თვალსაზრისით, რომ განსხვავებულ ვერსიას გვთავაზობს ასპინძის ომში უფლისწულ გიორგის მონაწილეობა-არმონაწილეობის შესახებ. თხზულებაში აშკარად ჩანს, რომ ავტორი პ. იოსელიანი გიორგი XIII-ის მეხოტბეა და ცდილობს გაფანტოს საზოგადოებაში ლი უარყოფითი აზრი მის შესახებ⁸. ისტორიკოსი აღნიშნავს, რომ გიორგი ადანაშაულებდა ტოტლებენს ლალატში და ეუბნებოდა „ღმერთი ჩვენკენ იქნება, ჩვენ შევებმით, გავიმაჯვებთ და მოვახსენებთ იმპერატრიცასა შენსა სიმხდალესა“.

პ. იოსელიანი წერს: მამასა ირაკლის მოახსენეს ესე საუბარი მეფის ძისა ღენერლისადმი; არ მოიწონა ზრდილობითა ესე, და უმეტეს გამოცდილი საქმეთა შინა საომართა ერიდებოდა რუსეთისა წყენასა, კვალადცა საიმედოსა ქრისტიანობისა გამო იტყვიან მტერნი მეფის ძისა გიორგისა, არ მიაშველა ჯარი 900 კაცისა მამასაო. რაზედ აფუძნებენ თქმულობასა ამას? არ ვიცი. დროსა ამას ასპინძის ომისა, ჯერეთ არ იყო შფოთი მეფისა ირაკლისა სახლში და არცა ძმანი მისნი, დედინაცვლისაგან, შობილნი იყვნენ სრულსა ჰასაკსა მოსულნი. ერთობა მეფისა სახლსა იყო მტკიცედ დამყარებული სიყვარულისა ერთისა მეორისადმი ერთობით“. ასევე მოცემულია საქართველოს ისტორიისათვის უმნიშვნელოვანესი მოვლენა - გაერთიანებისათვის არსებული ხელსაყრელი პირობების ამსახველი ეპი-

⁸ გიორგი XIII-ის შესახებ უარყოფითი აზრი არამარტო საზოგადო მოღვაწეების ნააზრევში აღინიშნა, არამედ მოსახლეობაშიც ყოფილა დაცული. ამგვარ მაგალითს მივაკვლიეთ „ივერიის“ 1877 წლის ნომრების განხილვისას.

ზოდები. იმერეთის მეფის სოლომონის გარდაცვალების შემდეგ, იმერეთის თავადები შეიკრიბნენ და გადაწყვიტეს, რომ ერთმთავრობის დრო იყო დამდგარი, რომ იმერეთის სამეფო შეეერთებინათ ქართლ-კახეთის სამეფოსათვის. დესპანი იმერეთისანი არწმუნებდნენ მეფეს „რომელი ყოვლადია სამეფო იმერეთისა მოელის სიქადულით მთავართა გურიისა და ოდიშისას ჰსურთ და ჰსწყურიანთ ესე. მცხოვრებთა გლახთაცა იციან ესე და უხარისთ ბატონობა თქვენი იმერეთსა...“ საგანგებოდ შეიკრიბნენ კათალიკოსი, მღვდელმთავარი, თავადნი, სარდალნი, მდივანბეგნი, ქართლ-კახეთისა და იმერეთის ერთობის საკითხის გადასაწყვეტად. განსაკუთრებით აქტიურობდა თავადი ჭაბუა ორბელიანი. მეფეს მიმართა: „ნუ ჰყოვნი მეფეო! მეფე ერისათვის და არა ერი მეფისათვის. ერი იმერთა ითხოვდა ერთობას და კავშირს... ბედნიერობა ერისა ითხოვს ერთობასა. მღერება მეფობისა არის ერთა დაკავშირება ბატონო მეფევე, მოახსენა წერეთელმა, უკუეთუ ვერ დამტკიცდება ერთობა და შეუდგება უნესობა, სავნო ქართლისათვის და მეფობისა თქვენისათვის,-მაშინ დატევეთ იმერეთისა მეფობა, მაშინ თქვენც უბოძეთ იმერთა ნება იყოლიონ თვისად მეფე თვისი. ჰსცადეთ რა შეუდგება, მიიღეთ გვირგვინი ჩვენიცა, განძლიერდით ჩვენიცა და განგვაძლიერეთ თქვენიცა,- ირწმუნეთ, მეფევე ბატონო, ხომ ჰსცნობს ამას მტერი და მიეცემა შიშსა და მორიდებასა“.

ერეკლე მეფე თავის შვილს, გიორგის ეკითხება აზრს. გიორგი პასუხობს: „შეერთება იმერეთისა ქართლისადმი არის სიმტკიცე მეფობისა; თუ გნებავთ უძლეველობა ქვეყნისა ჩვენიცა მტერთაგან, უნდა იქმნას ერთობა. რა არს უკეთილეს, რა არს მშვენიერ ვითარ ერთობა ძმათა, იტყვის წინასწარმეტყველი დავით. სამეფო ისრაილთა დაეცა, მაშინ როდესაც განსქდა ორად და სამად. მეფობა განყოფილი არ დადგრეს, ბრძანებს მაცხოვარი“. მაგრამ ერთობა არ შედგა. ირაკლიმ უარი განაცხადა იმერეთის შემოერთებაზე და ტახტზე შვილი დაამტკიცა. „და ესრეთა კავშირითა თავით-თვისით იქმნება ერთობა იმერეთისა ქართლსა შინა“.

ეს საკითხი იმით დასრულდა, რომ 1790 წელს დაიდო ტრაქტატი ქართლ-კახეთ-იმერეთის მეფეებსა და სამეგრელო-გურიის მთავრებს შორის ურთიერთდახმარების თაობაზე „ვინაიდგან ყოველთავე ივერიელთა მსახლობელთა სამეფოსა შინა ქართლისა, კახეთისა, ოდიშისა და გურიისათა აქვსთ ერთ-მორწმუნება, არიან ძენი ერთისა კათოლიკე ეკლესიისაგან შობილნი და ერთისა ენისა მქონებელნი, აქვსთ მავასხელობითისა სიყვარული ვითარცა სისხლით ნათესავთა და მოყვრობით შეკრულთა ურთიერთთა შორის“. ჩვენს ადრინდელ ნაშრომში აღნიშნული გვაქვს, რომ ჩვენს წინაშეა პოლიტიკური დოკუმენტი, რომლის საფუძვლად მითითებულია კოლექტიური კულტურული იდენტობა, კერძოდ, ჩამოთვლილია კონკრეტულ ეთნიკური მარკერები. ამ სიაში ენა დასახელებულია მეორე ადგილზე რელიგიის შემდეგ და სისხლით ნათესაობის წინ (ჩხარიშვილი, ამინა, 2010: გვ. 472-483). „გიორგი XIII ცხოვრებაში“ კიდევ ერთი დიდებული ქართველის, სოლომონ ლეონიძის- სახე იკვეთება. სოლომონი „მისული იმერეთის სამეფოში და გურიისა და სამეგრელოს სამთავროში მრავლად დაშვრა რათა მოეყვანა ერთობასა მტკიცესა ერთ ნათესაობა ქართველთა, მეცადინებდა შინა კავშირითა, გაეუქმებინა გარე კავშირი. ერი დაცული გარეთითა უცხო ნათესავთაგან მფარველობითა, არის მარადის დამბადებელი.

ერი სხვათა მფლობელობასა შინა ქვეშე შესული არის მონა და მონა მზაკვარი, დაცინე-ბული, მასხრად აგდებული. ვითარცა დამკარგველი თვით მეფობისა, ჰკარგავს სულისა თვისისა საკუთარსა ძალსა; ენა და მეტყველება მისი, მწიგნობა და მწიგნობრობა მოელება ერსა დამონებულსა უცხოისა ნათესავისა ენითა და ჩვეულებისა“.

ჟურნალის მეცხრე-მეათე ნომერში რ. ერისთავის სამმოქმედებთან კომედიაში „ადვოკატები“ მოცემულია ადვოკატების მხილება. კომედიაში წარმოდგენილია „მყვლეფავიანცთა“ ფენას შემატებული ახალი სისხლის მწოველები - ადვოკატები, რომლებიც არ ერიდებოდნენ არანაირ ვერაგობას, სარგებლობდნენ ხალხის უმეცრებით და სივერაგის და სიცრუის წყალობით ძარცვავდნენ მათ. ამ საშინელ მოვლენას რ, ერისთავმა დაუპირისპირა სინდისი, პატიოსნება, კეთილშობილება ადვოკატ ს. ვარსკვლავაძის სახით. გაკიცხულია ადვოკატი ს. მილოვი, რომელიც სანამ საზოგადოებას ადვოკატად მოეველინებოდა მკერავად მუშაობდა და გვარად საპონაშვილი იყო. მისივე პირით გადმოგვცემს აღსარებას რ. ერისთავი „ადვოკატობაში საპონაშვილი რომ გამემხილებინა, არავინ მომეკარებოდა და მილოვით რომ გადავთარგმნე ჩემი გვარი, ახლა კი, მლოცავივით მოდის ჩემთან ხალხი“. მკერავი სოლომონი ადვოკატი ორმოციოდე კანონის მუხლების გახეპირებით გახდა და ხალხს უზნეო, უსინდისო, ხარბ, გაიძვერა ადვოკატად მოველინა, რომელიც მოდავე მხარეებისაგან ორივესგან იღებს ფულს და „სიმართლე“ მეტი გასამჯელოს მხარეს სწონის. სოლომონის სიხარბის მსხვერპლი გახდა ს. ამაყაძე, რომლის ქალიშვილზე დაქორწინება სურდა. მისი წყალობით წააგებს ს. ამაყაძე სასამართლო პროცესს. მისი ქალიშვილი მხნედ შეხვდა ამ ამბავს და სამართლიანობისთვის აგრძელებს ბრძოლას. აქ ერთი საინტერესო ფაქტია კიდევ თვალსაჩინო - საზოგადოებრივი პერცეფცია ქალისა და მამაკაცის თანასწორობის შესახებ. ს. ამაყაძეს ეჭვი აქვს, რომ „სუსტმა და ყმანვილმა ქალმა მოახერხოს ყველა, რაც ეხლა ჩემმა თამრომ ილაპარაკა“. მაგრამ კომედიაში თამრო სწორედ ს. ვარსკვლავაძის დახმარებით და თანადგომით იბრუნებს თავის კუთვნილ ნებას. ხოლო ს. მილოვს ცრუ არზების და ყალბი ქალაღების შედგენისათვის, მომჩივნისა და მოპასუხისათვის ფულის გამორთმევისა და ვინც მეტს გადაუხდიდა იმის მხარეზე საქმის შემობრუნებისათვის დააპატიმრებენ.

კომედიის პუბლიკაციას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა. საზოგადოების კიცხვის და ქილიკის საგნად იქცა უზნეო და ხარბი ადვოკატები, რომლებმაც კანონით თამაში გამდიდრების წყაროდ აქციეს. კომედიის პოპულარობაზე მეტყველებს ის ფაქტიც, რომ ის ხშირად იდგმებოდა ქართულ სცენაზე, რის შესახებ ინფორმაციას ვგებულობთ თავად ჟურნალის ფურცლებიდან.

დასკვნა

ამგვარად, ჩვენ მიერ განხილულ იქნა 1979 წლის „ივერიის“ პუბლიკაციები. მასალის ანალიზს ვახდენდით წინასწარ შერჩეული ინდიკატორების მიხედვით. ინდიკატორების შერჩევისას ჩვენთვის ამოსავალი იყო თანამედროვე სპეციალურ ლიტერატურაში ნაციონალური კონსოლიდაციის პროცესის შესახებ არსებული დისკურსი. ჩვენ შევეცადეთ ქართული მაგალითით შეგვემონებინა თვალსაზრისი იმის თაობაზე, რომ ნაციონალიზმის იდეოლოგიას, რომელიც წარმართავს ნაციო-

ნალური კონსოლიდაციის პროცესს, ახასიათებს საერთო ნიშნები ყველა ქვეყანაში. ამიტომაც „ივერიის“ მასალის შესწავლას შევეცადეთ თეორიულ ლიტერატურაში გამოკვეთილი ინდიკატორების მიხედვით. გაირკვა, რომ დროის იმ მცირე მონაკვეთში, რომელიც ამჟამად ჩვენი ინტერესის საგანს შეადგენდა, ქართველთა ნაციონალური კონსოლიდაციის პროცესი მიმდინარეობდა მრავალი თვალსაზრისით ისევე, როგორც სხვაგან, რომ ნაციონალიზმის ქართული პროექტი შეესატყვისება ზოგად პარადიგმას და სპეციალურ ლიტერატურაში საკმაოდ დეტალურად დახასიათებული ნაციონალიზმის იდეალების კონკრეტულ ისტორიულ სინამდვილეში განხორციელებას წარმოადგენს. ამასთან იკვეთება ქართული შემთხვევისათვის განსაკუთრებით დამახასიათებელი რამდენიმე ასპექტი:

- I. სამაგალითო წარსულისა და სამშობლოსათვის თავდადებულ გმირთა ხსოვნა, როგორც აუცილებელი პირობა ქართული ერთობის კონსოლიდაციისათვის.
- II. ზრუნვა ერთობის ქონებრივი და სოციალური მდგომარეობის გამოსწორებისათვის, როგორც აუცილებელი პირობა ერთობის არსებობისათვის;
- III. ქართული კულტურული ერთობის ფორმირებისათვის მიმართული აქტივობა: ენის როლის შესახებ დისკურსი; ქართული მწერლობის ნიმუშების გამოცემა და ხალხისათვის მიწოდება; ქართული საზოგადოების ზნეობრივი ამაღლებისათვის ზრუნვა.

აღნიშნული საკითხების გადაჭრისაკენ მიმართული აქტივობა, რომლის უმთავრეს ასპარეზად ბეჭდური მედია „ივერიის“ სახით გვევლინება, ქართული ერთობის შიდაჯგუფური სენტიმენტების გაძლიერება-განმტკიცების ფუნქციას ასრულებდა.

ლიტერატურა

- **ჩხარტიშვილი, 2007** - მ. ჩხარტიშვილი. ნაციონალიზმის იდეოლოგიის უნივერსალიები ილია ჭავჭავაძის შემოქმედებასა და საზოგადოებრივ მოღვაწეობაში. ილია ჭავჭავაძე 170 საიუბილეო კრებული, თბილისი, 2007.
- **მანია, 2010** - ქ. მანია. ქართული ნაციონალური იდენტობის წრთობის პროცესი „ივერიის“ 1887 წლის ნომრების მიხედვით. ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები. I. თბილისი, 2010.
- **ჩხარტიშვილი, 2010** - მ. ჩხარტიშვილი, ქ. მანია. ქართველთა ეროვნული კონსოლიდაციის პროცესის ასახვა ქართულ ბეჭდურ მედიაში. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „დიდაჭარობა“. მოხსენებათა თეზისები, 2010.
- **ჩხარტიშვილი, მანია, 2010** - მ. ჩხარტიშვილი, ქ. მანია. ქართული იდენტობის ენობრივი მარკერი პრემოდერნულ ხანაში და ნაციონალური კონსოლიდაციის ეპოქაში. საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია „ენა და კულტურა“. შრომები. I. ქუთაისი, 2010.
- **პატარიძე, 2005** - ლ. პატარიძე. ქართული იდენტობა. საქართველო ათასწლეულთა გასაყარზე. თბილისი, 2005.

- **ჩხაიძე, 2009** - ი. ჩხაიძე. ნაციონალიზმის მოდერნისტული თეორია და ქართული ნაციონალური პროექტი „თერგდალეულები“. თბილისი, 2009.
- **სონლულაშვილი, 2010** - ნ. სონლულაშვილი. ქართული ერთობა და მისი იდენტობა XX საუკუნის პირველ ოცნლეულში. თბილისი, 2010.
- **ჩხარტიშვილი, მანია, 2010** - მ. ჩხარტიშვილი, ქ. მანია. ქართული ერთობის სოციალური „სიცოცხლის“ ორი თვე ანუ დაკვირვება ქართველთა ნაციონალური კონსოლიდაციის პროცესზე 1878 წლის „ივერიის“ 10 ნომრის მიხედვით. ქართული წყაროთმცოდნეობა. XII. თბილისი, 2010.
- **სმითი, 2004:** ე. დ. სმითი. ნაციონალიზმი: თეორია, იდეოლოგია, ისტორია (თარგმანი ინგლისურიდან მარიამ ჩხარტიშვილისა. ქართული ტექსტის რედ. რ. ამირეჯიბი-მალენი). თბილისი, 2004.
- **სმითი, 2008:** ე. დ. სმითი. ნაციონალური იდენტობა. თარგმნა ლ. პატარიძემ. თბილისი, 2008.
- **Anderson, 1983** - B. Anderson. Imagined Communities. London. 1983.
- **Morley, & Robins, 1995** - D. Morley, & K.. Robins. Electronic Landscapes and Cultural Boundaries. London. 1995 (საინტერნეტო ვერსია).
- **Smith, 1999** - A. D. Smith. Myth and Memories of the Modern Nations. Oxford University Press, 1999.
- **Smith, 2003** - A. D. Smith. Chosen peoples. Sacred sources of national identity. Oxford University Press, 2003.
- **Greenfeld, 1993** - Liah Greenfeld. Nationalism. Five Roads to Modernity. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, London, 1993 (paperback edition).
- **Hobsbaum, 2008** - E. Hobsbaum. Nations and Nationalism since 1780. Programme, Myth, Reality. Cambridge University Press. 1990. Second Edition. Reprint 2008.

Mariam Chkhartishvili

Ivane Javakhishvili State University

Ketevan mania

Sokhumi State University

Strengthening Georgian Identity According to the Publications of the Year 1879

A present paper discusses the publications of “Iveria” of the year 1979. We analyzed the material according to the pre-selected indicators. While selecting the indicators, it was important for us to find an existing discourse of national consolidation process in modern special literature. Through Georgian example, we tried to examine a thought that the ideology of nationalism, which conducts national consolidation process, is characterized with common signs for all countries. Therefore, we tried to study the materials of “Iveria” according to indicators emerging in theoretical literature.

It became clear, that in that short period, which we focused on, the process of Georgian national consolidation was developing in many respects as well as elsewhere. Georgian project of nationalism was in line with general paradigms, while implementing nationalistic ideals quite thoroughly characterized in special literature in a concrete historical reality. There are several aspects typical for the Georgian case:

- I. The memory of the past and heroes devoted to the country as a necessary condition for the consolidation of Georgian unity.
- II. Care for improvement of the unity's property and social condition as a necessary condition for the existence of the unity;
- III. Activity directed to the formation of the Georgian cultural unity: the discourse about the language role; publication of samples of Georgian writing and delivery to the people; care for moral rising of Georgian society.

Activity aimed at solving these indicated issues, which was implemented mainly through printed media "Iveria", was performing the function of amplification-strengthening of inner group sentiments of the Georgian unity.

ქრისტიანობისა და ტრადიციული ქართული კულტურის კორელაციის საკითხისათვის

ცნობილია, გაქრისტიანების ხანიდან მოყოლებული საქართველოში იქმნება ქართული ქრისტიანული კულტურა. ქართული კულტურა დასაბამიდანვე თვითმყოფადი ნიშნებითა და მობილობით გამორჩეული კულტურაა. მან მრავალსაუკუნოვან ისტორიულ პერიპეტიებს გაუძლო და დღემდე გვევლინება თანამედროვე მსოფლიოს ეთნიკურ კულტურათა შორის ერთ-ერთ ძლიერ და სიცოცხლისუნარიან კულტურად.

საუბარი ქართულ ეთნიკურ კულტურაზე უძველესი დროიდანვეა შესაძლებელი. ტრადიციული კულტურის ესა თუ ის ელემენტი (მატერიალური, სულიერი და სოციალური ყოფის მთავარი ნიშნები და ლოკალური თავისებურებები) აღწერილია უცხოურ წერილობით წყაროებში, შემონახულია უცხოურ მითოლოგიურ გადმოცემებში (საბერძნეთი), თვალსაჩინოდაა გამოვლენილი ადგილობრივ არქეოლოგიურ მასალაში, ხოლო IV საუკუნიდან უკვე ქართულ წერილობით ძეგლებშიც.

ქართველი ერი ხანგრძლივი ისტორიისა და განვითარების სხვადასხვა ეტაპის მქონე ეთნოსია. ქართველი ეთნოსი მისი ცხოვრების თითქმის ყველა მონაკვეთში არსებობდა მშვიდი, სტაბილური განვითარებისათვის უკიდურესად არახელსაყრელ გეოპოლიტიკურ გარემოში.

ეთნიკური ნიშნებით აღჭურვილი უძველესი ქართული სახელმწიფოები ცნობილია ძველი წელთაღრიცხვით XIII საუკუნიდან (კოლხეთის სამეფო), XII საუკუნიდან (მუშქების/მესხების სამეფო, დიაოხის სამეფო) (ბერაძე, სანაძე, 2003: გვ. 46-44); ხოლო უკვე მკვეთრად ჩამოქმნილი ეთნიკური ერთობის განვითარების უმაღლეს საფეხურზე – ეთნიკურ ქართულ კულტურაზე – საუბარი შესაძლებელია ფარნავაზ მეფის ხანაში. გაერთიანებული საქართველოს მეფე – ფარნავაზის მიერ გატარებული სახელმწიფო რეფორმები (ქვეყნის ადმინისტრაციული დაყოფისა და სახელმწიფო აპარატის რეფორმა, რელიგიური რეფორმა და ადგილობრივი ქართული სარწმუნოებრივი სისტემის ფორმირება, ქართული ენისათვის სახელმწიფო ენის სტატუსის მინიჭება...). ანუ, საისტორიო ტრადიციითა და არქეოლოგიური მასალით ცნობილია, რომ, ქართული ეთნოსი არსებობდა ჯერ კიდევ ძველი წელთაღრიცხვის IV—III საუკუნეთა მიჯნაზე. საქართველოს ტერიტორიაზე უძველეს ხანაშივე დაფიქსირდა ხანგრძლივი ცხოვრების მანძილზე ისტორიულად ჩამოყალიბებული ერთობა - ქართველი ერი – ერთიანი ტერიტორიით, ენით, კულტურითა და თვითშეგნებით, ერთიანი ყოფისა და კულ-

ტურის ყველა ძირითადი მახასიათებლით (ეთნოსის საკუთარი სახელი – ეთნონიმი (ქართველი), ეთნიკური ტერიტორია (საქართველო: ქართლი, ეგრისი), ეთნიკური ენა (ქართული) და ეთნიკური კულტურის მრავალი მყარი ელემენტი).

მრავალფეროვანია უძველეს ხანაშივე ქართული კულტურის გამოვლინებათა სახეობები: არქეოლოგიური მასალა, ეთნომუსიკა, რელიგია- ნინარექრისტიანულიცა და ქრისტიანულიც, რიტუალები, ქცევის ნორმები, სამართალი, ნათესაური სისტემები, საცხოვრებელი, თავდაცვითი და სამეურნეო ნაგებობები, ხალხური ტრანსპორტი, სამეურნეო და ბრძოლის იარაღები, ტანსაცმელი, საკვები, ხალხური მედიცინა და სხვა.

ბუნებრივია, ობიექტურ ისტორიულ საფუძვლებს მოკლებულია ეთნოგენეზის საბჭოური თეორიის საფუძველზე დამყარებული შეხედულება, რომლითაც ქართველთა ეთნოგენეზისა და ეთნიკური ისტორიის საკვანძო საკითხები ტენდენციურადაა წარმოდგენილი და ქართველების ერად ჩამოყალიბების ხანად XI, ან XIX საუკუნეა მითითებული (ალასანია, 2003, თოფჩიშვილი, 2008, ბერაძე, 2008).

ქართული ეთნიკური კულტურა მდიდარი მასალითაა წარმოდგენილი, თუნდაც მშენებლობის უწყვეტად განვითარებადი ტრადიციებით, მათ შორის, ქრისტიანობამდელი საკულტო ნაგებობებით და მატერიალური ძეგლებით, რომელთა ანალიზის შედეგად აღდგენილია საქართველოს მოსახლეობის *სოციალური და სულიერი ყოფის ერთიანი მახასიათებლები*, მაგალითად, ქრისტიანობამდელი რელიგიის სხვადასხვა ელემენტი თუ პასაჟი. ამ მასალით დადასტურებულია ისტორიულ *საქართველოში ერთიანი რელიგიური (ქრისტიანობამდელი) სისტემის (ღვთაებათა იერარქია და პანთეონი) არსებობა* (ივ. ჯავახიშვილი, ვ. ბარდაველიძე...). ტრადიციულ ყოფაში ფრაგმენტული სახით შემონახული, არქაული ხანიდან მომდინარე, წეს-ჩვეულებების რეკონსტრუირებით გამოვლენილია სულიერი ყოფის, სიმბოლოებისა და სარიტუალო პრაქტიკის მრავალი უძველესი პასაჟი, რაც, ასევე, ერთიანია ყველა ქართული ისტორიულ-ეთნოგრაფიული თემისათვის (ი. ჯავახიშვილი, გ. ლომთათიძე, გ. ჩიტაია, ვ. ბარდაველიძე, მ. გეგეშიძე, ო. ლორთქიფანიძე, მ. ხიდაშელი, ს. ჭანტურიშვილი, რ. თოფჩიშვილი, ნ. მინდაძე, ნ. აბაკელია და სხვ.). მაგალითად, გიორგი ჩიტაიას ნაშრომით - „სიცოცხლის ხის მოტივი ლაზურ ორნამენტში“ (ჩიტაია, 1941) დასაბუთებულია ერთიანი ქართული მსოფლმხედველობის არსებობა მთელ ქართველ ერში დასაბამიდანვე და ქართველთა რწმენა-წარმოდგენებისა და სიმბოლოების სიცოცხლისუნარიანობის უთვალსაჩინოეს ნიმუშად ლაზური და სვანური მასალაა წარმოდგენილი (ჩიტაია, 1941).

ცხადია, ერთიანი ქრისტიანობამდელი სარწმუნოებისა და ეთნიკური კულტურის არსებობამ დიდწილად განაპირობა ახალი მონოთეისტური რელიგიის შედარებით ადვილად გავრცელება ისტორიულ საქართველოში. ცნობილია, ქართული კულტურა, *როგორც ცოცხალი და განვითარებადი ორგანიზმი, დიდი მდგრადობით და ამავდროულად, მობილობითაც გამორჩეული ფენომენია*. სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქაში იგი ქმნიდა მხოლოდ ამ ეპოქისათვის დამახასიათებელ კულტურულ ფასეულობებს, რომელთა უმრავლესი ნაწილიც იმ დროის

მრავალი ხალხის კულტურასაც ეკუთვნოდა და, აგრეთვე, ლოკალურ-ეთნიკურ ძეგლებსაც, რომლებიც მხოლოდ ქართული ეთნიკური კულტურის მონაპოვარია და მსოფლიო საგანძურშია შეტანილი, ხოლო *ქრისტიანობის ოფიციალურ რელიგიად გამოცხადებიდან მოყოლებული იწყება ახალი ქართული კულტურის – ქრისტიანული კულტურის შექმნა და განვითარება* (ჯაფარიძე, 2009; ალასანია, 2003).

ახალ რელიგიას და ქრისტიანობასთან დაკავშირებულ კულტურას, ადგილობრივი დიდი ქართული ეთნიკური კულტურის ტრადიციები ხვდება და ჯერ კიდევ უძველეს ქართულ (კოლხურ) კულტურაზე დამყარებული ელინისტური ხანის ტრადიციები ბუნებრივად ერწყმის ახალი-ქრისტიანული რომაულ-ბიზანტიური, სირიული-კულტურის ელემენტებს. რის შედეგადაც იქმნება ორიგინალური ქართული ქრისტიანული კულტურა, რომელიც ბუნებრივია, განსხვავებულია წინარექრისტიანული ქართული კულტურისაგან, მისი განვითარების ახალ და დროში მეტად გამძლე და მყარ სახეობას წარმოადგენს. ამ დროიდან *თვისობრივად იცვლება ყოფისა და კულტურის ყოველი ელემენტი და მათი გადააზრება და განვითარება ხდება ახალი რელიგიის შესაბამისად* (ბიჭვინთის IV-V საუკუნეების ქრისტიანული ტაძრის მოზაიკა, ქრისტიანული დაკრძალვის წესი – მაგალითად, სამთავროს სამაროვანი, სამარხთა უმრავლესობა ნებელდიდან და სხვ. IV-VI საუკუნეებში ჩნდება პოლიტიკური და სამხედრო-სტარტეგიული მნიშვნელობის ახალი ქალაქები: არტანუჯი, უჯარმა, თბილისი, ჭყერემი... საგულისხმოა, რომ თუკი V-VI საუკუნეებში გვხვდება ეკლესიის მხოლოდ ბაზილიკური ტიპი, VI საუკუნიდან უკვე იმარჯვებს ქართული - გვირგვინიან-დარბაზული – მშენებლობის ტრადიციიდან მომდინარე ცენტრულ-გუმბათოვანი საეკლესიო მშენებლობა და სხვ.). *IV საუკუნიდან კი მოგვეპოვება ქართული დამწერლობის ძეგლები, რაც უფრო მრავალფეროვანს ხდის ქართული კულტურისა და ქრისტიანული რელიგიის ურთიერთგანმაპირობებულობის ელემენტების აღდგენისა და გამოვლენის შესაძლებლობას.*

ისტორიული მასალით დასტურდება ადრეული შუა საუკუნეების ქართული კულტურის კიდევ ერთი მახასიათებელი - ქართველ ერს, ცხადია, ძველთაგანვე გააჩნდა ეთნიკური/ეროვნული ერთიანობის და სხვა ეთნოსთაგან კულტურული განსხვავებულობისა და თავისებურებების შეგრძნება, მაგრამ მხოლოდ ბიოლოგიურ ერთიან წარმომავლობაზე საქართველოში არასოდეს მახვილდებოდა ყურადღება - ქართველად და ქართული კულტურის შემქმნელად მოიაზრებოდა ყველა, ვინც თავს ამ კულტურის წევრად და ქართული სახელმწიფოს შვილად თვლიდა, მიუხედავად მისი ეთნიკური წარმომავლობისა (ალასანია, 2001; თოფჩიშვილი, 2008; ბერაძე 2008). ამავე დროს, *ქართველ ერს ყოველთვის ახასიათებდა ტოლერანტობა*. მისთვის უცხო იყო სხვა ეთნოსებისა თუ კონფესიებისადმი შეუწყნარებელი დამოკიდებულება (ალასანია, 2001: გვ. 18-27) და *ამგვარი მენტალური ეთნიკური მახასიათებლის მუდმივად არსებობა ქართველ ერში, უთუოდ, მართლმადიდებელი ქრისტიანული სწავლების შედეგად და ამედროულად ერის ეროვნულ მარკერად წარმოგვიდგება.*

ქართული ყოფის მრავალი ელემენტი, რომელიც თვით ადრეულ განათხარ

არტეფაქტებსა თუ წერილობით წყაროებშია დაფიქსირებული, უკვე *ეთნიკური ტრადიციაა და რელიგიური სწავლებიდან შემცენებულ ეთნიკურ მახასიათებელს წარმოადგენს*. ზოგიერთი მათგანი ცოცხალია თვით დღევანდელ ყოფაშიც კი, მაგალითად, ასეთია „შუშანიკის წამებაში“ გამომკრთალი ერთი პასაჟი („პურობა“ და „პურის ჭამა“). ცნობილია, საქართველოში ამჟამადაც ტრადიციულ სამგლოვიარო და საქორწინო სუფრასთან დედაკაცები და მამაკაცები ცალ-ცალკე სხდებიან. უფრო ადრე კი ტრადიციულ ქართულ საცხოვრებელ ნაგებობებში ერთმანეთისაგან გამოყოფილი იყო საკაცებო და საქალბო მხარეები და ა. შ. აგიოგრაფიული ლიტერატურიდან იკითხება ტრადიციული ქართული საოჯახო ყოფის, ნათესაური კავშირების, სტუმარ-მასპინძლობის წესების, მუსიკისა და გართობა-სანახაობების, საცხოვრებელი ნაგებობებისა და მათი ინტერიერის, ტანსაცმლის სახეობების, სამეურნეო საქმიანობის და სხვა ნიშნები, რომლებიც ტრადიციულად ახასიათებს ქართულ ყოფას და კულტურას ადრეული შუა საუკუნეებიდან დღემდე (ლომთათიძე, 1955; ჭანტურიშვილი, 1984). *ყოფის ყოველი ნიუანსი რელიგიური მსოფლალქმიდან მომდინარეა და სრულიად ნათელია, რომ გაქრისტიანების შემდგომი ქართული კულტურის მასაზრდოებელი მთავარი წყარო ქრისტიანული სწავლებაა.*

ქართული ტრადიციული ცხოვრების წესი, ტრადიციული საზოგადოების მორალი, ზნეობა და ღირებულებები ქრისტიანული მსოფლმხედველობით იყო გაჯერებული. ქართული ეთნიკური კულტურის შემადგენელი ტრადიციული ღირებულებების (ცხოვრების წესი, რელიგიური, ზნეობრივი და სოციალური ნორმები, ნათესაობის სისტემა, სამართალი, ხალხური დღესასწაულები, ქორწინებისა და დაკრძალვის წესები...) კვლევის შედეგად დასტურდება ქრისტიანული რელიგიის უდიდესი და წარმმართველი როლი ქართული კულტურის განვითარების თვალსაზრისით.

ამავე კონტექსტში წარმოგვიდგება ტრადიციული ქართული მსოფლალქმის კიდევ ერთი ელემენტი - მნიშვნელოვანი მენტალური ღირებულებების მთავარი სიმბოლო - „მეფე“. ცნობილია, ხსოვნა მირონცხებულის, ანუ ღვთით მოვლენილი და ქვეყნისათვის თავდადებული მეფეებისა, მთავარ მარკერად მოჰყვება ქართველთა ტრადიციულ მენტალობას საუკუნეთა მანძილზე. ფოლკლორული მასალით, ყველაზე არქაული ვახტანგ გორგასალთან დაკავშირებული ლექსია („ვახტანგ მეფე ღმერთს უყვარდა ციდან ჩამოესმა რეკა, იალბუზზე ფეხი შედგა, დიდმა მთებმა იწყეს დრეკა“) და, როგორც ჩანს, მენტალობის ამ ელემენტს საფუძველი ადრეული შუა საუკუნეებიდანვე ეყრება (ან შესაძლოა, იგი თვით ფარნავაზ მეფის დროიდან მომდინარეა), რადგან ვახტანგ გორგასალს უდიდესი წვლილი მიუძღვის საქართველოს გაერთიანებისა და კულტურული აღმშენებლობის საქმეში. *უკვე ამ პირველივე ფოლკლორულ სიუჟეტურ ქარვაში თავმოყრილია ქართული ტრადიციული კულტურის მნიშვნელოვანი მენტალური ფასეულობები: მეფე ღვთისგან ნაკურთხია, მირონცხებულია, შესაბამისად, კი სასწაულებრივი ძალის მქონეა და, რაც მთავარია, მეფე ერისათვის, ქვეყნისათვის თავდადებულია. ცხადია, ამგვარი მენტალური პასაჟები ოდინდელია, ბიბლიური მოტივებიდან მომდინარე და საისტორიო//საეკლესიო ტრადიციით*

განმტკიცებულია.

ადრეული შუა საუკუნეებიდანვე ეკლესია-მონასტრები წარმოადგენდნენ განათლებისა და კულტურის მძლავრ კერებს, სადაც იქმნებოდა ქართული კულტურის უმნიშვნელოვანესი შედეგები მთელი ისტორიული საქართველოს მასშტაბით (ინერებოდა ორიგინალური აგიოგრაფიული და ჰიმნოგრაფიული თხზულებები, ვითარდებოდა მთარგმნელობითი სკოლები, იქმნებოდა საგალობლები, ინერებოდა ხატები...), საეკლესიო იერარქთა ღვაწლით შენდებოდა და ინახებოდა ეკლესიები, მონასტრები (ახალაძე, 2009); საეკლესიო კანონმდებლობის ძირითადი პოსტულატებით რეგულირდებოდა ქართული საერო სამართლის ნორმები, ქართველთა საოჯახო ყოფა, ყალიბდებოდა ტრადიციული ქართული მენტალიტეტი და სხვ.

მართლმადიდებელი საქართველოს გეოპოლიტიკური ისტორია, უმრავლეს შემთხვევაში, ქრისტიანობისადმი მტრულად განწყობილ, საქართველოს დაპყრობის მოსურნე ქვეყნებთან ურთიერთობის ამსახველია. მაზდეანურ, ხოლო შემდგომ მუსლიმურ სამეფო-სამთავროთა გარემოცვაში და მუდმივი ეთნიკური და რელიგიური ასიმილაციის საფრთხის ქვეშ მყოფი ქართველებისათვის მართლმადიდებელი ქრისტიანობის შენარჩუნება სახელმწიფოებრიობისა და ეროვნული თვითმყოფადობის - ქართველობის შენარჩუნების ადეკვატური იყო.

ტრადიციულად, ქრისტიანული რელიგიით რეგულირდებოდა ყოფითი ყოველდღიურობაც. საეკლესიო კალენდარი განსაზღვრავდა საოჯახო ცხოვრებისა და სამეურნეო ყოფის დაგეგმარებას. ცნობილია, რომ, ტრადიციულ საზოგადოებაში დრო კონკრეტულად მხოლოდ რიცხვებით კი არ გამოიხატებოდა, არამედ ამ რიცხვების განმმარტავი ქრისტიანული კალენდრით, რომელიმე წმინდანის სახელის ხსენებითა და დღესასწაულით. „ანალების“ სკოლის ისტორიკოსთა დაკვირვებით, ქრისტიანობამ კულტურისა და იდეოლოგიის ყველა სფეროზე მოახდინა გავლენა და ეკლესიის უპირატესობა დროზეც გაავრცელა. ანუ დროის დაგეგმარება სოციალური კონტროლის ერთგვარ მექანიზმად იქცა. შუა საუკუნეებში კი დროის კონტროლი ეკლესიის პრეროგატივა იყო (Гриф, 2005). ხალხური კალენდარი საქართველოშიც კანონიკური კალენდრის ვარიაციას წარმოადგენდა და დრო აქაც საეკლესიო კალენდრის მიხედვით ნაწილდებოდა. კულტურულ-სამეურნეო ყოფის ყოველი ნიუანსი საეკლესიო კალენდარს შეესაბამებოდა. ქართველთა ყოფითი ყოველდღიურობა საეკლესიო მარხვისა და ხსნილის, საეკლესიო უქმეების გათვალისწინებით იმართებოდა.

მრავალსაუკუნოვან ქართულ კულტურას მთავარ ღერძად რელიგიური მსოფლხედვა მოჰყვება და იგი თვალნათლივ ვლინდება ტრადიციულ ქართულ დღესასწაულებში¹. ქართულ ხალხურ დღეობათა ნაწილი, სამწუხაროდ, უკვე

¹ XX საუკუნის 30-იან წლებში ვ. ბარდაველიძემ სვანეთის მხოლოდ ერთ ნაწილში (ზემო სვანეთი) რელიგიური წეს-ჩვეულებებით „აღჭურვილი“ 160 დღე დააფიქსირა, რაც მკვლევარის დაკვირვებით, „თავისთავად ააშკარავებს, თუ რაოდენ დიდი ადგილი ეჭირა ძველად სვანის ცხოვრებაში სარწმუნოებრივ წეს-ჩვეულებებს“ (ბარდაველიძე 1939: X). თანამედროვე ეთნოგრაფიული მასალით, ამ მხარეში დაახლოებით 70-მდე რელიგიური

გამქრალია და ეს დიდი დანაკლისია ეთნიკური კულტურისათვის. ტრადიციულ ქართულ დღეობათა კალენდარში ასახულია ოფიციალური საეკლესიო კალენდრის ცვალებადობის კვალი. გასაბჭოების შემდეგ მართლმადიდებლებს აიძულებდნენ, შეგუებოდნენ ათეისტური კალენდრის მდინარებას და ხელოვნურად შექმნილ - საბჭოურ დღესასწაულებს, მაგრამ თვით დღემდეც კი ახალ წელს ქართულ სოფლებში უფრო მასშტაბურად ძველით ახალ წელს - 14 იანვარს ზეიმობენ. საგულისხმოა, რომ ისტორიული საქართველოს ზოგიერთ მხარეში – პარხლისწყლის ხეობა, ზედა მაჭახელი, იმერხევი (თანამედროვე თურქეთი) - ეთნიკურად ქართულ, შუახნის მოსახლეობას დღემდე ახსოვს ახალი წლის 14 იანვარს აღნიშვნის წესი: „დილას კარგი მლოცავი კაც მოვიყვანთ, არ დაიძახებდა, მარჯვენა ფეხ შემოადგამდა, ღმერთმა ლამაზად გამყოფათ-ო იტყოდა. ის კაი ფეხის გამოგვიდგებოდა, იმაქ შექერს მივცემდით, თაფლ, კაკალს მივართმევდით. ახორს შემოუფლიდა, დალოცვიდა“ ახალი წლის აღნიშვნის ყველა მთავარი ელემენტი ამ მასალაში ასახული და ეს ელემენტები სხვადასხვა ვარიაციით გვხვდება საქართველოს მხარეებში. ტრადიციულ ხალხურ კალენდარში მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ბარბარობის აღნიშვნის წესს. ბარბარობა მთელ საქართველოში უქმე იყო. დასავლურ ქართული ტრადიციით, ბარბარობა „დღესასწაულთა თავად“ ითვლებოდა. დღეობა მარხვაში მოდიოდა და სადღესასწაულო შესანიშნავიც სამარხვო იყო. ბარბარობის აღნიშვნის ტრადიციაში სინკრეტიზმის ნიშნების პარალელურად გამოვლენილია ამ დღეობის ქრისტიანული არსიც (მინდაძე, 2008). ტრადიციულ ქართულ დღეობათა შორის განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა წმიდა გიორგისადმი მიძღვნილი დღეობები. წმიდა გიორგის ხატებას გამორჩეული ადგილი უკავია ტრადიციულ ქართულ კულტურაში. მთავარმონამე წმიდა გიორგის სახელი ქართული საზოგადოებისათვის IV-V საუკუნეებშივე ხდება ცნობილი. გადმოცემით, წმიდა გიორგის სახელზე პირველი ეკლესია საქართველოში ჯერ კიდევ IV საუკუნეში აუგიათ, შემდეგ კი წმიდა გიორგის იმდენი ტაძარი აშენებულა, რამდენი დღეცაა წელიწადში. ვახუშტის ცნობით, „არ არის ბორცვი, ანუ მაღალნი გორანი, რომელსა ზედა არ იყოს შენნი ეკლესიანი წმინდისა გიორგისანნი“ (ქართლის ცხოვრება, 1973: 40), რომ „არც ერთი წმიდანის სახელობაზე არ მოიპოვება იმდენი ტაძარი საქართველოში, რამდენიც წმიდა გიორგის სახელობაზეა აშენებული“ (ჯავახიშვილი, 1979: 88). წმიდა გიორგი კაბადოკიელის წამების ამსახველი თხზულების ქართული თარგმანი შემოგვრჩა X საუკუნიდან, მოგვეპოვება გიორგი მთაწმინდელის (XI ს.) მიერ შესრულებული თარგმანიც და ა. შ. წმიდა გიორგის ფრესკული გამოსახულებები გვაქვს ადრე-ქრისტიანული ხანიდან (ნებელი, მარტვილი...). წმიდა გიორგისადმი თაყვანისცემამ განსაკუთრებული მასშტაბები საქართველოში IX საუკუნიდან შეიძინა. ქართული ეკლესია მთავარმონამე წმიდა გიორგისადმი მიძღვნილ ორ დიდ დღესასწაულს იცნობს, ამათგან ნოემბრის გიორგობას, წმიდა გიორგის ბორბალზე

დღეობა მოქმედია და მეტ-ნაკლები სისრულით კვლავაც აღინიშნება.

დაკვრის დღეს, მთელ მართლმადიდებელ მსოფლიოში მხოლოდ საქართველოში აღნიშნავენ და, საგულისხმოა, რომ თვესაც ქართველებმა გიორგობისთვის შეარქვეს. წმიდა გიორგის წმიდა ნაწილები და სასწაულთმოქმედი რელიქვიები (მშვილდი, ისრები, ჯაჭვი...) ინახებოდა საქართველოს ეკლესია-მონასტრებშიც. მთავარმონაშემ წმიდა გიორგის *ქართველებმა საქართველო და ქართული მხედრობა შეავედრეს და ჩვენი ქვეყნის მფარველად შერაცხეს. წმიდა გიორგისადმი მიძღვნილი რიტუალები და საერთოდ, ტრადიციული მენტალური მახასიათებლები, ერთიანია საქართველოს ყველა მხარეში და წმიდა გიორგისთან დაკავშირებული უძველესი ქართული საეკლესიო თუ საისტორიო თხზულებებიდან მომდინარე პლასტების სახით არის შემონახული.* საყოველთაოდ ცნობილი საისტორიო გადმოცემით, საქართველოსათვის უმნიშვნელოვანეს დიდგორის ბრძოლაში წმიდა გიორგი განცხადებულად და ყოველთა სახილველად წინ მიუძღოდა დავით აღმაშენებელს და ქართულ მხედრობას: „რამეთუ პირველსავე ომსა იოტა ბანაკი მათი და ივლტოდა, რამეთუ ჴელი მაღლისა შეენეოდა, და ძალი ზეგარდმო ფარვიდა მას, და წმიდა მონაშემ გიორგი განცხადებულად და ყოველთა სახილველად წინაუძღოდა მას და მკლავითა თუსითა მოსრვიდა ზედამონევენულთა უსჯულოთა მათ წარმართთა, რომელ თვთ იგი უსჯულონი და უმეცარნი მოღმართ აღიარებდეს და მოგუთხრობდეს სასწაულსა ამას მთავარმონაშემსა გიორგისსა“ (ქართლის ცხოვრება, 1955: გვ. 341). ამ დიდი სასწაულის მრავალი ხალხური ვარიანტია ხალხურ ყოფაში შემონახული. სწორედ წმიდა გიორგი მოჩანს ქართველთა შემწედ და მფარველად საქართველოს ყველა მხარეში და უამრავი ასეთი გადმოცემაა დაცული. შემონახულია ის ეკლესიებიც, რომელთა მახლობლადაც სასწაულები მომხდარა.

სპეციფიკური და ურთულესი ისტორიულ-გეოგრაფიული პირობებიდან გამომდინარე, ქართველი მთიელი ხშირად მოკლებული იყო სახელმწიფო და რელიგიური ინსტიტუტების ყურადღებას. ქვეყნის ერთიანობის დაშლის შემდეგ საქართველოს მთიანეთის სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული რეგრესი იწყება და თანდათანობით, კანონიკურ ღვთისმასახურებას, სასულიერო პირთა არარსებობის გამო ე. წ. ხალხური ღვთისმსახურება ენაცვლება. შესაბამისად კი ამ მხარეების რელიგიურ რწმენა-წარმოდევნებს სინკრეტიზმის ნიშნები ახლავს, მაგრამ აქაც ვლინდება ქრისტიანობის დიდი გავლენა და თვით ისეთ ხალხურ დღესასწაულთა (ათენგენობა, ლაშარობა...) თუ ე. წ. ღვთაებათა (კვირია, ლაშარის ჯვარი...) გენეზისის კვლევის დროსაც კი, რომელთაც თითქოსდა წარმართული ხასიათი აქვთ, სიღრმისეული ანალიზის შედეგი სრულიად საპირისპიროს ავლენს და მათში კონკრეტული ქრისტიანული მსოფლადქმის შრეები ვლინდება: „ხევსურულ კურთხევათა ტექსტებს აშკარად ატყვია *ქრისტიანული რელიგიის ბეჭედი*. ისინი უნდა წარმოადგენდნენ დროთა ვითარების გამო ხევსურეთში ზეპირგადმოცემით შერყვნილ ქრისტიანულ ტექსტებს“ (ბარდაველიძე, 1938: 5).

ობიექტური პირობების გამო ქართველი ეთნოლოგები ხანგრძლივი დროის მანძილზე (საბჭოთა რეჟიმი) მოკლებულნი იყვნენ კვლევის თავისუფლებასა და ქართველი ერის ისტორიაში ქრისტიანობის უმნიშვნელოვანესი როლის

დაფიქსირების უფლებას. მეცნიერების ეს დარგი, ისევე როგორც ყველა სხვა მომიჯნავე დისციპლინა საბჭოური, ათეისტური იდეოლოგიის გავლენის ქვეშ იყო იძულებით მოქცეული და ცხადია, იზღუდებოდა ამა თუ იმ დღესასწაულისა და რწმენა-წარმოდგენის გენეზისის კვლევის დროს ქრისტიანული მსოფლ-ხედვის წინა პლანზე წამოწევა. შედეგად კი თვით აბსოლუტურად კანონიკური მსახურებისა და საუფლო დღესასწაულების აღწერის დროსაც ქრისტიანული მოტივები ოდენ ზედაპირულ „დაფენებად“ მიიჩნეოდა, მაგრამ ქართველ ეთნოლოგთა დიდი ნაწილი საბჭოთა რეჟიმის პირობებშიც ახერხებდა არტეფაქტების ობიექტური ანალიზის მიწოდებას მკითხველი საზოგადოებისათვის.

ცნობილია, ხატი საკრალურთან ურთიერთობის გზად და საშუალებადაა მოაზრებული. საქართველოში მტკიცედ იცავდნენ ხატის თაყვანისცემის ტრადიციას, ქართული ეკლესია მუდამ წმინდა სახეთა შესახებ არსებული მართლმადიდებელი სწავლების ერთგული იყო. ეს მენტალური პასაჟი განსაკუთრებით აქტუალურია საქართველოს მთიან მხარეებში დღესაც, სადაც *ეკლესიას, ჯვარსა და ხატს უდიდესი სულიერი და ამავ დროს, სოციალური ფუნქციაც აკისრია* და ქართული ჩვეულებითი სამართალწარმოება აქტიურადაა დაკავშირებული რელიგიურ მსოფლალქმასთან.

ქართული ეთნიკური კულტურის მნიშვნელოვანი მონაპოვარია ზედაშის კულტურა. იგი გადაჯაჭვულია ხალხურ დღეობათა კალენდართან და რწმენა-წარმოდგენებთან. ზედაშე ანუ შესაწირავი ღვინო (სულხან-საბა, 1991: გვ. 278) ცნობილია საქართველოს თითქმის ყველა მხარეში. საქართველოს ტრადიციულ ყოფაში შემონახულია ზედაშის, როგორც ბეგარის, გაღებისა და შეწირვის წესი, რაც თვალნათლივ მოჩანს სადღეობო რიტუალებში. კონკრეტული მაგალითებით დასტურდება სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრება, რომ „ხალხურ სარწმუნოებაში დამონმებულ საზედაშე ღვინოს საერთო სახელთან ერთად, შორეული მსგავსება უჩანს ფეოდალურ საქართველოს ეკლესია-მონასტრებისა და აღაპებისათვის დახარჯული ღვინის ზედაშესთან“ (თოფურია, 1963: გვ. 113). ზედაშის კულტურისა და მასთან დაკავშირებული რელიგიური თუ ყოფითი წეს-ჩვეულებების კანონიკური სწავლებიდან და ფეოდალური საქართველოს სამართლებრივი ნორმებიდან მომდინარეობას ადასტურებს ვ. ბარდაველიძის მიერ ლატალში აღწერილი ე. წ. თანლი თარგლეზერის სადღეობო რიტუალიც (ბარდაველიძე, 1939: გვ. 65-67). ამ მასალით გამოვლენილია *წმიდა ზიარების გახალხურებული ვარიაცია და ზედაშის, როგორც ბეგარის შეწირვის წესი*. ბუნებრივია ზედაშის შეწირვის ტრადიცია არქაული ხანიდან მომდინარეა, მაგრამ ისიც ფაქტია, რომ *ახალი რელიგიის - ქრისტიანობის გავრცელების შემდგომ, ადამიანთა ცნობიერებაში ხდება ყოველი თემის, სიმბოლოს და სარიტუალო ატრიბუტიკის გადააზრება ქრისტიანული მსოფლმხედველობის შესაბამისად და მათ, ბუნებრივია, ახალი-ქრისტიანული მოძღვრებიდან მომდინარე მნიშვნელობა, აზრობრივი და რიტუალური დატვირთვა ეძლევათ*. გაქრისტიანების შემდგომ შესაწირავ ღვინოს უაღრესად მნიშვნელოვანი აზრობრივი დატვირთვა მიენიჭა: მაცხოვარმა საიდუმლო სერობაზე წირვის (ძვ. ჟამისწირვის) დაწესებით სისხლიანი მსხვერპლი უსისხლო მსხვერპლით სეფისკვერით და შავი (წითელი)

ღვინით შეცვალა, რის შედეგადაც ღვინო ლიტურგიკული პრაქტიკის განუყოფელ ნაწილად იქცა. საქართველოში შემონახული და ცოცხალია სათემო, სასოფლო, საგვარეულო თუ კერძო ინდივიდუალური ზედაშის შენირვის წესები.

ქართული ტრადიციული მენტალობის უმთავრესი ელემენტები, მათ შორის *ქრისტიანული მოტივებიც*, ხშირად შენიღბული, მაგრამ მაინც არსებული და თუნდაც გაუცნობიერებელ დონეზე შემონახული, - ლაიტმოტივად მოჰყვება გვიან შუასაუკუნეებიდან გამუსლიმებული სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ყოფას. მუსლიმ ქართველთა მენტალობაში შემონახულია ქრისტიანული კულტურის არაერთი ელემენტი - ქრისტიანული სიმბოლიკა საცხოვრებლებელ და სამეურნეო ნაგებობებზე, ავეჯსა და თვით არაქრისტიანულ საკულტო ნაგებობათა ინტერიერშიც; ზოგიერთი ქრისტიანული დღეობისა და წეს-ჩვეულების ანარეკლის არსებობა სინკრეტული სახით (აღდგომა, ბზობა/„გზობა“ ლაზარობა/„ნაზარობა“, მარიობა, ფერიცვალება, „ზიარეთობა“) (ბერიძე, 2010); ხალხურ მედიცინაში შემონახული გადმოცემა-სამკურნალო მცენარეულობის ბაღრის სახელი -„მარიამის ბაღრა“; დაფიქსირებულია ეთნოგრაფიული ფაქტები, როდესაც უკვე გამუსლიმებული ქართველი ქალები მამაკაცების მალულად ჯვარს ატარებდნენ, კეცებზე ჯვრებს ამოღარავდნენ და სააღდგომოდ წითელი კვერცხებით გადიოდნენ სასაფლაოებზე (კახიძე, 1975: გვ.153). ქართული კულტურის მნიშვნელოვანი მონაპოვრის, დამპყრობლისაგან დევნილი - ვაზისა და მისი პროდუქტის - ღვინის მონატრების- ტრადიციულ რელიგიასთან და მეურნეობის დარგთან იძულებით განწყვეტილი კავშირის ტკივილიანი მოტივები მოჩანს მთელ აჭარაში გავრცელებულ ლექს-სიმღერაში: „ჩაღმა ჩაყრილო ვენახო, სად წადი და რომელ მხარეს, მამა-პაპურო ვენახო, სად წადი და სად მოგნახო? მოგნახე და აგაყვავე, შენს ძირ-ფესვებს ვენაცვალე“. ამავე კონტექსტშია გააზრებული ხეზე კვეთილობისა და მოხატულობების ნიმუშებში, მუსიკალურ ფოლკლორში, აგრეთვე, სხვა ყოფით პასაჟებში გამოვლენილი ფსიქოლოგიური და ესთეტიკური მოტივები, რომლებიც ძველი ქართული ქრისტიანული სარწმუნოებისადმი პატივისცემის გამოძახილია და იგი ამ მასალის ფიქსირების დროისათვის (XIX—XX საუკუნეთა მიჯნა) უკვე მიმქრალი რელიგიური შეხედულებების ერთგვარი რეკონსტრუქციის შესაძლებლობასაც იძლევა.

მართლმადიდებელმა ქრისტიანობამ თავისი კვალი დაატყო ნათესაურ ურთიერთობებსაც. საქართველოში ნათესაობის ოთხი ძირითადი სახეა ცნობილი: მამის ხაზით ნათესაობა (აგნატიკური), დედის ხაზით ნათესაობა (კოგნატიკური), სულიერი ნათესაობა (ნათელ-მირონი) და ხელოვნური ნათესაობის ტიპები. ტრადიციულად, ნათესაური ორგანიზაციები ეგზოგამიურია. ნათესაურ ჯგუფებს შიგნით ქორწინების აკრძალვა ახასიათებს თითქმის ყველა ქართულ ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ თემს/ჯგუფს. გენეალოგიურ ჯგუფებს შიგნით ქორწინების აკრძალვა, ძირითადად, შვიდ-თორმეტ თაობას მოიცავდა, რადგან მინიმალურ და მედიალურ ლინიჯთა გენეალოგია და, შესაბამისად, „სისხლით“ ნათესაური ურთიერთობები დაახლოებით ამდენ თაობას მოიცავდა. ზოგადად მოგვარეთა დაქორწინება კი იშვიათ გამონაკლისთა გარდა, საერთოდ მიუღებელი და აკრძალული იყო. გვარსშიდა ეგზოგამია ირღვეოდა, როდესაც გვარი იმ-

დენად იზრდებოდა და ვითარდებოდა, რომ „სისხლით“ ნათესაობის ნიშნებს კარგავდა, აგრეთვე იმ შემთხვევაში, როდესაც გვარში შემოერთებული იყო სხვა, არა სისხლით ნათესავი გვარი. ტრადიციული ქართული ნათესაური ურთიერთობის სისტემა ერთგვარად შეცვლილია არამართლმადიდებელ ქართველთა შორის. კათოლიკე და მუსლიმ ქართველთა შორის დაშვებულია ნათესავთა შიგნით ქორწინება.

ქართული ქრისტიანული ძეგლები ტერიტორიულად ბევრად უფრო ვრცელ არეალშია განფენილი, ვიდრე დღევანდელი საქართველოა. გარდა იმ ვრცელი ქართული ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ერთეულებისა, რომლებიც საქართველოს წაართვეს რუსეთისა და ოსმალეთის იმპერიებმა (მესხეთის დიდი ნაწილი, ტაო, კლარჯეთი, ლაზეთი, ჰერეთი, დვალეთი. ლორე-ტაშირი...), ძლიერი ქართული მონარქიის არსებობის პერიოდებში ქართული ქრისტიანული კულტურა ვრცელდებოდა მთელ კავკასიაში. საისტორიო გადმოცემით ცნობილია, რომ ძირძველი კავკასიელები ერთმანეთის მონათესავენი არიან (ქართლის ცხოვრება, 1955). *შესაბამისად, ერთიანობის გრძნობა კავკასიელ ხალხთა შორის ხშირად იჩენდა თავს და ასეთ დროს კულტურულ-პოლიტიკურ მფარველობას მეზობელ ხალხებს სწორედ საქართველო უწევდა.* მაგალითად, ცნობილია, ის დიდი წვლილი, რაც ქართველებმა შეიტანეს სომეხი ერის გადარჩენის საქმეში. ასევე, საერთოდ, ჩრდილო კავკასიაში, მაგალითად, დაღესტანში, ინგუშეთსა და ოსეთში ქართული კულტურის არაერთი ძეგლია დაფიქსირებული (თოფჩიშვილი 2007), ბაღყარეთის, ყარაჩაისა და ყაბარდოს მთიანეთში კი მათი რაოდენობა განსაკუთრებით მრავალრიცხოვანია, ვინაიდან ქართველები (სვანები) XIX საუკუნის 30-40-იან წლებამდე ცხოვრობდნენ ამ მხარეებში და საქართველოს ერთ-ერთი რეგიონი (სვანეთის სამთავრო და სვანეთის ცალკეული ე. წ. ბალსხემო თემები) 1834-1835 წლებამდე ინარჩუნებდა გარკვეულ გავლენას ყუბანი-სა და თერგის სათავეებში მდებარე ქართველთა ისტორიულ მიწებზე. ამ მხარეებში ქართული ქრისტიანული კულტურის კვალი XX საუკუნის შუახანებამდე ჯერ კიდევ ფიქსირდებოდა. მაგალითად, 1849 წელს ბეზინგში (ბეზინგი – ხულამის აზაუ) ქართული ქრისტიანული ეკლესია აღინერა. ტაძარი ქვით ნაგები (კედლების ზომა 5,25X3,25 არშინი, სიმაღლე - 4,25 არშინი) და მოხატული ყოფილა. ფრესკებით შემკულ ტაძარზე ქართული წარწერებიც არსებულა, რომლებიც ლ. ლავროვის აზრით, ქართველი მშენებლების შესრულებული უნდა ყოფილიყო (Лавров, 1950).

თანამედროვე ყოფის ამსახველი მასალის ანალიზის შედეგად, აშკარაა, რომ ქრისტიანული რელიგიით ნასაზრდოები ტრადიციული ქართული ღირებულებების სისტემა, ისტორიულ ქრილში განხილვისას ავლენს სიმყარესა და სიცოცხლისუნარიანობას ჩვენი დროისთვისაც. ტრადიციულ ღირებულებათა სისტემა, თავის მხრივ, ასახულია ქართული ცხოვრების წესსა და მენტალობაში. თანამედროვე ეთნოგრაფიული მასალა წარმოაჩენს სულიერი და სოციალური კულტურის ტრადიციული ელემენტების შედარებით სტაბილურ და დროში გამძლე ხასიათს. ინოვაციები და ცვლილებები ტრადიციულ ცხოვრების წესზე მხოლოდ დროის დიდი მონაკვეთის გავლის შემდეგ ვლინდება. აშკარაა, ტრადიციული

ქართული კულტურის ერთ-ერთ უმთავარეს ელემენტად დღემდე მართლმადიდებელი რელიგია გვევლინება.

ცხადია, ცხოვრების ტრადიციულ წესსა და მენტალობას მრავალი მომენტი და დროის ხანგრძლივი პერიოდი აყალიბებს. ცხოვრების წესი და მენტალობა კულტურის მუდმივად ცვლადი (ოღონდ ნელი ტემპით) ელემენტებია, რომლებიც განსაკუთრებული მდგრადობით გამოირჩევა. *ასეთი მთავარი ღირებულება დღესაც, დღევანდელ ქართველთა უდიდესი ნაწილისათვისაც კვლავ რელიგიურობაა.* კულტურის ამ უმთავრესი ელემენტის (რელიგიურობის) მდგრადობას და სიცოცხლისუნარიანობას კვებავს და აპირობებს მოთხოვნა საზოგადოების მხრიდან. ამასთანავე, ქართული ეთნიკური კულტურის მობილობა და დიდი პოტენციალი სრულ შესაბამისობაშია თანამედროვე მსოფლიოს კულტურულ პროცესებთან. მსოფლიო ფასეულია სწორედაც მისი მრავალფეროვნებით, რომელშიც ქართულ ეთნიკურ კულტურას სპეციფიურად თვითმყოფადი- ქართული ტონალობები შეაქვს. ქართულ კულტურას კი ჩვენი მცირერიცხოვნებიდან გამომდინარე, განსაკუთრებით სათუთი მოპყრობა და გაფრთხილება სჭირდება. პოლიეთნიკურ გარემოში და დღევანდელი გლობალიზაციის ფონზე ტრადიციულად მოაზროვნე ადამიანი თავს ერთგვარად „დაკარგულად“ აღიქვამს. *ამ დროს აქტუალიზირდება რელიგიის როლი და ეს თვალნათელია, თუნდაც საქართველოს მაგალითით, სადაც მართლმადიდებელი ქრისტიანული ეკლესია კვლავაც უმძლავრს სულიერ და სოციალურ ინსტიტუციად გვევლინება და უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს ახალი ქართული სახელმწიფოს შენების საქმეში.*

ლიტერატურა

- **ალასანია, 2003** - ალასანია გ., თვითიდენტიფიკაცია შუა საუკუნეების საქართველოში, კრ., ქართველური მემკვიდრეობა, VII, ქუთაისი, 2003.
- **ალასანია, 2001** - ალასანია გ., რელიგიური „შეუწყნარებლობა“ და ეთნიკური ტოლერანტობა შუა საუკუნეებში (საქართველოს მაგალითზე), კრ. ქართველური მემკვიდრეობა, V, ქუთაისი, 2001.
- **ახალაძე, 2009** – ახალაძე ლ., ეპიგრაფიკა- აფხაზეთისა და შიდა ქართლის ეთნოკულტურული ისტორიის წყარო, კრ.: საქართველოში არსებული კონფლიქტები და მშვიდობის პერსპექტივები, თბილისი, 2009.
- **ბარდაველიძე, 1938** - ბარდაველიძე ვ., აღმოსავლეთ საქართველოს ქართველი მთიელების სასულიერო ტექსტები, - მსე, ნაკვ. I, ტფილისი, 1938.
- **ბარდაველიძე, 1939** — ბარდაველიძე ვ. ქართულ (სვანურ) ხალხურ დღეობათა კალენდარი, I, ახალწლის ციკლი, ტფილისი, 1939.
- **ბარდაველიძე, 1968** - ბარდაველიძე ვ., სიცოცხლისა და სიუხვის ხე ქართველთა სარწმუნოებაში, მსე, 14, თბილისი, 1968.
- **ბერაძე, 2008** - ბერაძე თ., ქართული იდენტობის ძირითადი ეტაპები, ეთნოლოგიური კრებული, I, თბილისი, 2008.

- **ბერაძე, სანაძე, 2003** – ბერაძე თ., სანაძე მ. საქართველოს ისტორია, წიგნი I, თბილისი, 2003.
- **თოფურია, 1963** - თოფურია ნ., ღვინის ზედაშეები, მსე, XII-XIII, თბილისი, 1963.
- **თოფჩიშვილი, 2007** - თოფჩიშვილი რ., კავკასიის ხალხთა ეთნოგრაფია, თბილისი, 2007.
- **თოფჩიშვილი, 2008** - თოფჩიშვილი რ., საქართველოს ეთნოლოგია, თბილისი, 2008.
- **კახიძე, 1975** - კახიძე ნ., ხელოსნობა მაჭახლის ხეობაში, - სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ყოფა და კულტურა, III, თბილისი, 1975.
- **ლომთათიძე, 1955** - ლომთათიძე გ., საქართველოს მოსახლეობის სოციალური და კულტურული დახასიათებისათვის ახალი წელთაღრიცხვის I-III საუკუნეებში, — ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. I, თბილისი, 1955.
- **მინდაძე, 2008** - მინდაძე ნ., წმინდა ბარბარე სვანეთის ტრადიციულ კულტურაში, - კრ., სვანეთი ქართული კულტურის სავანე, თბილისი, 2008.
- **სულხან-საბა, 1991/I**- ორბელიანი სულხან-საბა. ლექსიკონი ქართული, I, თბილისი, 1991.
- **ქართლის ცხოვრება, 1955** - ქართლის ცხოვრება, ტ. I, ტექსტი, ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით დაადგინა ს. ყაუხჩიშვილმა, თბილისი, 1955.
- **ქართლის ცხოვრება, 1973** - ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, ტექსტი, ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით დაადგინა ს. ყაუხჩიშვილმა, თბილისი, 1973.
- **ჭანტურიშვილი, 1984** - ჭანტურიშვილი ს., ყოფა და კულტურა V-X საუკუნეების საქართველოში, თბილისი, 1984.
- **ჯაფარიძე, 2009** - მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, თბილისი, 2009.
- **Гофф, 2005** - Жак Ле Гофф, Цивилизация средневекового запада, Екатеринбург, 2005.
- **Лавров, 1950** - Лавров, Л. Расселение сванов на северном Кавказе до XIX в., Краткое сообщения ИЭАНССР, X, М-Л., 1950.

Rozeta Gujejiani

Javakhishvili State University

For the Correlation Issue of Christianity and Traditional Georgian Culture

Any elements of the Georgian ethnic culture (main signs and local peculiarities of material, spiritual or social life) have been preserved in the ancient foreign written sources and mythological legends as well as in local archaeological material, and from the IV century already in the Georgian written monuments.

By the historical tradition, the Georgian ethnic group existed still at the turn of the IV-III cc A.D. Historically established union has been fixed on the territory of Georgia through long life since the ancient era – the Georgian nation – with single territory, language, culture and self-consciousness, with all main characteristics of the single mode of life and culture. This material proves existence of single pagan system in Georgia (hierarchy of deities and pantheon). As soon as Christianity was declared the state religion, formation and development of the new Georgian – Christian – culture starts. Since that time, each element of mode of life and culture has essentially changed and their apprehension and development goes on according to the new religion.

The historical material proves different markers of the early medieval Georgian culture: in Georgia from the time immemorial all, who considered they were members of this culture and sons of the Georgian state, despite their ethnic origin, were apprehended as Georgians and creators of the Georgian culture. The Georgian nation has always been considered tolerant. Not to be tolerant towards other ethnic groups or confessions was alien for Georgians and permanent existence of such mental ethnic traits among the Georgian nation, was represented as the result of Orthodox Christian teaching and, at the same time, national characteristic features of the nation.

Since early Middle Ages churches and monasteries have been powerful centers of culture and education; through hard work of church hierarchs churches, monasteries were built and painted; main postulates of the church legislation regulated the norms of the Georgian law, Georgian family life, relations between relatives, annual economic calendar; traditional Georgian mentality was being formed, etc. In general, the traditional mode of life, traditional moral of the society, ethics, and values were full of just Christian world outlook, which is proved most clearly by the ethnographic material. In result of research of component traditional values of the Georgian ethnic culture (mode of life, religious, moral, and social norms, system of relation, law, folk celebrations, rules of marriage and burial ...), the strongest and leading role of Christian religion is proved from the viewpoint of the Georgian culture development. At the same time, for Georgians, encircled by Muslim kingdoms and principalities, to preserve Orthodox Christianity was adequate to maintaining statehood and national peculiarities – being Georgians.

The analysis of the material on contemporary mode of life clearly shows that the

system of traditional Georgian values, nourished by the Christian religion, while discussed from the historical viewpoint, displays flexibility and vitality for our time as well. The system of traditional values, in its turn, is represented in the Georgian mode of life and mentality. The modern ethnographic material reveals comparatively stable and time-resistant character of traditional elements of the spiritual and social culture, and Orthodox religion has been one of the main elements of the traditional Georgian culture up to the present day. Flexibility and vitality of this major element (religiousness) are nourished and conditioned by the demand on the part of the society. Also, mobility and great potential of the Georgian ethnic culture are in full compliance with the cultural processes ongoing worldwide. The world is valuable just with its diversity, into which the Georgian ethnic culture brings specific peculiar – Georgian – tonalities. And the Georgian culture, proceeding from our small amount, deserves delicate approach and care.

საერთაშორისო ურთიერთობების სწავლების საკითხი
ქართულ საგანმანათლებლო სივრცეში
რეალობა და სამომავლო პერსპექტივები

საერთაშორისო ურთიერთობების პრინციპების ჩამოყალიბებას თავისი ისტორიული სათავეები აქვს. მოყოლებული ანტიკური პერიოდიდან მრავალ ფილოსოფოსს, ისტორიკოსს თუ სახელმწიფო მოღვაწეს გამოუთქვამს მოსაზრება პოლიტიკის და პოლიტიკური ურთიერთობების ბუნებაზე და საგანზე. ევროპულ ცივილიზაციაში პოლიტიკის იდეური სათავეები ანტიკური საბერძნეთის და მისი სახელმწიფოებრივი ფორმის - პოლისიდან მომდინარეობს. ბერძნული პოლისების ურთიერთობები დანარჩენ სამყაროსთან ხშირად იყო ანტიკური საბერძნეთის ფილოსოფოსთა და ისტორიკოსთა განსჯის საგანი. სწორედ ძველ საბერძნეთში ჩაისახა პოლიტიკური აზროვნების ის მიმდინარეობა, რომელიც განსაზღვრავდა პოლიტიკური და სახელმწიფოებრივი ურთიერთობების ქცევის წესებს სხვა სახელმწიფოებთან მიმართებაში, როგორცაა ომისა და მშვიდობის, ძალისა და სამართლის, ნაციონალური ეგოიზმის და უნივერსალურ ორგანიზაციებთან ურთიერთობებისა.

ამ მიმართულებით საფუძველი პირველ ტრადიციას ძველმა ბერძენმა ისტორიკოსმა თუკიდიდემ ჩაუყარა, რომელიც საერთაშორისო ურთიერთობების მკვლევართა აზრით „პოლიტიკური რეალიზმის“ იდეათა პირველი ავტორი იყო.

მიუხედავად იმისა, რომ სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობების გაანალიზებასა და ამ ურთიერთობებში გარკვეული პრინციპების ჩამოყალიბებას საფუძველი ანტიკურ პერიოდში ჩაეყარა და თანამედროვე მსოფლიო პოლიტიკური სისტემის ჩამოყალიბება 1648 წელს ევროპის ქვეყნებს შორის დადებული ვესტფალიის ზავით იწყება, საერთაშორისო ურთიერთობების, როგორც მეცნიერების ჩამოყალიბება შედარებით გვიან, XX საუკუნის დამდეგს დაიწყო. წინარე საუკუნეებში მას სხვადასხვა დისციპლინები შეისწავლიდნენ და წარმოაჩენდნენ. 1919 წელს პირველად ამ მეცნიერების ისტორიაში, საერთაშორისო ურთიერთობების კათედრა დაარსდა უელსის უნივერსიტეტში. XX საუკუნის 20-იანი წლების დასაწყისში ლონდონის ეკონომიკურ სკოლაში ნობელის პრემიის ლაურეატის ფილიპ ნოელ-ბეიკერის ინიციატივით ჩამოყალიბდა საერთაშორისო ურთიერთობების დეპარტამენტი. 1927 წელს ჟენევაში დაარსდა უნივერსიტეტი, რომელიც მთლიანად საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევისა და სწავლების საკითხებით იყო დაკავებული. ამ უნივერსიტეტის ძირითადი მიზანი იყო ერთა ლიგისათვის მოემზადებინა სპეციალისტები (არდაშელია, 2008: გვ. 3-4). ამის შემ-

დეგ საერთაშორისო ურთიერთობები, როგორც მეცნიერება განვითარდა და გაიზარდა, რომლის საფუძველზე მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში ამ დარგის კვლევის უმსხვილესი ცენტრებიც კი ჩამოყალიბდა. მიუხედავად ამისა, საბჭოთა კავშირში აღნიშნული სპეციალობით განათლების მიღება შეუძლებელი იყო. ერთადერთი უმაღლესი სასწავლებელი, რომელიც საერთაშორისო ურთიერთობების მიმართულებით სპეციალისტებს ამზადებდა მოსკოვის საერთაშორისო ურთიერთობების ინსტიტუტი (ე. წ. „მიმო“) იყო, რომლის კარი ჩვეულებრივ მოკვდავებისთვის დაკეტილი იყო და აქ მხოლოდ საბჭოთა ხელისუფლების მხრიდან განსაკუთრებული ნდობით აღჭურვილი პირები სწავლობდნენ. ბუნებრივია, საბჭოთა საქართველოს საგანმანათლებლო სისტემა მიბმული იყო საკავშირო სისტემასთან და მის ერთიან ორგანიზმს წარმოადგენდა. სწორედ ამ გარემოებამ განაპირობა ის, რომ საქართველოში საერთაშორისო ურთიერთობების ჩამოყალიბება დაკავშირებულია საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენასთან 1991 წელს. საგულისხმოა, რომ მსგავსი ისტორია აქვს პოლიტოლოგიის, პოლიტიკური მეცნიერებების სპეციალობების სწავლებასაც.

დღეს თამამად შეიძლება ითქვას, რომ საერთაშორისო ურთიერთობები, ისევე როგორც პოლიტიკური მეცნიერებანი ახალგაზრდა ქართული სახელმწიფოს საგანმანათლებლო სივრცის პირმოა და ქვეყანაში ამ პროფესიებს დიდი ტრადიცია არ გააჩნიათ. თუმცა პოლიტიკური მეცნიერებანი, პოლიტოლოგიის სპეციალობის სახით, ჯერ კიდევ ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენის პროცესში XX საუკუნის 90-იანი წლების დასაწყისში ჩამოყალიბდა. რასაც ვერ ვიტყვით საერთაშორისო ურთიერთობების სპეციალობაზე, რომელიც საქართველოსთვის გაცილებით უფრო ახალგაზრდა მეცნიერებაა, ვიდრე პოლიტოლოგია.

XX საუკუნის 90-იან წლებში ე. წ. კერძო ინტიტუტების(ფასიანი უმაღლესი სასწავლებლები) ჩამოყალიბებამ ხელი შეუწყო საერთაშორისო ურთიერთობების სპეციალობის ჩამოყალიბებას და სწავლების პროცესს. სახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებლებიდან ეს იდეა პირველად, თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში განხორციელდა, სადაც თავდაპირველად დაარსდა დიპლომატიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების სპეციალობა, შემდეგ საერთაშორისო ურთიერთობები.

ოფიციალურად საერთაშორისო ურთიერთობები, როგორც ცალკე სპეციალობა საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2005 წლის 18 ნოემბრის 633 -ე ბრძანებით განისაზღვრა, რომელშიც პირველად დაზუსტდა საქართველოში უმაღლესი განათლების ბაკალავრიატის სპეციალობათა ჩამონათვალი. ამის საფუძველზე საერთაშორისო ურთიერთობები ჩამოყალიბდა, როგორც ახალი საბაკალავრო პროგრამა და მისი ადგილი განისაზღვრა სოციალურ მეცნიერებათა მიმართულებით.

მიუხედავად ამისა, ამ დარგში კვალიფიკაციის მინიჭება განათლების სამივე საფეხურზე (ბაკალავრიატი, მაგისტრატურა, დოქტორანტურა) პირველად ჩვენი სახელმწიფოს განათლების სისტემაში მხოლოდ 2010 წლის დეკემბერში, საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 120/ნ ბრძანების

საფუძველზე განისაზღვრა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, საერთაშორისო ურთიერთობებში კვალიფიკაციის არარსებობა დაკავშირებულია საბჭოთა კავშირის დროს არსებულ საგანმანათლებლო სისტემასთან, რომელიც ზღუდავდა ამ დარგის სპეციალისტების მომზადების პროცესს და მისი განხორციელება მხოლოდ მოსკოვს შეეძლო. ბუნებრივია, ეს არ ნიშნავს, რომ არ არსებობდა ინტერესი საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევისა და შესწავლისადმი. სწორედ ამ ინტერესმა განაპირობა, რომ იშვიათად, მაგრამ მაინც იწერებოდა ნაშრომები აღნიშნული მიმართულებით, თუმცა ოფიციალურად, ასეთ მკვლევართა კვალიფიკაცია ისტორიის, ან იშვიათად გეოგრაფიის პროფესიით უნდა შემოფარგლულიყო. ანუ, ამ მიმართულებით მკვლევართა მცირე, მაგრამ გარკვეული ნაწილი მუშაობდა, რომლებმაც შემდეგში, სავსებით კანონზომიერად, საფუძველი ჩაუყარეს საქართველოში საერთაშორისო ურთიერთობების სწავლებისა და კვალიფიკაციის მიღების შესაძლებლობებს. ჩვენს ქვეყანაში, დღეს არსებული საგანმანათლებლო საკანონმდებლო ბაზა ხელსაყრელ პერსპექტივებს ქმნის საერთაშორისო ურთიერთობების სწავლების საკითხში არსებული პრობლემების დაძლევისათვის.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, XX საუკუნის 90-იან წლებსა და XXI საუკუნის დამდეგს საქართველოს უმაღლესი განათლების ბაკალავრიატის სპეციალობათა შორის იყო დიპლომატიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ისტორიის სპეციალობა, რომელსაც არცთუ ისე დიდი ხნის ისტორია გააჩნდა. სპეციალისტთა დიდ ნაწილს მიაჩნდა და დღესაც მიაჩნია, რომ საერთაშორისო ურთიერთობების საბაკალავრო პროგრამა ამ სპეციალობის მონაცვლე უნდა ყოფილიყო, შესაბამისად ამ პროგრამების ძირითადი ნაწილი თავიდან ემყარებოდა დიპლომატიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების სპეციალობის სასწავლო გეგმას. სპეციალისტთა მეორე ნაწილის აზრით, ეს არის სუფთა სოციალური მეცნიერება, რომელსაც არაფერი არა აქვს საერთო დიპლომატიასა და საერთაშორისო ურთიერთობებთან და საერთოდ, საერთაშორისო ურთიერთობების სასწავლო გეგმა უნდა ემყარებოდეს მხოლოდ პოლიტოლოგიური ხასიათის საგნების სწავლებას. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით აზრთა ასეთი პოლარიზაცია გამოწვეული იყო იმ ფაქტით, რომ საერთაშორისო ურთიერთობები, შედარებით ახალი სპეციალობა იყო ჩვენი ქვეყნისათვის და მანამდე არ არსებობდა. თვით პოლიტოლოგიაც კი, როგორც აღვნიშნეთ, ძველი საბჭოური სისტემისათვის უცხო და მიუღებელი საგანი იყო და მხოლოდ 90-იან წლებში შემოვიდა ჩვენში, როგორც მეცნიერება და როგორც ცალკე სპეციალობა (საგულისხმოა, რომ საბჭოთა სისტემაში ამ სპეციალობის მონაცვლედ ითვლებოდა მეცნიერული კომუნიზმისა და პარტიის ისტორიის სპეციალობები).

როგორც ბოლონის პროცესის დოკუმენტაციის გაცნობამ და ევროპული და ამერიკული უნივერსიტეტების გამოცდილების შესწავლამ ცხადყო, ზემოთხსენებული არცერთი მოსაზრება საერთაშორისო ურთიერთობების სწავლების პროცესში არ აღმოჩნდა მართალი - ეს არც მხოლოდ დიპლომატიის ისტორია იყო და არც მხოლოდ პოლიტიკური მეცნიერება (თიუნინგი, 2005), ან რაღაც ცალკე მდგომი სპეციალობა, რომლის დაუფლება დიპლომატიისა და მსო-

ფლიო პოლიტიკური ისტორიული პროცესების ცოდნის გარეშე შეიძლება. ბოლონის პროცესების დოკუმენტაციის საფუძველზე (თიუნინგი, 2005: თიუნინგი, 2008), ერთმნიშვნელოვნად არის განსაზღვრული პოლიტოლოგიური და ისტორიული დისციპლინების ისეთი ერთობლიობის სწავლება, როგორცაა პოლიტიკის ძირითადი მცნებების, თანამედროვე პოლიტიკური ინსტიტუტების, პოლიტიკური იდეოლოგიების, სოციოლოგიური კვლევის მეთოდების, ახალ და უახლეს დროში საერთაშორისო ურთიერთობების ისტორიის, ევროპისა და აშშ-ს პოლიტიკის ახალი და უახლესი ისტორიის და დიპლომატიის ისტორიის სწავლება, მაგრამ საერთაშორისო ურთიერთობების საბაკალავრო პროგრამაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ადგილი დაიკავა უაღრესად სპეციფიკურმა დისციპლინამ საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიამ, რომელიც შეიძლება ითქვას, საკვანძო მნიშვნელობის ცოდნას აძლევს მომავალ სპეციალისტებს. საგულისხმოა, რომ ყველა საკითხი, რომელსაც ჩვენ განვიხილავთ და ვასწავლით საერთაშორისო ურთიერთობების ახალი და უახლესი დროის ისტორიიდან აუცილებლად უნდა იყოს განხილული და მისადაგებული თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიებთან.

საერთაშორისო ურთიერთობების სპეციალობის სპეციფიკურობა განსაზღვრულია სხვა მიმართებითაც. მომავალი სპეციალისტი აუცილებლად უნდა დაეუფლოს იმ ხერხებისა და საშუალებების ერთობლიობას, რომლის გამოყენებითაც შეძლებს იგი ახალი ცოდნის მიღებასა და პრაქტიკაში გამოყენებას. ფაქტობრივად, ეს არის ის ახალი უნარები და შესაძლებლობები, რომელიც მომავალ სპეციალისტს უნდა ჩამოუყალიბდეს მიღებული ცოდნის საფუძველზე.

როცა ევროპის უნივერსიტეტების საერთაშორისო ურთიერთობების საბაკალავრო პროგრამის სწავლის შედეგებს ჩავხედვით, მივხვდით, რომ პოლიტიკური ისტორიის გააზრებისა და მისი თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიებთან მისადაგების გარეშე აღნიშნულ შედეგებს ჩვენ ვერ მივალწევდით.

საგულისხმოა, რომ საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევისა და ახალი ცოდნის მიღების მეთოდები ორ ძირითად ჯგუფად არის დაყოფილი: ტრადიციული, ისტორიულ-აღწერილობითი და მეორე ახალი, ანალიტიკურ-პროგნოზული, რომელშიც ფართოდ გამოიყენება ზუსტი და საბუნებისმეტყველო მეცნიერებისათვის დამახასიათებელი რაოდენობრივი და კომპიუტერული მეთოდები (დავითაშვილი, 1999).

მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელ ხანს თანამედროვე მეთოდების გამოყენებამ ფართო ხასიათი მიიღო მას არ გამოუწვევია ტრადიციული მეთოდების გამოდევნა ან მათი შეზღუდვა. რაოდენობრივ მეთოდებს არ შეუძლიათ ჰქონდეთ ამომწურავი, უნივერსალური მეთოდის პრეტენზია, რადგან ფაქტობრივი მასალის ცოდნის გარეშე შეუძლებელია ამ მეთოდის გამოყენება, მხოლოდ ფაქტობრივი მასალა იძლევა საშუალებას მასზე გამოყენებული იქნას რაოდენობრივი მეთოდიც და ისტორიულ შედარებითი მეთოდიც.

ამერიკული „პოლიტიკური რეალიზმის“ თეორიული სკოლის წარმომადგენლების ჰანს მორგენტაუსს, ჯოზეფ ქენანის, ჰენრი კისინჯერის მეცნიერული მემკვიდრეობის გაცნობის საფუძველზე ცხადი გახდა, რომ ეს თეორიული ს-

კოლა ისტორიული მეთოდის ბაზაზე ჩამოყალიბდა. ამ მეთოდის არსი ისაა, რომ ხდება ფაქტების ანალოგია ისტორიულ მოვლენებთან და ზოგადი, დროის გარეშე არსებული საერთო ჭეშმარიტების დადგენა.

საერთაშორისო ურთიერთობების ამერიკულ სამეცნიერო სკოლებში ტრადიციულ მეთოდებს შორის ისტორიული მეთოდის უპირატესობა აშკარაა, პოლიტოლოგიურ, იურიდიულ, ეკონომიკურ და სოციოლოგიურ მეთოდებთან შედარებით. დაახლოებით იგივე მდგომარეობაა ბრიტანულ სამეცნიერო სკოლაში. საერთაშორისო ურთიერთობების ფრანგული სკოლა კი უპირატესობას სოციოლოგიურ მეთოდებს ანიჭებს.

საერთაშორისო ურთიერთობების დარგში დასავლური საგანმანათლებლო სისტემის გამოცდილების საფუძველზე მიგვაჩნია, რომ არ შეიძლება აპელირება ერთ რომელიმე კონკრეტულ მეთოდზე და გამოყენებული უნდა იყოს კომპლექსური მეთოდები, როცა არაზუსტ სოციოლოგიურ მეთოდებს დაეხმარება შედარებით უფრო ზუსტი, ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი და ა. შ. როგორც ვხედავთ საერთაშორისო ურთიერთობების სწავლების პროცესში ცოდნის დაგროვებისა და კვლევის მეთოდის სწავლებასაც კი გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ეფექტური სწავლების შედეგების მიღებისათვის.

საერთაშორისო ურთიერთობების სწავლების პროცესში სტუდენტებს აუცილებლად უნდა ჩამოუყალიბდეთ მიმდინარე მოვლენების სისტემატური ანალიზისა და განხილვის უნარი. მოვლენათა რთულ იერარქიაში უნდა გამოიკვეთოს ცალკეული ელემენტების პრიორიტეტები და სტრუქტურა, ხოლო თვითონ მოვლენათა შესწავლა აუცილებელია ნარსულშიც, ანმყოშიც და მომავალშიც.

საერთაშორისო ურთიერთობების სწავლების პროცესისათვის აუცილებელი მოთხოვნა უნდა იყოს პოლიტიკური პროცესების მუდმივი განხილვა, როგორც ნარსულის, ასევე თანამედროვე პოლიტიკის მაგალითებზე და მისი პრეზენტაცია რეფერატის სახით: აღნიშნული კვლევით სტუდენტს ჩამოუყალიბდება პოლიტიკურ პროცესებზე დაკვირვებისა და ანალიზის უნარი, გარდა ამისა იგი მოემზადება საბაკალავრო ნაშრომის ჩამოყალიბებისა და წარდგენისათვის. აქ აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ახალი დისციპლინის „აკადემიური წერის“ მნიშვნელობა რეფერატისა და საბაკალავრო ნაშრომის მომზადების პროცესში. რატომღაც ყველას მიაჩნია, რომ აკადემიური წერა არის ქართული ენის სწავლება, ან განცხადებებისა და მსგავსი დოკუმენტაციის წერის მეთოდიკა და ა. შ. სინამდვილეში, ეს დისციპლინა სტუდენტს უნდა უყალიბებდეს აკადემიური ტექსტების წერის უნარს, სამეცნიერო კვლევის შედეგად სქოლიოს მითითების, პლაგიატის თავიდან აცილებისა და მოძიებული ლიტერატურის ავტორთა მითითებისა და გამოყენების წესებს. სხვისი აზრების გამოყენებისას ავტორის მითითების აუცილებლობა და პლაგიატისაგან თავის დაღწევა ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პრობლემაა სამეცნიერო ნაშრომის შექმნისა და ზოგადად კვლევის პროცესში.

ჩვენს მიერ შემუშავებულ საერთაშორისო ურთიერთობების საბაკალავრო პროგრამას თან დავურთეთ საბაკალავრო ნაშრომის შექმნის აუცილებელი წესი, რომელშიც ნამოვალეზით სამეცნიერო ნაშრომის შექმნის ტრადი-

ციული მეთოდისაგან შედარებით განსხვავებული მეთოდები, რომელიც დაეხმარება სტუდენტს პლაგიატის თავიდან აცილებაში. ნაშრომი უნდა შედგებოდეს შესავლის, საკითხის შესახებ არსებული ლიტერატურის (როგორც სამეცნიერო, ისე არასამეცნიერო) მიმოხილვის, კვლევის მეთოდოლოგიის (ანუ კვლევის რომელი მეთოდი იქნება გამოყენებული სტუდენტის მიერ ნაშრომის განხილვის პროცესში და რატომ), განსახილველი პოლიტიკური პროცესის საერთაშორისო ურთიერთობების თეორიებთან მისადაგება და ა. შ. ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხი უნდა იყოს ნაშრომის ჰიპოთეზა, ანუ რატომ იქმნება ნაშრომი, რა იდეა არის ჩადებული თემის დამუშავებაში და რა შედეგს შეიძლება ველოდოთ მისგან. მნიშვნელოვანი ადგილი უნდა ეკავოს დებულებათა არგუმენტაციას, ანუ დასაბუთებას.

და ბოლოს, მინდა აღვნიშნო, რომ საერთაშორისო ურთიერთობები მზარდი მეცნიერებაა და მისი სწავლების საკითხი არაერთხელ იქნება კიდევ დავისა და კვლევის საგანი. ჩვენის მხრივ, აუცილებლად უნდა ვცადოთ და დროს ფეხი ავუწყოთ, რათა შევძლოთ სტუდენტის ცოდნის შედეგზე ორიენტირებული პროგრამები შევექმნათ და მუდმივად მზარდ კონკურენტულ გარემოში, საერთაშორისო ურთიერთობების სპეციალობის კურსდამთავრებულებმა იოლად დაძლიონ დასაქმების პრობლემა.

ლიტერატურა

- **არდაშელია, 2008** – არდაშელია ო., XX საუკუნის II ნახევრის საერთაშორისო ურთიერთობების საკითხები, თბილისი, 2008.
- **დავითაშვილი, 1999** – მეთოდის პრობლემა საერთაშორისო ურთიერთობების კვლევისას, წელიწდეული „ქართული დიპლომატია“. ტ. 6. თბილისი, 1999.
- **თიუნინგი, 2005** - საგანმანათლებლო სტრუქტურების ურთიერთობა ევროპაში, II. უნივერსიტეტების წვლილი ბოლონიის პროცესში, რედაქტორები, ხულია გონზალესი და რობერტ ვაგენაარი, თბილისი, 2005.
- **თიუნინგი, 2008** - საგანმანათლებლო სტრუქტურების ურთიერთობა ევროპაში, უნივერსიტეტების წვლილი ბოლონიის პროცესში, შესავალი, თბ., 2008.

Omar Ardashelia

Sokhumi State University

Teaching Issue of International Relations in Georgian Educational Space *Reality and Future Perspectives*

In presented paper teaching issues of international relations in Georgian educational space are analyzed. International relations, as well as political sciences is a firstborn of

educational space of the young Georgian state and these professions in the country has not long traditions. However, political sciences, in the form of politology, was formed in the process of restoring Georgian statehood at the beginning of 90-ies of the XX century. We cannot say the same in the speciality of international relations, which is younger science for Georgia, rather than political science (politology). Awarding of qualification in this field for the first time in our state's education system was only defined in December 2010 by order of the Minister of Education and Science of Georgia. The lack of indicated qualification is related to the educational system existing in the Soviet Union, which restrained the process of preparation of specialists in this field, and only Moscow was capable for its implementation. Of course, this does not mean that there was no interest in the research and study of International Relations. Such interest conditioned that the works seldom but was still written in this direction, however, qualification of such researchers, should be limited in the profession of history and geography. So, a certain part of the researchers was working in this direction, who laid foundation of possibilities of teaching of international relations and mastering of qualification in Georgia. In our country, the current education legislation base creates favorable prospects for overcoming the problems existing in the issue of teaching of international relations.

In a presented paper, there are analyzed teaching issues of international relations in Georgian educational space. International relations subject, as well as political sciences is a firstborn of educational space of the young Georgian state and these professions in the country don't have very long traditions. However, political sciences subject, in the form of politology, was formed in the process of restoration of the Georgian statehood at the beginning of the 90-ies of the XX century. We cannot say the same about the specialty of international relations, which is younger science for Georgia, than political science (politology). Qualification in this field for the first time in our state's education system was only defined by the order of the Minister of Education and Science of Georgia in December 2010. The lack of indicated qualification is related to the educational system existing in the Soviet Union, which restrained the process of preparation of specialists in this field, and only Moscow was capable for its implementation. Of course, this does not mean that there was no interest in the research and study of International Relations. Such interest conditioned that the works although seldom were written in this direction. However, the qualification of such researchers was limited to the profession of history and geography. So, a certain part of researchers was working in this direction, who laid a foundation of possibilities of teaching international relations and mastering qualification in Georgia. In our country, the current education legislation base creates favorable prospects for overcoming the problems existing in the issue of teaching international relations.

სამურზაყანოს „ეთნიკური ვინაობის“ პრობლემა რუსულ ისტორიოგრაფიაში და იაკობ გოგებაშვილის შეხედულებები

XIX ს. II ნახევრის დიდი ქართველი პედაგოგის, განმანათლებლისა და საზოგადო მოღვაწისა და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მისი ერთ-ერთი ლიდერი - იაკობ გოგებაშვილის მემკვიდრეობაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს აფხაზეთთან და, მათ შორის, სამურზაყანოსთან დაკავშირებული პრობლემების თაობაზე არსებულ მის შეხედულებებსა და მოსაზრებებს. ი. გოგებაშვილის პუბლიცისტურ თუ ეპისტოლარულ „ბუნების კარის“ არცერთი გამოცემა არ დარჩენილა ჩვენი სამშობლოს ამ კუთხეების გამონვლილვითი გაცნობის გარეშე. ქართული პედაგოგიკის მამამთავარი ამ მამულიშვილურ საქმიანობას სწორედ იმ დროს ეწეოდა, როცა ცარიზმმა საგანმანათლებლო დანესებულებებს კატეგორიულად აუკრძალა ქორონიმის „საქართველო“ ხმარება. ასეთ პირობებში ი. გოგებაშვილი საკუთარი სახელმძღვანელოების გამოცემას ახერხებდა და დიდი გულისტკივილით წერდა წერილს «Кем заселить Абхазию», (Гогеншвили, 1877), სადაც მოცემული იყო გზები აფხაზეთის გადარჩენისა და ამ კუთხის საქართველოსათვის შესანარჩუნებლად. მოდერნიზებული რუსული იმპერიის სამსახურში ჩამდგარი აფხაზი სეპარატისტები ამ ნაშრომს ქართველთა მიერ აფხაზეთის კოლონიზაციის პროგრამად „აფასებენ“.¹

XVIII ს. უკანასკნელ მეოთხედში დატრიალებული ტრაგედიის შედეგად, თანამედროვე სამურზაყანოს ტერიტორიაზე აფხაზური ეთნიკური ელემენტი გაჩნდა. მართალია, პერმანენტულმა საომარმა მოქმედებებმა, ტყვეთა ტაცება, ადგილობრივი ქართული მოსახლეობის ნაწილის მიგრაციამ სამეგრელოს შიდა რაიონებისკენ, ღალიძგა-ენგურის შუამდინარეთის ეთნიკური სურათის ცვლილება გამოიწვია, მაგრამ არც თუ მნიშვნელოვნად, ვინაიდან აფხაზური ეთნოსის მოძალეობა ამ მიმართულებით შედარებით სუსტი იყო და აქ ადგილობრივი ქართული (მეგრული) მოსახლეობაც ძირითადად, ადგილზე დარჩა (ბერაძე, 2005: გვ. 242). შედარებითი მშვიდობიანი პერიოდის დადგომის შემდეგ გახიზნული მოსახლეობის ნაწილი უკან მობრუნდა (ცხადაია, 148-149). უკანდაბრუნების პროცესი მურზაყანის ზეობის დროს უნდა დაწყებულიყო ანუ ეს არის XVIII საუკუნის I ნახევარი. სწორედ ამან განაპირობა როგორც ამ მხარის ქორონიმის მეგრულობის, ასევე ზოგიერთი ადგილობრივი სოციალური ფენის მეგრული სახელწოდების

¹ С. Лакоба. Столетняя война Грузии против Абхазии, – http://www.circassianworld.com/Abkhazia_Lakoba.html. http://www.circassianworld.com/Abkhazia_Lakoba.html.

შენარჩუნება.

XIX საუკუნის I ნახევრიდან დღემდე მოყოლებული რუსული ისტორიოგრაფია და მასთან ერთად ე.წ. „აფხაზური ისტორიოგრაფიის“ წარმომადგენლები ჯიუტად ცდილობენ სამურზაყანოს, როგორც მხოლოდ აფხაზური ეთნოსის ძირძველი საცხოვრისის წარმოჩენას. ამ მხრივ საყურადღებოა თ. აჩუგბას მიერ უკანასკნელ პერიოდში გამოქვეყნებული ნაშრომი² თუმცა, მისი მოსაზრება ამ მიმართულებით განსაკუთრებული „სიახლით“ ნამდვილად არ გამოირჩევა.

სამურზაყანოელთა ეთნიკური კუთვნილების საკითხი ჯერ კიდევ ცარიტულმა რეჟიმმა წამოსწია XIX ს. I ნახევარში. მის მიზანიც იყო სამურზაყანოელთა აფხაზური წარმომავლობის დამტკიცება. განსაკუთრებით ეს პრობლემა აქტუალური შეიქმნა ოდიშისათვის სამურზაყანოს ჩამორთმევის შემდეგ. რუსები ძალიან მონდომებული იყვნენ, რომ ამ კუთხის მოსახლეობა ერთმნიშვნელოვნად აფხაზებად გამოეცხადებინათ და სწორედ აქედან მომდინარეობდა ეს „დაკვეთაც“. ს. ბახია-ოქრუაშვილის სამართლიანი შეფასებით, ეს იყო აბსოლუტურად ხელოვნურად შექმნილი პრობლემა (ბახია-ოქრუაშვილი, 2008: გვ. 56). ამ პოლიტიკის გაგრძელება იყო ცარიზმის ჩინოვნიკთა მიერ აფხაზეთში მიზნობრივი მიგრაციისათვის ხელშეწყობა, რომელიც ამ მხარეში დასახლების უფლებას სხვადასხვა ერების წარმომადგენლებს აძლევდა, გარდა ქართველებისა (ბახია-ოქრუაშვილი, 2008: გვ. 64).

ამ საკითხის „გამოკვლევაში“ პირველობა მ. სელეზნევს ეკუთვნის, რომელმაც უკვე 1847 წელს გამოცემულ თავის ნაშრომში სამურზაყანოელები ერთმნიშვნელოვნად აფხაზურ ეთნოსს მიაკუთვნა (Селезнев, 1847: გვ. 135-136) ამ კურსმა გაგრძელება ჰპოვა ა. ბერჟეს, ს. დუხოვსკის, გენერალ გ. ფილიპსონის ნაშრომებსა და თუ მემუარებში (Берже, 1857: გვ. 6-7; Духовский, 1864: გვ. 44. Филиппсон, 1885: გვ. 208). ა. ბერჟეს მოსაზრება მალევე გააკრიტიკა დ. ფურცელაძემ, რომელმაც თავის არგუმენტებში ხაზი გაუსვა სამურზაყანოს წარსულს, ისტორიულ ძეგლებს ქართული წარწერებითა და მის თანამედროვე სამურზაყანოელთა სასაუბრო ენას, რომელიც, ავტორის თქმით, მეგრული იყო (Гамахария, Гогия, 1997: გვ. 328-329). ნ. ალბოვმა კი სამურზაყანოელთა ეთნოლოგიის კვლევაში არსებითი „სიახლე“ შემოიტანა. მისი მტკიცებით, სამურზაყანოელები იგივე აფხაზები არიან, რადგან, ისევე როგორც აფხაზები, ვაჭრობისადმი ზიზლით განსხვავდებიან მეგრელებისაგან (Альбов, 1983: გვ. 306).

„რუსეთის იმპერიის გეოგრაფიულ-სტატისტიკური ლექსიკონის“ IV ტომის ავტორები აღიარებენ სამურზაყანოელთა „ქართული წარმომავლობას“, თუმცა აღნიშნავენ, ისინი უფრო აფხაზებს ჰგვანან, განსაკუთრებით სამურზაყანოს დასავლეთი ნაწილის მოსახლენი (Семенов, 1873: გვ. 423). რაც შეეხება მოსახლეობის სარწმუნოებრივ მდგომარეობას, „ლექსიკონში“ ნათქვამია, რომ ადრე ისინი ქრისტიანები ყოფილან, თუმცა ამჟამად, ძირითადად, წარმართები არიან (Семе-

² Т. А. Ачугба. О проблемах национального самосознания населения юго-восточной Абхазии, – <http://www.abkhaziya.org/books/samurzaqan/samurz1.html>.

нов, 1873: გვ. 423).

ცარიზმის ზემოხსენებულ პოლიტიკური კურსისა და ამ მიმართულებით ჩატარებული „სამეცნიერო კვლევების“ შედეგი აისახა XIX ს. 60-იან წლებში აფხაზეთში საგლეხო რეფორმის გასატარებლად საგანგებოდ შექმნილი „წოდებრივ-სამინათმოქმედო კომისიის“ აქტებში, სადაც სამურზაყანოელები უაპელაციოდ აფხაზებს მიანერეს, მიუხედავად იმისა, რომ ისინი თავს მეგრელებად მიიჩნევდნენ (Цсэдзе, 1907: გვ. 514). ამ გადაწყვეტილების საპასუხოდ პ. ჭარაია წერდა: „სამურზაყანოელები კი იგივე მეგრელები არიან, თუმც ბევრს არა ჰჯერა. ენა, ეს უმთავრესი ნიშანი ეროვნობისა, ამტკიცებს ამას. მთელ სამურზაყანოში მეგრულათ ლაპარაკობენ. იმის დასავლეთ ნაწილში, უფრო მთაგორიან ადგილებზე, აფხაზურიც იციან“ (ჭარაია, 1897: გვ. 218). 1869 და 1899 წლებში გამოქვეყნებულ „კავკასიაში ქრისტიანობის აღმდგენი საზოგადოების“ ანგარიშებში ნათლად და დაფიქსირებული, რომ „ილორიდან დანყებული მთელ სამურზაყანოში ბატონობს მეგრული ენა“ და „არავითარი ეჭვი არ შეიძლება შევიტანოთ იმაში, რომ სამურზაყანოელები ეკუთვნიან ქართულ ტომს. სამურზაყანოელები ლაპარაკობენ მეგრულ ენაზე და არა აფხაზურ ენაზე“ (თოთაძე, 1995: გვ. 85-86) სამურზაყანოს მოსახლეობა მეგრელებად მიაჩნდა იაკობ გოგებაშვილსაც (გოგებაშვილი, 1881: გვ. 316).

აღსანიშნავია, რომ კ. მაჭავარიანმა მხარი დაუჭირა „წოდებრივ-სამინათმოქმედო კომისიის“ შეფასებას (Мачавариани, 1913: გვ.311). მისი მტკიცებით, სამურზაყანოელები უმთავრესად აფხაზები იყვნენ, ხოლო ამ მინა-წყალზე მობინადრე მეგრელი კი იყო «*выходец из Мингрелии*» (Мачавариани, 1913: გვ.311). კ. მაჭავარიანმა თავისი „მოსაზრებების“ გამოქვეყნება XIX ს. მიწურულიდან დაიწყო და განსაკუთრებით აქტიურად ამ იდეების პროპაგანდისტის მას თავის გვერდებს უთმობდა ბათუმში გამომავალი შავრაზმული გაზეთი «*Черноморский вестник*», სადაც ის ამტკიცებდა, რომ სამურზაყანოელები, ადათ-წესებით, ენით და სარწმუნოებით, აფხაზები იყვნენ.³ ეს გამოცემა, რომელზედაც თ. სახოკიამ დაწერა „*უკაცრავად პასუხია, გაზეთი*“, „*წომერი ისე არ გამოვა ამ გაზეთისა, რომ რაიმე უშვერი თრევა-ლანძღვა და უგვანო ჭორიკანული ცილისწამება არ იყოს საქართველოს შესახებ*“, სამურზაყანოშიც აქტიურად ვრცელდებოდა (სახოკია, 1985: გვ. 323-324). თუმცა, მისი „ნაშრომები“ ქართული საზოგადოების წარმომადგენლებისგან უპასუხოდ არ რჩებოდა (ივერია, 1899; სამურზაყანოელი, 1899). სამურზაყანოელები მხოლოდ აფხაზები იყვნენ ს. ბასარიასთვისაც (Басария, : გვ.99) .

დეკანოზ დავით მაჭავარიანსა (კ. მაჭავარიანის მამა) და ი. ბარტოლომეის ამ საკითხში, სხვებისაგან განსხვავებით, კატეგორიული მტკიცების ტონი არ

³ К. Д. Мачавариани. Имеют ли право самурзаканцы называть себя мингрельцами, – «*ЧВ*», 1899, №№72-75; К. Д. Мачавариани. Ответ Самурзаканцу, – «*ЧВ*», 1899, №№101, 102; К. Д. Мачавариани. Очерки Абхазии, – «*ЧВ*», 1899, №№224, 229, 233, 254, 279; К. Д. Мачавариани. Очерки Абхазии, – «*ЧВ*», 1900, №№31, 34; ix, agreeTve, misive: К. Д. Мачавариани. Сухум и Абхазия, – «*ТВ*», 1879, №250, 252; К. Д. Мачавариани. Религиозное состояние Абхазии, – «*КВ*», 1889, №22, 24.

ჰკონდათ, თუმცა აღნიშნავდნენ, რომ სამურზაყანოელთა ჩვეულებები უფრო აფხაზურთან პოულობდა მსგავსებას, ვიდრე – მეგრელთან (Мачавариани, Бартоломей 1864: გვ. 77-78).

ზემოხსენებულებისაგან განსხვავებული მოსაზრება სამურზაყანოელთა წარმოშობის შესახებ გამოთქმულია 1868წ. გაზეთში «Кавказ» გამოქვეყნებული ვრცელი მასალა ამიერკავკასიის მოსახლეობაზე, სადაც, მართალია, სამურზაყანოელები ცალკე ტომად არიან მოხსენიებული, თუმცა ავტორი აღნიშნავს, რომ ისინი მეგრელებისგან მომდინარეობენ (Кавказ, 1868: გვ. 2-3). თავის მოსაზრებას ავტორი მთელი რიგი არგუმენტებით ამყარებს: იგი აღნიშნავს, რომ სამურზაყანოელები, მიუხედავად იმისა, რომ ადგილობრივი თავად-აზნაურობა, ძირითადად მაინც, აფხაზური წარმოშობისაა, უმთავრესად, მეგრულად მეტყველებენ (Кавказ, 1868: გვ. 2). მეგრული კი, მისი აზრით, ქართული ენის ერთ-ერთი კილოა. (Кавказ, 1868: გვ. 3). აქედან გამომდინარე, იგი კატეგორიულად არ ეთანხმება გ. ბერჟესა და გერმანელი მეცნიერის შნიცლერის მოსაზრებებს, რომ სამურზაყანოელები აფხაზები არიან (Кавказ, 1868: გვ. 2). ამიტომ, სამურზაყანოელებს, ავტორის თქმით, საკუთარი საღვთისმეტყველო ენის შექმნაც არ უცდიათ, რადგან ამისათვის, ტრადიციულად, ქართულს იყენებენ. იქვე, მას ერთი ფრიად საყურადღებო ცნობაც მოჰყავს: *«Нам известно, что за последнее время духовное начальство поручало одному из самурзаканских священно-служителей перевести на мингрельский язык литургию св. Иоанна Златоуста, но все сословия мингрельскаго и самурзаканскаго населения возстали против этой меры, ... а потому почтенный труд переводчика остался без практического применения»* (Кавказ, 1868: გვ. 3).⁴

ანონიმ ავტორს სამურზაყანოელთა ქართველობის დამადასტურებლად ისტორიული ფაქტებიც მოჰყავს. იგი აღნიშნავს, რომ ეს თანამედროვე სამურზაყანო ტერიტორია ჯერ ისტორიული კოლხიდის, მოგვიანებით კი ლაზიკის შემადგენლობაში შედიოდა (Кавказ, 1868: გვ. 2). ამ მხარის ქართული სამყაროსადმი კუთვნილებას, მისი აზრით, ადასტურებენ ისტორიული ძეგლები, რომელთა შორის უმთავრესად გამოყოფილი აქვს ილორისა და ბედიის ტაძრები, სადაც დაკრძალულია საქართველოს მეფე ბაგრატ III და იქ არსებულ ხატებზე შემონახულია წარწერები, რომ ეს მხარე მეგრელი მთავრების – დადიანების – კუთვნილება ყოფილა (Кавказ, 1868: გვ. 2).

1892წ. თავისი „კვლევის“ შედეგები წარმოადგინა რუსმა მეცნიერმა ი. პანტიუხოვმაც, რომელიც ჯერ საგაზეთო სტატიის, შემდეგ კი, იმავე წელსვე, ცენტრის ანუ ხელისუფლების ნებართვით, ცალკე ბროშურის სახითაც გამოიცა

* „ჩვენთვის ცნობილია, რომ სასულიერო ხელისუფლებამ ერთ სამურზაყანოელ ღვთისმსახურს დაავალა წმ. იოანე ოქროპირის ლიტურგიის გადათარგმნა, მაგრამ სამეგრელოსა და სამურზაყანოს მოსახლეობის ყველა წოდება წინ აღუდგა ამ საქმეს,.. ამიტომ მთარგმნელის ეს საპატიო შრომა პრაქტიკული გამოყენების გარეშე დარჩა“ (თარგმანი ჩვენია – კ.კ.).

⁴ჩანს, რომ ავტორი ცდილობდა ცენტრისთვის თვალის ახვევას, როცა ლიტურგიის მეგრულად თარგმნას „გონივრულ“ განზრახვად ასახელებდა.

(Пантюхов, 1892/ *Кавказ*; Пантюхов, 1892). მკვლევარს თავის მიზნად დაუსახავს, სამურზაყანოელთა და აფხაზთა იდენტურობის დამტკიცება და, ძირითადად, მეგრელებსა და სამურზაყანოელების განმასხვავებელ ნიშან-თვისებებს ეძებდა. თუმცა, ამგვარი კვლევა აფხაზების მიმართ რომ წარემართა, ალბათ, გაცილებით, ობიექტურ დასკვნებს გააკეთებდა.

ი. პანტიუხოვი თავის ნაშრომს იწყებს იმის განცხადებით, რომ «*Самурзаканью издревле⁵ называется страна, лежащая между Абхазиею и Мингрелиею*» (Пантюхов, 1892: გვ. 1). ამის შემდეგ ის მკითხველს აცნობებს, რომ ისტორიული ცნობებით (თუმცა, არ აკონკრეტებს ამ „ცნობებს“) სამურზაყანოს ტერიტორიაზე „*რომელიღაც განსაკუთრებულ ხალხს უცხოვრია*“, ხოლო ადგილობრივი ქრისტიანული ტაძრები ბიზანტიელების მიერ ყოფილა აგებული იუსტინიანეს კეისრობის დროს (ახ.წ. VI.) (Пантюхов, 1892: გვ. 1). საეჭვოა, რომ ავტორს ბედის ტაძარი თვალმოკვრით არ ენახა და ან რამე არ გაეგო⁶ ქართული ხუროთმოძღვრების ამ შედეგის ქტიტორის – მეფე ბაგრატის – შესახებ. ი. პანტიუხოვის შემდეგი განცხადებით, სამურზაყანოელები თავდაპირველად აფხაზურად საუბრობდნენ, თუმცა, მეგრელთა მონოლის შემდეგ, მათ მშობლიური ენა დაივიწყეს და ამჟამად თავს მეგრელებად მიიჩნევენო (Пантюхов, 1892: გვ. 2).

ი. პანტიუხოვს საგანგებოდ ანთროპოლოგიური „კვლევებიც“ ჩაუტარებია, რომლის შედეგაც „დაასკვნა“, რომ ამ მხარის მოსახლეობა განსხვავდებოდა ზუგდიდისა და სენაკის მეგრელებისგან. რუსი ავტორის „დასკვნებს“ რაიმე სამეცნიერო ღირებულება რომ ჰქონოდა და სამურზაყანოელებიც აფხაზებად მიგვეჩნია, როგორც მას სურდა, მისი დასკვნები მაინც ადვილად გაბათილდებოდა, ვინაიდან ამ „მკვლევარამდე“ საუკუნენახევრით ადრე ვახუში ბატონიშვილი შენიშნავდა, რომ აფხაზები არიან „*მგვანენი მეგრელთა*“ (ვახუშტი, 1973: 785). ჩვენი მემატრიანის ეს შენიშვნა კი, მოგვიანებით, უკვე XX საუკუნეში, ანთროპოლოგიური კვლევებითაც დადასტურდა (აბდუშელიშვილი, და სხვ., 2004: გვ. 7-8; კვაშილავა, 2004: გვ. 50-51). ი. პანტიუხოვისგან განსხვავებით, სხვა რუსმა მკვლევარმა, კერძოდ კი, ა. დიაჩკოვ-ტარასოვმა აფხაზურ ზნე-ჩვეულებებზე, მათში დაცულ გადმოცემებისა და ისტორიული მონაცემების ანალიზით სავსებით სამართლიანად დაასკვნა, რომ აფხაზები ენგური-ლალიძგის შუამდინარეთში მოსული მოსახლეობა იყო (Дьячков-Тарасов, 1905: გვ. 65; ბერაძე, აფაქიძე, 1991: გვ. 14, 78).

ბ. დუბროვინისთვისაც სამურზაყანოელები აფხაზები არიან, თუმცა მან ისიც კარგად იცის, რომ სამურზაყანოსა და აფხაზეთს შორის საზღვარი მდ. ლალიძგაზე გადიოდა (Дубровин, 1871: გვ. 2).

აღსანიშნავია, რომ სამურზაყანოს ეთნოგრაფიაში გარკვეული გამოკვლევები ჩაუტარებია თანამედროვე რუს მეცნიერს ლ. სოლოვიოვსაც. მიუხედავად

⁵ ხაზგასმა ჩვენია – **კ.კ.**

⁶ მით უფრო, რომ ზემოთ მოყვანილი ცნობები სამურზაყანოს შესახებ («*Главнейшая сведения о горских племенах...*»), როგორც აღვნიშნეთ 1868 წელსაა გამოქვეყნებული.

იმისა, რომ ის სამართლიანად აღიარებდა თანამედროვე სამურზაყანოს ტერიტორიაზე აფხაზების გვიანდელ შუა საუკუნეებში გამოჩენას, მიიჩნევდა, რომ აფხაზ-მეგრელთა შერევის შედეგად ამ მხარეში ჩამოყალიბდა ახალი ეთნიკური სუბიექტი, „სამურზაყანოელი“, საკუთარი თვითშეგნებით და მოსაუბრე აფხაზური ენის სამურზაყანულ დიალექტზე, თუმცა, მკვლევრის თქმით, XIX ს. მიწურულს ამ „სამურზაყანოელთა“ „ეთნიკური თვითშეგნების“ ცვლა მომხდარა სამეგრელოდან მონოლითი მნიშვნელოვანი მასის მიგრაციის გამო (Соловьев: გვ.5-16; Соловьев: გვ. 45-53; ბახია-ოქრუაშვილი, 2008: გვ.57-58). მაგრამ, ს. ჯანაშიას აფხაზური ენის სამურზაყანული დიალექტის არსებობა საეჭვოდ მიაჩნდა (ჯანაშია, 1959: გვ. 223) მაშინ, როცა საყოველთაოდ აღიარებულია მეგრული ენა-კავის სამურზაყანულ-ზუგდიდური დიალექტის არსებობა.

ლ. სოლოვიოვას მოსაზრებას, ერთგვარად, ეთანხმება პ. ცხადაია, რომელიც მიიჩნევს, რომ სამი საუკუნის მანძილზე თანაცხოვრებამ, ყოველდღიურმა კონტაქტებმა, რაც ცხოვრებისა და საქმიანობის ყველა სფეროს მოიცავდა, ბუნებრივად გამოიწვია ორენოვნება, ორი ენის თანაბრად ფლობა და გამოყენება ყოველდღიურ ცხოვრებაში (ცხადაია, 2001: გვ. 211-214). თუმცა, ვფიქრობთ, სამართლიანია ს. ბახია-ოქრუაშვილის შენიშვნა, რომ რუსი მეცნიერის მიერ წარმოდგენილი სურათი ვერანაირად ვერ მიესადაგება სამურზაყანოში არსებულ ვითარებას და იგი უფრო აბუყას მხარისათვისაა დამახასიათებელი ბახია-ოქრუაშვილი, 2008: გვ. 72-73).

სამურზაყანოს ანთროპონიმიკისა და ტოპონიმიკის „შესწავლის“ მცდელობა ჰქონდა აბაზური წარმოშობის რუს ეთნოგრაფს, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორს მ. თხაიციუხოვს. ამ მიმართულებით განეული მისი კვლევები რეგიონში არსებული შესაბამისი მასალის ქართველური წარმომავლობის გაყალბების აშკარა მცდელობას წარმოადგენს. მ. თხაიციუხოვი, საერთოდ, სამურზაყანოში დაფიქსირებული ამკარად ქართველური ანთროპონიმიკისა და ტოპონიმიკის არათუ აფხაზური, საერთოდ აბაზური წარმოშობის „დამტკიცებას“ შეეცადა Тхайцухов, 2006: გვ.142-159).

ცარისტული ისტორიოგრაფიის „დასკვნებს“ სამურზაყანოელთა „აფხაზობის“ თაობაზე წინ აღუდგნენ ქართველი მეცნიერები და საზოგადო მოღვაწეები. მათ შორის, ბუნებრივია, ი. გოგებაშვილიც იდგა, რომელიც ამ კუთხის მოსახლეობას ცალსახად ქართველებად აღიარებდა. სამურზაყანოზე მისი შეხედულებების გაცნობა შესაძლებელია ცნობილი სახელმძღვანელოს „*ბუნების კარის*“ მეშვეობით. ამ მხრივ საინტერესოა დასახელებული ნაშრომის პირველი გამოცემები, სადაც ცნობები ამ ისტორიულ-ეთნოგრაფიული კუთხის შესახებ შედარებით ვრცლად არის მოცემული. სამწუხაროდ, საქართველოს პარლამენტის ილია ჭავჭავაძის სახელობის ეროვნულ ბიბლიოთეკაში ყველაზე უძველესია მხოლოდ IV გამოცემა (1882წ.) (გოგებაშვილი, 1882).

ი. გოგებაშვილი მიმოიხილავს სამურზაყანოს გეოგრაფიულ მდგომარეობას, საუბრობს სამურზაყანოელთა წეს-ჩვეულებებზე, წარსულზე. ისტორიის მონახაზი, ძირითადად, სწორია, ვინაიდან ამ მხარის წარმოქმნას ი. გოგებაშვილი

სამართლიანად უკავშირებს ერთიანი ქართული სახელმწიფოს დაშლას და, ოსმალეთისა და მთიელ კავკასიელთა მხარდაჭერით, აფხაზთა გაძლიერებას, რომლებმაც შეძლეს ოდიშის ჩრდილო-დასავლეთი ნაწილის მიტაცება. სამურზაყანოს შექმნას ავტორი 1671 წლით ათარიღებს(გოგებაშვილი, 1882: გვ. 317). თუმცა, შემდგომი კვლევებით ეს თარიღი გაზიარებული არ იქნა, რადგან აფხაზთა შემოჭრა სამეგრელოს სამთავროს ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში და მისი ანექსია XVIII. 80-90-იანი წლებით თარიღდება(Анчабадзе, 1959: გვ. 270).

სამურზაყანოელთა სარწმუნოებრივი ვითარების მიმოხილვისას, ი. გოგებაშვილი აღნიშნავს, რომ ადგილობრივი მოსახლეობა თავიდანვე ქრისტიანი ყოფილა, მაგრამ, თავსგადამტყდარი ისტორიული ქარტახილების გამო, ეს რელიგია შესუსტებულა (გოგებაშვილი, 1882: გვ. 318). თუმცა, მომხდურს ისლამის დამკვიდრება მაინც ვერ მოუხერხებია, ვინაიდან სამურზაყანოში არსად მოიპოვება მეჩეთი. ავტორი იქვე შენიშნავს, რომ სამურზაყანოელთა სარწმუნოებაში, წარმართობის გარკვეული ელემენტებიც გაჩენილა, რაც სამჭედლოს კულტს უკავშირდება (გოგებაშვილი, 1882: გვ. 318-319). ზოგადად, შეიძლება ითქვას, რომ ი. გოგებაშვილს, ამ საკითხზე მუშაობისას, უნდა ესარგებლა იმერეთის მღვდელმთავრის წმიდა გაბრიელის (ქიქოძე) ანგარიშებით, რომელიც საინტერესო ცნობებს შეიცავს სამურზაყანოს შესახებ (Кавказ, 1869) და „*რუსეთის იმპერიის გეოგრაფიულ-სტატისტიკური ლექსიკონის*“ IV ტომით (Семенов, 1873: გვ. 422-423).

ამრიგად, რუსული ისტორიოგრაფია XIXს. I ნახევრიდან მოყოლებული ვიდრე დღემდე დაჟინებით ცდილობს სამურზაყანოს „აფხაზური“ წარმოშობა დაამტკიცოს და შექმნას იდეოლოგიური საფუძველი ამ ქართული ისტორიულ-ეთნოგრაფიული პროვინციის დედა-სამშობლოსაგან მოწყვეტისა და სამურზაყანოელ ქართველთა დენაციონალიზაციისათვის. ამ იმპერიალისტურ-შოვინისტურ მიმართულებას იმთავითვე წინ აღუდგა ქართული ინტელიგენცია, რომელიც, ობიექტურ კვლევა-ძიებებზე დაყრდნობით, არგუმენტირებულად აბათილებდა ამ რუს მეცნიერთა „დასკვნებს“. ამ მხრივ მნიშვნელოვანია ი. გოგებაშვილის მოღვაწეობა. იმ წლებში, როცა აკრძალული სიტყვის „საქართველო“ ხმარებაც კი, ის დაუფარავად ქადაგებდა საქართველოს მინა-წყლებისა და ქართველი ხალხის, რომელშიც სამურზაყანოელებიც მოიაზრებოდნენ, ერთიანობის იდეას.

ლიტერატურა:

- **აბდუშელიშვილი, და სხვ., 2004** - მ. აბდუშელიშვილი, ე. ჯავახიშვილი, ლ. შარაშენიძე. კავკასიის ანთროპოლოგიის საკითხები. თბ., 1968.
- **ბახია, ოქრუაშვილი, 2008** - ს. ბახია-ოქრუაშვილი. სამურზაყანოელთა ვინაობა და მასთან დაკავშირებული ზოგიერთი ისტორიულ-ეთნოლოგიური პრობლემა, – კრებ.: *ნოდარ შენგელია 75*. თბ., 2008.
- **ბერაძე, აფაქიძე, 1991** - *ქართულ-აფხაზური ურთიერთობის დამახინჯების გამო* (პასუხი „აფხაზური წერილის“ ავტორებს). **გ. ბერაძისა და გ. აფაქიძის** რედაქციით. თბ., 1991.
- **ბერაძე, 2005** - თ. ბერაძე. თანამედროვე აფხაზეთი. *მოკლე ისტორიულ-*

გეოგრაფიული მიმოხილვა, – კრებ.: „საქართველოს შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხები“. ტ. VIII. თბ., 2005.

- **გოგებაშვილი, 1882** - ბუნების კარი ანუ ყრმათათვის საკითხავი წიგნი. უმცროს კლასებში სახმარებელი. შედგენილი იაკობ გოგებაშვილისაგან მიერ. მეოთხე შეცვლილი გამოცემა. თფ., 1882.
- **ვახუშტი, 1973** - ბატონიშვილი ვახუშტი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, – ქართლის ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. ტ. IV. თბ., 1973.
- **ივერია, 1899** - ჟუჟუნა. გაკვრით, – გაზ.: „ივერია“, 140, 4 ივლისი, 1899.
- **კვაშილავა, 2004** - ი. კვაშილავა. სამურზაყანო XIX-XX საუკუნეებში. ისტორიულ-ეთნოლოგიური გამოკვლევა. ისტორიის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად წარმოდგენილი დისერტაცია (ხელნაწერის უფლებით). თბ., 2004.
- **სამურზაყანოელი, 1899** - *Голос самурзаканца*, – გაზ.: «**ЧВ**». 6 მაისი, 1899.
- **სახოკია, 1985** - თ. სახოკია. მოგზაურობანი (გურია, აჭარა, სამურზაყანო, აფხაზეთი). ბათუმი, 1985.
- **ცხადაია, 2001** - პ. ცხადაია. საკუთარი სახელი კოლხურ (ზანურ) ენაში (მეგრული ტოპონიმის, ანთროპონიმისა და ზოონიმის მასალების მიხედვით). დისერტაცია ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორის ხარისხის მოსაპოვებლად. *ხელნაწერის უფლებით*. თბ., 2001.
- **ჭარაია, 1897** - პ. ჭ-ა. მინათმფლობელობა აფხაზეთში, – ჟურნ.: „*კვალი*“, 11, 1897.
- **კვალი, 1877** - პ. ჭ-ა. მინათმფლობელობა აფხაზეთში, – ჟურნ.: „*კვალი*“, 11, 1897.
- **თოთაძე, 1995** - ა. თოთაძე. აფხაზეთის მოსახლეობა XIX-XX საუკუნეებში: სიყალბე და რეალობა. – წგნ.: ა. თოთაძე. აფხაზეთის მოსახლეობა: ისტორია და თანამედროვეობა. თბ., 1995.
- **ჯანაშია, 1959**- ს. ჯანაშია. აფხაზური ენა, – *შრომები*. ტ. III, თბილისი, 1959.
- **Анчабадзе, 1959** - З. В. Анчабадзе. Из истории средневековой Абхазии, Сухуми, 1959.
- **Альбов, 1893** - Н. М. Альбов. Этнографические наблюдения в Абхазии, – «*Живая старина*». Вып. III, 1893, gv. 306.
- **Басария, 1923** - С. Басария. Абхазия в географическом, этнографическом и этно-культурном отношении. Сухум-Кале, 1923.
- **Берже, 1857** - А. Берже. Краткий обзор горских племен на Кавказе. Абхазское племя (азега), – «*Кавказский календарь за 1858*». Тфл., 1857, gv. 6-7;
- **Гамахария, Гогия, 1997** - *Дмитрий Пурцеладзе о самурзаканцах* (dok. #166). – წგნ.: Дж. Гамахария, Б. Гогия. Абхазия – историческая область Грузии (историография, документы и материалы, комментарии). *С древнейших времен до 30-х годов XX века*. Тб., 1997, gv. 328-329
- **Гогешавили, 1877** - Я. Гогешавили. Кем заселить Абхазию, – gaz.: «*Тифлисский вестник*». 1877, #209, 210, 243, 245, 246, 248, 249.
- **Дубровин, 1871** - Н. Дубровин. История войны и владычества на Кавказе. Т. I:

- Очерк Кавказа и народов его населяющих. Книга II: Закавказье. СПб., 1871, гв. 2.
- **Духовский, 1864** - С. Духовский. Материалы для описания войны на Западном Кавказе. СПб., 1864, гв. 44; Филиппсон, 1885 - Воспоминания Г. И. Филиппсона, – *«Русский архив»*. Кн. 2. М., 1885.
 - **Дьячков-Тарасов, 1905**: А. Н. Дьячков-Тарасов. Бзыбская Абхазия, – Известия Кавказского Отдела Императорского Русского Географического Общества. Т. 18. Тфл., 1905.
 - **Эсадзе, 1907** - С. Эсадзе. Историческая записка об управлении Кавказом. Т. I. Тфл., 1907.
 - **Кавказ, 1869** - *Из путешествия епископа Имеретинского Гавриила, для обозрения абхазских и самурзаканских приходов*, – газ.: *«Кавказ»*. #13-15, 1869.
 - **Кавказ, 1868** - *Главнейшия сведения о горских племенах, на которые распространяется деятельность Общества восстановления Православного Христианства на Кавказе*, – газ. *«Кавказ»*, #44, 1868.
 - **С. Лакоба**. Столетняя война Грузии против Абхазии,
 - **Мачавариани, 1913** - К. Мачавариани. Описательный путеводитель по городу Сухуму и Сухумскому округу с историко-этнографическим очерком Абхазии. С историко-этнографическим очерком Абхазии. Сухум, 1913.
 - **Мачавариани, 1899/72-75** - К. Д. Мачавариани. Имеют ли право самурзаканцы называть себя мингрельцами, – *«ЧВ»*, 1899, №№72-75;
 - **Мачавариани, 1899/101-102** - К. Д. Мачавариани. Ответ Самурзаканцу, – *«ЧВ»*, 1899, №№101, 102;
 - **Мачавариани, 1899**, - К. Д. Мачавариани. Очерки Абхазии, – *«ЧВ»*, 1899, №№224, 229, 233, 254, 279;
 - **Мачавариани, Бартоломей**. 1864 - Д. Мачавариани, И. Бартоломей. Нечто о Самурзакани, – *ЗКОРГО*. Кн. 6, 1864.
 - **Пантюхов, 1892/ Кавказ** - И. И. Пантюхов. Самурзаканцы, – газ. *«Кавказ»*, №77, 1892;
 - **Пантюхов, 1892** - И. И. Пантюхов. Самурзаканцы. Тфл., 1892.
 - **Селезнев, 1847** - М. Селезнев. Руководство познанию Кавказа. Кн. 2. СПб., 1847.
 - **Семенов, 1873** - *Географическо-статистический словарь Российской Империй*. Составил по поручению Императорского русского географического общества П. Семенов. Т. IV. СПб., 1873.
 - **Семенов, 1873** - *Географическо-статистический словарь Российской Империй*. Составил по поручению Императорского русского географического общества П. Семенов. Т. IV. СПб., 1873.
 - **Тхайцухов, 2006** - М. Тхайцухов. Абазины. *Страницы древней и средневековой истории*. Черкесск – Карачаевск, 2006.

Kakha Kvashilava

Sokhumi State Univeristy

THE PROBLEM OF SAMURZAKANIANS “ETHNIC BELONGING” IN RUSSIAN HISTORIOGRAPHY AND IAKOB GOGEBASHVILI’S SIGHTS

Since 1st half of 19th Century Russian historiography has been trying to prove of “Abkhazian” origination of Samurzakano and to create an ideological basis for alienation this Georgian historical and ethnological province from Georgia and for denationalization of Samurzakanian Georgians. This imperialistic and chauvinistic direction was immediately opposed by the Georgian intellingetsia which based on an object research reasonable disproved these “conclusions” of Russian scientists. In the years when using of word “Georgia” was prohibited by the Tsarism, Iakob Gogebashvili, the founder of Georgian pedagogics and one of the leaders of the Georgian national liberation struggle, propagated the idea of the unity of Georgian lands and the Georgians in which he also meant Samurzakanians.

ნანა გაფრინდაშვილი

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი

მარიამ მირესაშვილი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

საბავშვო ლიტერატურის ტენდენციები „დათბობისა“ და „უძრაობის“ პერიოდში

ცნობილია, რომ საბჭოთა პერიოდში საბავშვო ლიტერატურა სახელმწიფოს მხრიდან უხემ იდეოლოგიურ ზენოლას განიცდიდა და ცენზურის მიერ ტოტალურად კონტროლდებოდა. საბჭოთა იდეოლოგია წინასწარ განსაზღვრავდა საბავშვო ნაწარმოებების თემატიკას, მხატვრულ მეთოდს, სტილს, იდეურ მიმართულებას. იმთავითვე, ჯერ კიდევ 1918 წელს გაზეთ „პრავდაში“ ლ. კორმჩის ფსევდონიმით დაიბეჭდა ლ. პირაგისის სტატია „დავინწყებულ იარაღი“ („დავინწყებულ იარაღში“ საბავშვო ლიტერატურა იგულისხმება), რომელშიც ავტორი მოითხოვდა საბავშვო ლიტერატურისადმი კლასობრივი პოზიციებიდან მიდგომას და ქადაგებდა საბავშვო ლიტერატურის უტილიტარულ დანიშნულებაზე მომავალი საბჭოთა მოქალაქეების აღზრდის სისტემაში. უკვე 1933 წელს სკპ(ბ) ცკ-ის დადგენილებით შეიქმნა სპეციალური გამომცემლობა „დეტსკაია ლიტერატურა“. ამ დადგენილებამ სახელმწიფოს მიანიჭა უფლება, ერთდროულად ყოფილიყო საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურის დამკვეთიც, მწარმოებელიც და ცენზორიც (Блюм, 2000: გვ. 26).

სტალინის გარდაცვალებისა და ხელისუფლებაში ნიკიტა ხრუშჩოვის მოსვლის შემდეგ, 50-იანი წლების შუა პერიოდიდან საბჭოთა ლიტერატურაში დგება ე.წ. „დათბობის“ პერიოდი, როდესაც შემოქმედებს *შედარებით თავისუფალ* რეჟიმში მუშაობის შესაძლებლობა მიეცათ. თუმცა, უკვე 60-იანი წლებში „პასტერნაკისა“ და „მხატვარი-აბსტრაქციონისტების“ საქმეებმა ნათელყო რომ საბჭოთა ლიტერატურა არ შეიძლებოდა ყოფილიყო თავისუფალი იდეოლოგიური წნეხისაგან. ცხადია, იგივე პოლიტიკა ხორციელდებოდა საბავშვო ლიტერატურის მიმართაც. ამ შემთხვევაში საუბარი შეიძლება გვექონდეს მხოლოდ და მხოლოდ შედარებით თავისუფლებაზე და ესოპეს ენის გამოყენების მეტ შესაძლებლობებზე (Эггелинг, 1999: გვ.102).

რაც შეეხება ესოპეს ენას: „დათბობის“ პერიოდში მწერლებმა (რომლებსაც მოგვიანებით 60-იანელები უწოდეს) მთელი სისტემა შექმნეს, რომელიც შემდეგ პრინციპს ემყარება: სიმართლის თქმა პირდაპირ არ შეიძლება, იგი შეფარვით უნდა ითქვას. ლიტერატურათმცოდნენი ერთხმად აღნიშნავენ, რომ „დათბობისა“ და მისი მომდევნო „უძრაობის“ პერიოდის ლიტერატურაში

დამკვიდრებული ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ტენდენცია სიმართლის შეფარვით თქმას, ანუ *ესოპეს ენას*, უკავშირდება. საინტერესოა ლიტერატურის ცნობილი თეორეტიკოსის, ლონდონის უნივერსიტეტის სლავისტიკისა და აღმოსავლეთ ევროპის სკოლის პროფესორის, ლევ ლოსევის, მოსაზრება. მონოგრაფიაში „ცენზურის სარგებლიანობის კვალდაკვალ: ესოპეს ენა თანამედროვე რუსულ ლიტერატურაში“, იგი ესოპეს ენას განსაზღვრავს, როგორც განსაკუთრებულ ლიტერატურულ სისტემას, „რომლის სტრუქტურა საშუალებას იძლევა, რომ დამყარდეს კავშირი ავტორსა და მკითხველს შორის, და იმავდროულად, ცენზორისგან იქნეს დაფარული ნაწარმოების ნებადაურთველი შინაარსი“ (Loseff, 1984: გვ. 31). ლოსევის აზრით, აღნიშნულ ტრიადაში-ავტორი, მკითხველი, ცენზორი- მთავარი მოქმედი პირი ცენზორია, რადგან მისი მითითებით (უფრო სწორად, ანტიმითითებით) იქმნება ტექსტი. მაგრამ ამასთან ერთად, ცენზორის ფიგურა აბსოლუტურად ამორფულია, რადგან, თამაშის წესების თანახმად, მას არ შეუძლია, ზუსტად ჩამოაალიბოს, თუ რა იგულისხმება „ნაწარმოების ნებადაურთავ შინაარსში“; ამ უკანასკნელს (ანუ, ნებადაურთავ შინაარსს, თემას, რომელიც აქტუალურია) თავად ავტორმა უნდა მიაგნოს ემპირიული გზით.

ზემოაღნიშნულ მონოგრაფიაში ლ. ლოსევი აღნიშნავს, რომ იმისთვის, რომ რეალური ობიექტი გახდეს ხელოვნების საგანი, იგი უნდა იყოს მარტივი, ერთმნიშვნელოვანი, ერთგვარ საბურველში უნდა გაეხვიოს და განზოგადდეს, სხვაგვარად რომ ვთქვათ, უნდა გაჩნდეს დისტანცია რეალურ ცხოვრებასა და მხატვრულ გამონაგონს, შემოქმედებით ფანტაზიას შორის. ასეთ შემთხვევაში ტექსტი იძენს დამატებით მნიშვნელობას; იგი, ერთი მხრივ, ინვარიანტული ნაკითხვის საშუალებას იძლევა და, მეორე მხრივ, მკითხველსაც ლიტერატურულ თანაპერსონაჟად აქცევს. როგორც ლ. ლოსევი შენიშნავს, ესოპური ნაწარმოების კითხვისას რეციპიენტი განიცდის კათარსის რეპრესიულ ძალაუფლებაზე გამარჯვების ნიშნად.

სანამ ესოპეს ენით შექმნილ საბავშვო ლიტერატურის ნიმუშს შევხებით, თვალსაჩინოებისთვის წარმოგიდგინთ ტიპურ საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურის ნიმუშებს. საბავშვო ლიტერატურამ აიტაცა და მხატვრულად შეასხა ხორცი მითს ბრძენი მამისა და დიდი საბჭოთა ოჯახის შესახებ. საბავშვო ბალის აღმზრდელები თუ სკოლის მასწავლებლები გულმოდგინედ ამეორებინებდნენ ბავშვებს საგანგებოდ შერჩეულ ლექსებს, რომლებშიც კომუნისტური პათეტიკა სჭარბობდა და ნეფსით თუ უნებლიეთ მომავალ თაობაში კომუნისტური ცნობიერების ჩამოყალიბებას უწყობდნენ ხელს:

„ლენინს უყვარდა ბავშვები,
ლენინი გვიყვარს პატარებს.
მის დარიგებას, მის რჩევას

გულში სათუთად ვატარებთ“ (ნონეშვილი, 1982: გვ. 339).

გიორგი კაჭახიძე ასეთი სიტყვებით ამკობს „აპრილში დაბადებულ“ „საქმით უკვდავ“ ლენინს:

„ბავშვების ხშირი სტუმარი,

იმათი ფიქრის გამგები;

ყოველთვის ახლო ჰყოლია

ბეჯითები და კარგები“ (კაჭახიძე, 1989: გვ. 300).

სოცრეალიზმის ქართული საყმანვილო ლიტერატურა მონდომებით ატარებდა პარტიის იდეოლოგიურ პოლიტიკას და ძალადობდა მოზარდის ფსიქიკაზე, რათა კომუნიზმის მშენებელი ადამიანის ცნობიერებაში თავიდანვე ჩაენერგა კომუნისტური იდეები, ბელადის მონური რწმენა და ერთგულება:

„...მავზოლეუმში ისვენებს

ლენინი – ხალხთა გენია,

მაგრამ ლენინის ნათელი

მსოფლიოს გადაჰფენია....

მან მზე მოჰფინა ქვეყანას,

მზე მარად ჩაუქრობელი. . .

აი, რად გვიყვარს ლენინი,

ჩვენი ძვირფასი მშობელი.” (ნონეშვილი, 1982: გვ. 341)

ლენინი კი არ ასვენია ან კი არ განისვენებს მავზოლეუმში, არამედ მხოლოდ ისვენებს. მწერლისაგან ობიექტური სინამდვილის ასეთ დეფორმირებასა და დამახინჯებას სოცრეალისტური კანონი მოითხოვდა, რომელიც „რეალობის მართალ ასახვას“ კი ავალდებულებდა მწერალს, მაგრამ არა ობიექტური რეალობისას, არამედ, თუ შეიძლება ასე ითქვას, „სოცრეალისტური რეალობისას“. ამ უკანასკნელის მიხედვით, ლენინი არა მარტო ცოცხალია, არამედ - უკვდავიც.

საბჭოთა საბავშვო ლიტერატურა და, კერძოდ, ქართული საბავშვო ლიტერატურა, ერთი მხრივ, გარკვეულწილად ემორჩილებოდა ამ მოთხოვნებს, მაგრამ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, „დათბობისა“ და „უძრაობის“ პერიოდში აქტიურად მიმართა ესოპეს ენასა და, მისგან გამომდინარე, *ორმაგი ადრესატის* პრინციპს, რაც იმას ნიშნავს, რომ საბავშვო ლიტერატურის ერთი ნაწილი, მისი მეტაფორულ-ალეგორიული ტექსტები, შენიღბული სათქმელი და ესოპეს ენა განკუთვნილი იყო როგორც ბავშვებისათვის, ასევე უფროსებისათვისაც. ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ ცნობილი ქართველი საბავშვო მწერლის, იორამ ქემერტელიძის, ლექსი „დილოგი ექვსი წლის შვილთან“. მიუხედავად იმისა, რომ ლექსი საკმაოდ ვრცელია, მთლიანად მოგვყავს იგი.

- მგელი ხო ბატკანს იპარავს?

- კი.

- მელა?

- მელა - ქათამს.

- თევზსა და კარაქს,

ყველსა და რძეს

ვინ გვპარავს ხოლმე?

- კატა.

- კატაც, მგელიც და მელიაც

სამივე საძაგელია.

ცხვარი თუ მგელმა მოგვტაცა,
ქათამი კიდევ - მელიამ,
კატამაც - რძე და კარაქი, —
ხო ყველა გამოგველია?!

- კი, შვილო, მართლაც ასეა,
მაგრამ ქვეყანა ჭრელია:
ცოტაა ამ ქვეყანაზე
დათვი, მგელი და მელია?
- ბევრია!
- ბევრი რომ არი,
უნდა ფიქრობდე ამასაც:
დათვსაც,
მელასაც,
ტურასაც, —
სუყველას უნდა ჭამა-სმა.

ხომ არ გგონია, ჩვენსავით
შეჭამენ, რასაც მიუტან!
ამ მგლის და დათვის შვილებსაც
ჭამა ხომ უნდათ?

- კი უნდათ!
- ჰოდა, ეს ჩვენი ტურები,
ეს მელეები და დათვები
გგონია ხელეხს ისვრიან?
ჩანგალს ხმარობენ თათებით.
რა გეცინება?
- არ მჯერა!
- გინდ დაიჯერე, გინდ არა!
ჭა ხომ ღრმა არი,
წყალს სვამენ,
წარმოიდგინე, ჭიდანაც.
როგორ სვამენ და,
უბრალოდ,
მოხერხებულნი გახლავან;
თუ მოახელთეს,
ერთმანეთს
ძვალსაც სტაცებენ სახრავად.
იცინე,
მიდი, იცინე...
ყველი ხო გემრიელია?

- ქათამიც გიყვარს?
- კი მიყვარს!
 - რას ერჩი, აბა, მელიას?
სავსეა მთელი ქვეყანა
მგლებით, მელებით, ტურებით,
რომ არ მოგვპარონ საჭმელი,
ამონყდებოდნენ სრულებით.
ბუნებას თავის წესი აქვს,
დაუდგენია განგებას:
მელამაც უნდა იცხოვროს,
დათემაც,
ტურამაც და მგელმაც.
მაშ, რა გგონია!
აგერ, ა,
უაღრიცხვოდ და ურიგოდ
სახლებიც ჩამოვურიგეთ
ამ შენს მგელსა და ტურიკოს.
 - სახლები?!
 - დიახ, სახლები!
მოდის და, ავწონ-დავწონოთ:
ზოოპარკში ხომ დადიხარ?
ყველა სახლებში არ ცხოვრობს?
გახსოვს, დათვი რომ გაგვექცა?
ზედ გადაყვევით კინალამ.
მარტო სახლები რა არი,
ვაჭმევთ, ვასმევთ და ვინახავთ,
არც გასტრონომში დარბიან,
არც ზურზუტებენ ბაზართან.
ერთი, ეგ მგელი გენახა,
გარეთ რომ იყო, რას გავდა.
ახლა რა უჭირს, ბინაც აქვს,
საჭმელ-სასმელიც მიუდის,
ექიმიცა ჰყავს უფასო, —
თავისი კონსილიუმით.
მნახველიც ბევრი დაუდის,
ცხოვრობს განგების იმედით;
ისე ვერ ნახავ, კარებში
თუ არ აჩვენე ბილეთი.
 - ლობიდან შევალ!
 - აჰ, შვილო,
რაზე ვიყბედე ამდენი!

ვეგრე თუ გაძვერ-გამოძვერ,
მაშინ რა შენ და რა მგელი.
ეგ ზოოპარკი არ არი, —
თითო ოროლა მგელ-დათვი!
აი, ნაკრძალი რომ ნახო,
იმდენ მგელს ნახავ, ვერ დათვლი.
დაშლიგინებენ ნებივრად
დალამებიდან დილამდე,
ბუზსაც ვერავინ აუფრენს
ამ ნაკრძალების ბინადრებს.
შიგა აქვთ სორო-ბუნაგიც,
საჭმელ-სასმელიც, რაც უნდათ...
დანეჭი, გინდა ადეჭი,
ცხოვრობენ ბატონკაცურად.

- ნაკრძალი რაა?
- ადგილი,
ტყე, ველი შემოლობილი.
ვერც ფეხით შეხვალ,
ვერც — ცხენით,
ვერც შენი ავტომობილით.
არ მითხრა ახლა,
ადგები
და აქაც შეხვალ ღობიდან!
მხეცი ნაკრძალშიც მხეცია,
შედი, თუ შეჭმა მოგინდა!
ჯერ ერთი, ყარაულიც ჰყავს,
დარაჯი ნაირ-ნაირი,
შეხვალ კი არა, თუ უნდათ,
ვერც ახლომახლო გაივლი.
- რატომ?
- რატომ და... ვერ მითქვამს,
მიტომ რომ არ თქვა რაიმე!
ყველაფერს ხომ ვერ გაიმბობ,
რომ გაიზრდები, გაიგებ.
ჯერ პატარა ხარ... მანამდე
დაე, გიყვარდეს ყოველი —
შენი ტყისა და ველების
ყველანაირი ცხოველი. (ქემერტელიძე, 1979: გვ. 8)

როგორც ვხედავთ, ავტორი ლექსში თავის შვილს ესაუბრება ცხოველთა შესახებ და უხსნის, რომ ქვეყანაზე ბევრი კატა, მგელი და მელიაა (ალეგორიულ პლანში იგულისხმება საბჭოთა ნომენკლატურა). ისინი ძალიან მოხერხებულნი არიან და ხალხის ხარჯზე ცხოვრობენ, იპარავენ ცხვარს, რძეს, კარაქს, არც ერ-

თმანეთს ინდობენ და, თუ შეძლეს, „ძვალსაც სტაცებენ სახრავად“. ქვეყანაზე ბევრი ასეთი ცხოველია. მათ ასე თუ არ იცხოვრეს, სრულიად ამოწყდებიან; ისინი ბინებსაც ურიგოდ და აღრიცხვის გარეშე იღებენ (სსრკ-ში საცხოვრებელი ბინა რომ მიეღო, ადამიანი წლობით უნდა მდგარიყო რიგში. ამას „საბჭოური ტერმინოლოგიით“ „ბინის რიგში“ ან „ბინის აღრიცხვაზე“ დგომა ერქვა), არც გასტრონომში დარბიან რიგითი ადამიანებით, საუკეთესო სასმელ-საჭმელი აქვთ (სსრკ-ში კვების პროდუქტების დეფიციტი იყო), ცხოვრობენ ხალხისაგან იზოლირებულად (ლექსის მიხედვით, ნაკრძალში) და მათ ისე ვარ ნახავ, თუ კარებში არ აჩვენე ბილეთი, ანუ საშვი.

ეს ლექსი დაიბეჭდა საყმაწვილო ჟურნალ „დილაში“ (1979, 8). ჟურნალის მთავარ რედაქტორს, მუხრან მაჭავარიანს, შეუძლებელია, ვერ შეენიშნა, რომ ლექსი ალევგორიული ხასიათის იყო და მასში ავტორი შეფარვით ამბობდა მწარე სიმართლეს, გმობდა პარტიულ ელიტას, მის მტაცებლურ ბუნებას, წრეგადასულ გაუმადლობასა და კონფორმიზმს; რომ ავტორი დასცინოდა და საქვეყნოდ ამათრახებდა პარტიულ ნომენკლატურას. ამ ლექსის ალევგორიული პლანი იმდენად გამჭვირვალეა, რომ ნებისმიერი ადამიანი, რომელსაც ელემენტარული წარმოდგენა მაინც აქვს საბჭოთა სისტემაზე, ადვილად ჩასწვდება და ამოიკითხავს მის ფარულ აზრს. რედაქტორმა, ცხადია, თვალი დახუჭა ლექსის მძაფრ ანტისაბჭოთა მიზანმიმართულებაზე. ეს საკითხი საგანგებოდ გაირჩა კომკავშირის ცკ-ში. ჟურნალის პასუხისმგებელი მდივანი ანზორ აბულაშვილი ამტკიცებდა, რომ ამ ნაწარმოებში ანტისაბჭოთა ვერაფერი შენიშნა და ამიტომ დაბეჭდა. ავტორმა, თავის მხრივ, განმარტა, რომ ზოოპარკთან ახლოს ცხოვრობდა, ცხოველების ბუნებას ხშირად აკვირდებოდა და ამან შთააგონა, შეექმნა „დიალოგი ექვსი წლის შვილთან“, რომელშიც არაფერს ანტისაბჭოთას არ გულისხმობდა.

კომკავშირის ცკ-ს ბიურომ დაადანაშაულა ჟურნალის პასუხისმგებელი მდივანი ა. აბულაშვილი, რომელმაც, მისი აზრით, თავი ვერ გაართვა დაკისრებულ მოვალეობას, ზერელედ მოეკიდა ნორჩი თაობის კომუნისტური აღზრდის საკითხებს და გაათავისუფლა დაკავებული თანამდებობიდან.

იორამ ქემერტელიძის ლექსი „დიალოგი ექვსი წლის შვილთან“ ორმაგი ადრესატის პრინციპით დაწერილი ნაწარმოებია, რომელიც ბავშვისათვისაც საინტერესოა და ზრდასრული ადამიანისათვისაც. ნორჩი მკითხველი დაინტერესდება ლექსის პოეტური შინაარსით, არალევგორიული პლანით, ხოლო ზრდასრული მკითხველის გონებას მიიპყრობს საბჭოთა წყობილების მძაფრი კრიტიკა.

„დათბობისა“ და „უძრაობის“ პერიოდში, ანუ 60-80-იანი წლების ლიტერატურაში, *სიმართლის შეფარვით თქმის* ტენდენცია უფრო დაიხვეწა; გაჩნდა ე. წ. **„ნაწარმოები-კონცეფცია“**, რომელშიც წარმოდგენილია არა ადამიანების, არამედ იდეების დრამა. შესაბამისად, აღნიშნული ტიპის ნაწარმოებში პერსონაჟები განასახიერებენ ავტორის ამა თუ იმ იდეას და წარმოადგენენ მისი მხატვრული კონცეფციის განსხვავებულ მხარეებს. აღნიშნული ტიპის ნაწარმოებებთან დაკავშირებით ლიტერატურათმცოდნეთა წრეებში დამკვიდრდა **პარაპოლურობის** ცნება, რომელშიც იგულისხმებოდა რეალისტური პროზის ისეთი ხარისხი, როდესაც სულიერი და ფილოსოფიური თვალსაზრისით ნაწარმოები მოი-

ცავდა გაცილებით უფრო მეტს, ვიდრე მასში გადმოცემული მოვლენებით ფიქსირდებოდა (Вайль, 2003: გვ. 96).

საინტერესოა, რომ ეს ხერხი ნაყოფიერი აღმოჩნდა დრამატურგიაშიც. საინტერესოა ცნობილი რეჟისორის, გიორგი ტოვსტონოგოვის, დაკვირვება: XXს-ის 70-იან წლებში მან გააცნობიერა პარაბოლურობის ეფექტი და „სცენური მეტაფორა“ უწოდა მას. რეჟისორის შენიშვნით, „მეტაფორაა, როდესაც სცენაზე გათამაშებულს თან ახლავს „სხვა აზრი“. ეს „სხვა აზრი“ მიემართება მაყურებლის ფსიქიკას, რაციონალურ სანყისს, მისი აღქმის ლოგიკურ სფეროს. ერთი სიტყვით, „სხვა აზრი“ (რომელიც რეჟისორის ჩანაფიქრს წარმოადგენს), მაყურებლის მიერ კი არ აღიქმება სცენაზე წარმოდგენილის კვალდაკვალ, არამედ ამოიცნობა“ (Товстоногов, 1972: გვ. 63).

„სცენური მეტაფორის“ ტიპურ ნიმუშად განვიხილავთ ე. შვარცის ერთ-ერთ ცნობილ პიესას „დრაკონი“, რომელიც 70-იან წლებში სსრკ-ს ყველა წამყვანი თეატრის სცენაზე დაიდგა. საკმაოდ წარმატებული აღმოჩნდა აღნიშნული პიესის რობერტ სტურუასეული დადგმა, რომელიც რუსთაველის აკადემიურ თეატრში განხორციელდა. აღსანიშნავია, რომ სპექტაკლი 1976 წელს დაიდგა და მთავარი როლის შემსრულებელი (მსახიობი გურამ საღარაძე) გარეგნულად პარტიის გენმდივანს, ლ. ი. ბრეჟნევს ჩამოჰგავდა დამახასიათებელი ვარცხნილობით, წარბებით და ა.შ. „დრაკონში“ წარმოჩენილი ზღაპრულ-პირობითი სამყარო წარმოადგენს ტოტალიტარული სისტემის მოდელს. პიესის მიხედვით, რაინდი ლანცელოტი მიადგება ქალაქს, რომელსაც უკვე 400 წელია მართავს დრაკონი. ლანცელოტს შეებრალება დრაკონის მორიგი მსხვერპლი - მშვენიერი ელზა- და გადაწყვეტს მის ორთაბრძოლაში გამოწვევას. დრაკონზე მეტად ლანცელოტს აშინებს მოქალაქეებში სულიერი და ზნეობრივი ფასეულობების არქონა, რაც უდავოდ ოთხასწლიანი ტოტალიტარული დიქტატურის შედეგს წარმოადგენს. ელზას მამაც ცდილობს დრაკონული წესების გამართლებას და ლანცელოტს არწმუნებს, რომ სხვა დრაკონების თავიდან აცილების ერთ-ერთ საუკეთესო საშუალებას საკუთარი დრაკონის ყოლა წარმოადგენს.

დრაკონის მიერ მართულ სახელმწიფოში ყველა კანონი კაცთმოძულეობით გამოირჩევა. ქალაქში უსამართლობა სუფევს: დაწესებულია მძევლების აყვანისა და კოლექტიური პასუხისმგებლობის კანონი მათ წინააღმდეგ, ვინც დრაკონს დაუპირისპირდება. მაგალითად, ელზას საქმრო, ჰაინრიხი გადასცემს საცოლეს დრაკონის ბრძანებას, რომ მოკლას ლანცელოტი; წინააღმდეგ შემთხვევაში, სიკვდილით დაისჯებიან ელზას საუკეთესო მეგობრები. მოქალაქეები იმდენად შეშინებულიები არიან, რომ არც უნდათ ორთაბრძოლის გამართვა ლანცელოტსა და დრაკონს შორის; ისინი ფულსაც სთავაზობენ რაინდს, ოღონდ დატოვოს მათი ქალაქი. საინტერესოა დიალოგი დრაკონსა და ლანცელოტს შორის. დრაკონი არწმუნებს რაინდს, რომ მისი ცდა ამაოა, ქალაქის მცხოვრებლები ადამიანები ვეღარ გახდებიან, რადგან თითოეული მათგანის სულში უკვე პატარა დრაკონია ჩასახლებული: „მე პირადად გადავკერე ისინი, დავუმახინჯე სულები. ასეთები მხოლოდ ჩემს ქალაქში არიან: უხელფეხო, უსულგულო, ყრუ-

მუნჯი, გამყიდველი, მკვდარი სულები“. თუმცა, ლანცელოტი ჯიუტად ამტკიცებს, რომ ისინი მაინც ადამიანები არიან.

ორთაბრძოლაში ლანცელოტი გაიმარჯვებს და მოკლავს დრაკონს. მაგრამ რჩებიან დრაკონის საქმის გამგრძელებლები: ბურგომისტრი და მისი შვილი. ე. შვარცი დაუნდობლად გვიჩვენებს, რომ ტოტალიტარიზმის შედეგები ასე იოლად არ აღმოიფხვრება საზოგადოებაში. სამნუხაროდ, დრაკონი აგრძელებს სიცოცხლეს მოქალაქეთა მონურ სულებში.

ამგვარად, პარაბოლური ხერხის გამოყენებით ქართველი მწერლებიც და ე. შვარციც იძლევიან ტოტალიტარულ საზოგადოებაში სოციალური პროცესების ღრმა და უკომპრომისო ანალიზს. სავარაუდოა, რომ პრობლემის აქტუალობამ (და, რა თქმა უნდა, მწერალთა ოსტატობამაც) განსაზღვრა აღნიშნული ნაწარმოებებისადმი დიდი ინტერესი და მათი წარმატება.

„დათბობისა“ და „უძრაობის“ პერიოდში განვითარდა ლიტერატურული ზღაპრის ჟანრული სახესხვაობა. გამოგონილმა, ზღაპრულმა ქვეყნებმა, გმირებმა და სიტუაციებმა განსაკუთრებული მნიშვნელობა შეიძინეს ტოტალიტარიზმის პირობებში, რაც სიმართლის შეფარვით თქმის მეტ შესაძლებლობას იძლეოდა. მწერლები ამ ზღაპრებში ცდილობდნენ, რეალობა ნათელ ზღაპრად ექციათ, დახმარებოდნენ თავიანთ ნორჩ მკითხველებს სამყაროს შემეცნებაში (ა. სულაკაური, ო. იოსელიანი და სხვ.). ბავშვი ყველა მწერლისათვის არ იყო მხოლოდ ის „ნედლეული“, რომლისგანაც მომავალში საბჭოთა ადამიანი უნდა „მიეღოთ“. კომუნისტური მორალის მქადაგებელ ნაწარმოებებს ჩაენაცვლა საბავშვო თხზულებები, რომლებშიც ავტორები ამუშავებენ მეგობრობის, ერთგულების, სიკეთის, ურთიერთდახმარებისა და ურთიერთგატანის თემებს. ბევრი ნიჭიერი მწერალი (ოტია იოსელიანი, ნოდარ დუმბაძე, არჩილ სულაკაური და სხვ.) ზრუნავდა ბავშვებზე და ცდილობდა, მაღალი იდეალებისა და ჭეშმარიტი ფასეულობებისათვის ეზიარებინა ისინი, გაეფართოებინა მათი თვალსაწიერი, დახმარებოდა სამყაროს შეცნობაში. საბჭოთა პერიოდის ქართულ საბავშვო ლიტერატურაში შეიქმნა არაერთი ისეთი ნაწარმოები, რომლებსაც დღესაც არ დაუკარგავს მხატვრული, შემეცნებითი და აღმზრდელობითი მნიშვნელობა.

ლიტერატურა:

- **ნონეშვილი, 1982** - ნონეშვილი ი. თხზულებანი ორ ტომად, ტომი II. თბილისი, 1982.
- **კაჭახიძე, 1989** - კაჭახიძე გ. ლენინს ვადიდებთ ბავშვები .// ქართული საბავშვო პოეზიის ანთოლოგია. თბილისი, 1989.
- **ქემერტელიძე, 1979** - ქემერტელიძე ი. დიალოგი ექვსი წლის შვილთან. //დილა. თბილისი, 1979.
- **Loseff, 1984** - Loseff Lev. On the Beneficence of Censorship: Aesopian Language in Modern Russian Literature. Munich. 1984.
- **Блюм, 2000** - Блюм А. Советская цензура в эпоху тотального террора 1929-1953. Москва. 2000.

- **Вайль, 2003** - Вайль П., Генис А. Собрание сочинений, В 2 т. Том 1. 60-е. Мир советского человека, Екатеринбург. 2003.
- **Эггелинг, 1999** - Эггелинг В. Политика и культура при Хрущеве и Брежнев. 1953-1970. Москва. 1999.
- **Товстоногов, 1972**: Товстоногов Г. Круг мыслей. Ленинград. 1972.

Nana Gaprindashvili
Ivane Javakhishvili State University

Mariam Miresashvili
Sokhumi State University

Tendencies of Children’s Literature in the Period of “Warming” and “Motionless”

Children's literature in the Soviet era was under a harsh ideological pressure from the state and was totally controlled by a censorship. The Soviet ideology pre-determined topics of children's works, artistic methods, styles, ideological direction.

In the article the authors have studied the major trends of children's literature, which took place in so called "warming" and "motionless" period.

Children literary genre developed in "Warming" and "motionless" period gave birth to the fairy tale genre variety. Invented, fabulous countries, characters and situations acquired special importance in the conditions of totalitarianism, which allowed telling the truth covertly. In these tales writers tried to bring reality into a bright tale, to help their young readers in perception of the world.

A number of works were created in children's literature of the Soviet era, which still have not lost their artistic, scientific and educational value.

ჰაგიოგრაფიული მწერლობის სპეციფიკისათვის

აგიოგრაფია სასულიერო-საეკლესიო მწერლობის დარგია და ეს განსაზღვრავს მის უპირველეს ფუნქციას, უმთავრეს დანიშნულებას - რელიგიურ - მისტიკურს. ყველა დანარჩენი (ისტორიული, მხატვრულ-ესთეტიკური თუ სოციალური) მეორეხარისხოვანია ამ მწერლობისათვის. აგიოგრაფიული ლიტერატურა მონოთემატიკურია, ეს ერთადერთი თემა სიყვარულია, საღვთო მიჯნურობა, ანუ საზეო სიყვარული (ფარულავა, 2003: გვ. 654). აქვე ისიც დავაზუსტოთ, რომ აგიოგრაფიის თემა საზეო სიყვარულია, იდეა კი-თეოზისი, განღმრთობა.

უმთავრესია ის, რომ აგიოგრაფია ეფუძნება ლიტურგიულ-ეორტალოგიურ პრინციპს, რაც განსაზღვრავს მის სპეციფიკას, რომ:

ა) უნდა მოხდეს კანონიზაცია, ანუ წმინდანად შერაცხვა, რაც ეკლესიის საჭეთმპყრობლისა (კათოლიკოს-პატრიარქის) და წმიდა სინოდის (უმაღლესი საეკლესიო კრებულის) პრეროგატივაა. აგიოგრაფი ღვთის ნების აღმასრულებელია და სულიწმიდის შთაგონებით ქმნის. აქედან გამომდინარე, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ აგიოგრაფიაში კანონიკური, ნორმატიული ემთხვევა სასურველს.

ბ) კანონიზაცია გულისხმობს, საეკლესიო-სადღესასწაულო კალენდარში შევიდეს, დაწესდეს წმინდანის მოსახსენებელი დღე, როცა ეკლესია საღვთო ლიტურგიაზე საგანგებოდ მოიხსენიებს მის ღვანლსა და მეოხებას სთხოვს უფლის წინაშე. წმინდანად შერაცხვის სამზადისი, თავისთავად, გულისხმობს იმას, რომ უნდა დაინეროს ხატი, ტროპარ-კონდაკი, სასურველია, შეიქმნას საგალობელი და აგიოგრაფიული ნაწარმოები, ანუ მოთხრობა წმინდანის ცხოვრებაზე.

საინტერესოდ გვეჩვენება „წმ. კოსტანტი კახის მარტვილობის“ დასაწყისი, რომელშიც აგიოგრაფი შეგვახსენებს, რომ „არავინ ყო აღწერაქ იგი წიგნთაქ გარნა მაღლითა სულისა წმიდისაქთა, რამეთუ დიდმან მან მოსე პირველად იწყო აღწერად შესაქმისა ცისა და ქუეყანისა... მერმე აღიწერნეს თქმულნი იგი წინასწარმეტყუელთანი... ხოლო შემდგომად აღიწერნეს ოთხნი ესე ევანგელენი, ამისა შემდგომად საქმენი მოციქულთანი... და მეცა არაღირსმან ვინებე მიბაძვად პირველთა მათ და აღვწერე ცხორებაქ და წამებაქ წმიდისა და ნეტარისა მოწამისა კოსტანტისი“ (ძეგლები, 1964: გვ.164-165).

ასეთ კონტექსტში გაიაზრებოდა აგიოგრაფიული მწერლობა, იგი ითვლებოდა საღვთო წერილის გაგრძელებად, ამიტომ აგიოგრაფიაში, უპირატესად, მხატვრულ-ესთეტიკური კი არ მოიაზრება, არამედ - რელიგიურ-ზნეობრივი.

რადგან აგიოგრაფია ლიტურგიულ-ეორტალოგიურ პრინციპს ემყარება, აქ მთავარი ეიკონური განსახოვნება, იკონოგრაფიული სახისმეტყველებაა, რომელიც ამაღლებულის ესთეტიკას ემყარება (მეტრეველი, 2008: გვ. 1-22).

როცა ვსაუბრობთ აგიოგრაფიის იკონოგრაფიულ სახისმეტყველებაზე, მის ეიკონურ განსახოვნებაზე, აუცილებლად უნდა აღინიშნოს მსგავსებათა შესახებ:

ა) გავრცელებულია მონოსტრუქტურის ხატები, რომლებზეც მხოლოდ ერთი წმინდანია გამოსახული (მხოლოდ იესო ქრისტე, ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელი, ან რომელიმე წმინდანი), ასევე გვაქვს ისეთი აგიოგრაფიული ნაწარმოებები, რომლებიც მხოლოდ ერთი წმინდანის ღვანლის შესახებ მოგვითხრობენ („წმ. შუშანიკის წამება“, „წმ. აბოს წამება“ და მისთან.);

ბ) ცნობილია ორკარედები, ანუ ე.წ. დიპტიქონები, მაგ.: იესო ქრისტე და ყოვლადწმიდა ღვთისმშობელი; აგიოგრაფიაში ხშირია სათაურშივე ორი წმინდანის გამოტანა, მაგ.: „ცხოვრება წმ. იოანესა და ეფთვიმესი“, „მარტილობა დავითისი და ტირიჭანისი“ და მისთან;

გ) გავრცელებულია სამკარედები, ანუ ტრიპტიქონები. მაგ.: ცნობილი ხახულის სამკარედი ან მღვიმევის (მე-13 საუკუნის) სამკარედი დეისუსი. სხვათა შორის, დეისუსს ტრიმორფიონი, ანუ სამხატეული უწოდა სპირიდონ ლამბროსმა (მე-18 ს.). სამკარედული, ტრიპტიქული სტრუქტურაა წარმოდგენილი „წმ. აბოს წამებაში“. I თავში (I კარედში -ამ გააზრებით) ჰომილიაა, II - III თავებში – აგიოგრაფიული თხრობა, IV თავში - ქება);

დ) ცნობილია ცენტრალურ-ციკლური სტრუქტურის ხატები, როცა შუაში წმინდანია გამოსახული, ხოლო ირგვლივ, მედალიონების მსგავსად, - ცალკეული ეპიზოდები მისი ცხოვრებიდან. მაგ. წმიდა გიორგის, წმიდა ნიკოლოზის... ამ ტიპის ხატები. ამის მსგავსია „წმ. გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“ -თხზულების ცენტრში წმ. გრიგოლია, ხოლო მის ირგვლივ სხვადასხვა ეპიზოდი, არაქრონოლოგიური თანმიმდევრობით. შედარებით მოგვიანო ხანაში გაჩნდა წმ. ხატების აშიებზე (მარგინალურ არეებზე) წმინდანთა ცხოვრების ეპიზოდების გამოსახვა, რაც ემსახურება ხატის „გახსნას“, ცენტრში მყოფის განდიდებას, თუმცა მთავარი მაინც წმინდანის ხატია და არა აშიებზე მოცემული წმინდანის ცხოვრება;

ე) ცნობილია ისეთი ხატები, რომლებიც მთელ ისტორიას გადმოგვცემენ, ვრცელ ამბავს გვიყვებიან წმინდანების ცხოვრებიდან. ხატების ასეთი ტიპი განსაკუთრებით გავრცელებულია რუსეთში, ჩვენში - ხატი საქართველოს ეკლესიის დიდება. შესაბამისად, გვაქვს ისეთი აგიოგრაფიული თხზულებები, რომლებშიც ერთდროულად რამდენიმე წმინდანზეა საუბარი. მაგალითად, „მოქცევაჲ ქართლისაჲს“ აგიოგრაფიული ნაწილი.

არააგიოგრაფიული ნაწარმოები მიისწრაფვის იმისკენ, რომ გადმოგვცეს ადამიანის შინაგანი სამყარო. აგიოგრაფიული ქმნილება კი, ისე როგორც ხატი (განსხვავებით პორტრეტისაგან), სულიერ არსს გადმოგვცემს. სურათს აქვს საზღვრები, სიუჟეტური ჩარჩოები, ხატი კი მარადისობასთან გაზიარებს. სურათს, შესაძლოა, ანალიტიკურად მიუდგე, იმსჯელო მის ცალკეულ ფრაგმენტებზე, მიაწინო, რა მოგწონს და რა არა მასზე. ხატს ვერ „დაშლი“, ის ლოცვისთვის უხ-

მობს ადამიანს. ხატზეც და აგიოგრაფიაშიც ხაზგასმულია შინაგანი ცხოვრება, სულის „დინამიკა“, აქ ყოველ დეტალს, უესტსა და სხეულის მიმოხვრას თავისი სიმბოლური მნიშვნელობა აქვს.

ხატი თვალნათლივ გვიჩვენებს სულიერი ფერისცვალების პროცესს, სურათი ინდივიდუალობის გამომხატველია. იგი იხედება წარსულიდან თანამედროვეობისაკენ, ხატი კი - მომავლიდან თანამედროვეობისაკენ. მართლმადიდებლური ხატი ხელს გვინყობს, გარდავქმნათ ჩვენი ყოფიერება, განვინმინდოთ (შდრ. Чуприна И. В., »Трилогия Л. Толстого«, саратов, 1961, с. 16), გავხდეთ სულიერ ფასეულობათა ერთგულნი!

ხატი არის საიდუმლო, რომელიც შეიცნობა ლოცვასა და სულიერ ჭვრეტაში (არქიმანდრიტი რაფაელი, 1997: გვ. 1), ასეთსავე მოთხოვნას გვიყენებს ჩვენ აგიოგრაფიული მწერლობაც. ხატი არის ხელოვნების განსაკუთრებული დარგი, მისი განუმეორებელი იდიომა, რომელიც იქმნება მთელი მართლმადიდებელი ეკლესიის ლოცვითი - მისტიკური გამოცდილების საფუძველზე. აგიოგრაფიული მწერლობა ღია დიალოგია მკითხველთან, რომელსაც აზიარებს ღვთაებრივ ნათელს. როგორც ხატწერა არის განსაკუთრებულ ნიშანთა სისტემა, ასევე აგიოგრაფიაც არის ეკლესიის „ენა“. ხატის მხატვარი სულის სამყაროს უნდა ჩასწვდეს და მასზე სულის ენით ილაპარაკოს. აგიოგრაფიაც სულის შესახებ მოგვითხრობს. როგორც ხატი არ არის სულიერი სამყაროს პორტრეტული ასახვა, ასევე აგიოგრაფიაც არ წარმოადგენს წმინდანის სულიერი ცხოვრების ფოტოგრაფირებას. აგიოგრაფია წმინდანის ყოფაა სიმბოლურსა და, ამავე დროს, რეალურ გამოსახულებაში და კიდევ ერთი, აგიოგრაფიული მწერლობა არ არის განწყობის ფიქსაცია, განწყობის ასახვა. იგი, ისევე როგორც ხატი, პიროვნების, წმინდანის მდგომარეობას გადმოსცემს და, აქედან გამომდინარე, *აგიოგრაფიულმა მწერლობამ მკითხველს განწყობა კი არ უნდა შეუქმნას, არამედ ლოცვით მდგომარეობაში უნდა მოიყვანოს იგი.*

აგიოგრაფიულ სახეებს ორი მხარე აქვთ:

ა) რელიგიური, სულიერი, ამაღლებული, მისტიკური;

ბ) მხატვრულ-ესთეტიკური (შდრ. სულავა, 2002: გვ. 9-10; სირაძე 2005: გვ. 15).

მისტიკური სიმბოლიკა რეგლამენტირებულია, მას განსაზღვრული კანონიკა ახლავს და იქ თავისუფალი გააზრების შემოტანა მკრეხელობადაც კი ითვლება. მხატვრულ-ესთეტიკური ყოველთვის შეიცავს თავისუფალი გააზრების პოტენციალს და ამაშიც ვლინდება მისი მარადიულობა.

„ჰაგიოგრაფიულ მწერლობაში მრავალი ესთეტიკური და ფსიქოლოგიური, გნებავთ, ეგზისტენციალური საკითხია დასმული და განხილული. ჰაგიოგრაფიისთვის მნიშვნელოვანია ღმერთის მიერ შექმნილი სამყაროს მშვენიერების, ადამიანის ღირსებისა და ხორციელების დამცირების, კოსმოსის წესრიგისა და ისტორიის წესრიგის ჩვენება, ხაზგასმა სასულიერო ლიტერატურისათვის დამახასიათებელი დუმილის, სულის, დროის, სათნოების, ჭეშმარიტების, სიყვარულის, სახსიმეტყველების, აზრის სილამაზის, ნათლის, სიბრძნის, ესთეტიკური კატეგორიებისა და “ (ალიბეგაშვილი დას ხვ., 2008: გვ. 41-42).

ამის გარდა, აგიოგრაფიულ მწერლობაში შეგვიძლია ვეძებოთ ისტორიული, ბელეტრისტულ-რომანული, სოციალურ-საზოგადოებრივი და სხვა, ვისაც რა სურს და როგორც სურს! მაგრამ, მთავარია, არ გამოგვრჩეს უმთავრესი, პრიორიტეტი ამ დარგისა. აგიოგრაფიული ნაწარმოები ისე განსხვავდება არააგიოგრაფიულისაგან, როგორც ხატი-პორტრეტისაგან, საგალობელი- სიმღერი-საგან და ხუროთმოძღვრება-არქიტექტურისაგან!

ამასთანავე, აგიოგრაფიული მწერლობა არის პასუხი იმაზე, თუ როგორ სწამდათ და უყვარდათ საქართველოში!

ლიტერატურა:

- **ალიბეგაშვილი და სხვ., 2008:** ალიბეგაშვილი გ., მალლაფერიძე ვ., ჰაგიოგრაფიული თხრობა, ჟურნალი „ქართული სიტყვა“, 2, თბილისი, 2008.
- **არქიმანდრიტი რაფაელი, 1997:** არქიმანდრიტი რაფაელი, საუბრები მართლმადიდებლობაზე, II, თბილისი, 1997.
- **მეტრეველი 2008:** მეტრეველი ს-ფ., ქართული აგიოგრაფიის იკონოგრაფიული სახისმეტყველება, თბილისი, 2008.
- **სირაძე, 2005:** სირაძე რ., ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია, თბილისი, 2005.
- **სულავა, 2002:** სულავა ნ., გრიგოლ ხანძთელისა და აშოტ კურაპალატის სახისმეტყველებისათვის, კრებული — ხანძთა სულიერად მშობელი ქართველთა, თბილისი, 2002.
- **ფარულავ, 2003:** ქართული აგიოგრაფია, წიგნში ნათელი ქრისტესი, I, თბილისი, 2003.
- **ძეგლები, 1964:** ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები, ილია აბულაძის ხელმძღვანელობითა და რედაქციით, I, თბილისი. 1964.

Saba-Piruz Metreveli

Shota Rustaveli Institute of Georgian Literature

For Specificity of Hagiographic Literature

Hagiographic works, as well as an icon (unlike the portrait), express a spiritual essence. A picture has borders, plot frames, but an icon will share you with eternity. You can analytically approach a picture, discuss its various fragments, show what you like and don't like. An icon could not be “divided”, it calls people to pray. Inner life, the dynamic of soul is stressed in both an icon and a picture, where every detail, gesture, body move has its symbolic meaning:

An icon is a mystery, cognized in pray and spiritual vision (Archimandrite Raphael), hagiographic literature requires the same. An icon is a special field of art, its unique idiom, which is formed with pray of the entire Orthodox Church, on the basis of mystical experience. Hagiographic literature is in an open dialogue with its readers by introducing a divine light. As a painting of icons is a system of unique symbols, as hagiography is the “language” of the church. An icon painter must penetrate the world of a soul and speak about it in the language of a soul. Hagiography also tells us about a soul. As an icon is not a portrait reflection of a spiritual world, as hagiography does not represent photography of a saint’s spiritual life. Hagiography is a saint’s life in a real and symbol image. And at the same time, hagiographic literature is not a fixation of the spirit of faxing, reflecting the mood. It, as well as an icon, tells us the saint’s condition and, therefore, hagiographic writing does not need to create a mood of readers, but to bring him/her in praying condition.

ქართული და შუმერული სიტყვიერების ერთი პარალელისათვის

ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერება, რომელიც უხსოვარი დროიდან იღებს სათავეს, მეტად მდიდარი და ორიგინალურია. ქართული ხალხური ზეპირ-სიტყვიერებიდან, პირველ რიგში, უნდა გამოიყოს ისეთი ნიმუშები, რომლებიც ადამიანთა უძველეს რწმენასა და ყოფას ასახავენ. ასეთი კი მითოლოგიური სანყისის მქონე ლექსები და სიმღერებია. მითოლოგიური პოეზია სანყისის საფეხური თუ არა, ერთი უძველესთაგანი მაინცაა ხალხურ შემოქმედებაში.

ქართული წარმართული პანთეონის შესახებ ცნობებს ძირითადად ლეონტი მროველის „ცხოვრება მეფეთა“ და „მოქცევაი ქართლისაი“ იძლევა, ამ ინფორმაციას აგრეთვე, გვანდის ჯუანშერის „ვახტანგ გორგასლის ისტორია“, „ქართლის ცხოვრების“ სხვადასხვა რედაქციები, ჰაგიოგრაფიული ხასიათის ნაწარმოებები და სხვ. საქართველოს ტერიტორიაზე მოსახლე სხვადასხვა ტომების წარმართული ტრადიციების შესახებ ცნობებს იძლევიან ბერძენი და რომაელი ისტორიკოსებიც: ჰეროდოტე, ქსენოფონტე, სტრაბონი, პლინიუს უფროსი, გელასი კესარიელი და სხვ.

ქართველ მეცნიერებს, რომლებიც ქართული წარმართული პანთეონის საკითხებს იკვლევდნენ და იკვლევენ, ღვთაებათა წარმომავლობის შესახებ სხვადასხვა მოსაზრებები გააჩნიათ. მეცნიერთა გარკვეული ნაწილი ღვთაებებს ხეთურ-ლუვიურ სამყაროსთან აკავშირებდა, ნაწილი-ზოროასტრულ პანთეონთან, იყო აგრეთვე მცდელობები მათი დაკავშირებისა ბერძნულ-რომაულ ღვთაებებთან. ქართველთა წარმართულ პანთეონში შემავალ ღვთაებებს ბევრი აქვთ საერთო როგორც შუამდინარეთისა და მცირე აზიის ხალხთა რწმენა-წარმოდგენებთან, ისე მაზდეანობასთანაც, ნაწილი ღვთაებებისა კი ადგილობრივი ქართველური ტომების ღმერთებია.

საგულისხმოა, რომ ქართულ ხალხურ ლექს-სიმღერებში გვხვდება მთელი რიგი მნიშვნელობის სიტყვები, რომლებიც წინააზიის ღმერთების სახელები იყო და ცნობილია ასურულ-ბაბილონური ან ხეთური პანთეონიდან. ესენია: **არალი** (**არალუ**, **არალე**), **ლილე**, **ნანა**, **ირირია**, **აია** და სხვ.

არალი (არალე, არალუ) - ქვესკნელის, მკვდართა საუფლოს ერთ-ერთი სახელწოდებაა, რომლის ეტიმოლოგია ბოლომდე ჯერჯერობით გაურკვეველია. აქადურ ტექსტებში დადასტურებულია **არალის** მთა, სადაც თითქოს ოქროს საბადოებია. „გილგამეშიანში“ **არალი** „წყვდიადის სახლი“ და „მტვრის სახლია“, სადაც საჭმელ-სასმელად მხოლოდ თიხა და მტვერია. **არალე** (ალალე) ქართულ ხალხურ სიმღერებში გვხვდება ორ სხვა სიტყვასთან შეერთებით: **ივრი-არალე**

(ივრი-ალაღე), **თარი-არაღე** (თარი-ალაღე). ჰომელის მიხედვით, **ივრი** ბაბილონურად უფალს-ბატონს ნიშნავს. როგორც მეცნიერები (მაგ. ა. სვანიძე) ვარაუდობენ, შეესაბამება ხალღურ **ევრის**, რაც იმავე უფლის აღმნიშვნელია. ამდენად, აქედან გამომდინარე, **ივრი-არაღე** (ივრი-ალაღე) გულისხმობს: **უფალო არაღე** (უფალო ალაღე). **თარი** ქართველურ ენებში როგორც ზანურში (მეგრულში), ასევე სვანურშიც, ნიშნავს მთავარს: **თარი-არაღე** (თარი-ალაღე) — **მთავარი არაღე** (მთავარი ალაღე). ზ. გამსახურდია მიუთითებს მის მცირეაზიურ წარმომავლობაზეც. უნდა ითქვას, რომ ერთგვარი შეხება აქვს ერთმანეთთან შუმერულ **ენლილს** და სვანურ **ლიღეს**. **ენლილი** შუმერულად „ჰაერის უფალია“ და შუმერული პანთეონის სამების მეორე ნევრია **ან-**თან და **ენქი-**სთან ერთად. ჰიმნებში იგი მზისა და სინათლის ასოციაციებსაც ინვევს. ამ თვალსაზრისითაც და ენობრივი გაგებითაც იგი ემსგავსება ქართული წარმართული მზის საგალობელს - სვანურ **ლიღეს**.

„ლიღეო-და დიდება შენდა!

სინათლის დედავ, ნუ წახვალ დარჩი..“ (გელოვანი, 1983: გვ. 282).

ამ საგალობელში **ლიღე** წარმოდგენილია, როგორც სინათლის დედა. იგივე უნდა ითქვას, მაგალითად, შუმერულ-აქდური **შამაშისა** (მზე) და სვანური მზის საგალობელ **„შამაშ რერას“** შესახებაც.

ლეონტი მროველი „ქართლის ცხოვრებაში“ მოგვითხრობს ორი ღვთაების **აინინასა** და **დანანას** შესახებ, რომლებიც მის მიერ გამოცხადებულია ქართულ წარმართულ ღვთაებებად. **აინინას** კერპი და მისი თაყვანისცემის შემოღება საისტორიო წყაროების მიხედვით მიწერება მეფე საურმაგს. რაც შეეხება **დანანას** (დანინა), ლეონტი მროველი მისი კერპის აღმართვას და თაყვანისცემის შემოღებას ქართლის მეორე მეფე საურმაგს მიაწერს, „მოქცევაჲ ქართლისაჲ“ კი - მირიან პირველს.

ს. ჯანაშიას მიხედვით: „აინინა“ და „დანანა“ წინააზიური სახელების მქონე ღვთაებები ჩანან. „აინინას“ სახელში უძველესი ღვთაების წინააზიური სახელია დაცული. „აინინა“ შემდეგ უნდა ქცეულიყო ქართულ ეროვნულ სახელად „ნინო“, „ნანა“ (ჯანაშია, 1959: გვ. 193); (აფაქიძე, 1970: გვ. 176).

ნაყოფიერების ქალღმერთს შუმერები ნინას, ნანას (ნინნი, ინინა) უწოდებდნენ. იგი ითვლებოდა ყველა გარეული ცხოველის, ნადირობისა და მონადირეების მფარველად. ხშირად, განსაკუთრებით, ხეთების ხელოვნებაში, იგი წარმოდგენილია ლომებზე მდგომარედ (ამირანაშვილი, 1961: გვ. 38-39).

ამ მხრივ ყურადღებას იქცევს **ნანას** კულტისადმი თაყვანისცემის ტრადიცია საქართველოში. ამის შესახებ სპეციალურ ლიტერატურაში მეტად საინტერესო და საგულისხმო მოსაზრებებია გამოთქმული. მკვლევართა ვარაუდით (მ. ჯანაშვილი, ივ. ჯავახიშვილი და სხვ.) სახელი **ნანა აინინასა** და **დანანას** უნდა უკავშირდებოდეს. ამ მხრივ საინტერესოა საკმაოდ ვრცელი ღვთის კარზე სათქმელი ხალხური ლექსები „იავნანა“, „ნანები“, ხალხურ სიმღერათა მისამღერები: „ნანა“, „ნანინა“, „ნანაია“, „ანინა“ და სხვ. აქედან ჩანს, რომ ამ კულტებს თავისი ასახვა უპოვია უძველესი დროიდან ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში. ყველა ეს ლექს-სიმღერები წარმოშობით ქალღვთაება ნანასადმი

მიძღვნილი უძველესი ქართული საკულტო საგალობლებია (ახვლედიანი, 1990: გვ. 75).

ქართული წარმართული პანთეონის ღვთაებათა კერპები არმაზი და ზადენი, ბოჩი და ბადაგონი, გაცი და გა (გაიმ), აინინა და დანანა, რომლებიც იდგა ქართლის სატახტო ქალაქ მცხეთაში, ზოგი მეტ-ნაკლებად, ზოგი კი საერთოდ არ შემორჩენილა ქართულ ზეპირსიტყვიერებაში.

საერთოდ, როდესაც ვეხებით ქართველთა ურთიერთმიმართების საკითხს მცირე აზიის თუ შუამდინარეთში მცხოვრებ ეთნოსებთან, უნდა ითქვას შემდეგი, რომ ეს საკითხი გამოკვლეულია და დამტკიცებულია როგორც უცხოელი, ასევე ქართველი მეცნიერების მიერ. არქეოლოგი ბ. კუფტინი აღნიშნავდა, რომ კავკასია წარმოადგენს წინა აზიური კულტურის სამყაროს და რომ ძვ. წ. III ათასწლეულში ახლო ურთიერთობა ჰქონდათ შუმერებთან და ელამელებთან. ქართული საბჭოთა ენციკლოპედიის მე-10 ტომში მითითებულია, რომ „ქართველები ანთროპოლოგიურად დიდი ანუ პირველადი ევრაზიული რასის წარმომადგენლები არიან. ეს რასა, თავის მხრივ, ორ მეორად ანუ მცირე რასად იყოფა: ჩრდ.-ევრ. ანუ ბალტიკურ და სამხრ.-ევრ. ანუ ინდოპამირულს-პირულ რასებად. ეს უკანასკნელი რასა აერთიანებს სამ არაკონტაქტურ („სუფთა“) რასობრივ ტიპს: ხმელთაშუა-ბალკანურს, ინდოპამირულსა და წინააზიურს. ქართველები წინა აზიური ანთროპოლოგიური ტიპის წარმომადგენლები არიან. ამ ტიპის ჯგუფები საკმაოდ ფართოდ არიან გავრცელებული წინა აზიის, კავკასიის და მის ზოგიერთ მომიჯნავე ტერიტორიაზე...“ (ენციკლოპედია, 1986: გვ. 459).

გრ. გიორგაძე ქართველურ და მთელ რიგ უძველეს აღმოსავლურ ენათა შორის არსებული ენობრივი კონტაქტების საფუძველზე ცდილობს გვიჩვენოს ის კულტურულ-ისტორიული ტერიტორია, სადაც ყალიბდებოდა ქართველური ეთნიკურ-ენობრივი ერთობა. ავტორის განსაზღვრებით, ეს მიწა-წყალი, სადაც ადგილი ჰქონდა ქართველური ეთნოსის წარმოშობასა და ჩამოყალიბებას, მდებარეობდა ანატოლიის ჩრდილო-აღმოსავლეთით და კიდევ უფრო ჩრდილო-აღმოსავლეთითა და აღმოსავლეთით და აგრეთვე, ჩრდილოეთ შუამდინარეთის უფრო ჩრდილოეთით მდებარე გაცილებით უფრო ვრცელ ტერიტორიებზე, კერძოდ სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთ ამიერკავკასიაში. საიდანაც ხდებოდა მათი შემდგომი განსახლება ჩრდილო-აღმოსავლეთისა და ჩრდილო-დასავლეთის მიმართულებით (გიორგაძე, 2002: გვ. 49-93). ამ საკითხთა დაკავშირებით კიდევ არაერთი ცნობილი მეცნიერის შეხედულებები შეგვიძლია მოვიყვანოთ, რომ მცირე აზიაში მცხოვრები ხალხები ქართველური ეთნოსის მატარებლები იყვნენ.

ასევე ცნობილია, რომ შუმერულ-ქართული ცივილიზაციის შესაძლო იდენტიურობაზე თავის დროზე მიუთითებდნენ ცნობილი მეცნიერები: მ. წერეთელი, ნ. მარი, ივ. ჯავახიშვილი, ა. აფაქიძე, გ. ციციშვილი, რ. პატარიძე, ზ. გამსახურდია, რ. დუმბაძე, ჯ. შარაშენიძე და სხვ. უცხოელთაგან: ფ. ლენორმანი, ი. კარსტი, ვ. ქრისტინი, ჰ. ფენრიხი და სხვ. მკვლევარები შუმერული ენის დაკავშირებას ცდილობდნენ ინდოევროპულ, სემიტურ, ურალო-ალთაურ, მალაიზიურ-

პოლინეზიურ, უნგრულ, თურქულ-მონგოლურ და სხვა ენებთან. ზემოთ დასახელებულ ენებთან შედარებითი ანალიზის შემდეგ მეცნიერები აღნიშნავენ, რომ შუმერულ ენას არავითარი საერთო არ ჰქონდა არც ერთ დასახელებულ ენებთან და შესაბამისად, იგი არ მიეკუთვნებოდა არც ერთ ენათა ჯგუფს. მეცნიერთა ის ნაწილი, რომელნიც ხედავდნენ გარკვეულ კავშირს შუმერულსა და ქართველურს (ქართული, მეგრულ-ლაზური, სვანური) შორის, მიდიოდნენ იმ დასკვნამდე, რომ მათ შორის ძალიან ბევრია ტიპოლოგიური მსგავსება, შენიშნება ბევრი რამ საერთო როგორც ლექსიკის, მორფოლოგიის და სინტაქსის მხრივ. თუმცა, როგორც მეცნიერები მიუთითებენ, მათ შორის მაინც ვერ იქნა გამოვლენილი მყარი გენეტიკური კავშირი.

ზ. გამსახურდია ეყრდნობოდა რა ნ. მარისა და ჰ. ჯონსტონის მოსაზრებებს, წერდა: „პრეისტორიულ ხანაში არსებობდა პირველადი ბასკურ-კავკასიურ-დრავიდული ენა, სუმერულისა და ელამურის პარალელურად და რომ სუმერული, შესაძლოა, ყოფილიყო შემაერთებელი რგოლი პირველად ბასკურ-კავკასიურსა და პირველად მონგოლურ ჯგუფებს შორის, ვინაიდან არსებობდა პირველადი და უძველესი ბასკურ-კავკასიურ-დრავიდულ-სუმერულ-მონგოლური უადრესი წინაპარი ფუძე-ენა, ქამიტურ ძირეულზე ძველი, ანუ „ეოლითური კულტურის“ ენა, ხოლო სუმერები, ტუბალები და ტიბარენები ეკუთვნოდნენ ძველ იბერთა ტომებს“ (გამსახურდია, 1991: გვ. 30).

აღნიშნულ მეცნიერთა მიხედვით ქართულ-სუმერული ლექსიკური პარალელები საკმაო სიუხვით გამოირჩევიან. მათი ვარაუდით, სუმერულისა და ქართველურ ენათა შორის არსებული საკონტაქტო ხანა წინარე-ქართველურის არსებობის პერიოდით უნდა განისაზღვროს. ხოლო ყოველივე ეს მიმართებელია იმაზე, რომ წარმართული პანთეონის ღვთაებათა უმეტესობა ძირითადად ქართველური წარმოშობისაა.

სუმერული ლიტერატურა ზეპირსიტყვიერებიდან იღებს დასაბამს. ლურსმნული დამწერლობით ჩანერილი პირველივე მხატვრული ტექსტები ხასიათდება ხალხური შემოქმედების ნიშნებით. ისინი გაცილებით ადრეა შექმნილი, ვიდრე თიხის ფირფიტებზე აღიბეჭდებოდა. მკვლევართა ვარაუდით პირველი ლიტერატურული ჩანანერი ძვ. წ. აღ.-ით III ათასწლეულის I ნახევარში უნდა შექმნილიყო. სუმერული ლიტერატურის ნიმუშები უმეტესწილად ლექსად არის შექმნილი და წარმოდგენილია თითქმის ყველა ძირითად ჟანრში: მითში, ეპოსში, რელიგიურ ჰიმნებში, სატრფიალო ლირიკაში, იგავ-არაკებში, ზღაპრებში, ელეგიებში, გაბაასებებში, შეგონებებში. განსაკუთრებული პოპულარობით სარგებლობდა ორი ჟანრი მითი და ეპოსი, რომელთა ძირითადი სიუჟეტებია სამყაროს, ღმერთებისა და ადამიანების შექმნა, ღვთაებათა ცალკეული გამოგონებანი, წარღვნა, და, ბოლოს, სხვადასხვა გმირთა საგმირო საქმეები.

ცნობილია, რომ უძველესი სუმერული ღვთაებები ნაყოფიერების ფუნქციებს ითავსებდნენ. ამ მხრივ, განსაკუთრებით საინტერესოა დედაღვთაების კულტი ძველ სუმერში- ეს იყო ქალი ბავშვით ხელში, რომელსაც სხვადასხვა დროს სხვადასხვა სახელით მოიხსენიებდნენ: დამგალუნა, ნინხურსანგა, ნინმახი, ნინთუ (იგივე ნინთური), მამი. დედაღვთაების აქადური ვარიანტი იყო

ბელიტელი, მამი (ეპითეტიტ „მშობიარეთა შემწევი“), არურუ (ადამიანთა შემქმნელი) და სხვ., რომელთა უმეტესობას ახსნა ისევ შუმერულ ენაზე მოექებნება.

ამ ღვთაებათაგან ჩვენი ყურადღება მიიქცია ღვთაება **არურუმ**, რომელმაც, ჩვენი აზრით, თავისებური ასახვა ჰპოვა ქართულ ხალხურ ზეპირსიტყვიერებაშიც, თუმცა, ამის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში ჯერ არანაირი აზრი არ გამოთქმულა.

შუმერულ-აქადურ მითოლოგიაში **არურუ** ქალღმერთია, რომელიც ადამიანის შექმნაში იღებს მონაწილეობას. ეს იგივე ქალღმერთი **არურუა**, რომელიც გილგამეშის ეპოსში ქმნის ენქიდუს. **არურუს** სახელი ნახსენებია იმ ნაწარმოებშიც, რომელსაც „ბედუკულმართი და ბრძენკაცის დიალოგი“ ეწოდება. როგორც ზ. კიკნაძე მიუთითებს, „ერთ ტექსტში ცოცხალი არსებები ამგვარად არიან დახასიათებულნი: „არსნი, რომელნიც არურუმ მოზილა“... ამ ნაწყვეტიდან ჩანს, რომ ა. არა მხოლოდ ადამიანის, არამედ საერთოდ, ყოველი სულდგმულის შემქნელად ითვლება; უფრო ზუსტად, ა-ს მიერ მოზეილილი მათი „მასალა“ და გაფორმებული მათი ფიზიკური სხეული. ერთი ბაბილონური მითოსის მიხედვით ა. მარდუქთან ერთად ქმნის კაცთა მოდგმას; იგი იწოდება აგრეთვე „ღმერთების დედად“ (ან „ღვთაებრივ დედად“). მისი შექმნილია პირველი კაცი და შემდგომშიც უწყობს ხელს კაცთა მოდგმის გამრავლებას.

გილგამეშის ეპოსში იგი იმავე ხერხით ქმნის ენქიდუს, როგორც შექმნა პირველი კაცი: „არურუმ ხელნი განიბანა, თიხა მოზილა, ველზე დააგდო, ველზე იშვა გმირი ენქიდუ“. ა. **ანუს** მიერ წინასწარ შთაგონებული ხატის მიხედვით („მოდელზე“) ძერწავს პირველ ადამიანს. მისი საქმიანობის ხასიათი გამოხატულია ეპითეტიტ „მეთუნეობის დედოფალი“. საფიქრებელია, რომ იგი ითვლებოდა ამ ხელობის მფარველ ღვთაებადაც“ (კიკნაძე, 1984: გვ. 16).

აკ. გელოვანი ღვთაება **არურუს** სახელს შემდეგნაირად განმარტავს: „არურუ (შუმერულად „თესლის მომმადლებელი“)- ადამიანთა დედა, თიხისაგან ადამიანის გამომძერწავი, ენქიდუს გამჩენი (გილგამეშიანში) (გელოვანი, 1983: გვ. 77).

ზ. კიკნაძისეული განმარტება კი ამგვარია: „მისი სახელი ა-რურუ შუმერულად ნიშნავს „თესლის შემწირველს“, თუმცა მისთვის უპრიანი იქნებოდა რქმეოდა „თესლის მიმღებელი“. მაგრამ მთავარი ის არის, რომ ეს ქალღმერთი არც ერთ მითოსში ან მითოსურ ფრაგმენტში, სადაც კი იხსენიება მისი სახელი კაცის გაჩენასთან დაკავშირებით, არ ავლენს მშობიერის ბუნებას. იგი არასოდეს არ შობს, არამედ ქმნის“ (კიკნაძე, 1979: გვ. 138-139).

საინტერესოა ის ფაქტი, რომ შუმეროლოგი ჯ. შარაშენიძე, განიხილავს რა გილგამეშის ეპოსს, ამავე ღვთაებას მეორე სახელითაც მოიხსენიებს: „ღმერთებმა დედამინაზე გამოგზავნეს ქალღმერთი არურუ (იგივე ნინთუ), რომელიც თიხისაგან გამოძერწავს ძლიერ ენქიდუს“ (შარაშენიძე, 1988: გვ. 105).

ხოლო **ნინთუ**, იგივე **ნინთი**, **ნინთური** შუმერულ მითოლოგიაში მიჩნეულია, როგორც „შობის დედოფალი“, კაცთა მოდგმის გამჩენი **დიდი დედა**, რომელიც თავისი არსით უკავშირდება შუმერეთის უძველეს ქალღმერთს, დიდ დედა

ნინხურსანგას, რომელიც თავის მხრივ შუმერულ მითოლოგიაში მოიხსენიება როგორც „ღმერთების დედა“, „ყველა ბავშვის დედა“. მას შუმერი მეფეები თავიანთ დედასაც უწოდებდნენ. ამაზე მიუთითებდა თავის დროზე ს. ნ. კრამერი: „შუმერელთა მეოთხე შემოქმედი ღმერთი იყო დედა-ქალღმერთი ნინხურსანგა, რომელიც ნინმახის „დიდი ქალბატონის“ სახელითაცაა ცნობილი... ნინხურსანგას „ნინტუსაც“ („სიცოცხლის მომცემ ქალბატონსაც“) უწოდებდნენ და შუმერის ყველა ადრინდელ მმართველს უყვარდა თქმა, რომ ისინი „ნინხურსანგას უმანკო რძით არიან გამოკვებილნი“. ნინხურსანგა ითვლებოდა ყველა ცოცხალი არსების მშობელად“ (კრამერი, 1988: გვ. 127-128).

ზ. კიკნაძე ღვთაება ნინხურსანგას სახელს ასე განმარტავს: „ნინხურსანგა (შუმ. „მთის დედოფალი“), უძველესი შუმ. ქალღმერთი, დიდი დედა, უქორწინებელი ქალღვთაება, რომლის გვერდით არ ჩანს მამრი. ნ. შუმ. მითოლოგიურ ტექსტებში გვხვდება სხვა სახელებითაც, რომელთაგან ყველაზე გავრცელებულია **ნინთური** - „შობის დედოფალი“ და **ნინმახი** — „დიდი ქალბატონი“... ქალღმერთის სახელი დაკავშირებული უნდა იყოს პირველ-ნარმოშობილ კოსმოგონიურ მთასთან, რომელიც ამოიზიდა პირველარსებული ოკეანიდან“ (კიკნაძე, 1984: გვ. 45-46). მართალია, მეცნიერი სახელ **ნინთურს** განმარტავს, როგორც „შობის დედოფალს“, მაგრამ მას სხვა განმარტებასაც უძებნის „ქალბატონი ბოსელი“ და მოხსენიებულია როგორც დიდი დედა, კაცობრიობის მშობელი ქალღმერთი, რომელიც ასევე მფარველობს საყოველთაო შობას და ღვთიური ბებიაქალის როლსაც ასრულებს (კიკნაძე, 1984: გვ., 43).

ბოსელი კი ის ადგილია, სადაც იზადება და გამოდის როგორც ადამიანი, ასევე ყოველი სულიერი არსება. საგულისხმო ფაქტია, რომ ანალოგიური გვხვდება საქართველოშიც, რომელსაც რა თქმა უნდა წარმართული ფესვები გააჩნია. იგი დღესაც შემორჩენილია განსაკუთრებით, დასავლეთ საქართველოს მთიან რეგიონებში - სვანეთში, სამეგრელოში, რაჭაში **ბოსლობის** სახელ-წოდებით. **ბოსელი** ნაყოფიერებისა და გამრავლების წარმართული ღვთაება იყო.

ს. ნ. კრამერი ღვთაება **არურუსთან** დაკავშირებით წერდა: „ენქიდუს შემქმნელი ქალღმერთი არურუ შუმერელთა ყოვლისშემძლე დედაქალღმერთი ნინმახია, რომელსაც ნინხურსანგა ანდა ნინთუც ერქვა“ (კრამერი, 1988: გვ. 234).

საინტერესოა ის ფაქტიც, რომ აკ. გელოვანი თავის მითოლოგიურ ლექსიკონში ღვთაება **ნინთუს** აიგივებს შუმერული წარმოშობის ბაბილონელთა დიდ ქალღმერთთან, გილგამეშის დედასთან **ნინსუნასთან**, რომელსაც თავიანთ წინაპრად აღიქვამდნენ ურის III დინასტიის მეფეები (გელოვანი, 1983: გვ. 353).

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, წარმოგვიდგება ერთი და იგივე ფუნქციის (ნაყოფიერების) ღვთაების სახელები შემდეგი თანამიმდევრობით: **ნინხურსანგა** → **ნინმახი** → **ნინთუ (იგივე ნინთური)** → **არურუ**, იმ განსხვავებით, რომ ღვთაება **არურუ** არ ავლენს მშობიარეს ფუნქციას და გვევლინება როგორც პირველი ადამიანის და საერთოდ, კაცობრიობის შემქმნელი თიხისაგან. თუმცა, ყოველივე ამის ფონზე უმჯობესი იქნება ქალღმერთ **არურუს** ნაწილობრივ მაინც მიენიჭოს მშობიარეს ფუნქცია, მიუხედავად იმისა, რომ ჯერჯერობით არც ერთ მითოსურ ფრაგმენტში არ იხსენიება

მისი სახელი კაცის გაჩენასთან დაკავშირებით.

რაც შეეხება ქართულ ხალხურ სიტყვიერებას, აქ **არურუ** გვხვდება სხვადასხვა ჟანრის სააკვნო, სატრფიალო, შრომის, სალხინო და სხვ. ლექს-სიმღერებში. იმთავითვე უნდა აღინიშნოს ის გარემოებაც, რომ ზეპირსიტყვიერების ამ ნიმუშებში არაა გარკვეული და წარმოჩენილი სიტყვა **არურუს** წარმომავლობა, მისი თავდაპირველი მნიშვნელობა. სწორედ ამიტომ მიზანშეწონილად მიგვაჩნია ქართული ხალხური სიტყვიერების ამ ნიმუშების განხილვა-გაანალიზება. ქართული ხალხური პოეზიის მე-8 ტომში მოთავსებულია სააკვნო სიმღერა **„არურუ დარეჯანასა“**:

„არურუ დარეჯანასა, გარე გამოსდგამს ჯარასა,

შინ რომ ყმანვილი ტიროდეს, გარედან ეტყვის ნანასა” [ქართული, ხალხური პოეზია, 1979: გვ, 115].

მ. ჯანაშვილი წერილში „რა დროს და საითგან შემოიღეს ქართული ანბანი“ მოცემულ ტექსტს განიხილავს სააკვნო ლექსად. იგი აღნიშნავს, რომ ფორმა **„არურუ“** ნიშანდობლივია საქართველოს ყველა კუთხისათვის. ამ მხრივ საყურადღებოა მესხური: **„არურუები** მოდიან თან მოაქონან ნანაო“ [ქართული, ხალხური პოეზია, 1979: გვ. 342]. თუმცა არაა განმარტებული საკუთრივ **არურუ** რას ნიშნავს. ცნობილია სხვა ვარიანტებიც, რომლებიც მოგვეპოვება საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში, კერძოდ, ქართლში და მესხეთში. ქართლში გავრცელებული ვარიანტი ბევრად არ განსხვავდება ზემოთ ნაჩვენები ლექსისაგან:

„არურუ დარეჯანაო, გარეთ გამოდგი ჯარაო!

შინ რომ იტიროს ყმანვილმა, გარედამ უთხარ „ნანაო“.

ანალოგიურადაა მესხეთშიც, ოღონდ წარმოდგენილია მხოლოდ პირველი ტაეპი:

„არურუ დარეჯანაო, გარეთ გამოდგი ჯარაო!“

ამავე ტომში მოცემულია ამ ლექს-სიმღერასთან დაკავშირებით უმისამართოებიც. წარმოდგენილია შესაბამისად განსხვავებანიც: პირველ სტრიქონში **არურუს** ნაცვლად წერია **არუ არუ**; მეორე სტრიქონში - კარზე გამოდგამ; მესამე სტრიქონში - რო; მეოთხე სტრიქონში - კარიდან ვეტყვი.

ამ ლექსის და მისი ვარიანტების შინაარსი ადვილი გასაგებია, მთავარია გარკვევა იმისა, რას ნიშნავს სიტყვა **არურუ** და რა მნიშვნელობის ადგილს იკავებდა იგი ქართველი ხალხის ცნობიერებაში. **„არურუ დარეჯანასა“** ან **„არურუ დარეჯანაო“**, რომელიც მიმართვის ფორმით არის წარმოდგენილი ლექს-სიმღერაში, ჩვენი აზრით, იგი აქ აუცილებლად **დედის, დედობის** განმსაზღვრელი ფორმა უნდა იყოს. მრავლობით ფორმაში წარმოდგენილი **„არურუები** მოდიან, თან მოაქონან ნანაო“ - **არურუები** აქ უნდა განიმარტოს როგორც **დედები, დედანი**, ხოლო, საგულისხმოა ის ფაქტი, რომ ბავშვის ლოგინს ხევსურეთში **ნანო** ეწოდება.

საინტერესოა „ხალხური პოეზიის ანთოლოგიაში“ მოცემული ლექსი **„არალო დარეჯანასა“**, რომელიც ჩანერილია ტრ. მახაურის მიერ ფშავში, სოფ. გომენარში:

„არალო დარეჯანასა, გარეთ გამასდგამს ჯარასა,

ჩასთულს დასძახავს ერთ ნამსა, სხვას ყურს არ უგდებს არასა.

შინ რომ ყმანვილი ტიროდეს, გარედან ეტყვის ნანასა.

ორ დღეს საჩოქეს გამასჭრის, მესამეს — ბაჭიჭ-შარვალსა,

თან ეხვეწება უფალსა, ყელზე ჩაიდებს შანასა“ (ანთოლოგია, 2010: 116).

აღნიშნული ლექსი შრომის ლექსების ციკლს განეკუთვნება. მაგრამ, ჩვენი აზრით, იგი სააკვნო სიმღერის დანიშნულებასაც შეიცავს, რადგან ძალიან ახლოს დგას თავისი არსით ზემოთ განხილულ ლექსთან. რაც შეეხება სიტყვა **არურუ** აქ შეცვლილია **არალო**-თი. მაგრამ ვფიქრობთ, მათ შორის დიდი განსხვავება არ უნდა იყოს, რადგან ქართულ წარმართულ სიმღერებში **არალო** (**არალი**, **არალე**, **არალუ**) ღვთაების შესატყვისი ეპითეტია. გარდა ამისა, ნიშანდობლივია ის ფაქტიც, რომ შუამდინარულ მითოლოგიაში ერთი შუმერული მითის თანახმად **არალი** არის ადგილი, სადაც იშვნენ შუმერეთის დიდი ღმერთები. ამიტომ აქედან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ **არურუ** და **არალო** ერთი და იგივე მნიშვნელობისა უნდა იყოს.

ინტერესს იწვევს ერთი სატრფიალო ლექსი „**არურუს ჩამომღეროდა**“, რომელიც შეტანილია როგორც „ხალხური პოეზიის ანთოლოგიაში“, ასევე გალიბეგაშვილის „ქართული ხალხური პოეზიის ნიმუშებში“:

„**არურუს** ჩამომღეროდა დიასამიძის ქალიო,

ეკეთა ყურზე საყურე, უფრიალებდა ქარიო,

არ ვიცი ვარსკვლავს ჩამოჰყვა, არ ვიცი, მთვარე არიო,

ე მაგის კალთაზე მამკლა და არ დამარქვან მკვდარიო“ [ანთოლოგია, 2010: გვ. 96]; (ალიბეგაშვილი, 1992: გვ. 126).

არსებობს ამ ლექსის კიდევ ორიოდე ვარიანტი, მაგრამ მათ შორის არსებითი განსხვავება არ მოიპოვება. ამ სატრფიალო ლექსში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს პირველ სტრიქონს. ზ. კიკნაძის განმარტებით **არურუ** სიმღერის ერთგვარი სახეა. ვინაიდან არ მოგვეპოვება ამ სიმღერის არანაირი ვარიანტი, შეიძლება მხოლოდ ვარაუდის დონეზე დაფუძვით, რომ ეს არის სიმღერის ერთგვარი სახე, რომელიც მიმართულია **ბუნების დიდი დედა არურუ**-სადმი. ესაა გასათხოვარი ქალის სურვილი **დედობისა**, გახდეს **არურუ**.

ასევე ყურადღებას იქცევს არსებული ქართული ხალხური სიმღერების „ღმერთო, ღმერთო“, „თამარ-ქალო“, „შევკრათ წითელ-წითელი“, „ლილინი“ და სხვ. მისამღერი **არუნანო**, რომელიც სხვადასხვა ვარიაციებით არის წარმოდგენილი: **არნი არუნანო** ან **არნი არუ**, **არი არუ დალალე**, **ჰარუნანუ**, **ჰარუ-არ-ნანო**, **ჰარუნანო**, რომელიც აშკარად წარმართული ხასიათისაა. საინტერესოა კახური „ღმერთო, ღმერთო“:

„ღმერთო, ღმერთო, მონყალეო, **არუნანო** და

შენგნით ველი შენვენასა, **არუნანო**...“ [ჩხიკვაძე, 1960: გვ. 323].

აღნიშნულ ლექს-სიმღერებში აშკარად ჩანს, თუ როგორ გამოხატავდა ქართველი ხალხი უდიდეს პატივისცემას, მონივნებასა და სიყვარულს სიმღერის სახით **ბუნების დიდ დედის არუ-რუ ნანას** (**არუ ნანოს**, **ჰარუ ნანოს**) ანუ იგივე **დედაღვთაება ნანასადმი**.

ამდენად, ქართულ ხალხურ ლექსებში და სიმღერებში დასახელებული

არურუ რომელიც თავისი არსით უკავშირდება შუამდინარული მითოლოგიის დედალვთაება **არურუს (ჰარურუს)**, ჩვენი ღრმა რწმენით, მიუთითებს იმაზე, რომ იგი შუმერულთან ერთად ქართული წარმართული პანთეონის საკუთრებასაც წარმოადგენდა და მასაც იგივე ფუნქციები უნდა ჰქონოდა დაკისრებული უძველესი პერიოდის საქართველოში.

ლიტერატურა

- **გელოვანი, 1983** - აკ. გელოვანი. მითოლოგიური ლექსიკონი. თბილისი, 1983.
- **ჯანაშია, 1959** - ს. ჯანაშია. თუბალ-თაბალი, ტაბარენი, იბერი. შრომები, III. თბილისი, 1959.
- **აფაქიძე, 1970** - ა. აფაქიძე. ანტიკური ხანის ქართული წარმართული პანთეონი. წიგნ. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. თბილისი, 1970.
- **ამირანაშვილი, 1961** - შ. ამირანაშვილი. ქართული ხელოვნების ისტორია. თბილისი, 1961.
- **ახვლედიანი, 1990** - გ. ახვლედიანი. XIX საუკუნის ქართველი ისტორიკოსები და ფოლკლორი. თბილისი, 1990.
- **ენციკლოპედია, 1986** - ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია. ტ. 10. თბილისი, 1986.
- **გიორგაძე, 2002** - გრ. გიორგაძე. უძველესი ახლო აღმოსავლური ეთნოსები და ქართველთა წარმომავლობა. თბილისი, 2002.
- **გამსახურდია, 1991** - ზ. გამსახურდია. ქება და დიდება ქართულის ენისად. წიგნ. წერილები ესსეები. თბილისი, 1991.
- **კიკნაძე, 1984** - ზ. კიკნაძე. შუამდინარული მითოლოგიის ლექსიკონი. თბილისი, 1984.
- **კიკნაძე, 1979** - ზ. კიკნაძე. შუამდინარული მითოლოგია. თბილისი, 1979.
- **შარაშენიძე, 1988** - ჯ. შარაშენიძე. ძველი შუამდინარეთის კულტურა. წიგნ. ძველი აღმოსავლეთის ხალხთა ისტორია. თბილისი, 1988.
- **კრამერი, 1988**: ს. ნ. კრამერი. ისტორია იწყება შუმერიდან. თბილისი, 1988.
- **ქართული, ხალხური პოეზია, 1979** - ქართული ხალხური პოეზია. ტ. VIII. თბილისი, 1979.
- **ანთოლოგია, 2010** - ხალხური პოეზიის ანთოლოგია. შემდ. ზ. კიკნაძე, ტრ. მახაური. თბილისი, 2010.
- **ალიბეგაშვილი, 1992** - გ. ალიბეგაშვილი. ქართული ხალხური პოეზიის ნიმუშები. თბილისი, 1992.

- **ჩხიკვაძე, 1960** - ქართული ხალხური სიმღერა. რედ.-შემდგ. გრ. ჩხიკვაძე. ტ. I, თბილისი, 1960.

Levan Jinjikhadze

Sokhumi State University

For one parallel of Georgian and Sumerian Speech

For probable similarity (identity) of Georgian and Sumerian civilization is indicated by Georgian and foreign scientists as well: F. Lenorman, V. Kristian, H. Fenrikh, M. Tsereteli, N. Mari, I. Javakhishvili, A. Apakidze, R. Pataridze, J. Sharashenidze and others. They compared Sumerian language with Indo-European, Semit, Ural-Altai, Malaysian-Polynesian, Hungarian, Turkey-Mongolian and other languages. Step by step they come to the conclusion, that Sumerian language has nothing in common to any of above mentioned language and accordingly, it does not belong to any from above mentioned group. The above mentioned scientists saw definite connections to Sumerian and Georgian (Kartvelian, megrelian, lazic and svan) languages, they came to the conclusion that there are a lot of typological similarities between them, also there are many points in common from the point of view of lexicology, morphology and Syntaxes.

On the background of all these, in this article Sumerian pagan pantheon Main Mother-Deity Aruru's significance and function is considered, which founded a kind of reflection in Georgian folk speech and songs, and in our opinion it takes principal place in Georgian pagan pantheon as the mankind generation Mother- the Lord, a Great Mother of Nature.

საგნის ნიშან-თვისების აღნიშვნის პროდუქტიული ხერხები ფრანგულ ენაში

ფრანგულ ენაში საგნის ნიშან-თვისება შეიძლება გამოიხატოს სხვადასხვა ხერხებით:

- ნაწარმოები ზედსართავი სახელებით;
- წინდებულთ გაფორმებული არსებითი სახელის (არტიკლის გარეშე) საშუალებით და
- ზედსართავი სახელების კატეგორიაში სხვა მეტყველების ნაწილების გადასვლის გზით.

თანამედროვე ფრანგულ ენაში, პროდუქტიულობა განაწილებულია არათანაბრად, როგორც ამ ტიპებს (ხერხებს) შორის საგნის ნიშან-თვისების აღსანიშნად, ასევე თვით ტიპებშიც.

ნაწარმოები ზედსართავი სახელების არსებობა მნიშვნელოვანი როლდენობით, საშუალებას იძლევა ვივარაუდოთ, რომ დერივაცია წარმოადგენს აქტიურ საშუალებას ფრანგული ენის ლექსიკური შემადგენლობის შესავსებად სიტყვებით, რომლებიც გამოხატავენ საგნის ნიშან თვისებას. მეცნიერთა მიერ გამოკვლეული მასალების მიხედვით დასტურდება, რომ უფრო მეტად გავრცელებულია სუფიქსალური წარმონაქმნები. მათ ადგილს უთმობს პრეფიქსალური წარმონაქმნები, ხოლო პრეფიქსალურ –სუფიქსალური წარმონაქმნები ნაკლებად გამოყენებადი.

სიტყვანაწარმოებითი ტიპები განვითარდნენ არათანაბრად. ნაწილი სიტყვანაწარმოებითი ელემენტებისა ინარჩუნებს თავის პროდუქტიულობას ენის განვითარების მთელ გზაზე დაწყებული ხალხური ლათინურის პერიოდიდან, როგორცაა მაგალითად, სუფიქსები - **al**, **-able**, **-if**, **-eux**. სხვები კი პირიქით, მთლიანად კარგავენ მას ზედსართავი სახელების კატეგორიაში, მაგალითად, სუფიქსი –აგე, რომელმაც შეინარჩუნა თავისი პროდუქტიულობა მხოლოდ არსებითი სახელების წარმოებისას.

სუსტდება აქტიურობა სუფიქსებისა –**et**, **-ette**, **-ot**, **-otte** კნინობითი მნიშვნელობით თანამედროვე ფრანგულ ენაში, რომელიც დასტურდება ცნობილი მეცნიერების მთელ რიგ ნაშრომებში. აღსანიშნავია, რომ –**et**, **-ette**, **-ot**, **-otte** რჩება თანამედროვე ფრანგულ ენაში (ყოველდღიურ მეტყველებაში) ცოცხალ შეფასებით სუფიქსებად.

პრეფიქსებიდან უფრო გავრცელებულია პრეფიქსი ინ- მოგვიანებით პრეფიქსები **anti-**, **inter-**, გახდნენ შედგენილი ზედსართავების მანარმოებლები, მაგალითად, **antidémocratique**, **interrégional** და ა.შ. პრეფიქსაცია, ისევე როგორც

სუფიქსაცია, წარმოადგენს უძველესს, მაგრამ ძალიან პროდუქტიულ ხერხს ლექსიკური შემადგენლობის შესავსებად თანამედროვე ფრანგულ ენაშიც. თითქმის ყველა პროდუქტიული პრეფიქსი „ნიგნური“ წარმოშობისაა. პრეფიქსები თავიანთი მნიშვნელობით უფრო კონკრეტულები არიან, ვიდრე სუფიქსები: ამით აიხსნება ის, რომ ფრანგულ გრამატიკაში პრეფიქსალური წარმონაქმნები მიეკუთვნება არა ნანარმოებს, არამედ რთულ სიტყვებს (*composé par particules*). პრეფიქსი *in-*, ლათინურ ენაში ასრულებდა ნანარმოები ზედსართავების მწარმოებლის ფუნქციას და ეს ტრადიცია გააგრძელა ფრანგულ ენაშიც მე-XVII-დან. ხოლო, მნიშვნელოვანი ნაწილი წარმონაქმნებისა პრეფიქსით **anti-** მიეკუთვნება მე-XIX საუკუნის პირველ ნახევარს. აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ყველა სიტყვა, შექმნილი პრეფიქსით **anti-**, არ არის დარეგისტრირებული ლექსიკონებში, ვინაიდან ის ფლობს უდიდეს დამოუკიდებლობას, ვიდრე სხვა პრეფიქსები, მაგალითად, სიტყვები პრეფიქსებით **in-** და **anti-** შესაძლებელია შეიქმნას საჭიროების შემთხვევაში. პრეფიქსი ანტი- ფართოდაა გავრცელებული სამედიცინო ტერმინოლოგიის დარგში. ის აგრეთვე გამოიყენება პოლიტიკური ტერმინოლოგიის მნიშვნელოვანი ნაწილის შესაქმნელად.

შეიმჩნევა აგრეთვე სიტყვანარმოებითი ელემენტის კავშირი გამოყენების განსაზღვრულ ნაწილთან.. ასე მაგალითად, სუფიქსები **-aire, -el, -al, -ique** გამოიყენება ტერმინოლოგიური ხასიათის ნანარმოები ზედსართავის შესაქმნელად, რომელიც მიეკუთვნება სამეცნიერო სტილს. „ნიგნური“ სუფიქსი **-al** და მისი ეტიმოლოგიური დუბლეტი **-el** წარმოიშვა ლათინური სუფიქსისგან **-alis**. ლათინური ენისაგან ნასესხები ნანარმოები ზედსართავები, რომლებიც შეიქმნა **-al** სუფიქსის მეშვეობით, ტექსტებში გვხვდება მე-12 საუკუნიდან. მე-13-14 საუკუნეებში იზრდება თარგმანთა რაოდენობა, როგორც რელიგიური შინაარსის, ასევე სამეცნიერო და მხატვრული ლიტერატურის ტექსტებისა ლათინური ენიდან. სუფიქსი **-al** ნანარმოები ზედსართავების საწარმოებლად განსაკუთრებით აქტიურია საშუალო ფრანგულის პერიოდში, მაგალითად, *musical* (XIV ს.), *philosophal* (XV ს.) და ა.შ.

სუფიქსი **-iste** გამოიყენება უმთავრესად იმ ნანარმოები ზედსართავების შესადგენად, რომლებიც მიეკუთვნებიან პოლიტიკურ ტერმინოლოგიას. სუფიქსი **-iste (-ista)** ნასესხებია ბერძნული ენისაგან და ფართოდ იყო გავრცელებული სქოლასტიკურ ლათინურში, საიდანაც გადავიდა ხალხურ ლათინურში. ლათინური და ბერძნული ენიდან **-iste** სუფიქსით ნასესხებ სიტყვებთან ერთად იქმნება იგივე სუფიქსით ნანარმოები უკვე ფრანგული წარმოშობის სიტყვათა მნიშვნელოვანი რაოდენობა, როგორიცაა: *artiste* (XIV ს.), *anatomiste, droguiste* (XVI ს.), *anarchiste, académiste* (XVII ს.), *bouquiniste, capitaliste, fataliste, journaliste, séminariste* (XVIII ს.) და ა. შ.

-აბლე, -აუხ, -იქუე სუფიქსები წარმოადგენენ საყოველთაოდ გამოყენებადი მნიშვნელოვანი ნანარმოები ზედსართავების მწარმოებლებს.. VI-VIII საუკუნეებში -აბლე სუფიქსით ნანარმოები ზედსართავები ძალიან

გავრცელებული იყო. მისი შეთავსება ზმნის ფუძესთან წარმოადგენს პროდუქტიულ ტიპს და ინარჩუნებს თავის აქტიურობას თანამედროვე ფრანგულშიც. უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ძველფრანგულ პერიოდში ნაწარმოებ ზედსართავებს –აბლეს სუფიქსით ჰქონდათ აქტიური და პასიური მნიშვნელობა. ენის შემდგომი განვითარების პროცესში –აბლეს სუფიქსმა შეინარჩუნა შესაძლებლობა შეუთავსდეს მხოლოდ გარდამავალი ზმნების ფუძეს. ხოლო ზედსართავებს –აბლეს სუფიქსით პასიური მნიშვნელობა აქვთ თანამედროვე ფრანგულ ენაში. აღინიშნება აგრეთვე ნაწარმოები ზედსართავების გამოყენების მერყეობა და ორმაგი ფორმები –აბლეს და –იბლეს სუფიქსით, რომლებიც ნაწარმოებია ერთი და იგივე ფუძისგან და დარეგისტრირებულია სხვადასხვა დროში, მაგალითად:

censable - 1292 წ	censible - 1322 წ
lisable - 1464 წ	lisible - 1474 წ
nuisable - XII ს.	nuisible - XIV ს
responsable - 1284 წ.	responsible - 1502 წ.

ტოპონიმური ხასიათის ზედსართავების შესაქმნელად ფართოდაა გავრცელებული სუფიქსები –**ais**, – **ois**, –**ien**. ლათინურ ენაში *suffraganeus* – **anus**, –**inus**, –**ensis** მიუთითებდნენ კავშირზე მანარმოებელ ფუძესა და ნარმოებულ სიტყვას შორის. მოგვიანებით ისინი გახდნენ ზედსართავების მანარმოებლები, რომლებიც გამოხატავდა საკუთრებას, ნარმომავლობას. ნაწარმოები სიტყვები –**ais**, –**ois**, –**ien** დაბოლოებით გამოხატავდა ამა თუ იმ ქვეყნისა და ადგილის მცხოვრებთა დასახელებებს. სუფიქსები –**ais**, –**ois** წარმოადგენს სხვადასხვა ფონეტიკურ ვარიანტს ლათინური სუფიქსისა –**ensis**. ზედსართავები სუფიქსებით –**ais**, – **ois** გვხვდება პოემაში „სიმღერა როლანდზე“: **espies valentineis; Geignet espees de l’acier vianeis** და ა.შ. მათ დიდი მნიშვნელობა აქვთ თანამედროვე ფრანგულ ენაშიც.

მნიშვნელოვნადაა გავრცელებული წინდებულებიანი არსებითი სახელი (არტიკლის გარეშე) განსაზღვრების მნიშვნელობით როგორც მხატვრულ ლიტერატურულ ენაში, ასევე პრესის ენაშიც. არსებით სახელთან გამოყენებული წინდებულების სინტაქსური შინაარსი არაერთგვარია. შაგნის ნიშან-თვისების აღნიშვნის ხერხი წინდებულებით დე ნასესხებია მე-**XII** საუკუნეში ლათინური ენიდან რელიგიური ნაწარმოებების გავლენით. მე-**XVI** საუკუნეში ეს ხერხი გავრცელდა მხატვრულ ლიტერატურაშიც.

თანამედროვე ფრანგულ ენაში საგნის ნიშან-თვისების აღნიშვნა არსებითი სახელის მეშვეობით წინდებულებით დე ფართოდ გამოიყენება საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ დარგში და მხატვრულ ლიტერატურაში.

ფრანგულ ენაში ნაწარმოები ზედსართავები წარმოადგენს ყველაზე მრავალრიცხოვან ჯგუფს სიტყვათა სხვა ჯგუფებთან შედარებით, რომლებიც გამოხატავს საგნის ნიშან-თვისებას. ნაწარმოები ზედსართავების მნიშვნელოვანი რაოდენობა ფართოდ გავრცელდა როგორც სალიტერატურო ენაში, ასევე პრესაშიც. მათი დიდი ნაწილი შევიდა თანამედროვე ფრანგული ენის მყარ სიტყვათა შემადგენლობაში. ბოლო ხანებში განსაკუთრებით განვითარდა მიმარ-

თებითი და ტერმინოლოგიური ხასიათის ზედსართავი სახელები, რომლებიც წარმოიშვა ახალ ცნებებთან ერთად.

ფრანგული ენა იყენებს აგრეთვე ზედსართავებს, რომლებიც გამოწვეულია ცხოვრებისეული დროებითი მიზეზებით, ასევე ისეთებსაც, რომლებიც მიეკუთვნება ავტორთა ინდივიდუალურ შემოქმედებას. მსგავსი ზედსართავების რიცხვი თანამედროვე ფრანგულ ენაში ძალიან დიდია, თუმცა, არცერთი მათგანი არ შედის მყარი სიტყვების შემადგენლობაში და არ არის დარეგისტრირებული ლექსიკონებში.

თანამედროვე ფრანგულ ლიტერატურულ ენაში ნაწარმოები ზედსართავები გამოიყენება როგორც მიმართებითი, ასევე თვისებითი მნიშვნელობით. მიმართებითი ზედსართავები შეიძლება გამოყენებულიქნას აგრეთვე გადატანითი მნიშვნელობით და ასეთ შემთხვევაში მათ შეუძლიათ განავითარონ თვისებითი მნიშვნელობაც. თვისებითი ზედსართავები, რომლებიც აღნიშნავენ საგნის ნიშან-თვისებას ცვალებადია, და გამოირჩევიან განსაკუთრებული გრამატიკული ნიშნით:

- მათ შეუძლიათ შეცვლა შედარების ხარისხების მიხედვით, მაგალითად:
plus sportif
- თვისებითი ზედსართავებისგან შესაძლებელია მოფერებითი და კინობითი ფორმების წარმოება, მაგალითად, **pâlot, vieillot, jeunet, maigrelet**, და ა.შ.

დასკვნისთვის ვიტყვით, რომ ენის სიმდიდრე და მისი განვითარების დონე განისაზღვრება არა მხოლოდ ლექსიკის ხარისხობრივი შემადგენლობით, არამედ მისი განვითარების მრავალფეროვნებითაც, ხოლო ენაში რამდენიმე სუფიქსის არსებობა, რომელიც გამოიყენება თუნდაც ერთი კლასის სიტყვათა საწარმოებლად, იძლევა რეალურ შესაძლებლობებს ლექსიკის მრავალმხრივი გამდიდრებისათვის ენის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე.

ლიტერატურა

- **Dauzat, 1970**-Dauzat A. Précis d'histoire de la langue et du vocabulaire français P., 1970 , ed., II
- **Dubois, 1980** -Dubois J., Etude sur la dérivation suffixale en français moderne et contemporain. P., 1980
- Le petit Larousse compact . Le premier du siècle, P., 2001

Keti Galoberi

Sokhumi State University

Productive Means of Expression of Object Signs in the French Language

As is known the vocabulary of language is enriched by word-formation. It is the system of derivative types of words and the process of creating structural and semantic formulas and patterns on which language builds new words. It also inquires development, modern condition, different types and productivity of linguistic units. Word-formation processes are numerous.

Word-formation system of Modern French Language has passed a long way of its development. In the system of French word-formation there are adjective-forming suffixes, creating significant derived adjectives. The circulation sphere of other suffixes is limited and they form derived adjectives of terminological character. The revival of the whole number of “bookish” suffixes is explained by requirement of words denoting an object sign and expressing changes that take place in a field of science and technique, in a social-political life.

In modern French Literary language derived adjectives are used both with relative and qualitative meanings. Relative adjectives can be also used with figurative meaning and in this case they can develop a qualitative meaning too. Qualitative adjectives which denote an object sign are changeable. They are distinguished with a particular grammar sign:

- 1) They can be changed according to comparative degree: e.g. plus sport if
- 2) From qualitative adjectives it is possible to create affectionate and diminutive forms: e.g. pâlot, vieillot, jeunet, maigrelet and etc.

**ინგლისურ - ქართულ ლექსიკურ
ერთეულთა სტრუქტურულ-სემანტიკურ-შეპირისპირებითი ანალიზი**

ენის სამყარო ფაქტებისა და პროცესების სამყაროა. ამა თუ იმ მასალის შესწავლისას სტუდენტი აქტიურ სააზროვნო მოქმედებას ეწევა. სტუდენტთა შემოქმედებითი აზროვნების განვითარება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია ცოდნის ხარისხის ასამაღლებლად. სიტყვებზე პრაქტიკული მუშაობა, მათი სტრუქტურის დადგენა ყოველთვის ინვეს ინტერესს. ენის შემსწავლელი დამატებით ინფორმაციას იღებენ მათი წარმოშობისა და აგებულების შესახებ. ლინგვისტური მასალის გაცნობისა და შესწავლის შემდეგ, სიტყვების გარკვეული მარაგის საფუძველზე, სტუდენტებს ეძლევათ საშუალება ჩაატარონ მშობლიური და უცხოური ენების ლექსიკურ ერთეულებს შორის სტრუქტურულ-ტიპოლოგიური კვლევა-შეპირისპირება.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იქცევს ის პრობლემები, რომელიც დაკავშირებულია უცხოური ენის სწავლების პროცესში ენობრივი მასალის მეთოდური ორგანიზაციის შერჩევასთან. ენობრივი მასალის მიზანმიმართული შერჩევა და მისი ორგანიზაცია მოითხოვს სწორ მიდგომას მოცემული საკითხის მიმართ. უცხოური ენის ლექსიკის შესწავლა და შეთვისება დაკავშირებულია მთელ რიგ ობიექტურ სირთულეებთან. უცხოური ენის ლექსიკის სწავლებისას ვითვალისწინებთ მშობლიური ენის ელემენტებს, გარკვეული ლექსიკის ფარგლებში ვადგენთ მშობლიური და უცხოური ენების აზრობრივ სტრუქტურათა შორის შესაბამისობას და სხვაობას. ყოველ ენაში სიტყვას თავისი სპეციფიკური თავისებურებები აქვს, ხოლო ტიპოლოგიურად მსგავს ენებში მას საერთო თვისებები გააჩნია.

როგორც ცნობილია, ენებს შორის შეპირისპირების საკითხი, როგორც ლინგვისტური, ასევე მეთოდური მიზნებისათვის, შეპირისპირება-შედარება, როგორც კვლევის მეთოდი, ენათმეცნიერებაში არ არის ახალი. მოცემულ საკითხზე მოიპოვება უძველესი პერიოდის ნაშრომები. ენათა ტიპოლოგიას, როგორც მეცნიერების ერთ-ერთ განხრას, საფუძველი ჩაეყარა XVIII საუკუნის ბოლოსა და XIX საუკუნის დასაწყისში. მიუხედავად მათი ნათესაობისა, სიტყვის სტრუქტურის ნიშან-თვისების მიხედვით ჩამოყალიბდა მსოფლიოს ენათა კლასიფიკაცია. მსოფლიოში არსებული ყველა ენა დაყოფილ იქნა მორფოლოგიურ ტიპებად, სიტყვის მორფოლოგიური წყობის საფუძველზე. თავის დროზე ცნობილი რუსი ლინგვისტი ი.ა.ბოდუნ დე კურტენე წერდა: „ჩვენ შეგვიძლია შევადაროთ ენები დამოუკიდებლად ნათესაობისა მათ შორის ისტორიული კავშირებისა. ჩვენ მუდამ ვპოულობთ ერთნაირ თვისებებს, ერთნაირ ისტორიულ

პროცესებსა და გარდაქმნებს ენებში, რომლებიც უცხოა ერთმანეთის მიმართ ისტორიული და გეოგრაფიული თვალსაზრისით“ (Куртене, 1963: გვ.371).

ცნობილი ქართველი ენათმეცნიერი არნოლდ ჩიქობავა აღნიშნავდა შემდეგს: „რაც უფრო ღრმად ვიჭრებით ენათა განვითარების ისტორიაში, მით უფრო მეტი სიახლოვე აღმოჩნდება შესადარებელ ენებს შორის, თუ ეს ენები მონათესავეა; და პირიქით: განსხვავება მით უფრო გაიზრდება, რაც უფრო ღრმად გამოვავლენთ ისტორიას, როდესაც ენები არ არიან მონათესავე, და მათ შორის არსებული მსგავსება გამონვეულია ამ ენათა დაახლოებით, - და, მაშასადამე, მსგავსება უნდა იქნეს განხილული როგორც მეორეული მოვლენა.“ (ჩიქობავა, 2008: გვ. 270). სტრუქტურულ -ტიპოლოგიური შედარება შესადარებელ ენათა სისტემის აღწერით ანალიზს ემყარება და მიზნად ისახავს ზოგადი კანონზომიერებანი - უნივერსალიები დაადგინოს.

შეპირისპირების მეთოდის მიზნები და ამოცანები ითვალისწინებს იმას, რომ გამოვავლინოთ შედარების გზით საკვლევი ენების სპეციფიკური თავისებურებები როგორც სტრუქტურულად, ასევე ფუნქციონალური წესით, შეძლებისდაგვარად აღმოვაჩინოთ მათ შორის არსებული თავისებურებები. რაც უფრო ღრმავდება ენობრივი ფაქტების ტიპოლოგიური შეპირისპირებითი ანალიზი და რაც მეტი ყურადღება ექცევა თითოეული ფაქტის მიმართებას სხვა ენის ფაქტებთან, მით უფრო მეტი შესაძლებლობა იქმნება ამ ენებში ახლის, ადრე უცნობის, შეუმჩნეველი მოვლენის დანახვისა, რაც ერთი ენის შიგნით ჩატარებული ანალიზის დროს ვერ ხერხდება. „ენათა უფრო ღრმა კვლევამ აჩვენა საოცარი მსგავსებები ენებს შორის. გაირკვა, რომ ჩვენს პლანეტაზე არსებული ენობრივი სტრუქტურები იზომორფული (ბერძ: ისოს „ერთნაირი“, მორპჰე „ფორმა“) სტრუქტურებია და რომ ისინი ერთი უნივერსალური ენობრივი სტრუქტურის ვარიანტებს წარმოადგენენ, თანაც ეს ვარიანტები ტიპოლოგიური თვალსაზრისით დასაშვებია, რადგანაც ენებში არ შეიძლება რეალიზდებოდეს ისეთი სტრუქტურები, რომლებიც ტიპოლოგიური თვალსაზრისით დაუშვებელია“ (ნებიერიძე, 1991: გვ.310). შედარებისას საერთო ნიშან-თვისებები ვლინდება პრაქტიკულად მსოფლიოს ყველა ენაში, მაგალითად, ხმოვანთა და თანხმოვანთა, სახელისა და ზმნის, პოლისემიის მოვლენის, საკუთარი არსებითი სახელების, ნაცვალსახელთა ელემენტების, დამოუკიდებელი და დამხმარე ელემენტების და ასე შემდეგ. ზემოაღნიშნული მოვლენები, ეგრეთწოდებული ლინგვისტური უნივერსალიები, რომელთა დადგენა ხდება მსოფლიოს ენათა შედარების გზით, წარმოადგენენ კვლევის ობიექტს შეპირისპირების დროს. ტიპოლოგია არის ორიენტირებული ენობრივი ტიპის დადგენაზე, შედარება კი- ორი (ან მეტი) ენის მსგავსებასა და განსხვავებაზე (Кутателадзе, 1994: გვ. 9).

დიდი ქართველი განმანათლებელი, მწერალი და საზოგადო მოღვაწე იაკობ გოგებაშვილი ქართული ენის საფუძვლიანი მცოდნე იყო. ის ღრმად სწავლობდა მის საიდუმლოებას, თავისებურებებს, აღიარებდა მის თავისთავადობას, სიმდიდრესა და სიმშვენეს და აღნიშნავდა შემდეგს: „ქართული ენა... შეადგენს ფრიად თავისებურ ლინგვისტურ მოვლენას და არავითარი კავშირი და მსგავსება

არა აქვს ძველ კლასიკურ ენებთან...“.

„ქართული ენა ისეთ განსაკუთრებულ მოვლენას წარმოადგენს ენათა შორის და ლინგვისტიკაში, ისე ნაკლებად ჰგავს ევროპულ ენებს, რომ ზოგნი მეცნიერნი იძულებულნი არიან აღიარონ იგი განცალკევებულ თავისებურ ენად და არ მისცენ ადგილი არც თურანულ და არც ინდო-ევროპულ ენათა შორის“ (გოგებაშვილი, 1991: გვ. 56).

იაკობ გოგებაშვილს სწამდა, რომ მშობლიური ენის დაუხმარებლად არ შეიძლება არამშობლიური ენის წარმატებით შესწავლა. იგი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა მშობლიური ენისა და უცხოური ენის შედარებითი ფორმების გარკვევას.

ცნობილია, რომ ქართული ენა გენეალოგიური კლასიფიკაციის მიხედვით შედის იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის ქართველურ შტოში და ითვლება აგლუტინაციურ ენად, ინგლისური ენა კი-ინდოევროპულ ენათა ოჯახის გერმანიკულ ენათა შტოს ეკუთვნის. მიუხედავად მათი ასეთი დიდი განსხვავებისა, ქართული და ინგლისური ენის ლექსიკური შემადგენლობის განვითარების სფეროში არსებობს რიგი შეხების წერტილებისა. ძირითადად წარმოადგენს ბერძნულ-ლათინური ნასესხობანი, რომელიც შესულია საერთაშორისო სიტყვათა ფონდში.

საენათმეცნიერო ლიტერატურაში მოიპოვება მრავალი ნაშრომი, რომელიც ეძღვნება სიტყვის სტრუქტურის პრობლემას და მის დაყოფას მორფემებად. ლინგვისტთა შორის არ არსებობს ერთიანი აზრი სიტყვების მორფემებად დანაწევრების საკითხში. როგორც თანამედროვე ინგლისურ, ასევე მრავალ სხვა ენაში მოიპოვება ისეთი სიტყვები, რომლებიც შეიცავენ ისეთ სეგმენტებს, რომლებსაც არ გააჩნიათ სრულფასოვანი მორფემული სტატუსი და არ ასრულებენ რაიმე ასოციაციურ ან მარკერულ ფუნქციას. ენათმეცნიერები ასეთ სეგმენტებს თავიანთ ნაშრომებში აძლევენ სხვადასხვა სახელწოდებას. მათ შორის ყველაზე გავრცელებულია უნიკალური მორფემები (*unique morphemes*), რომელთა რაოდენობა თანამედროვე ინგლისურში ითვლის 1500 -ზე მეტ ერთეულს. ჩვენს ნაშრომში მოცემულ სეგმენტს ვუნოდებთ ნაშთიან სეგმენტს, რომელიც აღინიშნება ასოთი *R (Remainder)*. ასეთი სახის სეგმენტები შეიძლება იყოს სიტყვის თავში *butterfly*, შუაში *demolish* ან ბოლოში *namesake*. ამჯერად მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს როგორც თანამედროვე ინგლისურის, ასევე სხვა ენათა სიტყვებიდან. შეიძლება ჩამოვთვალოთ ასეთი ტიპის სეგმენტები, მაგალითად, სეგმენტი *aard-* სიტყვაში *aard-wolf* (ინგლისურ ენაში), სეგმენტი *-ован* სიტყვაში *котлован* (რუსულ ენაში), სეგმენტი *chauff-* სიტყვაში *chauffer* (ფრანგულ ენაში), სეგმენტი *-igall* სიტყვაში *nachtigall* (გერმანულ ენაში), ქართულ სეგმენტი *-რიქიფ-* ქართულ სიტყვაში *მერიქიფე* და მრავალი სხვა.

მოცემული ნაშრომი ეძღვნება ინგლისურ-ქართულ ლექსიკურ ერთეულთა სტრუქტურულ-სემანტიკურ-შეპირისპირებით ანალიზს. ამჯერად წარმოვადგენთ ლექსიკურ ერთეულთა ანალიზს სიტყვათა ასოციაციური სტრუქტურის დადგენის მიზნით, მეთოდად კი ვიყენებთ დეფინიციურ-ასოციაციურ ანალიზს (Шубин, 1971: გვ. 32-75). მოცემული საკითხის კვლევისას განვიხილეთ რო-

გორც ინგლისური, ასევე ქართული სიტყვები, რომლის შემადგენლობაში შეინიშნებოდა ნაშთიანი სეგმენტების არსებობა. კვლევის პროცესში გამოიყენებოდა როგორც ინგლისური, ასევე ქართული განმარტებითი ლექსიკონები. შეირჩა სიტყვათა კორპუსი ინგლისური-ქართული ლექსიკონებიდან, რომლებშიც შეინიშნებოდა ნაშთების არსებობა, შემდეგ კი ხდებოდა შერჩეული სიტყვების დადგენა-დაზუსტება დეფინიციური ანალიზის საშუალებით, რომლის დროსაც გამოყენებული იყო ინგლისური ენის როგორც განმარტებითი, ასევე ეტიმოლოგიური ლექსიკონები. მაგალითად, სიტყვას *ბორავაშლი* აქვს შემდეგი დეფინიცია: ვაშლის ერთ-ერთი ჯიშის ხე. [ის] ბორავაშლის ქვეშ მაგიდასთან იდგა. (ო. ჩხეიძე). მოცემული დეფინიციიდან სიტყვის მეორე სეგმენტი **-ვაშლი** აზრობრივი კომპონენტი (NC – Notional Component), რადგანაც ის ასოცირდება დეფინიციის წევრთან *ვაშლი*, ხოლო პირველი კომპონენტი *bora-* კვალიფიცირდება როგორც ნაშთიანი სეგმენტი, რადგანაც ის არ ასრულებს ასოციაციურ ფუნქციას და დეფინიციაში არ გააჩნია ასოციანტი. ამ სიტყვის სტრუქტურა აღინიშნება შემდეგი ფორმულით [R + NC]. იგივე სტრუქტურის მატარებელია სიტყვა *barberry* – n - A shrub with spiny shoots and pendulous racemes of small yellow flowers succeeded by oblong, red, sharply acid berries. მოცემულ სიტყვაში *bar-* ნაშთიანი სეგმენტია, რადგანაც ის არ ასოცირდება დეფინიციის რომელიმე წევრთან, ხოლო სიტყვის მეორე სეგმენტი *-berry* აზრობრივი კომპონენტი, რადგანაც დეფინიციაში მოიპოვება მსგავსი სიტყვა. მაშასადამე, აღნიშნული სიტყვის სტრუქტურა გამოხატება იგივე ფორმულით [R + NC]. აღინიშნოს ის, რომ თანამედროვე ინგლისურ ენაში კენკროვან მცენარეთა აღმნიშვნელი სიტყვების რაოდენობა, რომელთა სტრუქტურა შედგება მეორე კომპონენტით *-berry*, აღემატება 100 ერთეულს, ჩვენს მიერ ადრე წარმოებული კვლევების საფუძველზე დადგინდა, რომ არსებობს რამდენიმე სიტყვა აღნიშნული კომპონენტით *-berry*, რომლებშიც შეინიშნება ნაშთიანი სეგმენტების არსებობა, მაგალითისათვის დავასახელებთ ზოგიერთ მათგანს: *bilberry, cloudberry, cow-berry, cranberry, deerberry, dogberry, gooseberry, hackberry, hagberry, huckleberry, hurtleberry, mulberry, pigeon-berry, raspberry* და a.S. [7.133]

ინგლისურის კვირის დღეების აღმნიშვნელ სიტყვებში *Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday*, პირველი კომპონენტები *Tues-, Wednes-, Thurs-, Fri-* უდავოდ ითვლება ნაშთებად, რადგანაც ფორმალურად ასოცირდებიან წარმართი ღმერთების სახელებთან.

სიტყვაში მოიპოვება იდეალური (გონებრივი, აზრობრივი) მხარე, რომელსაც ენათმეცნიერებაში უწოდებენ სიტყვის სემანტიკას. თვით სემანტიკაში განასხვავებენ სიტყვის აზრსა და მის მნიშვნელობას. ამ შემთხვევაში განვიხილავთ სემანტიკურ მსგავსებას ინგლისურ და ქართულ კვირის დღეებს შორის. ცნობილია, რომ შვიდ დღიანი კვირის სისტემა დასაბამს იღებს ძველი ბაბილონიდან (დაახლოებით 2 ათას წელს ჩვენს წელთა აღრიცხვამდე), შემდგომში ეს ტრადიციები გავრცელდა ებრაელებში, ბერძნებში, რომაელებში, არაბებში და ინდოელებში. სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში გვხვდება შვიდეულის დღეთა

სახელები, რომლებიც დაცული ყოფილა ძველ სამწერლობო ქართულში. ეს სახე-
 ლები შესაძლებლობას გვაძლევს გავიგოთ, თუ რომელი დღე რომელ მნათობთან
 და ღვთაებასთან იყო დაკავშირებული ქართულ წარმართულ კალენდარში. რო-
 გორც ცნობილია, ქართულში კვირა - მზის დღეა, იგივე მნიშვნელობის მატარე-
 ბელია ინგლისური კვირა დღის აღმნიშვნელი სიტყვა *Sunday = the day of the Sun*.
 ორშაბათი - მთოვრისა = აღნიშნავს მთვარის დღეს. ინგლისურ სიტყვაში *onday =*
the day of the Moon, წარმოიშვა სიტყვიდან *the Moon*. ინგლისური კვირა დღეების
 სახელწოდებათა *Tuesday, Wednesday, Thursday, Friday* პირველი კომპონენტები
Tue-, Wednes-, Thurs- და *Fri-* ასოცირდებიან წარმართი ღმერთების სახელებთან
 (გერმანული მითოლოგიის ღმერთებთან). ინგლისურ სიტყვაში *Tuesday* პირველი
 კომპონენტი *Tue-* ატარებს ომის ღმერთის სახელს *-Tiw(Tue)*. სამშაბათი-
 არიასი(მარსისა), მარსი, როგორც ცნობილია, რომაულ მითოლოგიაში ომის
 ღმერთია. მსგავსი სემანტიკური დამთხვევა შეინიშნება ზოგიერთ მეგრულ და
 სვანურ კვირის დღეებში. მეგრულში კვირა დღეა ჟაშხა, რაც ნიშნავს მზის დღეს.
 თუთაშხა - სამშაბათი, კი ნიშნავს მთვარის დღეს. ამ სახელებში „ხა“ არის
 ფონეტიკური სახეცვლილი მეგრული „დლა“ (შელია, 2004).
 (დღე). სვანურად - მიჟლანდელ კვირა დღე „მიჟ“ -მზე.

მაშასადამე, უცხო ენის შესწავლისას, სხვადასხვა ენის ლექსიკურ ერ-
 თეულთა შეპირისპირება მომავალ ლინგვისტებს საშუალებას აძლევს უცხოური
 ცივილიზაციისა და კულტურის უკეთ გაცნობაში, საინტერესო ინფორმაციის
 მოპოვებაში, რომელიც ძალზე მნიშვნელოვანია არა მარტო უცხო ენის მტკიცედ
 დასაუფლებლად, არამედ მშობლიური ენის თასვისებურებების უკეთ გასაგებად.

ლიტერატურა

- **გოგებაშვილი, 1991** - გოგებაშვილი ი. რჩეული თხზულებანი. ტ. 2, თბ., გამომც. „განათლება“, თბილისი, 1991.
- **ლექსიკონი, 2007** - ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი-ახალი რედაქცია. არნ. ჩიქობავას ენათმეცნიერების ინსტიტუტი. გამომც. „უნივერსალი“, თბილისი, 2007.
- **ნებიერიძე, 1991** - ნებიერიძე გ. ენათმეცნიერების შესავალი. გამომც. „განათლება“, თბილისი, 1991.
- **ჩიქობავა, 2008** - არნ. ჩიქობავა ენათმეცნიერების შესავალი. არნ. ჩიქობავას სახ. ენათმეცნიერების ინსტიტუტი. თსუ გამომცემლობა, თბილისი, 2008.
- **შელია, 2004** - შელია ვ. კენკროვან მცენარეთა აღმნიშვნელი სიტყვები ნაშთიანი სეგმენტებით. ჟურნალი „კავკასიის მაცნე“, თბილისი, №10, თბილისი, 2004.
- **Куртене, 1963** - Бодуен де Куртене И. А. О смешанном характере всех языков. Избранные труды т. 1 по общему языкознанию М., 1963.

- **Кутателадзе, 1994** - Кутателадзе Г. М. Сопоставительная лексикология грузинского и русского языков. Дисс. на соискание уч. Степ. Докт. Фил. Наук. Тб., 1994.
- **Шубин, 1971** - Шубин Э. П. Тройцкая Н. Б. Дефиниционно-ассоциативная теория внутренней структуры слова. Калинин. Гос. пед. инст. 1971.
- **Dictionary, 1990** - The Oxford English Dictionary on Historical Principles founded mainly on the materials collected by the Philological Society. At Clarendon Press. 1990 .

Manana Shelia

Sokhumi State University

Structural - Semantic Comparative Analysis of English and Georgian Lexical Units

Language learning is a natural creative process. Sometimes the involvement of cognitive materials makes language learning more interesting for students which must itself be a positive factor contributing to improved attitudes and better results.

The comparative method is a way of systematically comparing a series of languages in order to prove a certain relationship between them. There is a set of formal similarities and differences between the languages.

In methods of teaching foreign languages a great attention is paid to structural – semantic comparative analysis of lexical units. Using this method it is more precisely to express the researched phenomenon and emphasize specific of its use in different languages. Our work is devoted to a problem of structural-semantic comparative analysis of English and Georgian words. Despite of their difference (they belong to different families of languages) there is a number of things in common that allows to solve wide linguistic problems.

ენათმეცნიერება უცხო ენის სწავლების
სამსახურში

უცხო ენების სწავლების ისტორიის მანძილზე სხვადასხვა მეთოდები გამოიყენებოდა. ეს მეთოდები თანდათან იხვეწებოდა, ხოლო შემდგომ მეცნიერების კვლევის საგნადაც გადაიქცა. ენათმეცნიერებას ამ სფეროში ყოველთვის წამყვანი და შეუცვლელი ადგილი ეკავა.

თავდაპირველად ამ მეთოდებში გრამატიკული აღწერები დომინირებდა. მეთოდები სახეს იცვლიდა ლინგვისტური თეორიების ცვლილების კვალდაკვალ.

მაგალითად, ტრადიციული გრამატიკის პირობებში ენის სწავლებაში მთელი ყურადღება ამ დისციპლინის პრაქტიკულ შესწავლაზე იყო გადატანილი. შემსწავლელს აზებირებინებდნენ წესებს მეტყველების ნაწილების, მათი ფორმაცვლილებისა და წინადადებაში შესრულებული ფუნქციების შესახებ. ნაკლები ყურადღება ეთმობოდა ამა თუ იმ ფორმის გამოყენებას ზეპირმეტყველებაში. ფრანგული ენის სწავლების ტრადიციული მეთოდის ყველაზე დიდ ნაკლს გრამატიკის სახელმძღვანელოებში ლათინურისა და ბერძნული გრამატიკული სქემების მიბაძვა წარმოადგენდა. მაგალითად, თანამედროვე ფრანგულ ენას არ ახასიათებს ბრუნება (declinaison), როგორც გრამატიკული კატეგორია (ეს კატეგორია ძველ ფრანგულს ახასიათებდა), თუმცა დღეს აქვს ორი წინდებული თ და დე, რომელთაგანაც პირველი მიცემით ბრუნვას გამოხატავს, ხოლო მეორე ნათესაობითს. სახელობით ბრუნვად კი უწინდებულო არსებითი სახელი განიხილება. მე-20 საუკუნის დასაწყისის ფრანგული ენის შემსწავლელ სახელმძღვანელოებში კი არსებითი სახელის ბრუნების შემდეგი ნიმუშია წარმოდგენილი (PASQUIER : გვ. 25):

père (vocatif, წოდებითი)

le père (nominatif, სახელობითი)

le père (accusatif, akuzativi, ბრალდებითი)

du père (genitif, ნათესაობითი)

au père (datif, მიცემითი)

მე-20 საუკუნის 20-იან და შემდგომ 30-40 იან წ.წ. საფუძველი ეყრება სტრუქტურულ ენათმეცნიერებასა და სტრუქტურულ გრამატიკებს, იცვლება უცხო ენების სწავლების მეთოდებიც (PASQUIER: გვ. 33). მეტი ყურადღება ექცევა ენის ლექსიკური ერთეულებისა და გრამატიკული ფორმების ხმარებას. ჩნდება სპეციალური ტერმინი „using“, ფრანგულად - „usage“. განსაკუთრებით აღსანიშ-

ნავია ისეთი ნაშრომების გაჩენა, როგორცაა: Damourette, J et Pichon, E., Des mots a la pensee, Essai de grammaire de la langue francaise, Paris, d'Artrey, 1911, 1930, Guiaume, G, Le probleme de l'article et sa solution dans la langue francaise, Paris, Hachette, 1919. ხოლო შემდგომ 60-70 წწ-ში ჩომსკის ნაშრომების ფრანგული თარგმანების გამოჩენა: Chomsky, N. Le langage et la pensee, Paris, Payot, 1970 (Chomski, 1970), Chomsky, N Structures syntaxiques, Paris, Le Seuil, 1969 (Chomski, 1969).

იცვლება გაკვეთილის სტრუქტურაც. მოსწავლეებს ჯერ მიეწოდებათ გრამატიკული ფორმების ნუსხა, შემდგომ მათი გამოყენების წესები, მაგალითები და მხოლოდ ამის შემდეგ სავარჯიშოები. ჩომსკიმ ამ ნაბიჯს „წინ გადადგმული ნაბიჯი“ უწოდა ტრადიციულ სწავლებასთან შედარებით. თუმცა კი მაინც არასრული მიაჩნდა (Chomski, 1970).

ამრიგად, XX საუკუნის გადატრიალებას ენათმეცნიერებაში, გენერაციული ტრანსფორმაციული გრამატიკის სახით, ასეთივე გადატრიალება მოაქვს ენის სწავლების სფეროშიც.

ენათმეცნიერება შემდგომ ევოლუციას განიცდის და ენის აღწერითი ეტაპიდან მისი მექანიზმების კანონზომიერებათა აღმოჩენის ეპოქაში გადადის. „სიღრმისეული“ და „ზედაპირული“ სტრუქტურების (Chomski, 1969) ცნებების შემოტანით უფრო ნათელი ხდება ენაში სინონიმის, ანტონიმისა და პერიფრაზირების მოვლენების არსი. მთლიანობაში მოიაზრება ენის ფონეტიკური, ლექსიკური, გრამატიკული და სემანტიკური სიტემები. ზემოჩამოთვლილი დისციპლინები აღარ ისწავლება ცალ-ცალკე, ერთმანეთისაგან მოწყვეტით, არამედ პარალელურად, როგორც ერთი ორგანიზმის შემადგენელი ნაწილები.

კიდევ რამდენიმე ათეული წელი და ენათმეცნიერებაში საფუძველი ეყრება კვლევის ისეთ მიმართულებებს, როგორცაა კომუნიკაციური ლინგვისტიკა და ტექსტის ლინგვისტიკა. პირველს „ფრეიმის“ ცნების შემოტანით საკომუნიკაციო სიტუაციის ბაზისური გამოყენება შემოაქვს ენის სწავლების მეთოდოლოგიაში, ხოლო მეორე, ტექსტის „კოხერენტულობის“ ცნების შემოტანით ენის სინტაგმურ ურთიერთმიმართებებს წამოწევს წინა პლანზე პარადიგმულთან შედარებით (Lebanize, 2004).

ამას თან ერთვის ლინგვო-კულტუროლოგიური (Lebanize, 2004 (2)) კვლევები. ჯერ კიდევ ჰუმბოლტი წერდა, რომ „ენები არა მხოლოდ ფორმითა და ბგერითი შემადგენლობით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან, არამედ სამყაროს განსხვავებული ხედვითაც“ (Гумбольдт, 1984). ლინგვო-კულტუროლოგიის განვითარებას თან სდევს უცხო ენის შესწავლასთან ერთად იმ ქვეყნის კულტურული ჩვევებისა და ადათ-წესების გაცნობისა თუ კულტურული მემკვიდრეობის შესწავლის აუცილებლობა, რომლის ენასაც შეისწავლიან. ერთი სიტყვით ამ ქვეყნის ცივილიზაციის გაცნობა ენის შემსწავლელი ნებისმიერი სახელმძღვანელოს შემადგენელი ნაწილი ხდება და აღარ ისწავლება ცალკე საგნად.

ზემოჩამოთვლილი თეორიების საფუძველზე ყალიბდება ცნება „გამოყენებითი ლინგვისტიკა“ (Pasquier: გვ. 89) ანუ „გამოყენებითი ენათმეცნიერება“, რომე-

ლიც გულისხმობს ლინგვისტური თეორიების გამოყენებას ენის სწავლების პროცესში, თუმცა კი არა მხოლოდ ამ სფეროში, არამედ ლექსიკოგრაფიაში, კომპიუტერულ თარგმანსა და ენის კომპიუტერულ ანალიზშიც. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ორი დანარჩენის აღწერა ჩვენი კვლევის მიზანს არ ემსახურება.

მომდევნო ეტაპზე ენის სწავლების მეთოდოლოგიაში ფეხს იკიდებს ფსიქოლოგიის ისეთი განშტოება, რომელსაც სწავლების თეორია ეწოდება. ეს თეორია რამდენიმე კომპონენტისაგან შედგება: ეს არის აღქმა, დამახსოვრება და მოტივაცია. მე-20 საუკუნის მიწურულს კოგნიტიურმა მეცნიერებამ ყველა სფერო მოიცვა და მათ შორის ენათმეცნიერება და ფსიქოლოგიაც. ენის სწავლების ტექნოლოგიების გამომუშავების ახალი ერა იწყება. დღეს ენის სწავლების მეთოდოლოგია მრავალდისციპლინარულ კვლევას გულისხმობს. თითოეული მათგანი საკუთარი თვალთახედვიდან განიხილავს ენასა და მის სწავლებას. 1987 წელს პარიზის უნივერსიტეტში (parizi3) ენის დიდაქტიკის მკვლევარმა, ჯოვანი იაკინტამ (Giovanni Iaquinta) თავის სადისერტაციო ნაშრომში შეაჯამა და შემდეგ ტიპებად წარმოადგინა სხვადასხვა მეთოდოლოგიური მიღწევები:

- ტრადიციული მიდგომა, რომელიც გულისხმობს ენის აღწერით ცოდნას;
- ფუნქციურ - ცნებითი მიდგომა;
- კომუნიკაციურ-პრაგმატიული მეთოდოლოგია, რომელიც კომუნიკაციის ფსიქოლოგიასაც მოიცავს;
- ტექსტის ლინგვისტიკაზე დამყარებული მეთოდოლოგია, რომელიც მოიცავს ტექსტის ლექსიკურ-გრამატიკულ და სემიოტიკურ ანალიზს;
- ცალკეა წარმოდგენილი კომპიუტერული სწავლება, ანუ, როგორც თვითონ ეძახის, სწავლება ხელოვნური ინტელექტის საშუალებით (Enseignement Intelligemment Assisté par Ordinateur (EIAO) (Iaquinta, 1987: გვ. 72)

ამ მნიშვნელოვან მიმოხილვითი ხასიათის ნაშრომს მოჰყვა კვლევები, რომლებშიც წამყვანი ადგილი აზროვნებით, მენტალურ ხატებს უკავია (ანიელ Gaonac'h, 1987 (Gaonac'h, 1987), Jean-François Le Ny , 1989 (Leny, 1989), Umberto Eco, 1989 (Eco, 1989), Brigitte Chapelain, 1996, (. Chapelain, 1996). ხატის სემიოლოგია ისეთ ტერმინებს იყენებს, როგორიცაა: ინტერტექსტი და ინტერტექსტუალური სცენარი, ნარატიული და რიტორიკული სქემები, რაც კიდევ ერთ ნახტომს წარმოადგენს ენის სწავლების სფეროში.

სოციოლოგიური ფილოსოფიასაც , თავის მხრივ, საკუთარი წვლილი შეაქვს ენის სწავლების მეთოდოლოგიაში. ანტუან დე ლა გარანდერი (La Garanderie, 1982: გვ.121) მიხედვით არსებობს სამი საფეხური, რომელთა გარეშეც წარმოუდგენელია ზოგადად სწავლა. ეს არის: შეტყობინების აღქმა, გამოყენება და დამახსოვრება.

ყოველივე ზემოთქმულის ერთგვარ შეჯამებას გვანდის ჯულია კრისტევა (Kriteva, 1981: გვ. 14), გვთავაზობს რა იმ დისციპლინების ჩამონათვალს, რომლე-

ბიც ენის ფენომენს მისი სწავლების მიზნით შეისწავლიან. ესენია: ფილოსოფია, ანთროპოლოგია, ფსიქოლოგია, სოციოლოგია და ლინგვისტური თეორიები.

მართალია, ენის სწავლების მეთოდიკა, ანუ ენის სწავლების დიდაქტიკა, როგორც მას დღეს საზღვარგარეთ ეძახიან, მულტიდისციპლინარულ სფეროს წარმოადგენს, ენათმეცნიერებას აქ მაინც წამყვანი ადგილი უკავია. ლინგვისტიკასა და ენის სწავლების მეთოდოლოგიას ხომ ერთი კვლევის საგანი აერთიანებთ (Kriteva,1981:გვ. 14).

დღეს საქართველოში, უმაღლეს სასწავლებლებში, იმ ფაკულტეტებზე, რომელთაც უცხო ენის მასწავლებლის აღზრდა ევალებათ, მთელი ყურადღება სწავლების მეთოდების ფსიქოლოგიურ ასპექტებზეა გადატანილი. სამეცნიერო კვლევებიც, ძირითადად, ამ მიმართულებით წარიმართება. მართალია საზღვარგარეთ გამოცემული სახელმძღვანელოები ყველა ზემოთ ჩამოთვლილ თეორიას ითვალისწინებს, მასწავლებლები პრაქტიკული მეცადინეობების დროს მათს შესაძლებლობებს სრულყოფილად ვერ იყენებენ. ენათმეცნიერება თითქოს მიტოვებულ როლში გვევლინება, არა და ვინ იცის, კიდევ რა სიურპრიზებს და გადატრიალებებს გვიმზადებენ ლინგვისტები.

ლიტერატურა

- **Pasquier** - Pasquier, Florent. Comprendre “L’apprendre” d’une Langue: la Linguistique a l’aide des Technologies Educative, LA REVUE DE L’EPI, www.epi.asso.fr
- **Iaquinta, 1987** - Iaquina, Giovanni. « L’approche communicative en vidéo interactive : application du système VAO-CLIP à l’enseignement de l’italien ». Doctorat. Paris 3. 1987.
- **Chapelain, 1996** - Chapelain, Brigitte. *Les vidéothèques d’établissements*. INRP. 1996.
- **Chomski, 1970** - Chomski, N. *Le langage et la pensée*, Paris, Payot, 1970,
- **Chomski, 1969** - Chomski, 1969 N. *Structures syntaxiques*, Paris, Le Seuil, 1969.
- **Eco, 1989**- Umberto. *Lector in fabula*. Le Ciné de Poche. Paris. 1989.
- **Gaonac’h, 1987** - Gaonac’h, Daniel. *Théories d’apprentissage et acquisition d’une langue étrangère*. Collection LAL. Hatier-Crédif. Paris. 1987.
- **Leny, 1989** - Leny, Jean-François. *Science cognitive et compréhension du langage*. PUF. Paris.1989.
- **La Garanderie, 1982** - La Garanderie, de, Antoine. *Pédagogie des moyens d’apprendre. Les enseignants face aux profils pédagogiques*. Le centurion-formation. Paidoguides. 1982
- **Kriteva,1981** - Kriteva, Julia. *Le langage, cet inconnu*. Points. 1981

- **Berthoud, 1993** - Berthoud, Anne-Claude et PY, Bernard. *Des linguistes et des enseignants*. Collection Exploration. Recherches en sciences de l'éducation. Peter LANG. 1993
- **Lebanize, 2004** - Lebanize, Guram. komunikaciuri lingvistika, Tb., „ena da kultura“, 2004
- **Lebanize, 2004 (2)**- Lebanize, Guram. kulturologiis safuZvlebi, Tb., „ena da kultura“, 2004
- **Гумбольдт, 1984** - Гумбольдт, В. Фон различии строения человеческих языков и его влияние на духовное развитие человечества // В. фон Гумбольдт, Избр. тр. по языкознанию, М. “Наука”, 1984.

Nino Sanaia

Sokhumi State University

Linguistics for Teaching Foreign Languages

Many different methods have been used during history of teaching foreign languages. The methods gradually improved and afterwards became the subject of the scientific studies. According to Julia Kristeva, Linguistics had always had the leading position in the field, uniting subject of study of all language teaching methodologies. Different linguistics theories substituted one another but all of them fed the methodologies of teaching foreign languages. Unfortunately nowadays psychological methods dominate both in scientific studies and teaching methodologies, whereas linguistics stands isolated though no one exactly knows what surprises linguists have still ahead.

Антиутопия в литературе постмодернизма

Современная антиутопия постмодернизма как иерархическая полижанровая структура синтезирует не только элементы канонических и свободных жанровых форм, но и жанрово-стилистических клише массовой литературы. В художественной семантике антиутопии постмодернизма утопическая жанровая доминанта объединяет общую для утопического и экзистенциального сознания идею вечной тоски по недостижимому идеалу. Классический тезис экзистенциализма о сокрытости сущего (М. Хайдеггер) в литературной утопической традиции представлен художественной семантикой сокрытого землёй (водой) града, представленного в мифоутопических образах Атлантиды, Града Небесного. Жанровая доминанта экзистенциальной антиутопии связана с установками религиозно-утопического сознания миллениаристского типа и преимущественно представлена утопиями времени и вневременного порядка. Этиология утопического художественного видения в данной жанровой разновидности основана не только на рациональной условности вымысла или допущения, а и на «поэтике грёзы».

В художественном мире произведений Вик. Ерофеева «Карманный апокалипсис», «Болдинская осень», «Русская красавица», «Пять рек жизни», В. Пелевина «Жёлтая стрела», А. Зиновьева «Живи», В. Маканина «Лаз», Л. Улицкой «Путешествие в седьмую сторону света», Л. Петрушевской «Номер один, или В садах других возможностей» осуществлена деконструкция мифоутопических концептов и идеологем: о спасении мира красотой, христианском очищении через страдание, мессианизме, единении в Абсолюте. В современной русской экзистенциальной антиутопии отражена как этнонациональная специфика в понимании экзистенциальных проблем, выраженная в онтологическом отрицании Ничто и признании всемогущества Бога и Абсолюта (традиции Л. Шестова, С. Франка), так и европейская традиция, рассматривающая Ничто как начало, равноправное Абсолютному бытию (Ж.-П. Сартр, А. Камю, М. Хайдеггер). Поэтому эсхатологизм бытия и трагизм индивидуальной человеческой судьбы проявляются как в невозможности соединиться с Абсолютом (В. Пелевин, В. Маканин), так и в бессмысленности человеческого бунта против первооснов жизни, увеличивающего абсурдность мира (Вик. Ерофеев, Л. Петрушевская). Традиционные экзистенциальные метафоры-концепты «Чумы», «Абсурда», «Тошноты», «Тоски», «Страха и трепета» дополнены в них метафорами «Утраты», «Обречённости», «Страдания», «Жертвенности».

Современная экзистенциальная антиутопия имеет эскапистский характер. Её герои спасаются бегством из мира, живущего по законам Распада и Хаоса в утопичес-

кое пространство. «Локус спасения» в произведениях Вик. Ерофеева, А. Зиновьева, Л. Улицкой, В. Маканина, Л. Петрушевской выражен через условно-метафорические образы Седьмой стороны света, Пятой реки жизни, Подземного града, Планеты, где живут души, Садов других возможностей, они коррелируют с традиционными утопическими сюжетами об Атлантиде, Китеже, Граде Небесном. Критическое осмысление утопической идеи в произведениях данной разновидности антиутопического жанра основано на деконструкции, рассеивании «твёрдых смыслов» логоцентрических структур средствами «эстетизированной чувственности» («поэтики грёзы», переосмысления мифологической условной образности, использования постмодернистской игры). Децентрация субъекта в художественном мире экзистенциальной антиутопии эксплицирована через феномен психологической индетерминированности, которая выражается в отказе от реалистического письма. Вследствие этого возникает стилевой полиморфизм, представленный «сентиментальным реализмом» Улицкой, постмодернистской поэтикой Ерофеева и Петрушевской, включениями «романтического реализма» в индивидуально-авторской манере Зиновьева. Герои изображены эскизно, они слабо индивидуализированы, не имеют портретов и биографий, их внутренний мир раскрывается не через психологические характеристики, а в непосредственных онтологических состояниях условно-метафорического или условно-символического сюжета. В отличие от героев западноевропейской экзистенциальной антиутопии (У. Голдинг, Р. Мёрль, М. Турнье), они нацелены на аскетическое служение возвышенным идеалам, их жертвенность свидетельствует об утопизме русской духовной жизни, религиозности русского экзистенциального сознания.

На примере судеб героев современной русской экзистенциальной антиутопии можно рассмотреть комплекс интенций религиозного утопизма, связанных с чаяниями тысячелетнего царства. Это, прежде всего, раскрывающее специфически христианскую парадигму внутренней жизни художественное осмысление идеи внутреннего апокалипсиса, которое вызвано осознанием невозможности создания праведного мира в связи с несовершенством и греховностью самого человека. Во-вторых, это напряженное переживание царящих на земле зла и страдания, вырастающих до неприятия всего мира, «погрязшего во тьме». В-третьих, особенно актуальная для русского культурного контекста мысль об обретении утопического рая тысячелетнего царства через страдания и муки Христовы. В рассматриваемых произведениях трагедия отчуждения личности от враждебного ей мира выражена в характерной для русской литературы форме исповеди. Интерпретация данной проблематики в современной русской экзистенциальной антиутопии во многом коррелирует с неосократической ветвью экзистенциальной философии (учение Г. Марселя), представители которой видели возможность существования идеальных форм вне земной жизни.

Утопический дискурс в художественном целом экзистенциальной антиутопии раскрывается на уровне мифоутопического сюжетного кода, традиционных утопических мотивов и образов, которые реактуализируют память жанра. Мифологические сюжетные архетипы Творения, Вечного возвращения, Земли обетованной, Апо-

калипсиса и о Герое-избавителе погружаются в мир эстетики аномалий и выполняют функцию не гармонизации действительности, а усугубления разлада с ней, внутренне отделяя героя от враждебного ему мира, что приводит к доминированию трагикомического модуса изображения. На уровне архитектуральных отношений русская экзистенциальная антиутопия обнаруживает связь с утопической традицией платонизма и неоплатонизма, что проявляется в аллюзиях, реминисценциях на платоновские сюжеты и образы, стилизации прототекстов утопических произведений Платона. Утопический жанровый канон обогащается стратегиями постмодернистского письма, что отражает влияние на жанровую структуру экзистенциальной антиутопии демифологизации, символично-игровых форм, ризоматического письма. Децентрация дискурса осуществляется через использование трагической иронии и карнавализации повествовательного пространства на уровне словесно-речевой организации, использования фольклорных мотивов и образов, а также жанрово-стилистических канонов массовой литературы.

В развитии антиутопического жанрового мышления 1980-1990х гг. XX – начала XXI вв. намечена динамика от изображения апокалипсической проблематики к профетическим идеям. На основе деконструкции прежних аксиологических матриц предпринимаются попытки создать новое откровение (Вик. Ерофеев), провозглашаются максимы о необходимости веры человечества в новые идеалы (А. Зиновьев, Л. Улицкая), реактуализации общечеловеческих ценностей (В. Маканин, Л. Петрушевская). Современная экзистенциальная антиутопия раскрывает наметившуюся в русской литературе второй половины XX века тенденцию, указывающую на изменение отношения общественного сознания к утопизму. Известное изречение Н. Бердяева, ставшее эпиграфом к антиутопии О. Хаксли «О дивный новый мир», «...утопии оказались гораздо более осуществимыми, чем казалось раньше. И теперь стоит другой мучительный вопрос, как избежать окончательного их осуществления...» (Хаксли, 1990. с. 306), – сменяется в начале нового века апологией утопизма. Герои Вик. Ерофеева, А. Зиновьева, Л. Улицкой, В. Маканина, Л. Петрушевской акцентируют внимание на другом аспекте данной проблемы, формулируя вопрос «Как научиться жить с иллюзиями?» Истины, приходящие во внутривидениях – видениях – снах – грёзах формируют семантику утопического кода, который разрушается в антиутопическом жизненном пространстве героев. Художественный мир экзистенциальной антиутопии бегства создаёт трагический образ среды, в которой обесцениваются нравственные ценности. Однако эта выраженная в жанровом содержании идея вступает в противоречие с продуцируемым тем же жанровым содержанием жизнеутверждающим пафосом, осознанием вечности и неизменности неограниченных мечтаний, устремлений и запросов человека, который не способен прожить в мире без идеалов. Финальные сцены об охваченном радостным чувством сне героини Улицкой, о протянувшей руку спасения герою Маканина добром человеку перекликаются со словами ерофеевского героя «без мечты не проживешь» и призывом «живи» из одноимённого романа А. Зиновьева. Этот вывод возвращает нас к проблеме дефиниции

антиутопии, которая в таком контексте может быть выражена через конфликт в её художественном мире двух утопий. Её поэтика всегда тяготеет к вторичной художественной условности, расширяющей границы возможного с помощью авторской фантазии. В ситуации смены одних утопических представлений другими возникает вопрос о роли и значении антиутопии. Критический пафос утопии имплицитно революционен, но он всегда оказывается перед трагическим столкновением «между ясным утопическим видением того, что есть благо, и их же реформаторским вынужденным бременем реальных компромиссов и отступлений»(Ласки, 1991: с. 178). Художественно-эстетический потенциал антиутопии в этой ситуации играет роль трансгрессивного перехода, поэтики возможного, открытого и незавершённого. Её условный мир характеризуется максимальным обобщением изображаемого, масштабностью и парадигматичностью подходов к осмыслению общественно-политических и культурных процессов современности, уникальной возможностью осознать значение индивидуального в контексте общечеловеческого.

Конфликт экзистенциальной антиутопии направлен на исследование механизма взаимоотношений человека и власти, его драматизм выражается в господстве над личностью государства, религии, смерти, обязанностей, обстоятельств, которые через страх ограничивают человеческую свободу и угнетают человеческую индивидуальность. В её художественном мире доминирует мифологическая условность. Экзистенциальная антиутопия не только изображает деконструкцию моделей индивидуальной и коллективной идентичности, неспособность отдельного индивида найти гармонию в отношениях с другими людьми и окружающим миром, но и раскрывает причины этой неосуществимости, потенции, связанные с противоречиями человеческого существования, «экзистенции», достигающей глубин самого «бытия». Экзистенциальное сознание, «выработавшее оригинальные принципы поэтики» (В. Заманская), обогатило жанр антиутопии изображением психологических экспериментов, нестандартными сюжетными ситуациями, познанием глубин человеческой души, что умножило эстетический потенциал антиутопического жанра.

Роль постмодернистской стилевой доминанты для развития жанра антиутопии рубежа XX-XXI вв. состоит в акцентировании таких генетических черт антиутопического художественного целого, как полижанризм, карнавальность и мифологизм в аспектах демифологизации и ремифологизации. Художественное своеобразие современной русской антиутопии, в сравнении с европейской, состоит в ярко выраженной религиозности, исповедальности, бинарной этнокультурной природе.

Литература

- **Хаксли, 1990** - Хаксли О. О дивный новый мир // Английская антиутопия. Романы: Сборник. – М.: 1990.
- **Ласки, 1991** - Ласки М. Утопия и революция // Утопия и утопическое мышление. - М.: 1991.

- **Гройс, 2003** - Гройс Б. Искусство утопии. – М.: Художественный журнал, 2003.
- **Эпштейн, 2005** - Эпштейн М. Постмодерн в русской литературе: Учеб. пособие для вузов. – М.: Высш. шк., 2005.
- **Николенко, 2006** - Николенко О. Н., Копач Е. Современная русская антиутопия: традиции и новаторство. – Полтава: ООО «Фирма Техсервис», 2006

Liliana Janashia

Sokhumi State University

Anti-Utopia in Postmodernism Literature

The fact that writers of the late 20th century often apply anti-Utopia and expose its genre and artistic potential makes it clear that the genre is flexible and able to develop and be transformed. In modern anti-Utopias, the **subjectivity** of narration becomes the **notional** nucleus of the works. The authors place accents in the relations between the heroes and the surrounding world in a new way, different from traditional anti-Utopias. In the anti-Utopias of the late 20th century, the existence of the heroes is all-sufficient. Their universes are opposed to the State not as contrary to it, but different in quality. The heroes' spaces are isolated from the surrounding world and the isolation of the spaces is of the aesthetic nature.

On the basis of folklore and literary utopian tradition analysis the author reveals literary topics that is closely related to utopian genre contents, semantic and structural elements to express utopian artistic consciousness on various levels (motives, symbols, archetypical complexes, traditional plots and images) and their role in "genre memory" of modern literature anti-Utopia being stored. Genre matrix, genre canon, artistic peculiarities of the category "utopian" have been described. Intersection mechanism has been disclosed as the framework to fulfill utopia "genre contents overcoming" as the object of critical reflection in the structure of anti-Utopian artistic integrity. The author develops the concept of anti-Utopian genre contents in postmodern literature, where aesthetic and psychoanalytical aspects of the phenomenon above being focused both on the level of artistic consciousness of the epoch and on the author's individual outlook.

Types of utopian consciousness being actualized in modern Russian culture make it possible to suggest genre typology of modern Russian literary anti-Utopia. The structures of its politicized, millenary and technicized types to form genre diversities of social, existential and science fiction anti-Utopia have been described. Transformations of genre canon have been considered on the basis of genre stipulating and genre forming factors, framed from integral learning experience of analogous genre functions in up-to-date hermeneutic research. The dynamics of modern Russian anti-Utopia genres of XX-XXI centuries reflects the development of transition period: from dystopia at the end of XX century up to the growing number of utopia and anti-Utopia diversities in the first decades of the XXI century.

იაკობ გოგებაშვილის შემოქმედების
ზოგიერთი ასპექტი

ცნობილია, რომ მხატვრული ლიტერატურა დიდ გავლენას ახდენს ადამიანის ფსიქიკაზე, პიროვნების ჩამოყალიბებაზე. ამას განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ვ. დილთაის მიერ დაფუძნებული კულტურულ-გაგებითი ფსიქოლოგია, რომელიც უარყოფს ექსპერიმენტის ეფექტურობას პიროვნების კვლევაში და მიიჩნევს, რომ ადამიანის რთული სულიერი სამყაროს შესწავლის ძირითადი წყარო არის გენიოს მწერალთა ნაწარმოებები.

პიროვნების ბუნების გაგებისათვის დიდ ხელოვანთა შემოქმედების განსაკუთრებულ მნიშვნელობაზე მიუთითებს აგრეთვე ინდივიდუალ ფსიქოლოგიის ფუძემდებელი ა. ადლერი. როცა ამ სფეროში ხანგრძლივი მუშაობის შემდეგ ჰკითხეს: რა მოიპოვე ახალი ადამიანის სულიერი სამყაროს შესახებო, მან უპასუხა; „ადამიანის სულიერი მთლიანობის შესახებ არაფერი ვიცი იმაზე მეტი, რაც უკვე მოპოვებულია ღრმა ინტუიციით ადამიანის შესახებ ესქილესთან, სოფოკლესთან, ევრიპიდესთან, მოლიერთან, შექსპირთან, შილერთან, გოეთესთან, ტოლსტოისთან და დოსტოევსკისთან“. ა. ადლერს მიაჩნდა, რომ ის რაც მხატვრული სიტყვის დიდოსტატებმა წარმოადგინეს დასრულებული ენობრივი ხელოვნებით, მან მხოლოდ მეცნიერულად დაასაბუთა, მარტივი და გასაგები გახადა, უფრო ზუსტად თქვა მეცნიერულ ენაზე (კაკაბაძე, 1979 : გვ.175).

XX ს. დასაწყისში დ. უზნაძე წერდა: „არსებობს ადამიანის გაგების და მასზე ზეგავლენის მოხდენის განსაკუთრებული ფსიქოლოგიური ნიჭი, რომელიც ჯერ კარგად არ არის შესწავლილი“ და ამის მიზეზსაც მიუთითებს: „ჩვენ უკვე ლოგიკური კატეგორიებით განვმარტეთ ყველა ის ნიჭი, რომელიც ჩვენს გარეშე მოვლენათა, მსოფლიოს გამოკვლევა-შემეცნებას შეეხება, ხოლო თვით ჩვენი წმინდათა-წმინდა, ჩვენი სული და მისი ცხოვრება მხოლოდ ამ უკანასკნელ ჟამს შეიქმნა ენერგიული კვლევა-ძიების ღირსი. ამიტომ, ბუნებრივად უნდა ჩაითვალოს ის საკვირველი მოვლენა, რომ ჩვენი სულიერი ცხოვრების შემეცნების ნიჭი ჯერ კიდევ ვერ გვაქვს ლოგიკურ ფორმებში ჩამოსხმულ-ჩამოყალიბებული დს სავსებით განმარტებული. განსაკუთრებით კი ისეთის, რომელიც სხვაზე გავლენის პირობა არის. “. ეს ნიჭი საშუალებას აძლევს ადამიანს „სხვისი სულიერი დისპოზიციის საიდუმლოებას ფარდა ახადოს; გაუგოს, ჩანვდეს სხვისი სულის სიღრმეებს და გარკვეული ზემოქმედება მოახდინოს მასზე“ (უზნაძე, 1912: გვ.18).

ქართველ ფსიქოლოგებს შეუმჩნეველი არ დარჩენიათ, რომ „ამ განსაკუთრებული ფსიქოლოგიური ნიჭით“ უხვად იყო დაჯილდოებული იაკობ გოგებაშ-

ვილი, როგორც პედაგოგი და როგორც მწერალი, რაც ადამიანზე უდიდესი ზემოქმედების ძალას ანიჭებს მის მოთხრობებს, პედაგოგიურ იდეებსა და პრაქტიკულ პედაგოგიურ რეკომენდაციებს. ცნობილი ფსიქოლოგი ზ. ხოჯავა სტატიაში „ფსიქოლოგიური სისწორე ი. გოგებაშვილის მოთხრობაში „იავნანამ რა ჰქმნა“, წერს: „ჩვენს საბავშვო ლიტერატურაში მოთხრობას „იავნანამ რა ჰქმნა“ სრულიად განსაკუთრებული ადგილი უკავია ეს განსაკუთრებულობა მის წმინდა ფსიქოლოგიზმშია, ე. ი. იმაში, რაც იავნანას მოსმენამ შესძლო ჩვენის აზრით, ეს მოთხრობა იმდენად ღრმა გაგებაა ადამიანის სულიერი ცხოვრებისა, რომ მისი ავტორიც, თამამად, დილთაის მიერ ნაგულისხმევ ავტორთა რიგს განეკუთვნება, მაგრამ ერთის დამატებით: „იავნანაში“ მოცემულ გაგებას ზურგს უმაგრებს თანამედროვე მეცნიერული ფსიქოლოგიის მიღწევებიც“ (გოგებაშვილი, 1990: გვ. 204, Николенко, 2006).

ზემოთ აღნიშნულ სტატიაში ზ. ხოჯავა დანვრილებით აღწერს როგორ ვლინდება მოთხრობის ყველა დეტალსა და საკვანძო ნაწილში ავტორის მონათხრობის ფსიქოლოგიური სისწორე: განხილულია, რა კარგადაა შერჩეული მოთხრობის ძირითადი მიზნისათვის, ფსიქოლოგიური ტერმინოლოგიით რომ ვთქვათ, „ფიგურისათვის“ სათანადო „ფონი“- ანუ მიზნის განხორციელების პირობები; რა სწორადაა შერჩეული ასაკი, რომელმაც ხელი შეუწყო პირველი მწუხარე დღეების გავლის შემდეგ წარსულის მოგონებათა სრულ ამნეზიას, მშობლების, ახლობლების, კარმიდამოს დავინწყებას. იაკობ გოგებაშვილის ამ მოთხრობაში დამაჯერებლადაა ნაჩვენები ისიც, რომ ლეკთაგან გატაცებამ მძიმე კვალი არ დაამჩნია პატარა ქეთოს ფსიქიკას, რადგან უსაზღვრო სიყვარულსა და მზრუნველობას, რომელსაც ბავშვი ნამდვილი დედ-მამისაგან გრძნობდა, მალე ჩაენაცვლა ასეთივე დიდი სიყვარული და მზრუნველობა ახალი „დედმამისაგან“; ფსიქოლოგიურად სწორია ქეთოს ადრეული ბავშვობის მოგონებებიდან განსაკუთრებით სანუკვარის და ძლიერი ემოციური გავლენის მქონე - დედისგან მრავალჯერ ნამღერი იავნანას ყველაძე დიდხანს და ცოცხლად შემონარჩუნება მეხსიერებაში, ხოლო შემდგომ, მიუხედავად დავინწყებისა, სწორედ ამ სიმღერის გამოყენება წარსულის უცბად და მთლიანად აღდგენისა და ქეთოს ისევ ქართველ ქალად გადაქცევისათვის.

ზ. ხოჯავა მოთხრობაში „იავნანამ რა ჰქმნა“ მოცემულ ბუნებრივ ფსიქოლოგიურ კონცეფციას განიხილავს სხვადასხვა ფსიქოლოგიურ თეორიასთან მიმართებაში და აღნიშნავს, რომ „იმას, რაც ავტორმა ქეთოს „მობრუნების“ მიზეზად, ანუ მისი სულიერი გარდატეხის მიზეზად გაგვითვალისწინა, თანამედროვე ფსიქოლოგიაში ყველაზე მეტად გა ა ნ წ ყ ო ბ ის ცნება ასახავს. . . იავნანას შორსმწვდომი გავლენის დახასიათებით, ი. გოგებაშვილმა ინტუიტიურად მიაგნო განწყობის დიდ როლს ადამიანის მოქმედებაში. . . „ბევრით ადრე დ. უზნაძის განწყობის თეორიის შექმნამდე. დაბოლოს, ზ. ხოჯავა აღნიშნავს, რომ „ყველა არსებულ ფსიქოლოგიურ მიმართულებას შორის, ეს კონცეფცია არცერთ მათგანს ისე არ უახლოვდება, როგორც განწყობის ფსიქოლოგიურ თეორიას და თუ უკანასკნელი მაღალი ეტაპია ფსიქოლოგიური აზროვნების განვითარების ისტორიაში, მაშინ ჩვენი ავტორიც (ი. გოგებაშვილი) გაცილებით მაღლა დგას თავისი

კონცეფციით მისი დროის პედაგოგებზე“ (გოგებაშვილი, 1990: გვ. 221,223).

იაკობ გოგებაშვილის თითქმის ყველა მოთხრობა ღრმა ფსიქოლოგიზმითაა აღბეჭდილი. ამ მხრივ განსაკუთრებით საინტერესოა პატარა მოთხრობა „ხატის მიზეზი“, რომელშიც ნამდვილი ამბავი გადმოცემულია იაკობ გოგებაშვილისათვის ჩვეული, მეცნიერული აზროვნების წინმსწრები, ბუნებრივი ფსიქოლოგიური ალღოიანობით. ავტორი მოგვითხრობს 7-8 წლის ბიჭის კაკოს ამბავს, რომელიც სოფლიდან ქალაქში გამოგზავნეს სასწავლებლად და მიგვანიშნებს მის ისეთ თავისებურებებზე, რომლებიც თანამედროვე გამოკვლევების მიხედვით, დამახასიათებელია ნიჭიერი ბავშვების უმეტესობისათვის და აუცილებლადაა მიჩნეული მათი გათვალისწინება სასწავლო-აღმზრდელობითი გარემოს მიერ, რომ ბავშვს არ შეექმნას ფსიქიკური ჯანმრთელობის დარღვევის საფრთხე და პრობლემები სწავლა-აღზრდაში. (6,19).

მოთხრობის დასაწყისშივე ავტორი გვამცნობს, რომ პატარა კაკოსთვის დამახასიათებელია ფაქიზი მგრძნობიარობა და მწვავე ემოციური რეაგირება მის ცხოვრებაში მომხდარ ცვლილებებზე. სპეციალურ გამოკვლევებში აღნიშნულია, რომ ნიჭიერთან ფაქიზ მგრძნობიარობას ხშირად უკავშირდება ადვილი მოწყვლადობა, თანატოლებთან შედარებით ადვილად განწყობებისადმი მიდრეკილება, ნაღვლიანობა, დარდიანობა, გულჩახვეულობა. ეს კავშირი აქაც ჩანს: ქალაქში მიმავალ, ურმის კოფოზე წამოსკუპებულ ბიჭს სახეზე დარდი გადაჰკრავდა, თანაც ხარებს ისე უხალისოდ მიერეკებოდა თითქოს ეზარებოდა წინსვლა; სახიდან ნაღველი მხოლოდ მაშინ გადაეყრებოდა და სიხარულის სხივი მოეფინებოდა, როცა უკან მოიხედავდა და თავისი საყვარელი სოფლის მთებს დაინახავდა. მეურმის სიტყვებზე: „ნეტავი შენ, რომ განათლებულს ქალაქში იცხოვრებ, სკოლაში ივლი და კაცი გამოხვალ“, კაკომ თავი გაიქნია და სახე მოელუშა, ეტყობოდა, რომ არ ეთანხმებოდა მის ნათქვამს.

იმ დროს სოფლიდან ქალაქში სასწავლებლად ბავშვს არ გამოგზავნიდნენ თუ ის საამისოდ განსაკუთრებულ ნიჭსა და მონდომებას არ გამოამჟღავნებდა. ამიტომ მკითხველი მოელის, რომ კაკოს მალე გაუვლის ახლობლებთან, საყვარელ სოფელთან განშორებით გამოწვეული ნაღვლიანობა, მაგრამ ეს მოლოდინი არ მართლდება. ერთი თვის შემდეგ მკითხველი ბავშვს უმძიმეს მდგომარეობაში ჩავარდნილს ხედავს. თბილისში სასწავლებლად ჩამოსულ პატარა კაკოს არც სასმელ-საჭმელი აკლდა, არც მოვლა-პატრონობა და მოფერება, სკოლაშიც მფარველობას უწევდა ერთი უფროსკლასელი კარგი მოსწავლე, მაგრამ სევდა და ნაღველი, რომელიც სოფლიდან გამომგზავრებისას უკვე ეტყობოდა, განუღებელი ნაცვლად ისე მომძლავრდა, რომ: „უწინდელი მხიარულება თანდათან გაქრა, მადა დაეკარგა, სიცქვიტის ნატამალიც კი აღარ ეტყობოდა, წითელი ლოყები დაუყვითლდა, ჩამოხმა. . .“ და ბოლოს მისმა მდგომარეობამ მწვავე ფსიქო-სომატური დეპრესიის სახე მიიღო: ერთი თვის შემდეგ „ნახავდით ლოგინში მწოლარე პატარა ვაჟსა, თითქმის ძვლებად ქცეულს და იმდენად მისუსტებულსა, რომ მკვდარი გეგონებოდათ“.(გოგებაშვილი, 1982: გვ.19)

კაკოს ამ მდგომარეობაში ჩავარდნის მიზეზს ვარაუდინ ხვდებოდა. მომ-

ვლელ ნათესავ ქალს ერთხელ კი გაუელვა თავში აზრმა ოჯახსა და სოფელზე ხომ არ დარდობსო და შეეკითხა კიდეც ამის შესახებ, მაგრამ რაკი კაკომ არაფერი უპასუხა, მაშინვე უკუაგდო ეს აზრი, რადგან მათ ირგვლივ ბევრი ბავშვი იყო გამოგზავნილი სოფლებიდან ქალაქში სასწავლებლად და ყველა თავს კარგად გრძნობდა. კაკოს დუმილი თავისი მდგომარეობის მიზეზებზე მიგვანიშნებს, რომ ის გაურკვევლობაშია, შინაგანი კონფლიქტის ტყვეობაშია, არც სწავლა ეთმობა, და ამიტომ სოფელში დაბრუნებას ვერ ითხოვს და ოჯახთან და მშობლებთან განშორებასაც ვერ ეგუება, არც ის უნდა, რომ ქალაქში ცხოვრებაზე უარის თქმით, რაც ფაქტიურად სწავლაზე უარის თქმას ნიშნავდა, მშობლებს იმედი გაუცრუოს. ამ მწვავე, ურთიერთსაპირისპირო განცდებმა გამოიწვია ბავსვის ფსიქიკური და ფიზიკური ძალების სრული პარალიზება.

ცნობილია, რომ ნიჭიერი ბავშვების გონებრივი განვითარება წინ უსწრებს ასაკობრივ ნორმებს, თუმცა ყოველმხრივი, ჰარმონიული ასაკის წინმსწრები განვითარება იშვიათია. უფრო ხშირია შემთხვევები, როცა ბავშვი გონებრივი განვითარებით ბევრად უსწრებს წინ თავის ასაკს, ემოციური განვითარებით კი ნორმის ფარგლებსია, ან ზოგიერთთან შეიძლება კიდეც ჩამორჩება მას. ამიტომ ნიჭიერი ბავშვების ერთი ნაწილისათვის მძლავრი შემეცნებითი ინტერესების, ინტელექტუალური აქტივობისა და სწავლაში წარმატებების პარალელურად დამახასიათებელია მტკივნეული, ნევროტული რეაგირება სასურველი ემოციური კავშირების განწყვეტაზე, მიჯაჭვულობის ობიექტებთან განშორებაზე, ჩვეული, სასიამოვნო ყოფითი პირობების შეცვლაზე სრულიად ახალი პირობებით. ამას ადასტურებს კაკოს დეპრესიაში ჩავარდნაც და შემდეგ უეცარი გამოჯანმრთელების მიზეზიც. როგორც კი მან გაიგონა, რომ ისევ სოფელში უნდა დაებრუნებინათ სოფლის ეკლესიაში ღვთისმშობლის ხატთან სალოცავად, სახე გაუბრწყინდა, გამოცოცხლდა, ჭამა მოითხოვა და მთელი დღე თავის სოფელზე ოცნებებში, ხოლო ღამე სოფლის ცხოვრების ამსახველ სიზმრებში გაატარა, რასაც თან ახლდა ბედნიერების გამომეტყველება მძინარე ბავშვის სახეზე და აღტაცების გამომხატველი ბგერები.

მოთხრობის ბოლოს ავტორი გვამცნობს, რომ აღწერილი ამბავი თითონ მას გადახდა თავს და როცა შემდეგში თბილისში კვლავ დაბრუნდა და სწავლის გემო გაუტკბა, ეს ქალაქი ვარიანზე მეტად შეუყვარდა. აქ ყურადღებას იქცევს და მოთხრობილ ამბავს მეტ ფსიქოლოგიურ დამაჯერებლობას მატებს სიტყვები: „რას მოვიფიქრებდი მაშინ, თუ შემდეგში როცა სწავლა გ ა მ ი ტ კ ბ ე ბ ა“ უდავოა, რომ ნიჭიერმა ბავშვმა სკოლაში პირველ გაკვეთილებზე ვერ ჰპოვა თავისი ასაკის წინმსწრები შემეცნებითი ინტერესების დაკმაყოფილება, სოფლის ცხოვრებისაგან განსხვავებულ პირობებში აღზრდილ ქალაქელ ბავშვებთანაც გაუძნელდა დასაწყისში სოციალური კონტაქტები, თავი სრულიად უმწეოდ და მარტოსულად იგრძნო; ამიტომ სოფელთან და ახლობლებთან განშორებით გამონეული ემოციური დანაკლისის განცდა არათუ ვერ იქნა დაძლეული, არამედ კიდევ უფრო გამძაფრდა, რამაც ბავშვი ბოლოსდაბოლოს სასონარკვეთილებასა და დეპრესიაში ჩააგდო. გარდა ზემოთაღნიშნულისა, მეტად მნიშვნელოვანია მოთხრობის ბოლო ფრაზა: „პატარა კაკო ვიყავი მე და ეს ამბავი მოგონებაა სიყ-

მანვილის დროის შემთხვევისა და სხვა არაფერი (გოგებაშვილი, 1982: გვ. 28). თუ მოთხრობის- „ხატის მიზეზი“ ამ ბოლო ფრაზას განვიხილავთ იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის საერთო კონტექსტში უფლება გვაქვს ვთქვათ, რომ მართალია სიყმანვილის მოგონების ამსახველი მოთხრობა დამთავრდა, მაგრამ იქ მოთხრობილი ნამდვილი ამბის გაგრძელებაა იაკობ გოგებაშვილის ცხოვრების ის მძიმე პერიოდი, როცა მონიფულოზის ასაკში, მეფის მოხელეთაგან ცილისწამებაზე, მისი რეაქცია ისეთივე მწვავე იყო, როგორც პატარა კაკოსი არასასურველ სიტუაციაში მოხვედრისას, მაგრამ ზრდასრულის შესაძლებლობების შესატყვისად უფრო მძაფრი და მამუტაბური: იაკობი ჯერ ლოგინად ჩავარდა, შემდეგ მტკვარს მისცა თავი, თუმცა ქვეყნის საბედნიეროდ ნიკო ცხვედაძის ძმამ გადაარჩინა, რომელმაც თავიდან არც კი იცოდა, რომ ეს იაკობი იყო. ამის შემდეგ იაკობი ერთი თვე მკურნალობდა მიხეილის საავადმყოფოს ნერვულ განყოფილებაში, ხოლო იქედან გამოსულმა დანვა განათლების დამადასტურებელი მოწმობები, რათა ტრავმის მომყენებელ მეფის რუსეთის სახელმწიფო სამსახურს ველარასოდეს დაბრუნებოდა(გოგებაშვილი, 1990: 26,28). ფსიქიკური ჯანმრთელობის შესახებ არსებული გამოკვლევების მიხედვით, უდავოა, რომ დიდი იაკობის ზრდასრულობის ამ სამწუხარო ეპიზოდში მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ბავშვობის დროინდელი ტრავმის კვალმა.

მოთხრობა „ხატის მიზეზი“ მის ლოგიკურ, ბიოგრაფიულ გაგრძელებასთან ერთად მოგვინოლებს, რომ გავუფრთხილდეთ ბავშვებსაც და ზრდასრულებსაც, განსაკუთრებით კი ნებისმიერი ასაკის კეთილსინდისიერ, ნიჭიერ, ადვილად მონყვლად ადამიანებს, რათა მათ არ უხდებოდეთ სულიერი და ფიზიკური ენერჯის ფუჭად ფლანგვა ნევროტულ რეაგირებებზე და მთლიანად დაიხარჯონ მშობლიური ქვეყნის, ერის და კაცობრიობის სამსახურში.

ლიტერატურა

- **იმედაძე, 2008** - იმედაძე ი., ფსიქოლოგიის ისტორია, “მნიგნობარი”, თბილისი, 2008
- **კაკაბაძე, 1979** - კაკაბაძე ბ., სიღრმის ფსიქოლოგიის ფილოსოფიური საფუძვლები,, 1979
- **უზნაძე, 1912** - უზნაძე დ., ექვპერიმენტული პედაგოგიკის შესავალი, 1912
- **გოგებაშვილი, 1990** - .იაკობის სამრეკლო, “განათლება”, თბილისი, 1990
- **გოგებაშვილი, 1982** –გოგებაშვილი ი., საგანძური, “განათლება”, თბილისი, 1982

Tamar Javakhishvili

Sokhumi State University

Some Aspects of Iakob `Gogebashvili's Creative Work

In the presented paper there are considered stories after I. Gogebashvili "What Lullaby Has Done" and "Cause of Icon" in the view of psychological truthfulness (assurance) and is grounded that I. Gogebashvili belongs to those authors, whose creative work is supposed by W. Disney's cultural-comprehending psychological trend to be the main source of study of a person.

ფსიქოგენური სტრესის ექსპერიმენტული მოდელი და თვითრეგულაციური ქცევა

კლინიკური და ექსპერიმენტული მონაცემების საფუძველზე ჩამოყალიბებულია კონცეფცია უმაღლესი ნერვული მოქმედების (უნმ) პათოლოგიის შესახებ, რომელთა რიცხვს მიეკუთვნება ფსიქოგენური სტრესი. სტრესის საკითხით მრავალი მკვლევარია დაინტერესებული და დღეისათვის იგი კვლავ აქტუალურია. ხშირ შემთხვევაში ტერმინი „სტრესი“ საყოველთაოდ იხმარება, როგორც ბიოლოგიურად უარყოფითი, სახიფათო, არასასურველი მდგომარეობის გამომხატველი, რაც ცხადია მოითხოვს მის მკურნალობას, მაშინ როდესაც სტრესის უმნიშველოვანესი ფუნქციაა ორგანიზმის დაცვა ზედღიერი გამღიზიანებლის მოქმედებისგან, აუცილებელია ყურადღების გამახვილება სტრესის დროს, გამოვლენილ იმ მექანიზმების ჩართვაზე, რომელიც განაპირობებს ორგანიზმის მდგრადობის დონის აწევას - ჯანმრთელობისთვის - სახიფათო სტრესოგენური ფაქტორებისადმი (ხანანაშვილი, 2008). ფსიქოგენური სტრესის ჩამოყალიბებისას განსაკუთრებით საყურადღებოა ქცევითი და ემოციური მაჩვენებლების შესწავლა, რომლებიც ხელს უწყობენ ორგანიზმის ადაპტაციას გართულებულ გარემო პირობებთან. აღნიშნულიდან გამომდინარე, ჩვენს მიერ ცხოველებზე შემუშავებულია ფსიქოგენური სტრესის ისეთი მოდელი, რომელიც სტრესის განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე (ეტაპები) ქცევითი და ემოციური მაჩვენებლების გამოვლენისა და რეგისტრაციის საშუალებას იძლევა.

ფსიქოგენური სტრესის განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე ქცევითი და ემოციური მაჩვენებლების ცვლილებები შევისწავლეთ შემდეგი მეთოდით:

1. ცხოველების ემოციური მდგომარეობის შეფასების მიზნით გამოვიყენეთ „ლია ველის“ (Hall, 1934: გვ. 385-403) და „პროკონფლიქტური“ (Korda, 1986: გვ. 121) ტესტის მეთოდები.

2. ფსიქოგენური სტრესის მოდელირებისთვის გამოვიყენეთ აქტიური განრიდების რეაქციის მოდიფიცირებული მოდელი (Хананашвили, 1989: გვ. 13:16). აღნიშნული მოდელი იძლევა ცხოველებზე ხანგრძლივი ფსიქოგენური სტრესის მოდელირების საშუალებას, რის ფონზეც შესაძლებელია ცხოველების სხვადასხვა ქცევითი მაჩვენებლის განსაზღვრა. ჩვენი კვლევის მიზანი იყო თავის ტვინის თვითრეგულაციური მოქმედების ქცევითი კომპონენტების იდენტიფიკაცია,

ქცევითი აქტების გამოვლინების კანონზომიერების დადგენა „ინფორმაციული ტრიადის“ არახელსაყრელი შერწყმით გამონვეული ფსიქოგენური სტრესის პირობებში სხვადასხვა საფეხურზე.

ექსპერიმენტული კვლევა ჩატარებულია 200-250 გრ. წონის მამრობითი სქესის 60 თეთრ ლაბორატორიულ ვირთაგვებზე, რომლებიც დაყოფილი იყო ორ ჯგუფად:

I ჯგუფის ცხოველებზე (საცდელი ვირთაგვები) ცდები მიმდინარეობდა აქტიური განრიდების რეაქციის მოდიფიცირებული მოდელის გამოყენებით, ექსპერიმენტი იწყებოდა:

- პირველ პირობით სიგნალზე (მეტრონომი 2 ჰც) აქტიური განრიდების რეაქციის გამომუშავებით და განმტკიცებით.

- მეორე პირობით სიგნალზე (ტონი – 500ჰც) აქტიური განრიდების რეაქციის გამომუშავებით და განმტკიცებით.

- ორი აქტიური განრიდების რეაქციის „გაერთიანება“ 14 დღის განმავლობაში, მათი ერთდროული ტესტირება შემთხვევით თანმიმდევრობაში (გელერმანის სტოქასტური პროგრამის შესაბამისად). (Gellerman, 1933:207-208).

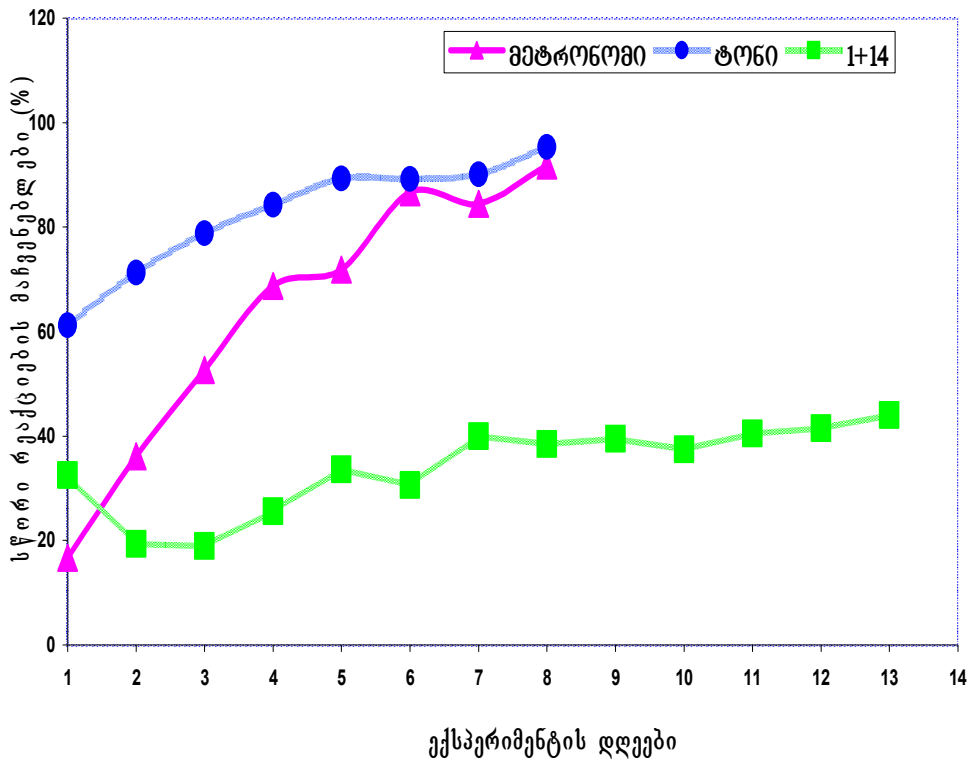
II ჯგუფის ცხოველებზე (ინტაქტური ვირთაგვები) შევისწავლეთ ქცევითი და ემოციური მაჩვენებლები „ღია ველის“ და „პროკონფლიქტური“ ტესტით.

ფსიქოგენური ტესტის მოდელირებისას ცხოველებს თავდაპირველად ცალ-ცალკე თითოეულ გამლიზიანებელზე (მეტრონომი – 2ჰც; ტონი-500ჰც) გამოუმუშავებდით აქტიური განრიდების რეაქციას. ამ დროს პირობითი სიგნალის ჩართვისას მტკივნეული გალიზიანებისგან თავდაცვის მიზნით, ვირთაგვა ხტებოდა იმ განყოფილებაში, რომელშიც გადახტომის საშუალებაც მას ჰქონდა (მეორე განყოფილება ჩაკეტილი იყო). უკვე გამომუშავებული თავდაცვითი რეაქციების „გაერთიანების“ დროს ცხოველის წინაშე ვაყენებდით ახალ ამოცანას, იგი მტკივნეულ გალიზიანებას იმ შემთხვევაში დააღწევდა თავს, თუ სიგნალის ჩართვისას განახორციელებდა სივრცით ორიენტაციულ ქცევას, ე.ი. არა მხოლოდ გადახტებოდა ძგიდეზე, როგორც ეს ადრე თითოეულ გამლიზიანებლებზე ცალ-ცალკე ხდებოდა, არამედ გადავიდოდა სიგნალიზირებულ განყოფილებაში. ვირთაგვა ამ ამოცანას თავს ვერ ართმევდა და ამიტომ, მიუხედავად იმისა, რომ იგი სიგნალზე ახორციელებდა განრიდების რეაქციას, მაინც ისჯებოდა ელექტრული დენით. ის გარემოება, რომ ცხოველი ერთი ცდის განმავლობაში ორ სხვადასხვა პირობითი გამლიზიანებლის შემთხვევითი სქემით წარდგინებისას ვერ ახერხებს გამოიმუშაოს ადექვატური ქცევა შეიძლება შემდეგაირად აიხსნას: ექსპერიმენტის თავისებურებებიდან გამომდინარე, აღნიშნულ ვირთაგვაში ვირთაგვა ვერ იღებს ინფორმაციას, რომლის მიხედვითაც იგი განახორციელებდა სივრცით ორიენტაციულ ქცევას ანუ ცხოველის თავის ტვინი ფუნქციონირებს „ინფორმაციული ტრიადის“ ფაქტორების – ინფორმაციის, მოტივაციისა და დროის ფაქტორის არახელსაყრელი შერწყმის პირობებში (Хананашвили М. 1998: გვ. 13-16).

ხანგრძლივი ფსიქოგენური სტრესის მოდელირებისას ცხოველის წინაშე

მდგარი ამოცანის ხასიათიდან გამომდინარე ვირთაგვები სირთულის მიხედვით განსხვავებულ სამგვარ სტრესოგენურ ვითარებაში ხვდებოდნენ.

პირველ ბგერით გამლიზიანებელზე (მეტრონომი 2ჰც)-აქტიური განრიდების რეაქციის გამომუშავებისა და განმტკიცების (დასწავლის) კრიტერიუმის მისაღწევად ცხოველს დასჭირდა 120-160 შეუღლება (6-8 დღე) (სურ.1). ვირთაგვისთვის უცნობ გარემოში, მისთვის უჩვეულო გამლიზიანებლის პირობებში ცხოველის წინაშე დგებოდა თავდაცვის ამოცანა, მას თავიდან უნდა აეცილებინა ელექტრული დენის მტკივნეული ზემოქმედება; ყოველივე ეს დაკავშირებული იყო გადაწყვეტილების მიღებასთან, ემოციური დაძაბულობის ზრდასთან, რაც ქცევით მაჩვენებლებზე აისახება: ვერტიკალური დგომების ($4,7 \pm 2,3$) ხანგრძლივობა და სიგნალთშორიის გადასვლების რაოდენობა ($3,4 \pm 1,2$) საგრძნობლად მაღალი იყო „გრუმინგისა“ ($0,6 \pm 0,5$) და ჰორიზონტალური დგომების ($2,6 \pm 1,1$) ხანგრძლივობის მაჩვენებლებთან შედარებით; ხოლო თავის ანევის რაოდენობა ($22,2 \pm 7,8$) აღემატებოდა ფეკალური ბოლურების ($5,6 \pm 1,7$) რაოდენობას. გამოკვლევის შემდგომ ეტაპზე-მეორე ბგერით გამლიზიანებელზე (ტონი – 500ჰც) ვამონმებდით 3-4 დღის განმავლობაში (60-80 შეუღლება) უკვე გამომუშავებული აქტიური განრიდების რეაქციის სიმტკიცეს. (სურ.1).

სურ. 1. აქტიური განრიდების რეაქციის გამომუშავების დინამიკა საცდელ ვირთაგვებში.

ჰორიზონტალურ ღერძზე – ექსპერიმენტული დღეები
 ვერტიკალურ ღერძზე – სწორი რეაქციების პროცენტული მაჩვენებელი.

ამ ვითარებაში ვირთაგვებმა გამოავლინეს გაავტომატებული ადექვატური თავ-დაცვით ქცევა, რადგან, ისინი უკვე საექსპერიმენტო გარემოსთან ადაპტირებული ცხოველები არიან; ცნობილია, რომ ამგვარი ვითარება ნაკლები ემოციური დაძაბულობით ხასიათდება (მტკივნეული გაღიზიანების შემცირების გამო), რაც ქცევით აქტებს შორის ურთიერთთანაფარდობითი ცვლილებებით ვლინდება: კერძოდ, პირველ საფეხურთან შედარებისას სარწმუნოდ გაიზარდა „გრუმინგისა“ ($2,1+1,1; =0,005$) და ჰორიზონტალური დგომების ($3,9+0,7; =0,009$) ხანგრძლივობა და შემცირდა ვერტიკალური დგომების ($1,9+0,8; =0,009$) ხანგრძლივობა, სიგნალთაშორის გადასვლებისა ($1,7+0,5; =0,009$) და ფეკალური ბოლუსების ($2,7+0,5; =0,001$) რაოდენობის მაჩვენებლები (ცხრილი 1). მრავალრიცხოვანი ექსპერიმენტული კვლევებიდან ცნობილია, რომ აღნიშნული ქცევითი რეაქციები ასახავს ცხოველის ემოციურ მდგომარეობას. ვერტიკალური დგომები ვირთაგვის ძლიერი ემოციური დაძაბულობის გამომხატველია, „გრუმინგი“ კი საშუალო სიძლიერის კონფლიქტურ სიტუაციაში აღმოცენდება და ემოციური დაძაბულობის დროს ის არ გამოვლინდება. ცხოველების მიერ გამოვლენილი ამგვარი ქცევა – განსხვავებული სირთულის ექსპერიმენტის პირობებში, რთული ამოცანის გადაჭრის დროს ემსახურება ემოციური დაძაბულობის განმუხტვას და განიხილება, როგორც თვითრეგულაციური ქცევა (Хананашвили, 1981: გვ. 123-129; 1998: გვ. 13-16).

ცხრილი 1

ქცევითი მაჩვენებლების სტატისტიკური შეფასება აქტიური განრიდების რეაქციის გამომუშავება-განმტკიცებისა და ერთი ცდის განმავლობაში

ორი აქტიური განრიდების რეაქციის ერთდროული ტესტირების პერიოდში საცდელ ვირთაგვებში

ქცევითი ფორმები	I ეტაპი (1)		II ეტაპი (2)		III ეტაპი (3)		1-2	2-3
	საშ	შ	საშ	შ	საშ	შ		
ვერტიკალური დგომები	4,7	2,3	1,9	0,8	4	0,9	0,009	0,000 1
ჰორიზონტალური დგომები	26	1,1	3,9	0,7	0,3	0,2	0,009	0,02
თავის აწევა	22,2	7,8	25,3	6,2	13,6	4	0,04	0,05
ფეკალური ბოლუსები	5,6	1,7	2,7	0,5	5,2	1,1	0,001	0,000 1
სიგნალთაშორისი გადასვლები	3,4	1,2	1,7	0,5	3,8	1,4	0,009	0,003
გრუმინგი	0,6	0,5	2,1	1,1	0,1	0,1	0,005	0,02

ორი აქტიური განრიდების რეაქციის ერთდროული 14–დღიანი ტესტირებისას სწორი პასუხების პროცენტული მაჩვენებლები 30–45%–ს არ აღემატებო-

და (სურ.1), რაც შენარჩუნებული იყო 14 დღის განმავლობაში. ექსპერიმენტის ამ ეტაპზე აქტიური განრიდების რეაქციის ფორმირება ვერ მოხერხდა, რადგან თავის ტვინი ფუნქციონირებს „ინფორმაციული ტრიალის“ ფაქტორების არახელსაყრელი შერწყმის პირობებში. კერძოდ, ვირთაგვები ხანგრძლივი დროის მანძილზე აღმოჩნდნენ მაღალი მოტივაციის, დროისა და პრაგმატული ინფორმაციის დეფიციტის პირობებში, რაც მათთვის რთულ ამოცანას და ძლიერ სტრესოგენურ ფაქტორს წარმოადგენს ცხოველის უმაღლესი ნერვული მოქმედების ფუნქციებზე (Хананашვილი, 1998: გვ. 13-16). ე.ი. ორი აქტიური განრიდების რეაქციის ერთდროული 14–დღიანი ტესტირებისას ვირთაგვები ქრონიკული ფსიქოგენური სტრესის პირობებში იმყოფებიან. განმტკიცებული თავდაცვითი რეაქციების პერიოდთან შედარებისას, ტესტირების ამ ეტაპზე სტატისტიკურად სარწმუნოდ იზრდება ვერტიკალური დგომების ($4+0,9; =0,0001$) ხაგრძლივობა, სიგნალთშორის გადასვლებისა ($3,8+1,4; =0,003$) და ფეკალური ბოლუსების ($5,2+1,1; =0,0001$) რაოდენობის მაჩვენებლები; სწორედ, აღნიშნული ქცევა არის თვითრეგულაციური ქცევის გამოხატულება, რომელიც არ არის დაკავშირებული პირობით სიგნალთან. რაც შეეხება „გრუმინგი“, ჰორიზონტალური დგომები და თავის აწევათა რაოდენობა - მათი მაჩვენებლები მნიშვნელოვნად ჩამორჩება გაავტომატებული თავდაცვითი რეაქციების ანალოგიურ მაჩვენებლებს.

ლიტერატურიდან ცნობილია, რომ თავის ტვინის ნეირონული რეგულაციის საერთო სისტემა (Schulz, Lehnert, 1996: გვ.454-458; Blum, et.al. 2000: გვ. 1-112) უზრუნველყოფს სტრესოგენურ სიტუაციაში ორგანიზმის ადაპტაციას და წარმოადგენს ორგანიზმის მდგრადობის ცენტრალური მარეგულირებელი მექანიზმის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კომპონენტს. აღნიშნული მექანიზმი შეიძლება განვიხილოთ, როგორც თვითრეგულაციური მექანიზმი, რომელიც მიმართულია ორგანიზმის მდგრადობის ასამაღლებლად - ავერსიული ზემოქმედების საპასუხოდ (ახალაძე, 2006). მას გააჩნია გარკვეული სტრუქტურულ-ფუნქციონალური ორგანიზაცია, რომელიც ვლინდება სპეციფიკური ფსიქოსომატური რეაქციების სახით (Цинцадзе, 1980: გვ. 98; Чикадзе, 1990; Хананашვილი, 1981: გვ. 123-129).

ფსიქოგენური სტრესის განვითარების სამივე საფეხურზე ცხოველების მიერ გამოვლენილი ქცევა განიმარტება, როგორც ბიოლოგიურად დადებითი სტრესის გამოვლინება და ასახავს თავის ტვინის თვითრეგულაციურ მოქმედებას. ტვინის თვითრეგულაციური მოქმედების გაძლიერება უნდა იწყებოდეს თავდაცვითი წინა სტადიაზე, როდესაც ეს მექანიზმები ერთვება და კარგად არის გამოხატული. მათმა მიზანდასახულმა გაძლიერებამ შეიძლება გადამწყვეტი როლი ითამაშოს ტვინის და სტრესოგენური ფაქტორებისადმი ორგანიზმის რეზისტენტობის ამაღლებაში (ხანანაშვილი, 2008: გვ. 36).

ფსიქოგენური სტრესის განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე სტრესირებამდე და სტრესირების შემდეგ შევისწავლეთ ცხოველების ემოციური მდგომარეობა „ღია ველის“ და „პროკონფლიქტური“ ტესტის საშუალებით. ინტაქტურ ვირთაგვებთან შედარებით თავდაცვითი რეაქციების გამომუშავება – განმტკიცების შემდეგ „ღია ველში“ ტესტირებისას აღინიშნებოდა კვლევითი აქტიურო-

ბის შემცირების ტენდენცია, ხოლო გაიზარდა მოძრაობის აქტიურობის ლატენტური პერიოდი ($=0,001$) და „გრუმინგის“ ხანგრძლივობა ($=0,003$). „ღია ველში“ კვლევითი აქტიურობის შემცირება ემოციური დაძაბულობის გაძლიერებაზე მიუთითებს (Hall, 1934: გვ.385-403). ამ მოსაზრების მართებულობაზე მიუთითებს აგრეთვე „პროკონფლიქტურ“ სიტუაციაში ვირთაგვების ტესტირების შედეგებიც. ინტაქტურ ვირთაგვებთან შედარებით, საცდელ ვირთაგვებში აქტიური გარიდების რეაქციის გამომუშავებასა ($=0,001$) და ამათი ერთდროული 14-დღიანი ტესტირების ($=0,002$) შემდეგ სარწმუნოდ შემცირდა დენიც დასჯილი წყლის სმის აქტების რაოდენობა; ამ ტესტის მიხედვით დენტან შეუღლებული წყლის სმის აქტების რაოდენობის სიმცირე ცხოველებში შიშისა და შფოთვის რეაქციების გაძლიერების მაჩვენებელია (Devidze, 1997: გვ.17-20).

მაშასადამე, ჩვენ მიერ ჩატარებულ სტრესირებულ ვირთაგვებზე მირებული ქცევითი და ემოციური მაჩვენებლები და სამედიცინო ლიტერატურულ მონაცემებზე დაყრდნობით შეგვიძლია გავაკეთოთ შემდეგი დასკვნა: ფსიქოგენური სტრესის განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე, განსხვავებული სირთულის თავდაცვითი რეაქციების ტესტირებისას, ცხოველებში დომინირებს შიშისა და შფოთვის რეაქციები. ვირთაგვების მიერ გამოვლენილი ქცევა უზრუნველყოფს სტრესოგენულ სიტუაციაში ორგანიზმის ადაპტაციას, ტვინის თვითრეგულაციური მოქმედების გამოვლინებას, რაც ქცევით აქტებს შორის გარკვეულ თანაფარდობაში აისახება. აღწერილი ქცევა განიმარტება, როგორც ბიოლოგიურად დადებითი სტრესის გამოვლინება, რომელიც ადაპტაციურ როლს თამაშობს, ამალღებს, აძლიერებს მდგრადობას სტრესოგენური გამღიზიანებლისადმი და უზრუნველყოფს ფსიქიკის ჰომეოსტაზს.

ლიტერატურა

- **ახალაძე 2006:** ახალაძე ლ., დომიანიძე თ., ჭიკაძე ა., ხანანაშვილი მ., ლაბაძე ი. ემოციური მაჩვენებლების ცვლილებები განსხვავებული სირთულის თავდაცვითი რეაქციების ტესტირებისას თეთრ ვირთაგვებში. საქ. მეც. აკადემიის „მაცნე“ ბიოლოგია სერია . ტ.32. 2, თბილისი. 2006წ.
- **ხანანაშვილი 2008.** ხანანაშვილი მ. ინფორმაციული სტრესი. საქართველოს მეცნ. ეროვნული აკად. გამომცემლობა. თბილისი, 2008.
- **Hall 1934:** Hall C.S. Hall Comp. Psychol. 1934.
- **Korda 1986:** Korda M. Biggio G. Stress and gabeargic transmission biochemical and behavior studies. Advances in biochemical psychopharmacology. 1986, V.41,

- **Хананашвили М. 1989:** Хананашвили М. М. Психогенный стресс: теория, эксперимент, практика. Вестник, Российской Академии Медицинских Наук. Москва. Медицина. 1998.
- **Gellerman S. 1933:** Gellerman S.W. Change orders of alternating stimuli in visual discrimination experiments. J. Genet. Psychol, 1933. V.42.
- **Хананашвили М. 1998:** Хананашвили М. Психогенный стресс: теория, эксперимент, практика. Вестник, Российской Академии Медицинских Наук. Москва. Медицина. 1998.
- **Хананашвили М. 1981:** Хананашвили М. М. Реберг Г. Саморегуляция поведения в условиях возрастающих нагрузок на аналитико-синтетическую деятельность мозга у кошек. Журн. В.Н.Д. 1981. т. 31. №4.
- **Цинцадзе Д. 1980:** Цинцадзе Д., Чикадзе А. Саморегуляционная деятельность мозга в условиях информационных перегрузок. Матер. Республ. Конф. по проб. В.Н.Д. Тбилиси 1980.
- **Чикадзе А. 1990:** Чикадзе А. Особенности саморегуляции ВНД в условиях патологии поведения у кошек. Автореф. канд. диссерт. Тб. 1990.
- **Schulz C. 1996:** Schulz C., Lehnert H. – Activation of noradrenergic neurons in the locus coeruleus by corticotropin – releasing factor, a microdialysis study. Neuroendocrinology, 1996, v.63.
- **Blum K. 2000:** Blum K. Braverman E. Holder J. Lubar J. et al. – Reward deficiency syndrome: a biogenetic model for the diagnosis and treatment of impulsive, addictive and compulsive behaviors. Jour. Psychoactive Drugs. 2000. v. 32.
- **Devidze N. 1997:** Devidze N., Gogoberidze M., Orjonikidze Ts. Behavior of rats in the conditions of psychogenic stress. Proc. Georgian Acad. Sci. Biol. Ser. 1997, v.23, №1-6;

Lali Akhaladze,
Doctor of Biology, Physiologist

Mikheil Khananashvili
Doctor of Medical Sciences, Professor

The experimental model of psychogenic stress and self-regulatory behavior

For modeling of the psychogenic stress we used the modified model of active avoiding reaction. On different steps of the stress development, in testing different complexity defense reaction development, reactions of fear and anxiety prevail in animals. Manifested by rats behavior provides the body adaptation, brain self-regulatory action manifestation in stressing situation, which is reflected as a certain ratio between the behavior actions. The described action is explained as biologically positive stress manifestation, which plays adapting role, increases, strengthens stability to stressing irritator and provides the homeostasis of mentality.

იზოლდა ბუხულიაშვილი
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ზურაბ ცუცქერიძე
ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი

იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიური ფენომენი

დიდი ქართველი განმანათლებლის იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიური მრწამსი ძირითადად ე.წ. ხალხურობის პრინციპს ეფუძნება. ხალხურობის იდეის იაკობისეული გაგება იმ სტრატეგიული ამოცანების გადამწყვეტას გულისხმობს, რაც განათლების სოციალურ და კულტურულ შინაარსს განაპირობებს.

რა ღირებულებების დაცვას გულისხმობს ხალხურობის პრინციპი? ეს არის ეროვნული სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობა, მშობლიური ენა, ხალხის ეროვნულ-სოციალური თავისებურების შესაბამისად მოწყობილი განათლების სისტემა და ეკლესია. „ხალხის განვითარება და გაძლიერება, - წერს იაკობ გოგებაშვილი, - ყოვლად შეუძლებელია ეროვნული პრინციპების გაერეშე. თვით კერძო ადამიანიმხოლოდ მაშინ იმოსება შესაბამისი ძალ-ღონით, როდესაც იგი აღიზრდება ისე, როგორც მოითხოვს მისი თავისებური აგებულება- ფიზიკური და ფსიქიკური, მით უმეტეს ეს უნდა ითქვას მთელ ერზე. ერი თავისებური კოლექტიური აგებულებაა, თავისებური კოლექტიური პიროვნებაა. ამიტომ მისი აღორძინება შეიძლება თავისებური, ეროვნული გზით. ისტორიაში ვერ მოსძებნით ისეთს მაგალითს, რომ ერს ელაღატნოს თავისი ეროვნებისთვის, ეროვნული კულტურისათვის და არ გახრწნილიყოს, არ აღმოფხვრილიყოს“ (გოგებაშვილი, 1982/IV : გვ. 327).

იაკობ გოგებაშვილს მტკიცედ სწამდა, რომ ერის სიმტკიცე არის მისი მთლიანობის, ძლიერებისა და დამოუკიდებლობის მყარი საძირკველი. სანამ ხალხში ძლიერია ეროვნული ცნობიერება, ეროვნული სულიკვეთება, ის არ გადაგვარდება და არ აითქვიფება მასზე მრავალრიცხოვან თუ უფრო ცივილიზებულ ხალხებში“. ერი, რომელიც უღალატებს თავის ეროვნებას, ხელს აიღებს ღვთისაგან მინიჭებულს თავისებურებაზე, იგი აუცილებლად პირს იქმნს უფსკრულისაკენ, შეუყოვნებლივ დაბლა დაეშვება, გადატაკდება სულითაც და ხორციითაც, გაუფერულდება, მოაკლდება ყოველს თავის ნიჭს, სხვის ნიჭსაც ვერ ეღირსება, ყველასგან აბუჩად აგდებული შეიქმნება, სამარცხვინო სახელს დაიმსახურებს, გამოირიცხება კაცობრიობის კრებულიდან და ბოლოს გაქრება“ (გოგებაშვილი, 1982/IV : გვ. 516-517).

მეცხრამეტე საუკუნის ეროვნულ მოღვაწეთა, მათ შორის იაკობ გოგებაშვილის რწმენით, აუცილებელია, რომ ყველა ხალხს ჰქონდეს თავისი მიწა-წყალი, მკვიდრი სამშობლო და ტერიტორიული მთლიანობა. რა თქმა უნდა, ქვეყნის სუ-

ვერენიტეტი ერთ-ერთი აუცილებელი პირობათაგანია ერის წინსვლა განვითარებისა. „საძირკველს ნაციონალურის ძალისას შეადგენს ტერიტორია, მიწა-წყალი, მამული, სამშობლო, - წერს იაკობი, - მშობლიური მიწა-წყალი, მამული მარტო ნივთიერი ფაქტორი არ გახლავთ. იგი ამასთან სულიერია, ცოცხალი არსებაა. წაართვით ერს მიწა-წყალი, მისი ტერიტორია და იგი დაჰკარგავს არა მარტო ნიადაგს არსებობისას, არამედ მოსწყდება იმ დიდებულს ისტორიულ სულსაც, როპმელიც სამშობლოში ტრიალებს... მამულის დაკარგვა საშინელს უბედურებას შეაგდენს. სამშობლოს დამკარგველი ერი ვერ დაიცავს თავის არსებობას, ვერ გააგრძელებს სიცოცხლეს“ (გოგებაშვილი, 1982/III : გვ.245).

ტერიტორიის მთლიანობას იაკობი უკავშირებს განათლების სისტემის ორგანიზაციასა და შინაარსს. მისი რწმენით, განათლება ის ძალაა, რომელიც ყოველგვარ იარაგზე უკეთ იცავს ქვეყნის ტერიტორიას ხელყოფისაგან და, მეტიც, საშვალებას აძლევს ერს დაიბრუნოს სამშობლოს დაკარგული ნაწილები“. ბედი ტერიტორიისა და ხალხის განათლებისა, - წერს იაკობი, - მჭიდროდ არის ერთმანეთთან შეკავშირებული. მიწა-წყლის სიმცირით შევიწროებული ხალხი ადვილად გააფართოებს თავის უძრავ საკუთრებას, დაიბრუნებს დაკარგულს სახნავ-სათესს, ტერიტორიასა, თუ მის შორის მზრუნველი ხელნი გაამრალევენ კერებს ნამდვილი განათლებისასა. წინააღმდეგ ამისა, ხალხს, მოკლებულს სწავლასა და ცოდნასა, სიბნელეში მყოფსა, ადვილად გამოაცლიან მიწა-წყალსა გარეშე ელემენტები. მეზობლად დასახლებულნი, თუ ესენი შეიარაღებულნი არიან ცოდნით, თანდათან მიისაკუთრებენ მისს უძრავ ქონებასა, სახნავ-სატესსა და ცარიელზე დასვამენ დიდი ხნის მკვიდრთა“ (გოგებაშვილი, 1982/III : გვ.310-311).

მშობლიური ენის განვითარების აუცილებელი პირობაა მისი განვითარებისათვის ზრუნვა, რაც პირველ რიგში, ყველა ტიპის სასწავლებელში დედაენაზე სწავლებით მიიღწევა. ამიტომ, იაკობ გოგებაშვილი, მეცხრამეტე საუკუნის დიდ ეროვნულ მოღვაწეებთან ერთად, მტკიცედ და შეუპოვრად იბრძოდა მშობლიურ ენაზე სწავლების უფლების დასაცავად. მისი პედაგოგიური მოღვაწეობა სწორედ ამ სულისკვეთებითაა განსჭვალული. დედაენას დიდმა იაკობმა ეროვნების ბურჯი უწოდა (იხ. მისი ცნობილი ნაშრომი „ბურჯი ეროვნებისა“).

„ქართული ენა ისეთივე მდიდარია და მრავალფეროვანია, როგორც არის ბუნება კავკასიონისა... ქართული ენა ისეთი მრავალფეროვანია, როგორცაა ჩვენი ერის ისტორია, წარსული ცხოვრება, სავსე მრავალგვარის მოქმედებითა, თვისებთა, აზროვნებითა, გრძნობითა, დიდი სიხარულითა, ძლიერი მწუხარებითა და რომელიც წარმოადგენს იმ გვარს ღრმად და დაუსრულებელ დრამას, რომ ასე შექსპირიც ვერ ამოიწურავდა მას ძირამდის“ (გოგებაშვილი, 1982/II : გვ.205) მას მრავალმხრივი მნიშვნელობა აქვს სულიერი და ინტელექტუალური განვითარებისათვის. „დედა-ენა არის ძვირფასი საღარო, დაუსრულებელი რვეული, რომელშიც დაცულია მთელი სიმდიდრე ხალხის გონებისა, ფანტაზიისა და გულისა, ნაფიქრისა, ნაგრძნობისა და ნამოქმედარისა (და რომლის შესწავლა ბავშვს აკავშირებს ერის სულთან და გულთან“ (ხაზი ჩვენია- ავტორები) (გოგებაშვილი, 1982/II: გვ.205).

დიდი პედაგოგი საუკუნეზე მეტი ხნის წინ გვაფრთხილებდა, რომ „სახა-

ლხო სკოლა მაშინ ხდება საშიში, როცა საგნები ისწავლება არა დედაენაზე ... ამ შემთხვევაში დედა-ენა სუსტდება, ჰკარგავს ნიადაგსა, იჩაგრება და გადაშენების გზაზე სდგება“ (გოგებაშვილი, 1982/VIII: გვ.419),

დედაენა ორგანულად არის დაკავშირებული მოზარდ თაობის სწავლა-განათლებასთან, აღზრდასთან. დიდი იაკობის აზრით, დედაენის მეშვეობით შეიძლება სრულყოფილი განათლების მიღება, სულიერი ძალების ჰარმონიულად განვითარება.

მშობლიური ენის შესწავლას მრავალმხრივი მნიშვნელობა აქვს. ის არა მხოლოდ თავისთავად არის ეროვნული სიკეთე, არამედ ის უვითარებს ერს ცხოვრების სოციალური მოვლენისადმი რელისტური დამოკიდებულების გრძნობას.“ „მშობლიური ენის, მშობლიური ლიტერატურის, სამშობლოს ბიოგრაფიისა და ისტორიის ცოდნა ყრმაში ნერგავს რეალიზმს, რომელიც მას იცავს უნიადაგო, ფანტასტიკური გატაცებისაგან და მტკიცედ აყალიბებს მასში რწმენას, რომ პროგრესისა და საყოველთაო კეთილდღეობის გზით სვლა შეიძლება მხოლოდ თანდათანობით, ნახტომების, ძალადობისა და რყევათა გარეშე მშვიდობიანი ორგანული რეფორმების საშუალებით“ (გოგებაშვილი, 1982/IV : გვ.313).

დიდი იაკობის რწმენით, მესამე ბურჟი ერის წარმატებისა არის სკოლა. „რომელ ქვეყანაშიც უმრავლესობა სკოლები - წერს იაკობი, - ყველგან მათ მოუხდენიათ საოცარი ძირითადი ცვლილება: ერი გამდიდრებულა ცოდნით, ამაღლებულა ზნეობით, ავსილა დოვლათით“ (გოგებაშვილი, 1982/III: გვ.247)

მთავარია, რომ სკოლა, განათლების სისტემა სწორად იყოს აგებული. განათლების ორგანიზაციაში ზუსტად უნდა აისახოს ის სპეციფიკა, რაც ამა თუ იმ ერისათვის არის დამახასიათებელი, იგი უნდა შეესაბამებოდეს ბავშვის ბუნებასა და ცხოვრების მოთხოვნებს. სკოლა ვალდებულია, რომ სწორად განავითაროს ბავშვი, მოამზადოს იგი ცხოვრებისათვის აქტიური მოღვაწეობისათვის, მისცეს მას „კეთების ცოდნა“. „თუ ბავშვს სკოლამ გაუხსნა გემო სწავლისა, საქმე მოგებულად უნდა ჩაითვალოს. ყმანვილი რომელმაც ცოდნა იგემა, სკოლის შემდეგაც ეძებს ამ ცოდნასა... სულ ახალ ახალი აზრები სწყურიან, ცდილობს აავსოს აზრები თავისი გონებისა ახალი შინაარსით“ (გოგებაშვილი, 1982/IV: გვ.16)

სრულიად აშკარაა, რომ აქ იაკობ გოგებაშვილი ბავშვის გონებრივი უნარების განვითარებაზე ლაპარაკობს და არა გარკვეული ცოდნის დაგროვებაზე. „გაეხსნა გემო სწავლაში“ შემეცნებითი უნარების განვითარებას ნიშნავს, რომელიც საშუალებას აძლევს მის მფლობელს, ყოველ საჭირო მომენტში მოძებნოს შესაბამისი ინფორმაცია ანუ ცოდნა.

განათლების ორგანიზაციასა და შინაარსს უდიდეს მნიშვნელობას ანიჭებდა იაკობ გოგებაშვილი ბავშვის გონებრივ-ზნეობრივ განვითარებაში. სასარგებლოა არა საერთოდ სკოლა და განათლება, არამედ გარკვეულ პრინციპებზე აგებული და გარკვეული სოციალურ-კულტურული მიმართულების სკოლა და განათლების შინაარსი. ამიტომ, მისი აზრით, სკოლამ შეიძლება ყმანვილს დიდი სიკეთეც შესძინოს და დიდი ბოროტებაც. „კარგად რომ დაუკვირდეს კაცი, - წერს დიდი იაკობი, - სოფლის მოზარდებს, აღმოჩნდა, რომ ვისაც სულ არ უსწავლიათ სკოლაში, ისინი უფრო მეტს და საღ გონიერებას, მეტ უნარს მოსაზრებისას იჩე-

ნენ, უფრო ცოცხალი და შრომის მოყვარენი არიან, ვიდრე ისინი რომელთაც სკოლაში უსწავლიათ“ (გოგებაშვილი, 1982/III: გვ.241) .

იაკობ გოგებაშვილს საყურადღებო მოსაზრებანი აქვს გამოთქმული სკოლებისა და მათში სასწავლო-აღმზღველობითი მუშაობის სწორი მონეობა-ორგანიზაციის შესახებ. სასკოლო ქსელის გაფართოებისა და სასწავლებელში მოსწავლეთა მეტი რაოდენობის ჩაბმის მიზნით, იგი საჭიროდ თვლიდა რამდენიმე სოფლის ძალისხმევის გაერთიანებას ერთი საერთო სკოლის დაარსებას. „რამდენიმე ქართული სოფელი შუაგულს ადგილს აარსებს შეერთებულის ხარჯით სახალხო ქართულ სკოლას ოთხი წლის კურსით, სადაც სწავლება ყოველი საგნისა უნდა მიმდინარეობდეს დედა-ენაზე, რუსული კი ისწავლებოდეს როგორც ცალკე საგანი“ (გოგებაშვილი, 1982/IV: გვ 62).

იაკობ გოგებაშვილი ერის წარმატების ერთ-ერთი ძირითად საყრდენად ეკლესიას მიიჩნევდა. „მეოთხე ბურჟი ერის წარმატებისა არის ეკლესია. წინად ჩვენ ეკლესიას სასიქადულოდ ასრულებდა თავის მაღალ დანიშნულებასა.... თუ საქართველომ მთელი თხუთმეტი საუკუნის განმავლობაში გაუძლო აუარებელ და მძლავრ მტრებსა და კავკასიაში დიდი ადგილი დააჭერინა მართლმადიდებელს ქრისტიანობას, ამისათვის უალრესად უნდა ვმადლობდეთ ქართულ ეკლესიას“- (გოგებაშვილი, 1982/III : გვ 249).

ი. გოგებაშვილი მოითხოვდა ეკლესიის მჭიდრო კავშირს ახალგაზრობის აღზრდასთან, სწავლა-განათლებასთან, რადგან ”სარწმუნოება მოკლებული განათლებას, ხშირად იქცევა ვიწრო ფანატიკოსობად, ის აღმერთებს გარეგანს, დროებითს ფორმებს ეკლესიისას და ივიწყებს შინაგან მხარეს, ყოველ მყოფელ ზნეობრივ პრინციპებს (გოგებაშვილი, 1982/IV:გვ.3). იაკობის აზრით, ახალგაზრობის განათლებისა და ზნეობრივი განმეხმედისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს სასულიერო დისციპლინების სწავლებას. „საღვთო რჯულის სწავლებას სახალხო სკოლაში უპირველესი ნიშნელობა აქვს. იგი უნერგავს გულში მოსწავლეთ სარწმუნოებას, განუმტკიცებს და განუმეხმედს ზნეობასა და ამასთან, უხსნის ხელოვნებითს გემოსა და ნიჭსა, რადგანაც საღვთო წერილი ხელოვნური ელემენტებითაა სავსე (გოგებაშვილი, 1982/VIII: გვ.396).

იაკობ გოგებაშვილმა საყურადღებო მისაზრებანი გამოთქვა სასულიერო კადრების მომზადების საკითხებზე. მან რამდენიმე წერილი გამოაქვეყნა სამრევლო სკოლების, სასულიერო სასწავლებლებისა და სასულიერო სემინარიების შესახებ. იგი მოითხოვდა განათლებული მღვდლების მომზადებას „ხალხის ცხოვრებაზე ყოვალმხრივ სასიკეთო გავლენას მღვდლები მხოლოდ მაშინ მოახდენენ, როცა ისინი მიზანშეწონილი აღზრდით მომზადებულნი არიან თავიანთი მაღალი მონოდების, თავიანთი საგანმანათლებლო მისიის შესასრულებლად, როდესაც ისინი საეკლესიო წესებისა და წირვა-ლოცვის მექანიკური და უსაფუძვლო აღმსრულებელნი კი არ იქნებიან, არამედ თავიანთ სამწყსოში იმოქმედებენ როგორც მაღალი ზნეობის მასწავლებელნი, პატიოსანი ცხოვრების მაგალითის მიმცემნი და ქრისტიანობის დამამყარებლის მაღალი მოძღვრების დაუღალავი მქადაგებელნი“ (გოგებაშვილი, 1982/I: გვ280).

იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიურ მოძღვრებაში განსაკუთრებული ადგილი

უკავია მის დიდაქტიკურ შეხედულებებს.

სწავლების ძირითადად, ამოსავალ დებულებათა განსაზღვრისას იაკობი გამოდიოდა აღზრდის ძირითადი მიზნიდან. აღზრდის მიზნად მას მიაჩნდა „ახალი ტიპის ქართველის“ აღზრდა, ისეთი ადამიანის აღზრდა, რომელიც გონებრივად და ზნეობრივად სრულყოფილი, აქტიური, შემოქმედი და ინიციატივიანი იქნებოდა.

„ახალი ტიპის ქართველი“ დაჯილდოებული იქნებოდა ორგანიზატორული თვისებებით, უკეთესი მომავლისათვის ბრძოლის უნარით. ერთი სიტყვით, იაკობი კონკურენტუნარიანი ქართველის ჩამოყალიბების კონცეპციას ქმნიდა, მისი თანამედროვე ქართველობა სრულიად მოკლებული იყო კონკურენტ უნარიანობას, რაც აშკარად აისახებოდა იმდროინდელ საქართველოს პოლიტიკურ და ეკონომიკურ ცხოვრებაზე.

იაკობის დიდაქტიკური კონცეფციის თანახმად, სწავლება უნდა აიგოს შეგნებულობისა და აქტიური შემეცნების საქმიანობაზე. იაკობის დროინდელ სკოლაში შეგნებულობისა და აქტიურობის პრინციპი უგულვებელყოფილი იყო, მეტიც, სწავლება სწორედ სანინააღმდეგო მიმართულებით იყო მოწყობილი და ამის გამო კურსდამთავრებულებს არსებითად გამოსადეგ ცოდნას ვერ აძლევდნენ.

შეგნებულობისა და აქტიურობის დიდაქტიკური პრინციპის სწავლებიდან განდევნის მიზეზად იაკობს მიაჩნდა ბავშვებისათვის გაუგებარ არამშობლიურ ენაზე სწავლების გაბატონება საქართველოს სკოლებში. ამიტომ ამ უმნიშვნელოვანესი დიდაქტიკური პრინციპის განხორციელების ძირითად გზად იგი მშობლიურ ენაზე სწავლების დამკვიდრებასა და ამ საფუძველზე სწავლებისა და აღზრდის სისტემის დემოკრატიულ საწყისებზე მოწყობას მიიჩნევდა. „თვით ლატაკი სკოლა მძლავრია, როცა მას ხალხში ფესვები აქვს გადგმული დედა-ენის შუამავლობით. თვით უმდიდრესი, ყოველი მხრით შემკული სკოლა უძლურია, როცა ამ ნიადაგს მოკლებულლია“, - წერს იაკობ გოგებაშვილი (გოგებაშვილი, 1982/III: გვ.217).

იაკობი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა თანამიმდევრობისა და სისტემატურობის პრინციპს. სწორედ ამ დიდაქტიკურ პრინციპზეა შედგენილი „დედა-ენა“, „ბუნების კარი“ „რუსკოე სლოვო“. იგი ხშირად იმეორებდა თანამიმდევრობის პრინციპის განხორციელებასთან დაკავშირებულ დიდაქტიკურ წესებს-ნაცნობიდან უცნობისაკენ, კონკრეტულიდან აბსტრაქტულისაკენ, ახლობელიდან შორეულისაკენ. ამ პრინციპით დააღაგა მან ანბანური სასწავლო მასალა „დედა-ენაში“. აღნიშნავდა კიდევ განმარტებით წერილში (სტატიაში), რომელიც მის „დედა-ენას“ ახლდა: „წერა-კითხვის სწავლების გასაადვილებლად ჩვენ ანბანში ასოები იმ რიგზე მისდევენ ერთი ერთმანეთსა, რომ წინეთ არიან მოქცეულნი უფრო ადვილი ასოები გამოთქმითა და გამოხატულებითა და მათ მისდევენ უფრო ძნელი ასოები“.

იგივე პრინციპი აქვს გათვალისწინებული საბუნებისმეტყველო ცოდნის, გეოგრაფიული მასალის, ისტორიისა და სხვა საგნების შესწავლის დროს. მისი აზრით, ბავშვის გონება წინასწარ უნდა მომზადდეს რთული საგნების შესათვი-

სებლად მარტივი საგნების გაცნობით. წინასაანბანო პერიოდში იგი მოითხოვდა ბავშვებთან საუბრის თემა ყოფილიყო ბავშვების ნათესაობა, მათი კარმიდამო, სკოლის რიგი, მისი კუთვნილებანი“ და სხვა.

იაკობ გოგებაშვილის აზრით, სწავლების წარმატებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს შესასწავლი მასალის რეალურ შინაარსს, მასალის მისაწვდომობას მოსწავლის გონებისათვის, მის ემოციურ მხარეს. შესასწავლი მასალის მიმზიდველობა და სარგებლიანობა ზრდის ბავშვის არა მარტო ინტერესს და ყურადღებას, არამედ, პირველ ყოვლისა, მოტივაციას.

განსაკუთრებული ადგილი უკავია გოგებაშვილის დიდაქტიკურ მოძღვრებაში თვალსაჩინოების პრინციპს. სწავლების შინაარსის რეალურ ხასიათთან დაკავშირებით, იაკობი პროტესტს უცხადებდა „ყალბ ცოდნას, ფორმულების ზეპირობას“ და მოითხოვდა ჭეშმარიტი ცოდნის შეძენას. ჭეშმარიტ ცოდნად კი მას მიაჩნდა შეგნებული, გააზრებული და, მტკიცედ ათვისებული ცოდნა, რომლის პრაქტიკული რეალიზაცია შეეძლებოდა მის მფლობელს. ასეთი ცოდნის შეძენის ურყევ პირობად თვლიდა სწავლების აგებას თვალსაჩინოების პრინციპზე. ამ პრინციპს იგი მტკიცედ იცავდა სახელმძღვანელოების შედგენისას. „დედა-ენის“ წინასიტყვაობაში იგი მიუთითებს: „წერა-კითხვის სწავლა ჩვენს წიგნში დაკავშირებულია სურათებთანა. ამ სურათების მეშვეობით ჯერ საგანი უნდა გაიცნონ ბავშვებმა, მერე მისი სახელი...საუბრის დროს უთუოდ თვალწინ უნდა ჰქონდეთ მოსწავლეებს ან საგნები, რომლებზეც არის ლაპარაკი და ან მათი სურათები. უიმისოდ, სასაუბროები მეათედ სარგებლობასაც არ მოუტანენ ბავშვს“.

იაკობ გოგებაშვილის სახელმძღვანელოები სწავლების თვალსაჩინოების პრინციპზე აგების კლასიკური ნიმუშია, ისინი სავსეა საილუსტრაციო მასალებით.

თვალსაჩინოების გამოყენებაში იგი მოითხოვდა ზომიერების დაცვას. მან კარგად იცოდა, რომ თვალსაჩინოების გამოყენებისას საჭიროა გათვალისწინებული იქნას მოსწავლეთა ასაკი: რაც უფრო მატულობს ასაკი, იმდენად ნაკლები ადგილი უნდა დაეთმოს თვალსაჩინოებას, რათა არ შეფერხდეს აბსტრაქტული აზროვნების განვითარების პროცესი.

იაკობის დიდაქტიკურ ნააზრევში გარკვეული ადგილი უკავია პედაგოგიური ფსიქოლოგიის პრობლემებს-ინტერესს, ყურადღებას, აღქმას, მეხსიერებას, აზროვნებას და სხვა. მისი ზარით, ინტერესი უპირველესი პირობაა იმისათვის, რომ გაააქტიუროს ბავშვის შემეცნებითი ძალები. მას ცოდნის შეძენის ერთ-ერთი აუცილებელ ფსიქოლოგიურ ფაქტორად მიაჩნია მეხსიერების განვითარება. მეხსიერების როლს იგი განსაკუთრებულ როლს ანიჭებს აგრეთვე ენების შესწავლაში.

მეხსიერების განვითარებაზე ზრუნვა, იაკობის აზრით, - არ უნდა ხორციელდებოდეს ცალმხრივად, საჭიროა ბავშვის „ჰარმონიული, მრავალმხროვანი გახსნა“, ანუ მისი ყოველმხრივი, ყველა ფსიქიკური ფუნქციის ურთიერთთან კავშირში განვითარება.

იაკობ გოგებაშვილის დიდაქტიკურ ნააზრევში ყურადღებას იქცევს სწავლების შინაარსის განსაზღვრის საკითხი. სახელმძღვანელოების შესახებ 1885 წელს

გაზეთ „დროებაში“ იგი წერდა: „სახელმძღვანელო წიგნებს დიდი მნიშვნელობა აქვს ხალხის განათლების მსვლელობაში...სახელმძღვანელო ორპირი ბასრი ხანჯალია, რომელსაც შეუძლიან დიდი სიკეთეც დათესოს და დიდი სიბოროტეც ჩანერგოს სკოლისა და ხალხის ცხოვრებაში. თუ მასში იხატება საღი, გონიერი მიმართულება, დამკვიდრებული პედაგოგიურს და ეროვნულს პრინციპებზედ, სახელმძღვანელო აყენებს სწავლას სწორ და მტკიცე გზაზედ, აწარმოებს ნაყოფიერად და უწევს დიდ სამსახურს სკოლასაც და საზოგადოებასაც. მაგრამ თუ იგი აცდენილია პედაგოგიურ დედააზრსა, მონყვეტილია ეროვნულ ნიადაგს და ემასახურება რომელსამე უკუღმართ მიმართულებას, ხალხის განათლების მაგიერ, მაშინ სახელმძღვანელო შეადგენს სკოლისათვის და ხალხისათვის ნამდვილს სანამლავსა“ (გოგებაშვილი, 1982/1: გვ.397).

XIX საუკუნის სამოციანელთა პრობლემატიკის რთული კომპლექსიდან ისტორიამ იაკობ გოგებაშვილს დააკისრა ქართველი ახალგაზრდობის დედაენაზე სწავლა-აღზრდის ახალი სისტემის შექმნა, ერის განათლების, გათვითცნობიერებისა და ეროვნული საბავშვო მწერლობის განვითარება.

იაკობ გოგებაშვილი გლობალურად იკვლევდა დედაენის ფენომენს. მისი აზრით დედაენაზე მეტყველების უნარი დაბადებიდანვე კოდირებულია ადამიანში. „მას აქვს ღრმად გამდგარი ფესვები ადამიანის ტვინში, ნერვებში, ხმის ორგანოებში, ძვალსა და რბილში, მთელს მის ბუნებაში. იგი არის ძვირფასი იარაღი, რომელიც ბუნებას ზედ გამოუჭრა ადამიანის სულსა და ხორცზედ, მის ფსიქოლოგიურ და ფიზიოლოგიურ აგებულებაზედ და ყოველს ადამიანს დაბადებითგანვე თან დაჰყვება მიდრეკილება და ნიჭი დედა-ენის ადვილად და ღრმად შესწავლისა, სწორედ იმგვარად, როგორც ბულბულს ჰყვება დაბადებითგანვე გალობის ნიჭი, იადონს-იადონურის გალობის ნიჭი და სხვა. ბავშვის ყოველ აზრს, წარმოდგენას, გრძნობას და სულის მოძრაობას მხოლოდ დედა-ენა ჰხატავს სინამდვილით და სისრულით. ამასთან, დედა-ენა ძვირფასი საღაროა, დაუსრულებელი რვეული, რომელშიაც დაცულია მთელი სიმდიდრე ხალხის გონებისა, ფანტაზიისა და გულისა, ნაფიქრისა, ნაგრძნობისა და ნამოქმედარისა და რომლის შესწავლა ბავშვს აკავშირებს მთელი ერის სულთან და გულთან, მის ხანგრძლივ ისტორიულს ცხოვრებასთან და ავსებს მას სულიერის ღონით და მხნეობით. ამიტომ როდესაც რომელიმე მშობელი თავის შვილს დედა-ენას აშორებს და უცხო ენას ასწავლის, რას შვება ამით? იგი ხელოვნურად ართმევს თავის შვილს ერთადერთ ღონისძიებას გონების სწორე გახსნისათვის სიპატარავის დროსა, მისი ბუნების შესაბამის იარაღსა, რომლის ხმარება და გამოყენება ბავშვს ძლიერ ეადვილება, და ძალად აჩეჩებს ხელში იმისთანა შეუსაბამო იარაღსა, რომლის ხმარების შეთვისება ძლიერ ძნელია და რომელიც არასოდეს არ გაუწევს ბუნებითის იარაღის სამსახურსა. ამგვარი უკუღმართობა ბადებს უთანხმოებას, წინააღმდეგობასა ბავშვის მეტყველებისა და მისი სულისა და ხორცის შუა და, რომ ამ წინააღმდეგობას დამღუპველი გავლენა უნდა ჰქონდეს ბავშვზედ, ადვილად მისახვედრია. ბავშვი, დაბადებითგანვე მოკლებული დედა-ენის განმაცხოველებელს გავლენას, ისე ძნელად ისწავლის ჯეროვან აზროვნებას და ისეთივე უხეირო ჭკუის პატრონი

გამოვა, როგორც უხეიროდ მემუსიკედ შეიქმნება ადამიანი, მესკრიპკედ დაბადებული და მეფორტიპიანედ ძალად გაზრდილი, ანუ უფრო უკეთ: ამგვარი ბავშვი ემგვანება საცოდავს მერცხალს, რომელსაც ძალდატანებით მერცხლის ჭიკჭიკს უკრძალავენ და შოშის სტვენას ასწავლიან. ამ უკუღმართი გზით აღზრდილი ბავშვი ვერ და ვერ ავა იმ გონების სიმალემდის, რომელიც შეეფერება მის ბუნებრივ ნიჭსა ვერ მიენევა, ვერ ეღირსება ჯეროვანს სიღრმეს და გრძნობისას, მეტ-ნაკლებობით გამოვა ნეკერნეკერა, ქარაფშუტა პირი, უხასიათო ადამიანი და იმის ნახევარსაც ვერ გააკეთებს თავის სიცოცხლეში, რის გაკეთების ნიჭიც ბუნებას მიუცია. ასე აშკარად სჯის ბუნება ყველას ვინც კი მას ჰღალატობს, არღვევს მის კანონებსა და უკუღმართად იქცევა (გოგებაშვილი, 1982/II: გვ.209-208).

იაკობ გოგებაშვილის შეხედულება დედა-ენაზე უპრეცედენტო როდია პედაგოგიკის ისტორიაში. ასეთივე შეხედულება აქვთ გამოთქმული პედაგოგიკის დიდ კლასიკოსებს - იან ამოს კომენსკის, ჰ.პესტალოცის, ჟან-ჟაკ რუსოს, კ.უშინსკის და სხვებს.

იაკობ გოგებაშვილის ფენომენი ქართველი ხალხის ნოვატორული ბუნებიდან მომდინარეობს და ერის წარსულის კულტურულ-საგანმანათლებლო ტრადიციებს ეყრდნობა.

დიდი იაკობი მე-19 საუკუნის პედაგოგიური აზროვნების ნოვატორია. ნოვატორულია მისი პედაგოგიური კონცეფცია, მის მიერ შექმნილი სახელმძღვანელოები, მისი დამოკიდებულება საბავშვო (თუ არასაბავშვო) მწერლობასთან და ფოლკლორთან.

იაკობ გოგებაშვილის პედაგოგიური კონცეფცია, მთლიანად ბავშვის განვითარების იდეაზეა აგებული. მას არ უთქვამს, მაგრამ თამამად შეეძლო გაემეორებინა კარგა ხნის წინ, იან ამოს კომენსკის მიერ ნათქვამი სიბრძნე - „ბავშვის გონება ჭურჭელი არ არის, რომელიც უნდა აავსო, არამედ ჩირაღდანია, რომელიც უნდა აანთო“.

სპეციალურ ლიტერატურაში მიჩნეულია, რომ ი. გოგებაშვილი დაწყებითი განათლების საფეხურზე ფართო ზაგადი განათლების მომხრეა, რაც ცოდნის ფართო მოცულობის გადაცემას გულისხმობს, რაც საფუძველად უნდა დაედოს სპეციალურ განათლებას. „ახლა ყველასათვის ცხადი ჭეშმარიტებაა, რომ სპეციალური სწავლა უძღურია მეტ-ნაკლებობით, თუ მას წინ არ უძღვის საზოგადო განვითარება, რომელიც უფურჩქნის მოსწალეს ყოველგვარ ნიჭსა და ჰყოფს მას სრულ ადამიანად“. „საზოგადო განვითარება“, ჩვენი აზრით, არ გულისხმობს ზოგად განათლებას, ან მეხსიერების გამდიდრებას ცოდნით. იგი ზოგად განვითარებას ე.ი ინტელექტუალური უნარების განვითარებაზე ორიენტაციას გულისხმობს, რაც დღეს ძალიან აქტუალურია.

რაც შეეხება კომენსკის, უშინსკის, დიუისა და მათ მიმდევრებს, რომელთა რიგს სავსებით სამართლიანად მიეკუთვნება იაკობ გოგებაშვილი, დაწყებითი სკოლის უმთავრეს ამოცანად მიაჩნდათ არა ცოდნის გარკვეული რაოდენობის ათვისება, არამედ გონებრივი და პიროვნული განვითარების იდეის რეალიზაცია, ანუ სპეციალური სწავლისათვის ბავშვის პიროვნული მზაობის მიღწევა.

„სპეციალისტი, მოკლებული საზოგადო განვითარებასა, წერს იაკობი, - მოგვაგონებს მაშინასა, რომელიც ერთ რამეს აკეთებს მექანიკურად და სხვა რისამე რიგინად გაკეთება მისთვის შეუძლებელია. ამისთანა ვინრო სპეციალისტი ყოველს განსხვავებულს გარემოებაში იფანტება, ვერაფერს ახერხებს თავისთავად და გაკეთების მაგივრად საქმეს ადვილად აფუჭებს“.

იაკობ გოგებაშვილს მოსწავლეთა განვითარება და ცოდნის მიცემა სხვადასხვა ამოცანად აქვს გაგებული. მისი აზრით, შეიძლება მეხსიერება ვარჯიშობდეს (ზეპირობისას!), გონება კი დაჩაგრული იყოს. სწავლისადმი ასეთი მიდგომა საუკუნის წინ, ნოვატორული იყო არა მარტო ჩვენში, არამედ მთელს იმდროინდელ პედაგოგიურ აზროვნებაში.

იაკობ გოგებაშვილმა „დედა-ენა“ მთლიანად განვითარების პრინციპზე ააგო. ამ წიგნში თითქმის არ არის ისეთი ინფორმაცია (საგანი, მოვლენა), რაც კარგად არ იყო ცნობილი იმდროინდელი პირველკლასელთათვის. მაგრამ კითხვები (და სავარჯიშოები!) იმგვარად არის ჩამოყალიბებული, რომ მიმართულია არა მეხსიერების, არამედ გონებრივი უნარების განვითარებაზე.

პირველ საანბანო წიგნს იაკობმა ანალიზური მეთოდი დაუდო საფუძვლად, რაც, აგრეთვე, განმავითარებელი სწავლების იდეის რელიზაცია იყო. „სწავლის დაწყება ასოებით ყმანვილთათვის მავნებელია:; - წერს ი.გოგებაშვილი. რატომ არის მავნებელი? იმიტომ, რომ ასო რაიმეს აზრს არ გამოხატავს და ბავშვს თავიდანვე უაზრო საქმიანობად ეჩვენება. ასეთ პირობებში არ ყალიბდება ცოდნის ღირებული მოტივი, რადგან თავისთავად ცოდნის ღირებულების გაცნობიერება დაწყებითი კლასის მოსწავლის პიროვნულ ძალებს აღემატება,

იმის მიუხედავად, რომ ანალიზური მეთოდით ანბანის შესწავლა პროგრესული და ნოვატორული იყო, მან იმ დროს დადებითი შედეგი ვერ მოიტანა, რადგან მასწავლებლებს საამისოდ სპეციალური მომზადება არ ჰქონდათ. ამიტომ, 1876 წელს იაკობ გოგებაშვილმა გამოსცა სრულიად ახალ მეთოდურ პრინციპზე აგებული საანბანო სახელმძღვანელო „დედა ენა“. იგი შედგენილია ანალიზურ-სინთეზური მეთოდით, რაც ორი მეთოდის კომპრომისულ ერთიანობას კი არ წარმოადგენს, არამედ ზუსტად განსაზღვრულ პედაგოგიურ კონცეფციას ეფუძვნება. იგი სავსებით შეესაბამებოდა და ახლაც შეესაბამება ჩვენი სკოლის საგანმანათლებლო ფუნქციასა და პედაგოგიური კადრების კულტურულ-პროფესიურ პოტენციალს.

მეცნიერების ნებისმიერ დარგში მეთოდის ერთ-ერთი უმთავრესი ღირსება მისი რაციონალიზმია. „დედა ენის“ შედგენის პრინციპი სწორედ უმაღლესი რაციონალიზმის გამოხატულებაა.

ლიტერატურა

- **გოგებაშვილი, 1982/I** - იაკობ გოგებაშვილის თხზულებანი. ტ. I. თბილისი, 1982.
- **გოგებაშვილი, 1982/II** - იაკობ გოგებაშვილის თხზულებანი. ტ. II. თბილისი, 1982.

- **გოგებაშვილი, 1982/III** - იაკობ გოგებაშვილის თხზულებანი. ტ. 3. თბილისი, 1982.
- **გოგებაშვილი, 1982/IV** - იაკობ გოგებაშვილის თხზულებანი. ტ. 4. თბილისი, 1982.
- **გოგებაშვილი, 1982/V** - იაკობ გოგებაშვილის თხზულებანი. ტ. 5. თბილისი, 1982.
- **გოგებაშვილი, 1982/VIII** - იაკობ გოგებაშვილის თხზულებანი. ტ. 8. თბილისი, 1982.

Izolda Bukhuleishvili

Sokhumi State University

Zurab Tsutskiridze

Ilia State University

Pedagogical Phenomenon of Iakob Gogebashvili

The article discusses about the school importance. School is one of the most important pier of the development and in the paper there is stressed that school and education system should to be built correctly.

The phenomenon of Iakob Gogebashvili is not fully studied in Georgian educational culture from the point of view of social-cultural purpose of universal, non-classical pedagogy sciences and Georgian national school. There is no doubt that much in his doctrine should be read and understood in a new manner.

ძვირფასო ავტორებო,

ჟურნალის წინამდებარე ნომერი წარმოადგენს სპეციალურ გამოცემას და გამოდის შეცვლილი ფორმატით, იგი ეძღვნება გამოჩენილი ქართველი საზოგადო მოღვაწის, საქართველოში თანამედროვე საგანმანათლებლო სისტემის ფუძემდებლის იაკობ გოგებაშვილის დაბადებიდან 170-ე წლისთავისადმი მიძღვნილ სამეცნიერო კონფერენციის მასალებს. მომდევნო ნომრების გამოცემა გაგრძელდება ქვემოთ მითითებული წესით.

ჟურნალი „განათლება“ არის რეცენზირებადი და რეფერირებადი სამეცნიერო პერიოდული გამოცემა, რომელიც წარმოადგენს სამეცნიერო აზროვნების ფორუმს მეცნიერების სხვადასხვა დარგში: განათლების რეფორმის, პედაგოგიკის, მეთოდური კვლევებისა და ფსიქოლოგიის, სამართლის, ეკონომიკისა და სოციოლოგიის, ისტორიის, პოლიტიკური მეცნიერებებისა და საერთაშორისო ურთიერთობების, ასევე ფილოლოგიურ დისციპლინებში. განსაკუთრებული ადგილი დაეთმობა საგანმანათლებლო რეფორმებს, როგორც ჩვენს ქვეყანაში, ასევე ქვეყნის ფარგლებს გარეთ, მნიშვნელოვანია ევროპისა და ბოლონიის პროცესში ჩართული ქვეყნების გამოცდილება ზემოთაღნიშნული დარგების სწავლებისა და მეცნიერული კვლევების განვითარების პროცესში.

რეცენზირება

ყველა სტატია განიხილება რეცენზენტის მიერ, რომელიც წარმოადგენს ექსპერტს აღნიშნულ დარგში. სარეცენზიო საბჭოში შედის, როგორც ქართველი, ასევე უცხოელი ექსპერტები. რეცენზირება ანონიმურია, მაგრამ რეცენზენტის სურვილის შემთხვევაში შეუძლია გამოამჟღავნოს ვინაობა. რედაქტორებს უფლება აქვთ უარი თქვან სტატიის დაბეჭდვაზე თუ მეორე რეცენზირებაც არადაამაკმაყოფილებლად შეფასდა. სტატიების შერჩევა ჟურნალ „განათლებაში“ მხოლოდ რეცენზირებას ეფუძნება.

ტექნიკური მხარე სტატიის ავტორებისთვის

სტილი

სტატია (ნაშრომი) დანერგილი უნდა იყოს საერთაშორისო მკითხველისათვის გასაგები, მოკლე სტილით. ნაცნობი ტექნიკური ტერმინოლოგიის გამოყენება შესაძლებელია ახსნა-განმარტების გარეშე. აკრონიმებისა და აბრევიატურების განმარტება აუცილებელია.

შინაარსი

მიიღება სამეცნიერო კვლევა ან პროექტის შედეგები, ანგარიში, თემატური კვლევა ან კვლევითი საქმიანობის შესახებ მოხსენებები შემდეგ მიმართულებებში: საგანმანათლებლო რეფორმები: მიმდინარეობა, პერსპექტივები, გამოწვევები; განათლების ფილოსოფია, პედაგოგიკა, კერძო მეთოდიკები და ფსიქოლოგია; კვლევები სამართლის, ეკონომიკისა და სოციოლოგიის, ისტორიის, პოლიტოლოგიისა და საერთაშორისო ურთიერთობების, ასევე ფილოლოგიური დისციპლინების მიმართულებებით. ყველა მასალას თან უნდა ახლდეს წყარო.

ნაშრომის სპეციფიკა

სტატია ჟურნალ „განათლებისთვის“ წარმოდგენილი უნდა იყოს ქართულ და ინგლისურ ენებზე. ავტორებმა უნდა დაიცვან ნაშრომის მომზადების ეთიკა (თავიდან აიცილონ პუბლიკაციის დუბლირება, ციტატებში უზუსტობა, პლაგიატიზმი და თვითპლაგიატიზმი). ავტორები პასუხისმგებლები არიან თავიანთი სტატიის ფაქტიურ სიზუსტეზე. სათაური ზუსტად, მაგრამ მოკლედ უნდა ასახავდეს სტატიის შინაარსს. სტატიის სიგრძე არ უნდა აღემატებოდეს 1500 სიტყვას. ცხრილები, ნახაზები, დიაგრამები

და გრაფიკები გასაგები სათაურით უნდა იყოს წარმოდგენილი A4 ფორმატის ცალკე ფურცელზე და დანომრილი იყოს არაბული ციფრებით. სქოლიო (footnote) მითითებული უნდა იყოს ტექსტში კვადრატულ ფრჩხილებში, რომელიც სრული სახით წარმოდგენილი იქნება ნაშრომის ტექსტის ბოლოს. ანუ სქოლიოს მითითება მოხდება ე. წ. ტურაბიანის მეთოდით. გამოყენებული ლიტერატურა ანბანური თანმიმდევრობით უნდა დალაგდეს სტატიის ბოლოს.

სტატიის (ნაშრომის) წარმოდგენა

ავტორებს შეუძლიათ სტატიები (ნაშრომები) წარმოადგინონ ელექტრონული სახით Word-ის ტიპის სტანდარტული დოკუმენტის სახით: ქართული ვერსია Acadnux შრიფტის, ხოლო ინგლისურ ენაზე Times New Roman შრიფტით. შრიფტის ზომა 12, ინტერვალი – 1. ნაშრომს ცალკე ფურცელზე უნდა დაერთოს ავტორის საკონტაქტო რეკვიზიტები: მისამართი, სახლის ან სამსახურის, სამეცნიერო ხარისხი, ნოდება, ტელეფონის ნომერი, ფაქსი, ელ-ფოსტა; ელექტრონული წერილი უნდა მოიცავდეს სრულ საკონტაქტო ინფორმაციას (ელ. ფოსტის ჩათვლით), ჟურნალის სახელს, ვისაც უგზავნით სტატიას და სტატიის სათაურს. თითოეულ ნაშრომს თან უნდა ახლდეს განცხადება, რომ ეს ნაშრომი არსად არ გამოქვეყნებულა და ამავე დროს არ არის წარმოდგენილი სხვა ჟურნალში დასაბეჭდად. ავტორები მიიღებენ გამოცემული ჟურნალის იმ ეგზემპლარს, რომელშიც მათი სტატია (ნაშრომი) არის დაბეჭდილი. ყველა სტატია და კორესპონდენცია შემდეგ მისამართზე უნდა გაიგზავნოს:

ჟურნალ „განათლების“ მთავარი რედაქტორი: ლია ახალაძე
რედაქტორები:

თამარ ზარანდია, თამარ შინჯიაშვილი, რუსუდან ფიფია, კახა კვაში- ლავა

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

თბილისი, 0186, ა. პოლიტკოვსკაიას ქ., 9

ტელეფონი: 2 54 14 23; 593-36-11-86;

ელ. ფოსტა: liaahaladze@yahoo.com ; tamuna205@gmail.com

DEAR AUTHORS,

Journal “Education” is a peer-reviewed and referred scientific periodical edition, which represents a scientific thinking forum in different branches of science: in education reform, pedagogics, methodical researches and psychology, law, economics and sociology, history, political sciences and international relations, philological disciplines. Special attention will be paid to the education reforms both in Georgia and abroad. In the process of teaching of the above-mentioned branches and the development of scientific researches, the experience of the European countries and the countries participating in Bologna process, is quite important.

Refereeing

All articles are reviewed by the referee who is an expert in the indicated field. The referee board consists of Georgian and foreign experts. Refereeing is anonymous unless a referee chooses otherwise. The editors have the right to reject the manuscript if after the first review it is submitted repeatedly with unsatisfactory corrections. The selection of the articles for inclusion in the journal “Education” is based only on these reviews.

SPECIFICATIONS FOR AUTHORS

Style

Papers should be written in a clear, concise style appropriate to an international readership. Familiar technical terms may be used without explanation. Acronyms and abbreviations are likely to need full presentation.

Content

Research or project results, reports, case studies or action research reports will be accepted. Scientific research works should include a description of theoretical and practical applications of ideas tested in the following directions: educational reforms: tendency, perspectives, challenges; pedagogics, private methodologies and psychology; researches in law, economics and sociology, history, political sciences and international relations, philological disciplines. All material should be clearly referenced to its sources.

Manuscript specification

Articles for the journal “Education” must be submitted in Georgian and English languages. Authors should observe the ethics of manuscript preparation (avoiding duplicate publication, inaccuracy of citations, plagiarism and self-plagiarism). Authors are responsible for the factual accuracy of their papers. The title should indicate exactly but briefly the subject of the article. Manuscript may be up to 3500 words in length. An abstract is to be provided on a separate sheet, no longer than 150 words. At the end of the abstract a minimum of five key words for referencing of papers should be supplied. Tables, drawings, diagrams and charts with a clear title should be presented on separate sheets of A4 paper and numbered by Arabic numerals. Scholium (footnote) should be indicated in the text in squares, which will be presented in complete version at the end of the text. Indication of the scholium should be done according to the Turabian method. The references in alphabetical order should be listed at the end of the paper.

Submission of manuscripts

The authors are encouraged to submit papers electronically in a standard document format type

Word: Georgian version in the **Acadnux** font, and in English in the font of the **Times New Roman**. Font size – 12, interval – 1 (single). On a separate sheet, the paper should include the author's contact details: home or work address, scientific degree, position, telephone, fax, e-mail; the e-mail letter must include full contact details (including e-mail), the title of the journal to which you are submitting, and the title of the article. Each manuscript must be accompanied by a statement that it has not been published elsewhere and is not submitted simultaneously for publication in another journal. Authors will receive a copy of the journal issue in which their paper is published. All papers and correspondence should be addressed to:

Editor-in-chief of the journal "Education": **Lia Akhaladze**

Editors: **Tamar Zarandia, Tamar Shinjiashvili, Rusudan Pipia, Kakha Kvashilava**

Sokhumi State University, 9, A. Politkovskaya Str., 0186, Tbilisi, Georgia

Telephone: (+995-32)-54-14-23; (+995)-93-36-11-86;

E-mail: liaahaladze@yahoo.com; tamuna205@gmail.com

დაბეჭდა: გამომცემლობა „მერიდიანი“,

აღ. ყაზბეგის გამზ. №47

E – mail: info@meridianpub.com ტ. 239-15-22